

AKADEMIE ALTERNATIVA

Studijní obor: Arteterapie

ABSOLVENTSKÁ PRÁCE

Téma: Využití fraktální kresby v arteterapii

Autor práce: Mgr. Zdeňka Rapouchová

Vedoucí práce: PaedDr. Eva Hegarová, PhD., DT

2024

Poděkování

Děkuji paní PaedDr. Evě Hegarové, PhD., DT za vedení mé práce, trpělivost a podporu v průběhu tvorby. Děkuji paní Bc. Martě Kubů, ředitelce MŠ v Nové Vsi u Chýnova, za umožnění realizace arteterapeutických setkání s fraktální kresbou.

V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu a motivaci po celou dobu studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu. Souhlasím, aby má závěrečná práce byla zpřístupněna ke studijním a propagačním účelům.

V Noskově 2024

Mgr. Zdeňka Rapouchová

ABSTRAKT

Zdeňka Rapouchová, Využití fraktální kresby v arteterapii. Absolventská práce, Akademie Alternativa s.r.o. Vedoucí práce: PaedDr. Eva Hegarová, PhD., DT.

Absolventská práce se věnuje využití fraktální kresby v arteterapii jako vhodné techniky pro diagnostickou a terapeutickou práci s dětmi předškolního věku. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je věnována vymezení a popisu arteterapie, jako svébytného umělecko-terapeutického oboru, představuje techniky fraktální kresby v propojení s uměním, vymezuje a popisuje období předškolního věku. V závěru se hlouběji zaměřuje na projektivní výtvarné techniky užití v praktické části. Praktická část je věnována průběhu cyklu fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“, doplněného o práci s širším spektrem výtvarných médií a terapeutických technik. Popisuje průběh jednotlivých arteterapeutických setkání, modifikaci cyklu fraktální kresby dle stupně vývojové úrovně a možnostem vybrané cílové skupiny.

Klíčová slova: arteterapie, fraktální kresba, období předškolního věku, projektivní výtvarné techniky

ABSTRACT

Zdeňka Rapouchová, The use of fractal drawing in art therapy. Graduate thesis, Akademie Alternativa s.r.o. Supervisor: Mgr. Eva Hegarová, PhD., DT.

The graduate thesis deals with the use of fractal drawing in art therapy as a suitable technique for diagnostic and therapeutic work with preschool children. The thesis is divided into theoretical and practical parts. In the theoretical part I am devoted to the definition and description of art therapy, as a unique art-therapeutic field. In the next part I introduce the technique of fractal drawing, in connection with and art. Subsequently, the definition and description of the preschool period is discussed. Finally, it describes the projective art techniques used in the practical part. In the practical part, it describes the course of the fractal drawing cycle according to the workbook "Čarobna mrežaonica paučica Vida", which is supplemented by working with a wider range of art media and therapeutic techniques. It describes the course of individual art therapy sessions, modification of the fractal drawing cycle according to the developmental level and possibilities of the selected target group.

Key Words: art therapy, fractal drawing, preschool period, projective art techniques

OBSAH

Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 Arteterapie.....	9
1.1 Psychologie umění.....	9
1.1.1 Historické kořeny umění.....	9
1.1.2 Podstata umění.....	10
1.1.3 Dělení a funkce umění.....	10
1.2 Vymezení oboru arteterapie.....	11
1.2.1 Cíle arteterapie.....	12
1.2.2 Arteterapie v historickém kontextu.....	13
1.2.3 Formy arteterapie.....	15
1.2.4 Techniky arteterapie.....	16
1.2.5 Osobnost arteterapeuta.....	21
2 Fraktální kresba.....	22
2.1 Vývoj techniky fraktální kresby.....	22
2.2 Vymezení pojmu fraktál.....	23
2.3 Metoda fraktální kresby.....	26
2.4 Fraktální kresba v širším pojetí.....	26
2.4.1 C. G. Jung.....	26
2.4.2 Abstraktní umění.....	27
2.4.3 Grafologie.....	28
2.5 Technika fraktální kresby.....	28
2.5.1 Indikace fraktální kresby.....	29
2.5.2 Možnosti využití fraktální kresby.....	29
2.5.3 Účinky fraktální kresby.....	29
2.6 Využití barev ve fraktální kresbě.....	30
2.7 Typy fraktální kresby.....	31
2.7.1 Diagnostické kresby.....	32
2.7.2 Korekční terapeutické kresby.....	33
2.7.2.1 Cyklus Autonomní fraktální kresby pro začátečníky.....	33
2.7.2.2 Pokročilý korekční cyklus fraktální kresby.....	34
2.7.3 Dětské fraktální kresby.....	35
2.7.4 Umělecká fraktální kresba.....	37
2.7.5 Fraktální kresba v párech.....	38
2.7.6 Skupinová fraktální kresba.....	38
2.7.7 Fraktály pro zdraví.....	38

2.7.8	Fraktály podpory	38
2.7.9	Křišťálový fraktál mysli a emocionální fraktál	38
2.8	Porovnání přístupu k fraktální kresbě dle jednotlivých zemí	39
3	Předškolní období	40
3.1	Vývoj základních schopností a dovedností	40
3.1.1	Motorika	40
3.2	Psychický vývoj	41
3.2.1	Kognitivní vývoj	41
3.2.2	Vývoj myšlení	43
3.2.3	Chápání prostoru, času a počtu	44
3.3	Vývoj paměti a učení	44
3.3.1	Typy paměti	44
3.4	Vývoj exekutivních funkcí	46
3.5	Vývoj verbálních schopností	47
3.6	Emoční vývoj	48
3.7	Vývoj dětské osobnosti, sebepojetí	48
3.8	Vývoj dětské kresby v kontextu předškolního období	49
3.8.1	Význam rozvoje motoriky ve vztahu ke kresbě	49
3.8.2	Fáze vývoje kreslířských schopností	49
3.8.3	Práce s plochou (Thorová 2015):	50
3.8.4	Charakteristické znaky dětské kresby (Uždil, 1980):	50
3.8.5	Vývoj kresby lidské postavy	51
3.9	Potenciál dítěte	51
	PRAKTICKÁ ČÁST	53
4	Využití fraktální kresby v arteterapii	53
4.1	Cíle a hypotézy výzkumu	53
4.2	Metody výzkumu	54
4.2.1	Kvalitativní výzkumné metody	54
4.2.2	Kvantitativní výzkumné metody	58
4.2.3	Diagnostický nástroj iSophi	59
4.3	Průběh a prostředí výzkumu	59
4.3.1	Preterapie	59
4.3.2	Arteterapeutický proces	60
4.3.3	Posterapie	61
4.4	Charakteristika výzkumné skupiny, kazuistiky	61
4.4.1	Kazuistiky	62
4.5	Arteterapeutická intervence – individuální	65
4.5.1	Diagnostické setkání iSophi	65
4.5.2	První setkání: Volné téma	67

4.5.3	Druhé setkání: Postava.....	69
4.5.4	Třetí setkání: Strom.....	72
4.5.5	Čtvrté setkání: Dům	75
4.5.6	Páté setkání: Rodina.....	78
4.6	Arteterapeutické intervence – skupina	80
4.6.1	Šesté setkání: Začarovaná rodina	80
4.6.2	Sedmé setkání: Fraktální kresba „zrcadlo mé duše“	83
4.6.3	Osmé setkání: Fraktální kresba „vnímání barev“	88
4.6.4	Deváté setkání: Fraktální kresba „grafomotorické prvky“	91
4.6.5	Desáté setkání Fraktální kresba „řízená imaginace“	96
4.6.6	Jedenácté setkání: Fraktální kresba „obraz v rámu“	100
4.6.7	Dvanácté setkání: Fraktální kresba „Kouzlo barev“	104
4.6.8	Třinácté setkání: Fraktální kresba „kouzlo barev II“ upevňování pravidel	108
4.6.9	Čtrnácté setkání: Fraktální kresba „prvek vln“	112
4.6.10	Patnácté setkání: Fraktální kresba „prvek plot/ohrada“	116
4.6.11	Šestnácté setkání: Fraktální kresba „relaxace“	121
4.6.12	Sedmnácté setkání: Fraktální kresba „prvek hora“	126
4.6.13	Osmnácté setkání: Fraktální kresba „prvek kruh“	130
4.6.14	Devatenácté setkání: Fraktální kresba „prvek pružiny“	135
4.6.15	Dvacáté setkání: Fraktální kresba „Kontrolní diagnostická fraktální kresba“	140
4.6.16	Dvacáté první setkání: Fraktální kresba „kresba nedominantní rukou“	144
4.6.17	Dvacáté druhé setkání: Fraktální kresba „skupinová fraktální kresba“	148
4.6.18	Dvacáté třetí setkání: Fraktální kresba „umělecká fraktální kresba“	153
4.7	Kontrolní diagnostika iSopfi	158
	Shrnutí.....	161
	Závěr	175
	Summary	176
	Použitá literatura a informační zdroje:.....	177
	Přílohy: Analýzy dětských fraktálních kreseb	180
	Přílohy: Grafické zpracování diagnostiky iSopfi	207
	Obrazová dokumentace.....	234

Úvod

S technikou fraktální kresby jsem se setkala v prvním ročníku studia na Akademii Alternativa s.r.o., když kolegyně z ročníku přišla s nabídkou webináře Fraktální kresby. Technika mě velmi zaujala, i přesto, že se nepokládám za výtvarníka. Fraktální kresbu lze zařadit v rámci umění mezi abstraktní kresbu, která mi je blízká. Technika byla poprvé popsána v Rusku a je velmi rozšířena ve východní Evropě, i když v České republice velkou základnu nemá.

Techniku fraktální kresby studuji již třetím rokem. Materiály, které jsem obdržela od své lektorky, byly nedostačující. Z tohoto důvodu jsem pátrala po materiálech i v zahraničí. Podařilo se mi získat originální práci autorky této metody. Také jsem se spojila s organizací PUNI POTENCIAL d.o.o. v Chorvatsku a získala jimi vydané materiály o fraktální kresbě. Oblast mého bádání se ukázala velmi široká. Začala jsem nacházet souvislosti mezi fraktální kresbou, prací C.G. Junga a abstraktní kresbou. Měla jsem možnost techniku konzultovat s odborníky z různých oborů, ale také s osobami s postižením, které mi byly schopné sdělit svůj názor na tuto techniku.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Úvod teoretické části je věnován oboru arteterapie v obecné rovině. Následující část popisuje techniku fraktální kresby, její vymezení a jednotlivé typy této metody. Třetí oddíl je zaměřen na podrobný popis předškolního období. Závěr teoretické části je zaměřen na definování základních výzkumných technik, které jsou použity v rámci praktické části.

Cílem této práce je využití arteterapeutické techniky fraktální kresby a aplikace cyklu fraktální kresby dle knihy Kouzelná pavučina pavoučka Vida, kterou jsem zvolila jako základ definující průběh setkání. Jednotlivá setkání jsem přizpůsobila mé cílové skupině – dětem předškolního věku (věková skupina 5-7 let), které navštěvují běžnou mateřskou školu. Techniku fraktální kresby jsem se snažila doplnit a podpořit využitím více výtvarných médií a arteterapeutických technik.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Arteterapie

V současnosti je arteterapie vnímána jako svébytný umělecký obor, nebylo tomu vždy tak. Úvod práce je věnován historickým kořenům tohoto uměleckého oboru. V průběhu vývoje arteterapie byly formulovány různé úhly pohledu na tuto oblast, které jsou spojeny s významnými jmény z oblasti psychologie, umění či medicíny. Bylo koncipováno mnoho arteterapeutických technik a přístupů. Některé z nich jsem vybrala a jsou popsány v rámci této práce.

1.1 Psychologie umění

Na úvod mé práce považuji za užitečné věnovat se vymezení pojmu umění v obecné rovině. Z mého osobního pohledu umění vždy bylo nadstavbou běžného lidského žití, oblastí, které běžný člověk nemůže plně porozumět. Kladla jsem si otázky, kde jsou počátky umění, jaké jsou jeho formy, co umění je a co není? Na mnoho těchto otázek mi odpověděl Jiří Kulka ve svém díle Psychologie umění. „Umění zasahuje tak širokou škálu lidského snažení, že jde spíše než o činnost o postoj (Kulka, 2008, str. 15).“

1.1.1 Historické kořeny umění

Z historických pramenů je zřejmé, že umění bylo odedávna spojováno s jistým tajemnem, s kultem „Božství“. V antickém Řecku bylo umění spojováno především s řemeslnou prací a mytologií. Patronky umění byly ztělesněny původně třemi Múzami, jednalo se o dcery Boha Dia a jeho manželky Mnemosyné. V tomto období lidé věřili, že výkony pěvců, tanečníků a básníků nejsou jejich dílem, ale pocházejí z božské inspirace. Přibližně v 7. století př. n. l. byl počet Múz ustálen na čísle devět, jejich patronát zahrnoval nejenom všechna současná umění, ale také

astronomii a dějepisectví. Je pozoruhodné, že v tomto období výtvarná tvorba nebyla zahrnována mezi umění, ale řemesla. Posláním Múz bylo přinášet světu harmonii, klid a působit blahodárně na duševní pohodu lidstva. Dnešní podobu a význam slova umění přineslo období romantismu. I nadále je umění spojováno s vědou, vzdělaností a náboženstvím (Wikipedie web).

1.1.2 Podstata umění

Samotnou podstatu umění není snadné definovat. Lze ji mimo jiné chápat jako prostředek pro vyjádření myšlenek, názorů, postojů či pocitů. Sebevyjádření autora formou vlastního výtvoru, v němž je ztvárněn vkus, názor, nebo jeho prožitek. Zobrazení je názorné, lze je vnímat smysly. Ať již se jedná o výtvarné zobrazení pomocí vizuálního díla, literární vyjádření prostřednictvím slov, zobrazení hudební – pomocí not a v neposlední řadě i prostřednictvím ztvárněním těla, tedy pohybem. Jednotlivé oblasti umění se navzájem prolínají a doplňují. Na druhé straně je nutné zohlednit jejich konkrétní specifika užití, použitý materiál a způsob možnosti uchování děl.

Nelze zcela jednoznačně vymezit hranice co umění je, a co již ne. Lze však definovat „mezni oblasti umění“. Jedná se o produkty umělecké činnosti, které jsou důležité svou historickou či společenskou užitečností. Mohli bychom do této kategorie zařadit například folklor a lidové umění, ale i tvorbu dětí, duševně nemocných, nebo třeba textilní výtvarnictví. Umění se stále vyvíjí, vznikají nové odvětví a směry.

1.1.3 Dělení a funkce umění

Umění je velmi široká oblast, existuje mnoho různých pohledů a mnoho kritérií pro jeho dělení. Já jsem si vybrala pro tuto práci dvě hlediska. Prvé dělení je dle účelu uměleckého díla a druhé dělení dle uměleckého ztvárnění.

Dle **účelu díla** lze uměleckou tvorbu rozdělit na volné a užité umění. Pro toto rozdělení je klíčové zohlednění cíle, funkce a samotný účel díla. Účelem **volného umění** je především sebevyjádření a estetická komunikace umělce. Dílo je chápáno jako prostředek sdělení. Naproti tomu **užité umění** má sloužit člověku v praktickém životě. Prioritou je dílo samo v podobě funkčního předmětu. Komunikační stránka je v tomto případě až na druhém místě.

Umění lze dělit dle užitého materiálu a zvoleného uměleckého postupu. Dle tohoto členění rozlišujeme umění výtvarné, hudební, taneční, dramatické a literární. Mezi **výtvarná umění** se řadí

malířství, grafika, plastika, tapisérie, fotografie, ale v rozšířeném pohledu také třeba architektura. **Hudební umění** obsahuje vokální, instrumentální a vokálně instrumentální hudbu. Z jiného pohledu lze členit na hudbu sólovou, komorní nebo orchestrální. **Taneční umění** lze ztvárnit sólově, ve dvojicích i skupinově. Zvláštním odvětvím tanečního umění je balet, společenský tanec či tanec na ledě. **Dramatická umění** jsou velmi rozsáhlá, patří mezi ně divadlo, pantomima a v současné době se do této oblasti zařazují i rozhlasové a televizní umění. Poslední oblastí je **umění literární**, mezi něž řadíme například prózu, poezii, dramatickou literaturu, ale také ústní lidovou slovesnost (Kulka, 2008).

Funkce umění můžeme rozdělit na hlavní, mezi něž se řadí funkce seberealizace, sebevyjádření, a funkce poznávací či hodnotící. Mezi vedlejší funkce se řadí funkce terapeutické, reklamní, signalizační (Kulka, 2008).

1.2 Vymezení oboru arteterapie

Původně byl termín arteterapie označením pro léčbu uměním obecně. Pod jedním pojmem byly zahrnuty obory hudby, divadla, tance a výtvarného umění (Šicková-Fabrice, 2002). Novodobé vymezení na arteterapii nahlíží jako na svébytný obor, který společně s muzikoterapií, dramaterapií a tanečně pohybovou terapií řadíme mezi umělecké terapie (Beníčková, 2017). V užším slova smyslu lze říci, že se jedná o léčbu výtvarným uměním.

Název Arteterapie, je složen ze dvou slov. Pokud bychom doslovně přeložili arte – je slovo indoevropského původu a znamená nadání, bylo označením pro řemeslné profese, dnes užíváme termín umění. Druhá část slova terapie – pochází z řeckého slova „therapia“, v překladu léčba, léčení. Doslovný překlad slova arteterapie je léčba uměním. Z čehož vyplývá fakt, že původně se termínem arteterapie označovala léčba uměním obecně. Pod jedním pojmem byly zahrnuty obory hudby, divadla, tance a výtvarného umění (Šicková-Fabrice, 2002).

Kulka (2008) vymezuje arteterapii jako proces léčebného působení výtvarných aktivit, např. kreslení, malování a modelování. Výtvarný projev vnímá jako jednu z možností uvolnění tvořivosti, osobních prožitků a postojům ke světu. Výtvarný projev chápe jako prostředek komunikace.

„Arteterapie využívá výtvarné umění jako prostředek k osobnímu vyjádření v rámci sebereflexe, komunikace a redukce psychických obtíží (Lhotová, 2023, str. 9)“. V jejím pojetí arteterapie je kladen důraz na psychoterapii prostřednictvím výtvarné tvorby. „Spojuje poznatky psychologických směrů, které se zabývají estetickými a uměleckými aktivitami, to vše ve spojení s praktickým použitím výtvarných technik v psychoterapeutické oblasti (Lhotová, 2023, str. 9)“.

Campellová (1993) sdílí myšlenku Herberta Reada, jenž vidí výtvarnou tvorbu jako činnost napomáhající intelektuálnímu, citovému a duchovnímu růstu. Na této myšlence Campellová staví teorii a praxi arteterapie.

Zcela jiný pohled na arteterapii přináší Margarethe Hauschková (2020), která popisuje podstatu umělecké terapie v kontextu anthroposofické medicíny. „Umělecká terapie je cesta, kterou je třeba kráčet skrze duši a Já člověka (Hauschková, 2020, str. 7)“. Svě arteterapeutické pojednání směřuje na podstatě vnímání a působení barev na víceméně spirituální oblasti.

Samozřejmě, existuje mnoho dalších definic pojmu arteterapie, které zohledňují názory, postoje, profesní zaměření a chápání a úhel pohledu osob, které se pokouší o tuto definici. Výše uvedené definice jsem vybrala, protože jsou nejbližší mému chápání pojmu arteterapie.

1.2.1 Cíle arteterapie

Při stanovování cílů v rámci arteterapie je důležité uvědomit si, jaké má klient potřeby a v jaké vývojové fázi se nachází. Obecné cíle arteterapeutických aktivit jsou směřovány k reedukaci, resocializaci, reorganizaci, restrukturalaci či integraci osobnosti (Slavík, 2001).

Marie Liebmann (2004) uvádí, že díky výtvarné tvorbě je klientovi umožněno sebevyjádření, usnadnění komunikace, otevření prostoru k odreagování emocí. Cíle arteterapie dělí na individuální a sociální.

Mezi **individuální cíle** lze zařadit jednak celkový rozvoj osobnosti jedince, podpora v oblasti sebeprožívání a sebevnímání, poznávání vlastních možností a hranic, růst osobnostní svobody, podpora motivace, experimentování s vlastními emocemi a rozvoj fantazie.

Sociální cíle souvisejí s vnímáním a přijetím druhých lidí. Podpora vzájemné kooperace, hledání společných řešení, vytváření sociální podpory.

Arteterapeutické cíle bychom mohli konkretizovat pro mnoho cílových skupin, dle věku, nebo například druhu postižení. Níže uvádím specifikaci cílů pro dvě věkově kontrastní skupiny, a to děti a seniorů.

Specifikace cílů arteterapie u dětí (Šicková – Fabrici, 2002)

Primárním cílem je navázání samotného kontaktu s dítětem.

Přiblížení nevědomé oblasti života.

Snížení agresivity, vytváření prostoru pro vyjádření impulzivní motorické aktivity.

Napomáhat dítěti s procesem socializace a podporovat individualitu a integraci osobnosti.

Rozvíjet u dětí fantazii a touhu experimentovat.

Specifikace cílů arteterapie u seniorů (Lhotová, 2022)

Cílem je především zmírnění psychické tenze.

Aktivizace seniora, objevení kreativity.

Navázání či zkvalitnění komunikace se seniorem.

Udržení stávající hranice kognitivních schopností, v rámci možností i jejich stálý rozvoj.

Interakce osobnostních složek.

Odreagování, celkové uvolnění, relaxace.

Práce arteterapeuta musí být vždy v souladu s věkovou skupinou, se kterou pracuje. U skupiny dětí je velmi důležité zohlednit specifika a nezralost myšlenkových operací a duševního vývoje jedince, kdy je cílem arteterapeutické intervence rozvoj schopností a dovedností, posílení sebevědomí či dovednost sebekontroly. Práce se skupinou seniorů se výrazně liší. Arteterapeut musí počítat s mnoha omezeními souvisejícími s věkem klienta, ať již se jedná o pohybové omezení, pomalejší tempo či obtíže s pochopením zadaného úkolu. Cílem arteterapeutické intervence nejsou intervenční výstupy, nesnaží se o diagnostické závěry. Hlavním úkolem arteterapeutické práce je věnovat pozornost člověku, jeho výtvarné tvorbě a pomoci mu pojmenovávat co má být pojmenováno (Lhotová, 2022).

1.2.2 Arteterapie v historickém kontextu

Arteterapie jako samostatný terapeutický obor vznikl v polovině 20. století. Je spojen s nástupem avantgardy a moderny, které se projevovaly volností ve vyjádření a stylovou různorodostí. Termín art therapy poprvé ve svých pracích použila Margaret Nauburgová, stalo se tak ve třicátých letech 20. století v USA (Šicková-Fabrici, 2002).

Arteterapie, jako nově rozvíjející se obor, vycházela z klasické psychoanalýzy. V Evropě se tento termín začal používat až po roce 1940, v období behaviorismu, zastoupeném významnými psychoanalytiky. Například Sigmund Freud, zakladatel psychoanalýzy, vnímal uměleckou činnost jako formu náhradního uspokojení. Kladl důraz na emocionalitu, imaginaci, a práci se sny. Výtvarná exprese byla založena na patologickém základě, a životních frustrací klientů. Rozdíl mezi pojetím Freuda a pojetím školy Junga je ve vnímání zdroje symbolických aktivit v rozšířeném pojetí nevědomých vrstev o tzv. kolektivní nevědomí, které pracuje s archetypy (Perout, 2005). Archetyp je v přeneseném slova smyslu pravzor, všeobecně známý vzor, název věci, idea či postava. Archetyp je všeobecně společensky platný a užívaný. Obvykle je obsažen v uměleckých dílech, příbězích,

mýtech, pohádkách nebo snech. Práce na bázi nevědomých vrstev osobnosti se následně promítá do umělecké tvorby.

Na utváření arteterapeutického oboru se podílelo mnoho významných osob a směrů. Domníváme se však, že není cílem mé práce detailně popsat celý historický přehled vývoje arteterapie. Vyzdvihla jsem některé zástupce psychoanalytického směru, protože svým způsobem souvisí i s tématem mé práce.

Počátky rozvoje oboru arteterapie na Slovensku a v Čechách

Na Slovensku bylo studium oboru arteterapie možné v rámci studia léčebné pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Komenského už od roku 1967. Prvním pedagogem arteterapie byl doc. Roland Hanuš. Období normalizace však studium tohoto oboru na dlouhá léta ukončilo.

V České republice je studium arteterapie spojeno s Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích, kde v roce 1990 vznikl Ateliér arteterapie. Zakladatelem byl PhDr. Milan Kyzour. Tento institut je spjat s tzv. Rožnovskou arteterapeutickou školou, která klade důraz na výcvik a zážitkovou analýzu ve skupině (Šicková-Fabrici, 2002). V současné době je možné obor arteterapie na této vysoké škole studovat ve tříletém bakalářském studiu Pedagogické fakulty.

V roce 2007 na základech České hudební společnosti – Společnosti pro hudební terapii, vznikla společnost Akademie Alternativa o.s. Předsedou Společnosti pro hudební terapii byl dlouhá léta Josef Krček. Po převzetí funkce doktorkou Marií Beníčkovou došlo k rozvoji společnosti a rozšíření nabídky studia o další umělecké terapie. V současné době Akademie Alternativa s.r.o. nabízí možnost studia v oborech muzikoterapie, arteterapie, dramaterapie a tanečně – pohybové terapie. Absolventi Akademie Alternativa s.r.o. mohou po ukončení studia získat titul DT (diplomovaný terapeut), který je platný ve všech státech EU. (Akademie Alternativa, web)

Možnost studia v oboru arteterapie na vysokoškolské úrovni nabízejí i další školská a vzdělávací zařízení v ČR, například v Praze, Brně či Ostravě. Studium nabízí i různé instituce, např. Akademie Tábor o.p.s. (Akademie sociálního umění v Praze, web).

V roce 2009 byla založena **Mezinárodní asociace uměleckých terapií z.s., zkráceně MAUT**. Jedná se o konfederaci působící na mezinárodní úrovni. Asociace sdružuje pracoviště, odborníky, studenty i zájemce o umělecké terapie. Konfederace podporuje vzájemnou spolupráci na úrovni odborných pracovišť, ale také zprostředkovává dialog mezi odbornou a laickou veřejností realizující se v oblasti uměleckých terapií. Na mezinárodní úrovni MAUT realizuje výzkumy, nabízí lektorskou, přednáškovou a publikační činnost. Asociace spravuje mezinárodní registr erudovaných odborníků, supervizorů a odborných pracovišť působících v oblasti uměleckých terapií (MAUT, web).

1.2.3 Formy arteterapie

Dělení dle aktivity klienta:

Základní dělení arteterapie dle přímé aktivity klienta ve výtvarné tvorbě lze rozdělit na **arteterapii receptivní** (pasivní) a **produktivní** (aktivní).

Receptivní forma je založena na vnímání konkrétního uměleckého díla klientem. Klient se nestává aktivním tvůrcem díla, arteterapeut nechává dílo na klienta cíleně působit. Záměrem je v klientovi vyvolat určitý vjem, emoce, vcítění se do díla. Cílem je nasměrování klienta k pochopení sebe sama, ale také pocitů druhých lidí. Při receptivní terapii se využívá např. návštěva galerií, využití fotografií či jiných záznamů uměleckých děl.

Druhou oblastí v rámci dělení je **produktivní** (aktivní) forma. Ta je založena na aktivní tvůrčí činnosti klienta. Vyjádření probíhá prostřednictvím vlastní výtvarní tvorby (např. kresba, malba, práce s hlínou, a jiné). V rámci arteterapeutického procesu je snaha v klientovi vyvolat impresi, tedy vyvolat v klientovi nějakou vzpomínku, nebo silný pocit. Cílem produktivní arteterapie je, aby klient svůj prožitek vnitřního světa expresivně vyjádřil prostřednictvím výtvarného umění (Beníčková, 2017).

Dělení dle velikosti skupiny:

Individuální arteterapie

Individuální arteterapie je založena na terapeutické práci klient – terapeut. Při této formě terapie je navázán úzký, a ve většině případů intenzivní, kontakt mezi klientem a terapeutem. Individuální terapie je vhodná např. pro úzkostné klienty, kteří by nebyli schopni otevřít se, a vyjádřit své emoce před skupinou. Tento druh terapie je také vhodný pro klienty, kteří by narušovali chod a práci skupiny – například svým agresivním chováním (Šicková-Fabrice, 2002).

Skupinová arteterapie

Při této formě arteterapie pracuje terapeut se skupinou členů, jenž je optimálně složena z 6 až 12 členů. Skupiny mohou být menší, např. rodina, nebo naopak větší - celá třída žáků. Záleží na druhu terapie ale také zkušenosti terapeuta. Výhodou skupinové práce je fakt, že skupina je složena z osob s totožným problémem. Klienti mají tendenci vzájemné podpory a sounáležitosti. Zpětná vazba může být přínosná pro ostatní členy skupiny. V rámci hraní rolí si klient může vyzkoušet různé situace a získat různé varianty řešení. Ve skupině jsou nastavena závazná pravidla, je zde prioritní rovnost všech členů, právo o spolurozhodování a svobodné volby. Skupina je výhodná také z pohledu ekonomického (Liebmann, 2005).

Mezi nevýhody skupinové arteterapie bezesporu patří zachování diskretnosti v rámci skupiny. Skupina klade na terapeuta větší nároky v oblasti organizačního zvládnutí vedení skupiny, například jeho pohotovosti reakcí, zajištění přibližně stejně dlouhé pozornosti a prostoru na vyjádření každému členovi skupiny. Nutno dbát na zamezení stigmatizace celé skupiny nebo některého z členů (Liebman, 2005).

Skupina může být tvořena různými členy. Mohou to být členové rodiny a pak mluvíme o rodinné arteterapeutické skupině. Členy skupiny mohou být klienti v institucích. Podle typu instituce je pak volen vhodný arteterapeutický přístup. Například arteterapie vhodná pro péči o seniory. Členy skupiny mohou být také zaměstnanci zařízení. Skupina může být sestavena i z klientů navštěvující denní zařízení. Složení skupiny je důležitým faktorem pro zvolení vhodného arteterapeutického přístupu a příslušných technik.

1.2.4 Techniky arteterapie

Mezi základní arteterapeutické techniky jsou řazeny Projektivní výtvarné techniky.

Projektivní výtvarné techniky napomáhají k vytvoření uceleného obrazu o aktuálním stavu klienta. Jedná se o spontánní výtvary klientů, které jsou velmi cenným zdrojem informací o osobnosti. Vždy je nutné mít k dispozici více výtvarných prací, nelze činit závěry na základě jedné kresby. V rámci arteterapeutického přístupu se hodnotí výtvarné dílo v celostním pohledu, nikoliv výčtem přítomnosti či chybění jednotlivých detailů kresby. Konkrétně se mezi grafické techniky řadí níže uvedené testy (informační systém, web)“:

Projektivní výtvarní techniky:

Test kresby lidské postavy

Tento test patří mezi základní výtvarné projektivní techniky. Kresba je vnitřním i vnějším autoportrétem autora, kdy dochází k jeho vědomé či nevědomé identifikaci s nakreslenou postavou. Pokud je nakreslena postava opačného pohlaví může jít o ztvárnění náhodné osoby nebo identifikace s jinou osobou. Zadání může být volné – nakresli postavu či konkrétní – nakresli postavu pána. Nejznámější je Goodenoughové test kresby lidské postavy, jehož záměrem je obecné testování inteligenční úrovně dítěte (Šicková-Fabricsi, 2002).

Test kresby stromu

Grafická projektivní technika jejíž autor je Karel Koch. Dle Tomáše Beníčka (přednáška 2023) souvisí s oblastí JÁJSTVÍ, na symbolické úrovni kresbou znázorňujeme sami sebe. Při zadávání kresby stromu je důležité zdůraznit, že se jedná o kresbu listnatého stromu. Při interpretaci je nutné

zohlednit vývojovou fázi klienta, kulturní podmíněnost, roční období či umělecké ztvárnění. Důležitou částí je i doplňující rozhovor nad kresbou např. O jaký druh stromu se jedná? Kde roste? Otázky zaměřené ke zranění na kmeni či základně, zda strom má plody aj.

Test kresby domu

„Kresba domu symbolizuje vlastní obraz dítěte, obraz jeho těla, jeho vyspělost, kontakt s realitou a citovou zralost (Šicková – Fabrici, 2002, str 106)“. Často se jedná o vyjádření vztahu k rodnému domovu. Při hodnocení kresby je důležité všimnout si konkrétních detailů např. okna, dveře, komín, střecha či síla stěn.

Kresba rodiny

Kresba rodiny zachycuje symbolickou formou aktuální rodinnou situaci. Autor v kresbě zachycuje vztahy, které má k jednotlivým členům rodiny, ale také své vlastní postavení v rámci tohoto společenství. Je přínosné vést rozhovor nad kresbou, a především u dětí je důležitý i verbální popis díla. Obměnou kresby rodiny je kresba rodiny v činnosti, kdy každý člen rodiny něco dělá (Vágnerová, 2017).

Kresba začarované rodiny

„Kresba začarované rodiny dává dítěti možnost vyjádřit svůj názor na jednotlivé členy rodiny a svůj vztah k nim na jiné úrovni (Vágnerová, 2017, str. 191)“. Symbolické zobrazení jednotlivých členů rodiny zakletých do zvířat či věcí, dává kreslíři možnost vyjádřit pocity, které by si na vědomé bázi nebyl schopen připustit.

Testy založené na preferenci barev:

Test barev Ivana Šmahela

Jedná se o projektivní výtvarnou metodu, která je založena na aktuální preferenci barev.

Popis principu testu: „dítě si vybere z úplných pastelek (včetně černé a šedé) tři pastelky nejoblíbenější (1., 2., 3.) a tři neoblíbené (1., 2., 3.). Používáme například tyto instrukce: Polož na stůl pastelku, kterou máš nejraději. A máš ještě nějakou pastelku, se kterou bys rád/a maloval/a? A teď vyber pastelku, kterou nemáš rád/a. A ještě barvu, se kterou bys nechtěl/a malovat. (Hegarová, citace z knihy Beníčková, 2017, str. 194).“

Šmahelův test barev je dle autora rozdělen do pěti kroků. Při prvním setkání je v prvním kroku dítě požádáno, aby nakreslilo „co má nejraději“. V druhém kroku následuje test preference barev. Při druhém setkání, následuje krok tři, dítě je požádáno, aby nakreslilo „postavu člověka, jak nejlépe dovede“. V kroku čtyři následuje kresba rodiny a v kroku pět, kresba začarované rodiny. (Šmahel, 1996)

Kvintenkolor test

Test byl představen v rámci webináře Barvy a tvary v našem životě, Centrum mandala, lektorka Zuzana Řezáčová Lukášková (2023).

Zadání: na plochu papíru se nakreslí pět barevných kol, v rozložení jako na hrací kostce. Nyní si vezmeme kompletní sadu pastelek. Vybereme ze sady pět barev. Každou barvou vybarvíme jedno kolo. Zaznamenáváme pořadí užití barvy ke každému kolu. Ke každému barevnému kolu napíšeme, jak danou barvu vnímáme, „jaká barva je“. Sleduje se pořadí vybarvených kol, jaké políčko bylo vybarveno jako první, umístění barev a jejich charakteristika.

Výběr konkrétních techniky arteterapie

Jedná se o základní výčet technik dle Šickové – Fabrici (2002) doplněný o techniky, se kterými jsem se setkala při studiu a praxi.

- **Imaginace** neboli představivost:

Jedná se o velmi efektivní techniku, která je založena na fantazii a schopnosti využití vnitřní představivosti člověka. Prostřednictvím imaginace se osoba může vrátit k nevyřešeným situacím ve svém životě, může je opětovně pod odborným vedením terapeuta prožít a následně ztvárnit prostřednictvím výtvarného umění. Schopností imaginace je obdařen každý člověk, avšak v různé míře. Pro dětský věk je typické magické myšlení a velmi rozvinutá fantazie. Vliv fantazie je u některých jedinců zastoupen v takové míře, že dítě není schopné rozlišit realitu od smyšlené představy a na základě toho vzniká bájná lhavost. Osobně považuji užití techniky imaginace u dětí za velmi přínosné.

Metoda aktivní imaginace vzešla od psychoterapeuta C.G. Junga. „Při aktivní imaginaci podněcuje pacient v bdělém stavu, se zavřenými očima, za pomoci arteterapeuta hlubinné vrstvy své psychiky (Šicková – Fabrici, 2002, str. 126)“. Oživé vnitřní obrazy jsou následně převedeny do slov nebo ztvárněny výtvarně. Verena Kast (2010) imaginaci popisuje jako svobodný prostor, ve kterém je klient schopen překračovat hranice, prožívá možnosti, které již nebo ještě nemá.

Řízená imaginace využívá fantazie klienta. Záměrem terapeuta je uvést klienta do stavu zklidnění a pohody. Může probíhat jak se zavřenými očima, tak i s otevřenými, záleží na vnitřním pocitu klienta. Terapeut provází klienta různým prostředím, podněcuje jeho fantazie k vytváření co nejdetailnějších představ. Následně je klient přiveden zpět do reality a vyzván k výtvarnému ztvárnění své fantazijní představy. Proces je doplněn o rozhovor nad kresbou. Imaginace je využívána k uvolnění emocí, k nalezení cesty k pochopení sebe sama i druhých lidí. Má i své diagnostické využití, hodnotí se ztvárněné obrazy – symboly, tvary, užití barev (Kast, 2010).

- **Animace**

V překladu bychom mohli říci, že se jedná o oživení. Technika je založena na klientově identifikaci s věcí, nebo postavou z příběhu. Klient mluví ústy „oživlé“ věci/postavy, a to převážně ve třetí osobě. Klient animací ztrácí zábrany, sděluje své prožitky, pocity a informace o sobě prostřednictvím úst „oživlé“ věci/postavy. Rozhovor je veden převážně ve třetí osobě. Kresba klienta se může stát mostem k následné komunikaci. Technika animace je využívána především u dětí (Šicková – Fabrici, 2002).

- **Koncentrace**

Do kategorie technik koncentrace Šicková – Fabrici (2002) zahrnuje techniku kresby mandal. Za autora techniky prací s mandalou je považován C.G. Jung. V sanskrtu slovo mandala označuje „kruh“. V oblasti spirituální a psychologické označuje termín mandala kruhové obrazy, jejich kreslené, malované, plastické nebo taneční ztvárnění (Jung, 1998). Jung aplikoval individuální kresbu mandal, jednalo se o cyklus maleb, které vznikaly spontánně, bez jakýchkoliv předloh.

Já bych do této kategorie zařadila také techniku fraktální kresby. Záměrem technik koncentrace je sebepoznání a sebekorekce, jak ve směru zklidnění, relaxace nebo naopak vybuzení k aktivitě. Důležitými prvky při této technice je koncentrace na samotnou tvorbu mandal např. tvorba ze středu mandaly ven či naopak. U fraktální kresby je klíčový prvek tvorby kresba se zavřenými očima. Dalším klíčovým faktorem je tvar, zejména jeho velikost, uzavření či otevření. Důležitou roli zaujímá také práce s tlakem na psací/kreslicí náčiní. Barevná kompozice díla je významným diagnostickým ukazatelem.

- **Restrukturalizace**

Při této technice se mi vždy vybaví kruhovitá mozaika v Lidicích, která je vytvořena z dochovaných fragmentů nádobí, kachlíků a jiných předmětů denní potřeby, které byly nalezeny ve vypálené obci. Podstatou techniky restrukturalizace je z fragmentů věcí, obrazů či jiného materiálu, vytvořit nové dílo. Nejedná se výhradně o ztvárnění prostřednictvím výtvarné tvorby, ale především o zvědomění si svých nevyřešených témat. Prostřednictvím arteterapie klient získává nové úhly pohledu, malé fragmenty sestavuje do celku a nachází nová východiska (Šicková – Fabrici, 2002).

- **Koláž**

Záměrem kompozice díla je seskupování a nalepování různých materiálů např. papíru různé struktury, výstřižků, různých obrázků, látek či přírodního materiálu (Campbell, 1998).

- **Transformace**

Tato arteterapeutická technika je využívána především u dospělých klientů. „Spočívá v transformování pocitů z vnímání jednoho druhu uměleckého média do oblasti jiného (Šicková – Fabrici, 2002, str. 131)“. Příkladem může být prožitek z literárního díla, například povídky, který je následně přenesen do výtvarné tvorby.

- **Rekonstrukce**

Technika rekonstrukce je pozitivně přijímána všemi věkovými kategoriemi. Technika umožňuje práci s rozmanitými výtvarnými médii i postupy. Je možné využít fragment kresby, nebo plastiky. Cílem je z části díla dotvořit celek v intencích své představivosti (Šicková – Fabrici, 2002).

- **Reminiscence**

Reminiscenční neboli vzpomínková terapie, je využívána především při práci se seniory. Jedná se o vytvoření jakéhosi „vzpomínkového kufříku“ klienta, který obsahuje klientovy osobní věci např. fotografie, hudební a video nahrávky, časopisy aj. „Cílem terapie je aktivovat nervové spoje mozku a pokusit se zachovat paměťové dráhy jejichž úbytek je někdy rychlý. Jestliže je klient dezorientován, vzpomínka mu pomáhá se ukotvit (Lhotová, 2022, str. 59).“

- **Projekce**

Tato technika umožňuje klientovi připisovat vlastní pocity, přání a snahy jiným osobám. Princip projekce v arteterapii se uplatňuje v celé šíři chování, myšlení a prožívání klienta. Při umělecké tvorbě dochází k promítání psychického stavu či prožitku do výtvaru (Perout, 2005).

- **Práce se sny**

Práce se sny spadá spíše do oblasti psychoterapeutické, ale dle vlastní zkušenosti se domnívám, že má své opodstatnění i v arteterapii. Sny lze chápat jako živou formu obrazných představ člověka. Snění je lidská tvůrčí schopnost, projev duševního života (Kast, 2013). Výtvarné ztvárnění snu a rozhovor nad dílem je velmi vhodný zvláště u dětí, které vzhledem ke své fantazii mají problém s vymezením reality. Se sny se dá následně pracovat také formou aktivní imaginace.

- **Trojdimenzionální výtvarná exprese v arteterapii**

Vhodné výtvarné médium pro tuto techniku je například hlína, která je velmi často využívána v arteterapii. Figura vymodelovaná klientem je pro terapeuta cenným zdrojem informací o aktuálním postoji klienta k sobě samému i k okolí (Šicková – Fabrici, 2002).

1.2.5 Osobnost arteterapeuta

Osobnost arteterapeuta je v celém procesu arteterapie klíčová. Principem arteterapie je celostní přístup k člověku, kdy se pracuje s biologickou – psychologickou – sociální a spirituální oblastí života osoby. Z výše uvedeného výčtu je zjevné, že jsou na arteterapeuta kladeny vysoké nároky na znalosti z oblastí psychologie, medicíny, pedagogiky a antropologie. Vedle osvojených znalostí a dovedností musí arteterapeut disponovat také osobnostními předpoklady. Měl by být obdařen vysokou mírou empatie, schopností vytvořit prostředí vzájemné důvěry a diskrétnosti. Získané informace by měl umět mezi sebou propojovat a pružně reagovat na nastalé situace. Důležitou schopností je také umění improvizace, a předvídavost vývoje děje při práci. Pro kvalitní arteterapeutickou práci je důležitá možnost práce pod supervizí. Arteterapeut by měl být členem organizace sdružující umělecké terapie z důvodu stálého kontaktu s arteterapeutickou komunitou. Pro udržení si patřičné odbornosti by se měl celoživotně vzdělávat a sledovat nové trendy v umělecko-terapeutickém světě. V České republice může být arteterapeut členem například Mezinárodní asociace uměleckých terapií z.s. (MAUT, web).

2 Fraktální kresba

Fraktální kresba patří mezi nové arteterapeutické techniky. Její celý název zní: Fraktální metoda pro analytickou diagnostiku, prognózu a korekci lidského stavu a problémů. Jejím záměrem je, aby se člověk vyjádřil prostřednictvím kresby vytvořené podle určitých pravidel. Ve fraktální kresbě je zachycen psychický stav člověka z celostního pohledu, zahrnuje nejenom vědomé složky chování, ale ve větší míře i složky nevědomé. (Polujahtová, 2018).

2.1 Vývoj techniky fraktální kresby

Počátky fraktální kresby

Autorkou fraktální kresby je ruská pedagožka, klinická psycholožka a rodinná terapeutka Tanzilia Zakyrovna Polujahtová žijící v Jekatěrinburgu. Je autorkou korekčních metod v oblasti fyziky barev, tvarů a zvuků a autorkou několika terapeutických metod korekce fyzického a emocionálního stavu člověka. V průběhu své dlouholeté odborné praxe spolupracovala s fyzikem A. E. Komovem na mnoha výzkumech v oblasti rehabilitačních programů a bioenergetických informačních technologií. Společně se stali autory první knihy o technice fraktální kresby s názvem Pramen fraktální moudrosti, jež byla publikována v roce 2002. Polujahtová tuto metodu poprvé použila v roce 1991 na semináři zaměřeném na rozvoj lidského potenciálu. Je zakladatelkou a současně prezidentkou Mezinárodní asociace fraktálních metod (Muck, 2018).

Vývoj techniky po současnost

Po roce 1991 autorka uskutečnila velké množství seminářů, které vedly k rozšíření techniky fraktální kresby nejdříve v Rusku a následně v sousedních pobaltských zemích. Sama Polujahtová vyškolila několik dalších učitelů v technice fraktální kresby, kteří ji následně šířili i v dalších zemích. V roce 2011 se technika rozšířila do Chorvatska, zde ji začala aktivně praktikovat Martina Kosek. V chorvatském městě Zadar v roce 2013 zakládá centrum Puni Potencijal, které se zaměřuje na programy fraktální kresby pro širokou veřejnost. Zároveň je možné v tomto zařízení studovat fraktální kresbu zaměřenou na osobní rozvoj i profesní růst. V současnosti lze v tomto institutu složit jednu ze tří kvalifikačních zkoušek. Jednotlivé úrovně opravňují techniku používat, vést semináře, ale také tuto techniku vyučovat. Puni Potencijal také realizuje publikační činnost zaměřující se na techniku fraktální kresby (Puni Potencijal, web).

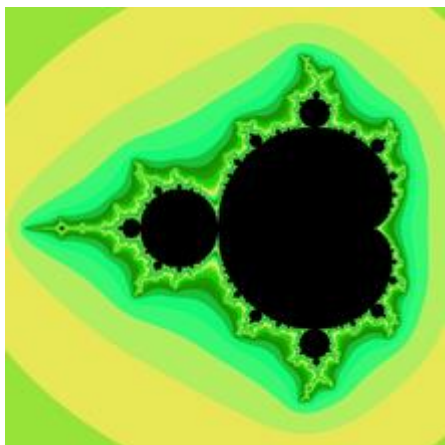
Jednou ze zemí, kam se technika fraktální kresby rozšířila je i Slovinsko. Zde je asi nejznámějším zástupcem lektorka Dr. Deja Muck. V roce 2015 byla technika rozšířena i na Slovensko, lektorkou fraktální kresby zde je psycholožka Anna Bažová Grnja. Tato arteterapeutická technika se však rozvíjí i v mnoha dalších zemí světa.

2.2 Vymezení pojmu fraktál

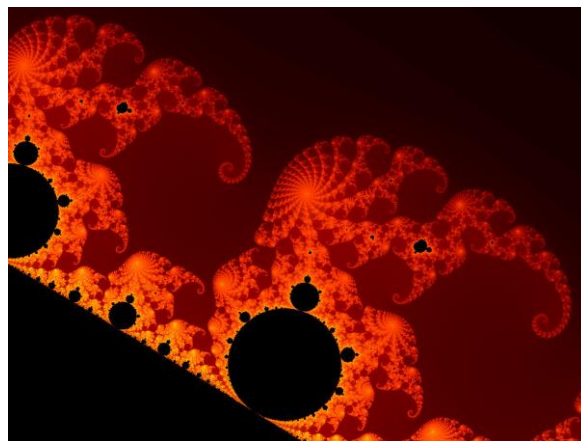
Proč právě název fraktální kresba? Termín fraktál je pojem, se kterým se pracuje především ve fyzice, matematice a geometrii. „Fraktál je objekt, jehož geometrická struktura se opakuje v něm samém (Zelinka, Včelař, Čadík, 2006, str 30).“ Základním charakteristickým rysem fraktálu je **sebepodobnost**. Díky této vlastnosti je objekt v jakémkoliv měřítku a rozlišení zcela shodný s původním fraktálem nebo je tvořen stejnými geometrickými tvary jako původní fraktál (Muck, 2018).

Při bližším pozorování mnoha struktur v přírodě je patrné, že jsou tvořeny fraktály - tedy stále se opakujícími vzory. Příčinnou souvislostí může být, že k jejich vzniku dochází zpravidla spontánně, dle jednoduchých, stále se opakujících pravidel. Fraktální struktury jsou tvořeny tak, aby docházelo k úspornosti a maximální efektivnosti. Příkladem může být například distribuce kyslíku spletíým cévním systémem v lidském těle (Linton, 2021).

Pozorováním a popisem přírodních dějů se zabývalo mnoho vědců rozmanitých vědních oborů. Benoit B. Mandelbrot byl významný matematik, který v roce 1975 jako první popsal svět fraktálů, tzv. **Mandelbrotovu množinu**, někdy též označovanou jako nejsložitější objekt matematiky. V obrazovém znázornění to jsou zpravidla pouze body, často vyobrazeny jednobarevně např. černě. S rozvojem výpočetní techniky a přenesením matematických algoritmů do počítačových programů začaly být vytvářeny tzv. **Mandelbrotovy mapy**. Při zvětšování měřítka původního fraktálu lze nalézt stále nové struktury a vzory, které však vypadají podobně. Struktura je mírně odlišná a lze nalézt nové prvky, které na předešlé úrovni nebyly patrné (Linton, 2021).

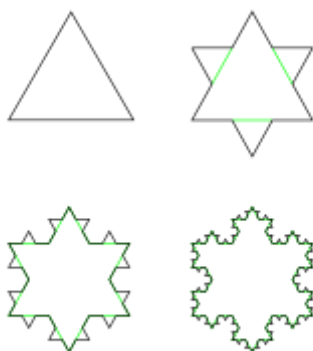
Obrázek 1 Mandelbrotova množina
(Wikipedie,web)

Obrázek 2 Mandelbrotova mapa
(Wikipedie, web)

Na první pohled působí jako složité tvary, jsou však vytvořeny opakovaným použitím konkrétního vzorce. Díky počítačové grafice a s využitím náležitých softwarů lze vytvořit Mandelbrotovy mapy, které často tvoří úchvatné obrazce. Této vlastnosti fraktálů využívá Cheryl Lee Harnishová (2022), jenž vytváří fraktální obrazce a zabývá se jejich energetickým působením na člověka. Prostřednictvím Mandelbrotovy práce a vizualizace fraktálů se tyto objekty přenesly i do oblasti umění.

Vědní obory zabývající se fraktálními objekty jsou velmi složité a není záměrem této práce ve větší míře proniknout do jejich základů. Nicméně uvedu základní dělení na fraktály lineární a nelineární. Mezi lineární fraktály patří **Kochova vložka**, tzv. soběpodobný fraktál, který byl popsán v roce 1904 švédským matematikem Helgem von Kochem. Jedná se o geometrickou konstrukci stávající ze čtyř kroků. První krok vychází z obyčejné úsečky, ve druhém kroku dojde v prostřední třetině k jejímu prodloužení a vzniku rovnostranného stanu, tímto postupem získáme čtyři úsečky shodné délky. Ve fázi tři zopakujeme postup kroku dvě na všech úsečkách. Ve čtvrté fázi můžeme popsání postup opakovat do nekonečna. Zmíněný postup se nazývá Kochovou křivkou. Pokud spojíme tři Kochovy křivky, vznikne trojúhelník, ze kterého lze postupem zvětšování délky obvodu vytvořit Kochovu vložku (Linton, 2021).

Obrázek 3 Kochova vločka (Zdroj WikipediE, web)

Obrázek 4 Konstrukce Kochovy křivky (zdroj WikipediE, web)

Popis nelineárních systémů je mnohem složitější. Jedná se o dynamické systémy, u kterých se zkoumají změny vzniklé v průběhu času. Vyznačují se nepředvídatelností a chaosem. Popisem nelineárních transformací se zabýval francouzský matematik Michel Hénon. Je autorem tzv. poskakujících fraktálů, tj. fraktálů, které nesledují žádnou křivku, ale zdánlivě přeskakují mezi jednotlivými liniemi. Při pozorování atraktorů, jenž je možné si představit jako vzorce bodů k nimž směřuje určitý systém, který je uzavřen sám do sebe v nikdy nekončícím cyklu (Linton, 2021).

Muck (2018) se zabývá fraktálností z pohledu času a univerza. Zamýšlí se nad propojením moderních objevů, fraktálních vzorců a starověkých znalostí. Poukazuje na cykličnost dějů z pohledu společnosti i jedince. Jednotlivým prvek je počátek události, ke kterému dochází v rámci předem daného vzorce. Každý děj končí určitým rozhodnutím, což lze přirovnat k vývojovým etapám jedince. V průběhu lidského života se musí jedinec vyrovnat a dle svých možností zvládnout, mnoho vývojových mezníků, které jsou popsány, průkazné. Stejně principy lze použít například i pro předvídání průběhu určitého onemocnění či ekonomické situace země.

2.3 Metoda fraktální kresby

Základní metodou je kreslení se zavřenýma očima, jednou souvislou čarou, která na papír zobrazuje vnitřní obrazy. Touto technikou dochází k záměrnému upozadění vědomé složky osobnosti, a naopak často potlačovaná oblast nevědomí je aktivována. V okamžiku absence zrakového vjemu je pozornost jedince směřována dovnitř, dochází ke zmírnění potřeby kontroly. Kresba je abstraktním portrétem duše a zachycuje to, co by zůstalo skryto. **Metoda fraktální kresby** je založena na mechanismu, který **spouští skrytý tvůrčí potenciál**, tedy **schopnost sebevyjádření a seberealizace** (Polujahtová, Komov, 2018). V rámci fraktální kresby **dochází k aktivaci podvědomých mechanismů**, procesu samoléčení a autokorekci vnitřního stavu. Prostřednictvím fraktální kresby dochází u jedince ke snížení stresu a vnitřního napětí, k uvolnění tvůrčího potenciálu a následně i k celkové harmonizaci lidských vztahů (Muck, 2018). Pro své pozitivní výsledky je metoda fraktální kresby využívána v profesích zaměřených na pomoc druhým např. v oborech pedagogiky, psychologie, zdravotnictví či vychovatelství (Muck, 2021).

2.4 Fraktální kresba v širším pojetí

Autorka fraktální kresby ve svém díle *Pramen fraktální moudrosti* uvádí, že se jedná o zcela originální a jedinečnou metodu, kdy případné shodné rysy s jinými technikami jsou zcela náhodné. Polujachtová (2018) popisuje její historii, včetně faktu, že tato technika vznikla především na základě jejích poznatků a ve spolupráci s fyzikem E. Komovem. Ideově vychází z matematicko-fyzikálních poznatků B. Mandelbrota. Její výklad o působení a vlivu barev byl ovlivněn M. Lüscherem (Polujachtová, Komov, 2018). Já se však domnívám, že v rámci techniky fraktální kresby se spojuje mnoho poznatků a pravidel z různých oblastí lidského poznání. Z tohoto důvodu bych ráda ve stručnosti zmínila některé směry, které vnímám v souvislosti s fraktální kresbou jako důležité.

2.4.1 C. G. Jung

Carl Gustav Jung byl švýcarský lékař – psychiatr a psychoterapeut. Je velmi často označován za zakladatele moderní psychologie. Oblastí jeho zájmu byla především analytická psychologie,

kdy se snažil především o pochopení lidské psychiky v souvislosti se světem snů, umění, mytologie, náboženství a filozofie (Hoerni, Fischer, Kaufmann, 2019).

Tvůrčí proces je ústředním tématem psychoanalytického směru Junga. Zárodky tvorby, jež jsou obsaženy v nevědomí se v rámci kreativního procesu tvorby zpřístupňují vědomí. Tvořivý vývoj se projevuje v symbolech a prostřednictvím nich se dostává do oblasti vědomí. Práce se symboly je primární v Jungově terapii (Kast, 2014).

Jung symboly ve své práci nazývá jako archetypy, a dělí je do dvou skupin:

- osobní symboly, které se vztahují k životnímu příběhu konkrétního jedince.
- nadosobní symboly, které jsou shodné pro širokou skupinu lidí. Tyto symboly souvisí s tzv. kolektivním nevědomím, které je definováno jako všeobecný duševní základ všech osob.

Jung chápal symboly jako nositele vývoje. Základními symboly jsou kruh, trojúhelník, kříž a čtverec. (Jung, 1998)

Nyní se zastavím u termínu proces. Jedná se o tvůrčí děj, prostřednictvím něhož se symboly zvědomují. Smyslem procesu je prožití, ztvárnění a interpretace. Jung při své terapeutické práci pracoval s cyklem kresby „mandal“. Mandala je symbolem Bytostného Já, bývá ztvárněna kruhem, motivem středu, čtvernosti. V Jungovském podání se terapie prostřednictvím mandal nezakládá na žádné předloze, nebo výtvoru jiného autora. Terapeutický proces kresby mandal je v zásadě cyklus rozdělený do několika etap. Každé etapě odpovídají určité opakující se motivy, podobnosti v kresbě. Jung využívá potenciálu sebeléčebné schopnosti jedince. Snaží se v chaosu či zmatenosti vytvořit řád, aniž by si toho byl klient vědom. Základní principy řádu lze definovat jako navození rovnováhy, blahodárný, uklidňující účinek (Jung, 1998).

Souvislosti s fraktální kresbou vidím v záměrné práci se symboly. Společný je také tvůrčí proces, který je koncipován formou cyklu. Dále práci s barvami a s jejich vlivem na jedince.

2.4.2 Abstraktní umění

Abstraktní umění lze přeložit z latinského abstractus, jako nekonkrétní, nefigurativní, neobjektové umění. Jedná se o velmi rozmanitý výtvarný směr, zvláště z pohledu jeho východiska, cílů, vztahu k zobrazovanému i způsobu tvorby. Abstraktní umění lze v zásadě rozdělit do dvou typů. První typ není vázán na konkrétní, reálné objekty. Vychází ze základních prvků výtvarného umění, mezi něž se řadí linka, tvar, světlo či barva. Druhý typ abstraktního umění vychází ze skutečnosti, ale nezobrazuje ji konkrétně, ale tvarově a barevně ji zjednodušuje (WikipediE, web.).

Dle tohoto vymezení fraktální kresba svým pojetím spadá mezi abstraktní výtvarné umění.

2.4.3 Grafologie

Je definována jako pseudověda, jejímž předmětem je projekce osobnosti a dalších psychických funkcí do ručně psaného písma (WikipediE, web). V písmu, obdobně jako v kresbě, se zrcadlí duševní svět jedince, jak na vědomé, tak i nevědomé úrovni. Souvislost mezi grafologií a fraktální kresbou neshledávám pouze v posuzování linií z hlediska jejich vedení a tlaku, ale i ostatních důležitých charakteristik.

V souvislosti s korekčními fraktálními kresbami mě zaujalo pojednání Veličkové (2002) o vývoji technik psaní z pohledu vedení řádku. Směr psaní zleva doprava je typický pro západní kultury. Při psaní postupujeme od sebe (tj. vlastní minulosti) směrem k adresátovi (budoucnosti). Výkladem tohoto postupu je otvírání se vnějšímu světu, či projev extroverze. Směřování k budoucnosti, progresivnost, podnikavost, ale také schopnost se přizpůsobit změnám.

Oproti tomu východní – orientální – kultury píše zprava doleva. Tato technika vyjadřuje tendenci vracet se sám k sobě, svým kořenům a svému nitru, duchovnímu světu a svým způsobem vyjadřuje jakousi uzavřenost vůči změnám.

Řekové v archaické době psali nejprve zprava doleva, a poté tzv. „volskou obrátkou“ střídavě zprava doleva a obráceně.

Čínské znaky jsou psány shora dolů. Kaligrafie zobrazuje hierarchický systém a pořádek v přírodě i lidském společenství. Vertikální řádek souvisí s Univerzem, tedy s přirozeným pořádkem kosmu.

V korektivních fraktálních kresbách je základním principem kresba prvků a elementů ve všech směrech. Zde je patrná jasná spojitost a využití znalostí z grafologie.

2.5 Technika fraktální kresby

Technika fraktální kresby od doby své koncepce, prošla mnoha proměnami. Je velmi důležité vymezit pro koho je tato technika vhodná, definovat případná omezení. Popsat kdo s touto metodou může pracovat a v neposlední řadě jaké oblasti lze fraktální kresbou ovlivnit.

2.5.1 Indikace fraktální kresby

Dostupná literatura pojednávající o této metodě uvádí (Polujahtová, Komov, 2018; Muck, 2021; Grnja, web, aj.), že je technika fraktální kresby vhodná pro každého, kdo je schopen udržet psací nástroj a následně vnímat svůj výtvar. Metoda této arteterapeutické techniky nevyžaduje žádné kreslířské dovednosti, není limitována vzděláním či věkem. Podmínkou je dostatečné rozvinutí dovednosti úchopu a udržení tužky. Spodní věková hranice je stanovena na 5 let, kdy dítě již disponuje přiměřenou úrovní rozumových a motorických schopností. Využití fraktální kresby je možné i u mladších dětí, za podmínky aktivní spolupráce dospělé osoby. Horní hranice není stanovena.

Kontraindikace této techniky nejsou nikde popsány. Dosud nebyla publikována žádná studie o účinku fraktální kresby u osob se závažným duševním onemocněním.

2.5.2 Možnosti využití fraktální kresby

Fraktální kresba je určena k osobnímu rozvoji jedince, ale také pro záměrnou práci s druhými osobami či skupinou. Tuto techniku využívají v rámci práce s klienty terapeuti, lékaři, pedagogové, vychovatelé, rodiče.

2.5.3 Účinky fraktální kresby

Účinky fraktální kresby jsou v dostupné literatuře o této metodě popsány na fyzické i psychické úrovni. Konkrétní projev a zaznamenání vlivu fraktální kresby na sledovanou oblast nejsou uváděny, proto se budu držet pouze výčtu dle literatury a konkrétní účinky zjištěné v průběhu arteterapeutických setkání popíši v praktické části.

Konkrétní zaznamenané účinky fraktální kresby (Muck, 2021):

- dochází ke zvýšení duševní i fyzické aktivity
- napomáhá při rekonvalescenci po úrazech, onkologických či jiných onemocněních
- rozvoj tvůrčího potenciálu a kreativity
- zklidnění, harmonizace všech složek osobnosti
- snižuje úzkost, zmírňuje stres, pomáhá při regulaci negativních emocí

- zlepšení spánku
- zvyšuje sebedůvěru a sebevědomí jedince
- rozvoj jemné motoriky
- pozitivně ovlivňuje zrakové a hmatové vnímání
- působí na koncentraci jedince, podporuje soustředění na úkol a jeho dokončení
- zvyšuje trpělivost jedince
- zlepšuje komunikaci a tím i mezilidské vztahy
- podporuje celkový rozvoj potenciálu především u dětí v oblasti kognitivní, emoční a sociální inteligence
- byly popsány i účinky v oblasti prevence onemocnění demence

2.6 Využití barev ve fraktální kresbě

Pozitivního účinku světla a barev na lidský organismus si povšimli již ve starověkém Egyptě. Své chrámy stavěli v konkrétní orientaci ke slunci. Sluneční paprsky do staveb pronikaly v určitý čas a rozkládaly se do sedmi barev duhového spektra. Egypťané tohoto jevu užívali k duchovním, a léčebným účelům (Polujahtová, Komov, 2018). Vlivu světla a barev následně využívala i další náboženství při stavbě chrámů a mešit, které jsou vždy doplněny o velká pestrobarevná okna, která i dnes zalévají věřící světlem. V současné době je tato terapie známá jako **chromoterapie, fototerapie a helioterapie**¹.

Autorka fraktální kresby se na počátku svého bádání o barvách nechala inspirovat Naukou o barvách od J. W. Goetha. Experimentování s trojbokým skleněným hranolem je poměrně snadné. Goethe se zabýval smyslovým vnímáním a energetickými účinky barev na lidský organismus (Proskauer, 2020). Polujahtová (2018) využila **techniky práce s trojbokým hranolem** při svém výzkumu, kdy hledala jedinečnou kombinaci barev každého člověka, v podstatě jakési aury. Ve svém výzkumu potvrdila zřejmou souvislost mezi barevným spektrem konkrétního jedince, tytéž barvy převládaly i ve fraktální kresbě. Výsledky analytické práce s hranolem následně využila při sestavování „klíče“, tedy manuálu k analýze fraktální kresby (Polujahtová, Komov, 2018).

Barva je energie, každý její odstín má vlastní vibrace, které mohou přímo působit a ovlivňovat náladu člověka. Barvy na jedince působí na všech úrovních - fyzické, mentální i duchovní (Grnja,

¹ Chemoterapie – léčba barevným světlem, fototerapie – léčebné využití viditelné a neviditelné části světelného spektra, helioterapie – léčba slunečním zářením

web). Barvy nás provázejí v každodenním životě. „Prostý fakt, že některé barvy se nám líbí a jiné zase ne svědčí o tom, že barvy zasahují i do našeho vnitřního života (Palouček, 2009, strana 8).“ Jedná se zejména o **podprahový účinek barev**, kterého si nemusíme být vědomi. Barvy mohou ovlivňovat naši náladu i naše rozhodování. **Barvy lze vnímat jako energie**, které působí na jedince, na druhé straně mohou vypovídat o aktuálním emocionálním a fyzickém stavu člověka.

Snahou fraktální kresby je eliminovat vnější podněty a vědomé reakce na ně. Jedinec si nevědomky vybírá přesně ty barvy, které považuje za potřebné. Mysl jedince je stimulována a vědomí ustupuje našemu podvědomí, a tím získáváme pravdivý obraz o našem hlubokém psychoemocionálním a fyziologickém stavu. Naše podvědomí přetváří fyziologický stav do barevných obrazu s detailní přesností (Polujahtová, Komov, 2018) Polujahtová při svém výzkumu zjistila, že obecně převládají dva principy – nedostatek nebo převaha určité barvy (Muck, 2021).

Při vybarvování fraktální kresby se vědomě soustředíme na konkrétní barvu, která prostřednictvím zrakového aparátu proniká do naší centrální nervové soustavy a zároveň stimuluje i naše podvědomí. V metodologii fraktální kresby je stanoveno, že všechny barvy mají pozitivní energetické funkce, ale účinek, který mají na člověka, závisí na jejich kvantitativním zastoupení v kresbě. Každá barva je důležitá pro vytvoření celkové harmonie a rovnováhy (Muck, 2018). Této skutečnosti se využívá především u korekčních fraktálních kreseb, kde se záměrně využívá vlivu konkrétních barev či jejich kombinací (Grnja, web). Autorka vytvořila vlastní interpretaci specifikaci vlastností barev nezávislou na symbolických nebo asociativních významech barev, jak je tomu v jiných metodách (Muck, 2021). Základní charakteristiky barev v rámci absolventské práce nebudou uvedeny. Důvodem je, že pro analýzu fraktálních kreseb je nutné zohlednit více faktorů mezi než patří odstíny barev, jejich vzájemné kombinace, síla tlaku na psací nástroj, umístění či rozložení v kresbě.

2.7 Typy fraktální kresby

Jak již bylo napsáno v úvodu, přesný název techniky zní fraktální metoda analytické diagnostiky, prognózování a korekce lidského stavu. Zahrnuje tedy složku diagnostickou a terapeutickou či korektivní. Podle účelu a formy fraktální kresby se využívá konkrétní výtvarný postup a výtvarná média.

Společným a základním principem této techniky je kresba se zavřenýma očima.

2.7.1 Diagnostické kresby

- Základní výtvarnou **pomůckou** je **bílý papír formátu A4**. Na úvodní fraktální kresby postačí obyčejný kancelářský bílý papír standardní gramáže 80g a **značkovač – černé kuličkové pero** (u dětí je možné použít obyčejnou tužku HB), dále větší **sada pastelek**, minimální počet 24 kusů bez bílé barvy. Pastelky je nutné použít kvalitní, obsahující patřičné množství barevného pigmentu. V případě, že tomu tak není, výsledek diagnostické kresby je zkraslený. Nezbytnou součástí je také spolehlivé měření času tvorby.

- **Postup kresby**

Celý proces kresby by měl probíhat v klidném prostředí bez rušivých elementů, včetně poslechu hudby. Kreslíř si položí list bílého papíru vodorovně před sebe a zavře oči. Nedominantní rukou drží papír, dominantní ruka se nachází volně nad papírem. V časovém limitu jedné minuty kreslí linie po celé ploše papíru. Snaží se o kresbu nepřerušované linie, pokud vybočí značkovač z papíru, kreslíř se plynule vrátí zpět a pokračuje. Kresba se provádí střední rychlostí. Pokud je tempo příliš rychlé, vznikne čmáranice, která není vhodná pro další práci. Pokud je tempo pomalé a kresba je příliš prázdná prodlouží se časový limit o 20 sekund. Toto prodloužení je možné 2x opakovat. Začátek a konec linie by měl být vždy spojen/uzavřen, což se provádí následně po ukončení kresby s již otevřenýma očima. Do kresby se nemají záměrně začleňovat žádné konkrétní tvary.

- **Pravidla vybarvování:** při prvních diagnostických kresbách je pravidlo vybarvování specifické. Sada pastelek se umístí do papírové či jiné krabice, aby si kreslíř mohl vybrat pastelku náhodně. Jednou barvou se vybarví vždy minimálně jedno a maximálně až 15 políček, zde záleží na konkrétním zadání pro konkrétní skupinu. Obecné pravidlo je, že sousedící políčka nemají být vybarvena stejnou barvou, ani jiným odstínem téže barvy.

- **Analýza diagnostických kreseb**

Podobně jako u jiných výtvarných projektivních testů není možné činit závěry ani u fraktální kresby hned. Z tohoto důvodu je doporučeno vytvořit a poskytnout k analýze kreseb tři diagnostické fraktální obrazy. Vždy je nutné na zadní stranu kresby napsat identifikační údaje jako jsou: jméno, datum a pořadí kresby. Následně je lektorem provedena analýza kreseb dle Fraktálního klíče. Polyjachtová (2018) zde upozorňuje na důležitost první fraktální kresby. Upozorňuje na dva důležité aspekty této kresby - první aspekt odráží lidskou tvořivost a tvůrčí potenciál daného jedince, který může být při jiné příležitosti skryt.

V druhém aspektu se odráží naše osobnost z pohledu charakteru, emočního rozpoložení či chování. K dalším fraktálním kresbám již jedinec přistupuje vědoměji.

Analýza fraktální kresby probíhá dle klíče, který sestavila autorka metody. Jedná se o systematický postup, jehož cílem je zkoumání, porovnávání a třídění jednotlivých aspektů kresby. Posuzuje se tlak na pero, tah linií, velikosti a rozložení kresby na ploše papíru, velikost, množství a tvar jednotlivých políček kresby. Následně se hodnotí i barevná koncepce kresby a definují se dominantní barvy.

2.7.2 Korekční terapeutické kresby

Princip korekčních kreseb je opět založen na kresbě se zavřenýma očima. Korekční kresby jsou koncipovány do cyklů kreseb, které jsou různě dlouhé a tedy intenzivní. Základním znakem je technika kresby prvků a symbolů.

2.7.2.1 Cyklus Autonomní fraktální kresby pro začátečníky

Smyslem základního cyklu je seznámení s fraktální kresbou. Je zaměřena na oblast jemné motoriky, uvolnění ruky. V rámci této základní tvorby dochází k vytvoření a fixaci návyků, které jsou pro dlouhodobější práci s fraktální kresbou nezbytné. Kreslíř se seznamuje s prvky a elementy, které jsou stěžejní při kresbě velkého korekčního cyklu. Jedná se o prvky: teček, spirál, vln, smyček, plotu, osmiček, cik-cak (s opakováním), a návrhu jednoho vlastního prvku. Poslední dvě kresby jsou kresleny nedominantní rukou, použitím všech prvků cyklu. Cyklus je složen ze 13 kreseb, první tři kresby jsou diagnostické a 10 kreseb je korekčních. Pořadí kreseb je pevně stanoveno a je důležité dodržet jejich pořadí. Pro dosažení žádoucího terapeutického efektu je důležité pracovat kontinuálně, optimálně každý den po dobu min. 30 minut, bez přerušení. Pokud je pauza mezi kresbami delší jak 5 dní doporučuje se začít od začátku cyklu.

- Základní výtvarnou **pomůckou** je **bílý papír formátu A4**, nyní je již výhodnější použít bílý papír s gramáží 120 g. Dále **značkovač – černé kuličkové pero**. U dětí je možné použít obyčejnou tužku HB. **Sada pastelek**, minimální počet 24 kusů bez bílé barvy. Pastelky je nutné použít kvalitní, obsahují patřičné množství barevného pigmentu. V případě, že tomu tak není, výsledek diagnostické kresby je zkreslený. **Sada plastových značkovačů** (optimálně od značky Stabilo), které jsou tvrdé a vytváří jemné linie, optimální sada 24 odstínů. I v této etapě je nezbytnou součástí spolehlivé měření času tvorby.

- **Postup kresby**

Je obdobný jako u diagnostických fraktálních kreseb popsány výše. Změnou v kresbě linií je, že se již vědomě snažíme fraktál nakreslit do středu papíru a zaplnit jim 2/3 plochy. V případě, že značkovačem opustíme plochu papíru začneme zcela s novou kresbou.

- **Pravidla vybarvování/vykreslování**

Prvé tři diagnostické kresby vybarvujeme dle pravidel popsány výše, výtvarné médium používáme pastelky.

Technika zaplňování korekčních kreseb tohoto cyklu se výrazně liší. Při kresbě se využívá sada barevných značkovačů. Výběr barvy probíhá dle pocitu kreslíře. Barvou nezaplňujeme celé políčko jednoduše, ale kreslíme do políček jenom kontury daného prvku. Pravidlo vybarvení minimálně 3 a maximálně 6 polí v kresbě jednou barvou, kterou rozmístíme cik – cak po fraktálu. Vybarvování políček se zde již řídí dle jejich velikosti. Tmavé barvy a červenou barvu vkládáme pouze do malých polí. Světlé odstíny barev dáváme do velkých políček. Ostatní odstíny středních barev rozmístíme do středně velkých políček fraktální kresby. Délka vykreslování jedné kresby by neměla být delší než 3 dny.

- U korekčních kreseb se neprovádí analýza dle klíče k fraktální kresbě, ale je vždy veden rozhovor nad kresbou.

2.7.2.2 Pokročilý korekční cyklus fraktální kresby

Jedná se o pokročilý cyklus fraktální kresby, který je složen z 21 kreseb. První tři kresby jsou diagnostické, zbylé jsou kresby korekční. Pokročilý cyklus lze rozdělit na tzv. Malý cyklus obsahující 4-8 korekčních kreseb a Velký cyklus obsahující až 21 kreseb. V rámci této dlouhodobé fraktální kresby jsou využity dvě techniky, jedná se o kresbu symbolů a prvků, které se v rámci cyklu střídají. Od kreslíře je již vyžadována určitá úroveň znalostí z oblasti kresby fraktálů, které si před samotným započítím tvorby musí doplnit samostudiem. Vědomě se musí koncentrovat na kresbu správně velkého fraktálu umístěného na střed. Důležité je také rovnoměrné rozložení políček dle velikosti. Nezbytností je také doplnění znalostí z oblasti vlivu a působení barev na člověka. Při kresbě velkého korekčního cyklu se používají výtvarná média, tedy pastelky, jako u diagnostických fraktálních kreseb. Je doporučeno v průběhu cyklu si vést deník, do kterého se zapisují nejenom pocity při fraktální kresbě, ale také sny či netradiční zážitky a momenty.

Základní pravidla pro kresbu korekčních fraktálů již byla popsána výše. Pravidla technik kreslení prvků a symbolů jsou poměrně složitá a pro konkrétní záměr této práce nejsou zcela důležitá.

2.7.3 Dětské fraktální kresby

- **Barevné kresby pro lepší úspěch ve škole**

Technika fraktální kresby je zaměřena na rozvoj potenciálu dětí a mládeže. Cílem je rozvoj motorických a smyslových dovedností za účelem rozvoje mozku a celkového potenciálu jedince. Obsahem cyklu kreseb je procvičování ztvárnění prvků v různých směrech, nejdříve probíhá nácvik s otevřenými očima následně bez kontroly zraku kreslí abstraktní kresby dle pravidel (web. Puni Potencijal).

Na základě dlouhodobé zkušenosti s rozvíjející technikou fraktální kresby byla vytvořena kniha Čarobná mrežao niva paučiča Vida, v českém překladu Kouzelná pavučinka pavoučka Vida: kniha kreslení pro děti a dospělé. Autorkami knihy jsou Martina Kosec a Sanela Grazia (2017).

Knihou Kouzelná pavučinka pavoučka Vida vychází z vlastní praxe autorky s fraktální kresbou, kterou aktivně realizuje se všemi věkovými skupinami. Kniha je koncipována jako pracovní sešit a jak uvádí dovětek, je určena jak pro děti, tak dospělé. Jedná se o návod, jak s technikou pracovat z pohledu laické veřejnosti. Pro dětskou skupinu kreslířů je cyklus doplněn motivačním příběhem pavoučka Vida, který je průvodcem a zároveň v přeneseném smyslu lektorem kresby. Kniha je rozdělena do 11 lekcí. Každá lekce obsahuje motivační příběh ze života pavoučka Vida. Jednoduchou a srozumitelnou formou jsou popsána základní pravidla pro fraktální kresbu a vždy je lekce doplněna úkoly v podobě pracovních listů. Autorka prostřednictvím pavoučka také představuje význam jednotlivých barev a jejich použití při vykreslování fraktálních obrazů. Publikace je poměrně detailně doplněna o rady pro učitele, jak s danou lekcí pracovat.

Stručný popis obsahu jednotlivých lekcí:

1. lekce s názvem Zrcadlo. Jedná se o úvod do techniky fraktální kresby, seznámení s pavoučkem a základními pravidly kresby. Cílem této lekce je kresba prvního „diagnostického“ fraktálu.

2. lekce s názvem Kreativita. V této lekci si kreslíři mohou poprvé vyzkoušet, jak zvládnou kresbu základních prvků. Cílem je porovnání jednotlivých fraktálních kreseb, z pohledu velikosti a umístění. Kreslíři jsou seznámeni i s velikostí políček v rámci kresby.

3. lekce s názvem prvek Vln. Záměrem této lekce je seznámení s daným prvkem, nácvik jeho kresby všemi směry. Seznámení se spojovací linkou, která spojuje jednotlivé prvky. V rámci motivačního příběhu seznámení s černou barvou, jejím použitím v konkrétních políčkách. Dále je zde rozvedeno pojednání o velikosti a množství políček v kresbě. Na závěr je uveden popis a pravidla fraktální kresby s daným prvkem.

4. lekce je pojmenována Plot. Seznámení a nácvik prvku plotu. Pojednání o vlivu a použití červené barvy v rámci fraktální kresby. V této lekci jsou barvy rozděleny na tmavé, středně tmavé a světlé. Následně je uvedeno doporučení, do jaké velikosti políček se barva odstínu hodí. Na závěr je uveden popis a pravidla fraktální kresby s daným prvkem.

5. lekce je zaměřena na prvek Hory. Opět seznámení s daným prvkem a jeho nácvik v rámci úkolů – pracovního listu. V této lekci je představena žlutá barva, její působení na jedince i užití v rámci kresby. Pravidlo, které je zde uvedeno upozorňuje na rozptýlení jedné barvy po celé kresbě nepoužívání stejné barvy na sousedící pole. Na závěr je uveden popis a pravidla fraktální kresby s daným prvkem.

6. prvek Kruh. Seznámení s prvkem a nácvik kresby zleva doprava a obráceně, ale také ztvárnění různé velikosti prvku. Následně je představena zelená barva. V rámci této lekce jsou znázorněny různé originální tvary fraktálních kreseb. Na závěr je uveden popis a pravidla fraktální kresby s daným prvkem.

7. lekce představuje kresbu Obdélníku. Seznámení s prvkem a jeho nácvik kresby zleva doprava a obráceně, ale také ztvárnění různé velikosti prvku. Seznámení s působením bílé barvy. V této lekci je uvedeno pravidlo vykreslování políček cik-cak, tedy rovnoměrně po celé kresbě. Na závěr je uveden popis a pravidla fraktální kresby s daným prvkem.

8. lekce s názvem Jaro, prvek horní smyčky. V rámci lekce je seznámení s prvkem a nácvik kresby všemi směry. Představení hnědé barvy a její vliv. Použití kontrastních barev v rámci vykreslování fraktální kresby. Fraktální kresba s vložením prvku horní smyčky a vyzkoušení vykreslování za použití kontrastních barev.

9. lekce se týká prvku Spirála. Seznámení s prvkem a jeho nácvik kresby zleva doprava a obráceně, ale také ztvárnění různé velikosti prvku. Dále je představena fialová barva. Popis vlivu tlaku na psací náčiní, porovnání vlivu tlaku na odstín barvy. Na závěr je uveden popis a pravidla fraktální kresby s daným prvkem.

10. lekce s názvem Slovo. V této lekci je záměrem kresba či grafické znázornění písmena Z. Kresba je opět zleva doprava a obráceně, nácvik tří velikostí písmena. V rámci pravidel vybarvování je kladen důraz na harmonii při vybarvování přibližně stejně velkých políček. Dále je představena oranžová barva. Na závěr je uveden popis a pravidla fraktální kresby s daným prvkem.

11. lekce má název Hojnost. Tato lekce je doplněna o další možné grafomotorické prvky, které již vyžadují větší zručnost. Je zde ponechán prostor pro fantazii a tvořivost kreslíře, který si může navrhnout svůj vlastní prvek. V rámci lekce je představena růžová barva, její význam a užití v rámci kresby. Dále je popsána důležitost rovnoměrného rozložení linií a políček v rámci celé kresby. V poslední fraktální kresbě cyklu jsou užity různé prvky, které se kreslíř naučil v rámci všech lekcí. Rozloučení pavoučka Vida, který vyzývá k nakreslení závěrečné kresby, která bude kreslena dle pravidel první diagnostické kresby.

- **Art brainstorm**

Jedná se o propojení techniky fraktální kresby s japonskou hrou sudoku, jenž využívá spojení čísel a barev. Jedná se o tvorbu umělecké hádanky. K číslům se přiřazují barvy a následně vzniká kresba plná symetrie a harmonie. Tato technika je zaměřena na rozvoj pozornosti, koncentrace a logiky. (Puni Potencijal, web).

- **Tvorba vlastní fraktální omalovánky**

Technika je založena na originalitě tvorby bez pouhého využití šablon pro vykreslení. Záměrem je rozvoj fantazie a představivosti. Dochází ke zdokonalení koordinace mozek – oko – ruka (Puni Potencijal, web).

2.7.4 Umělecká fraktální kresba

Vychází z přirozené potřeby člověka se výtvarně projevit. Technika je zaměřena na sebepoznávání a uvědomování si vizuálního vjemu. Dále na hloubku vnímání výtvarných prvků a principů jejich ztvárnění. Umělecká fraktální kresba je vhodná pro ty kreslíře, kteří absolvovali diagnostické a korekční fraktální kresbu a chtějí popustit uzdu své kreativitě v další výtvarné tvorbě. Existují různé formy a způsoby umělecké fraktální kresby, ať již se jedná o vykreslování záměru v základu, nebo následné vkreslování reálných prvků do základu. Další technikou je kresba zamýšleného tvaru fraktální technikou. Do této skupiny lze zařadit také fraktální uměleckou kresbu mandal či kresby s prvky sakrální geometrie (Grnja, web).

2.7.5 Fraktální kresba v párech

Jedná se o arteterapeutickou techniku, jejímž záměrem je zlepšení partnerských vztahů či vztahů v rámci rodiny, například rodič-dítě. Přispívá k vzájemnému lepšímu poznání, zkvalitnění komunikace, nalézání společných řešení problémů (Grnja, web).

2.7.6 Skupinová fraktální kresba

Tato technika fraktální kresby je určena pro skupinovou práci. Lze ji využít při práci s týmem, rodinou či skupinou tvořenou jednou třídou. Záměrem je upevnění vztahů mezi členy skupiny, napomoci fungování skupinové dynamiky a řešení konkrétních problémů.

2.7.7 Fraktály pro zdraví

Tento typ fraktální umělecké kresby je někdy nazýván jako Ruka zdraví. Primárním cílem této fraktální kresby je celkové zlepšení zdravotního stavu nebo podpora sebeléčebných schopností jedince při rekonvalescenci. Technika je založena na vztahu barev a jejich odstínů ke konkrétnímu orgánu či systému v těle (Grnja, web).

2.7.8 Fraktály podpory

Tento typ kresby je určen při krátkodobém emočním deficitu.

2.7.9 Křišťálový fraktál myslí a emocionální fraktál

Technika kresby těchto uměleckých fraktálů je odlišná od předešlých. Základem je přesné definování počátečního stavu a následného cíle, kterého chci dosáhnout. Křišťál se kreslí pomocí bodů a čar, vybarvuje se odstíny jedné barvy. Oproti tomu emocionální fraktál se nevybarvuje vůbec (Grnja, web).

2.8 Porovnání přístupu k fraktální kresbě dle jednotlivých zemí

V této oblasti je velmi zajímavé porovnat zaměření tří hlavních center fraktální kresby. Mateřská základna v Rusku se v současné době specializuje na vzdělávání a certifikaci lektorů z celého světa. Metoda fraktální kresby je v této oblasti zaměřena především na podporu duševního zdraví. Autorka metody fraktální kresby využívá své obrazy jako energetické kresby za účelem komerce. Druhou velkou základnou je Slovinsko. Zde je technika využívána jako arteterapeutický nástroj v podstatě tak jak byl navržen autorkou Polujachtovou. Přínosem této země je propracovaná metoda umělecké fraktální kresby. Třetím velkým centrem je Chorvatsko, kde byla fraktální kresba rozvinuta především v oblasti rozvoje potenciálu dětí a mládeže.

V České republice technika fraktální kresby není zatím příliš rozšířena. Je zde několik lektorů této techniky, kteří ji využívají jako doplňkovou metodu při své práci. Já bych se v budoucnu ráda věnovala využití techniky fraktální kresby jako nástroji pro rozvoj jedince, ale také jako korekčně terapeutickou techniku využitelnou v rámci práce arteterapeuta.

3 Předškolní období

Toto období lidského vývoje je také často nazýváno jako období hry, pohádky nebo mateřské školy. Z biologického hlediska je tato vývojová etapa vymezena věkovou hranicí od 3 do 6-7 let věku dítěte. Z pohledu sociálního je charakterizována nástupem dítěte do školy. Ne vždy však dítě přichází do předškolního zařízení ve věku tří let. V České republice je dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním vzdělávání povinná docházka dětí starších 5 let (MŠMT, web). Předškolní období je ukončeno nástupem dítěte do základní školy. Avšak ani tato hranice není zcela relevantní s fyzickým věkem, a to z důvodu odkladu školní docházky dítěte o jeden až dva roky.

Z pohledu laika se jedná o bezstarostné období dětské hry. Z pohledu vývojové psychologie se jedná o velmi náročné období lidského života. V průběhu předškolního věku musí dítě zvládnout mnoho vývojových mezníků. „Předškolní věk je charakteristický stabilizací vlastní pozice ve světě a diferenciací vztahů ke světu (Vágnerová, 2012, str. 177).“ Na počátku, tedy v období nazývaném „mladší předškolní věk“, je podstatný přesah rodiny, adaptační fáze na širší sociální prostředí a rozvoj vztahů s vrstevníky. Při ukončení předškolního vzdělávání je dítě schopné samostatně se orientovat ve svém okolí, navazuje přiměřené vztahy s vrstevníky a dospělými lidmi. Zvládá vyhodnotit různé situace a přiměřeně na ně reagovat.

3.1 Vývoj základních schopností a dovedností

Vývojové změny probíhající v předškolním období nejsou tak výrazné a rychlé, jako v uplynulých třech letech života. Jsou však velmi významné z pohledu následného postavení dítěte ve společnosti vrstevníků, pro následný rozvoj soběstačnosti jedince (Langmeier, Krejčířová, 1998).

3.1.1 Motorika

„V celku bychom motorický vývoj mohli označit jako stálé zdokonalování, zlepšenou pohybovou koordinaci, větší hbitost a eleganci pohybů“ (Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 85). Schopnost samostatné lokomoce byla vytvořena do tří let. V předškolním věku již dítě zdokonaluje svou pohybovou obratnost, koordinaci a přesnost pohybu.

Rozvoj a zdokonalování nastává v oblasti jemné motoriky. Jedná o činnosti související se sebeobsluhou při stravování, oblékání či hygieně. Dítě si procvičuje svou zručnost při nejrůznějších manipulativních hrách, při pracovních činnostech, jako je například skládání a stříhání, ale především při kresbě.

3.2 Psychický vývoj

Tato oblast zahrnuje širokou škálu sledovaných podoblastí. Zahrnuje oblasti poznávacích procesů, myšlení, paměť, komunikační schopnosti či dovednost ovládání svého emočního prožívání. Podnětnost a rozvoj psychické oblasti dítěte je klíčovým faktorem pro následný vývoj a školní úspěšnost.

3.2.1 Kognitivní vývoj

„Kognitivním vývojem rozumíme od raného dětství schopnost myslet: učit se, zapamatovat si a zpracovávat informace, schopnost symbolicky a abstraktně uvažovat, zorganizovat si informace a věnovat náležitou pozornost zpracovávání informací (Thorová, 2015 str. 245)“. Poznávací procesy dítěte jsou v tomto období zaměřené na nejbližší okolí, které ho obklopuje. Dítě objevuje a seznamuje se s pravidly, které v něm platí. Myšlení dětí předškolního věku je nepřesné a má mnoho omezení, nicméně se průběhu předškolního období postupně vyvíjí. Počátek předškolního období je definován předpojmovou nebo také symbolickou úrovní. Myšlení je vázáno na konkrétní předměty, ale částečně již směřuje k obecnosti. Vyšší úroveň myšlení se označuje jako období názorného či intuitivního myšlení. Jedná se stále především o prelogické, předoperační myšlení, které je stále závislé na vizualizaci. Dítě není schopno uvažovat v logických krocích, myšlení má stále přímou souvislost s činností dítěte. (Langmajer, Krejčířová, 1998)

- **Selekce a zpracování informací** dle rozdělení Vágnerové (2012)
 - Způsob, jakým dítě nazírá na svět a jaké informace si vybírá. Zde se uplatňuje především **princip centrace**. Jedná se o subjektivně podmíněnou redukci informací. Dítě má tendenci ulpívat na jednom, pro něj podstatném – důležitém – znaku, a méně výrazné znaky přehlíží. Dítě používá **egocentrického způsobu uvažování**, ulpívá na svém názoru, je přesvědčeno, že jeho názor je ten jediný správný.

- Princip **fenomenismu** - dítě klade důraz na zjevnou podobu světa. Pro dítě jsou důležité viditelné zevní znaky, svět je takový, jak vypadá.
- Princip **prezentismu**, úzce souvisí s fenomenismem. Dítě je vázáno na přítomnost, na aktuální vizuální podobu, která pro něj představuje subjektivní jistotu.
- Způsoby, jakým dítě informace zpracovává a interpretuje je:
 - **Magičnost:** pomáhá dítěti zpracovávat informace z okolního světa, tak aby pro dítě byly přijatelné a srozumitelné. Dítě ještě zcela nerozlišuje mezi skutečností a fantazií. Realitu si uzpůsobuje dle fantazie, vlastních přání a dosavadní zkušenosti. Často dochází ke zkreslení poznání reality.
 - **Animismus** či **antropomorfismus:** dítě přičítá lidské vlastnosti zvířatům a neživým objektům. Předškolní děti již dovedou odlišit živé objekty od neživých, ale stále jsou schopné tyto rozdíly přehlížet. Dítě je schopné na základě tohoto faktu lépe porozumět informacím a následně je interpretovat.
 - **Dynamismus:** dítě přisuzuje dušení život neživým věcem (Thorová, 2015).
 - **Arteficialismus:** souvisí se způsobem, jak si dítě vykládá vznik okolního světa. Dítě vnímá dění jako lidskou činnost.
 - **Absolutismus:** dítě chápe získané poznatek jako definitivní, mající stálou platnost. Vyjadřuje tím svou potřebu jistoty. Má tendenci ignorovat informace, které by mu v úvahách překážely..
- **Vývoj způsobu uvažování** (Vágnerová, 2012)
 - **Induktivní uvažování:** je založeno na porovnávání informací a právě na základě podobnosti je následně zpracováváno. Dítě si vytváří kategorie, do kterých pak přiřazuje jednotlivé objekty. Nepřesnost uvažování předškolních dětí je typická například při třídění objektů podle vzájemných vztahů či zajímavosti, které mohou být subjektivně ovlivněny působením emočních prožitků, zájmů, nebo aktuálních přání. Dalším projevem nezralosti uvažování je tendence libovolně měnit kritéria klasifikace. Předškolní děti induktivní myšlení uplatňují formou **analogického uvažování**. Analogie spočívá v hledání podobností a vymezení jejich vzájemných vztahů. Následně dochází k odvozování nových pojmů, často však nepřesně. Předškolní děti musí nejdříve nabýt potřebných znalostí, aby dokázaly odlišit podstatné a nepodstatné znaky, ignorovaly nevýznamné rozdíly a byly schopné soustředit se na podstatné souvislosti. Protikladné analogie jsou pro předškolní děti pochopitelnější. Dítě je schopné snadněji definovat v čem se dané objekty liší než to, v čem jsou podobné.
 - **Kauzální uvažování:** je založeno na poznání příčinné souvislosti a vzájemných vztahů, pomáhá porozumění podstaty jednotlivých kategorií a jejich zapamatování. Předškolní děti

jsou schopné pochopit základní kauzality vztahů, které vedou k určité změně. Upřednostňují jednoznačné příčiny dění, náhodu odmítají, protože v nich zpravidla vyvolává nejistotu. Jasná pravidla dění zpravidla umožní dítěti snadněji pochopit fungování světa.

- **Deduktivní uvažování:** děti předškolního věku nejsou schopné rozlišit mezi induktivním a deduktivním úsudkem. Ulpívají na vnější podobnosti a předpokládají, že uvedené znaky mají všechny objekty podobně vypadající. Děti mají potřebu si vše empiricky potvrdit, protože ještě nejsou schopné závěr logicky odvodit. Pokud je pro ně realita nesrozumitelná, snaží se o interpretaci jevů dle svých schopností tak, aby pro ně byla akceptovatelná. Snahou o dosažení jistoty mohou vznikat nepřesnosti v podobě konfabulací, nepravých lží. Jedná se o propojení vzpomínek s fantazií. Dítě je však vnímá jako skutečnost a je přesvědčené o jejich pravdivosti. „Fantazie má v tomto věku harmonizující význam.“ (Vágnerová, 2012, str. 185). Díky konfabulacím si dítě zachovává citovou a rozumovou rovnováhu tím, že si přizpůsobuje skutečnost svým přáním a potřebám, což je často v jeho vyprávění obtížně oddělitelné.

3.2.2 Vývoj myšlení

Myšlení předškolních dětí **chybí komplexní přístup**. Typickými znaky myšlení dětí je útržkovitost, nekoordinovanost a nepropojenost. Uvažování dětí je značně zúžené, nejsou schopny propojit více pohledů a zaměřit se na jednu oblast. Jejich myšlení je rigidní, málo flexibilní.

Schopnost **metakognice** se v předškolním věku teprve vyvíjí. Dovednost orientovat se v samotném poznání i ve vlastních poznávacích schopnostech je u dětí sporadická. „Metakognice má zatím spíše implicitní charakter, funguje nevědomě, a teprve postupně, v závislosti na rozvoji pochopení fungování lidské mysli, se začíná rozvíjet a stává se explicitní.“ (Vágnerová, 2012, str. 187).

3.2.3 Chápání prostoru, času a počtu

Chápání prostoru:

Egocentrická perspektiva je základní charakteristika vnímání prostoru předškolním dítětem. Nejbližší objekty se jim zdají velké, oproti vzdáleným objektům, které vidí malé. Poměrně bez problémů rozliší polohu nahoře a dole, ale schopnost diferenciacce polohy vpravo a vlevo, ještě není zcela rozvinuta.

Chápání času:

Porozumění času se u předškolních dětí rozvíjí velmi pomalu. Časová lokalizace určitého dění se odvíjí od přítomnosti, má přímou návaznost na aktuální dění. Dítě již má povědomí toho, co znamená dříve nebo později, před a po. Ale pojmy zahrnující minulost a budoucnost nemají v předškolním věku přesný obsah. Pro dítě je nejdůležitější přítomnost. Úkoly a dění jsou pro ně důležité až v okamžiku kdy nastanou.

Chápání počtu:

Dítě předškolního věku chápe počet jako jedno z možných klasifikačních kritérií. Zpravidla zvládne počítat do 10. Množstevně je schopné určit kolik objektů, například kuliček, vidí. Problém nastává, pokud dojde ke změně velikosti či objemu, ale celkové množství je zachováno (Říčan, 2004).

3.3 Vývoj paměti a učení

„Vývoj paměťových schopností závisí na zrání příslušných mozkových struktur i na možnosti tyto předpoklady rozvíjet (Vágnerová, 2012, str. 202)“. Paměť je rozvíjena v interakci s ostatními kognitivními schopnostmi a následně napomáhá jejich rozvoji. Z fyziologického hlediska je to podmíněno také zráním určitých mozkových struktur. Jedná se především o mediální temporální oblasti hipokampu, vývojově podmíněné změny ovlivňují rozvoj sémantické paměti. Zrání prefrontální mozkové kůry má významný vliv na ukládání poznatků o různých událostech.

3.3.1 Typy paměti

Explicitní sémantická paměť v předškolním období je charakteristická zvyšováním kapacity paměti a zrychlením zpracování informací. Výrazný vliv zde má specifická stimulace v podobě

paměťových her. Dítě je schopné zapamatovat si čím dál více detailů a vztahů. Paměť úzce souvisí s rozvojem selektivní pozornosti, mezi 4-6 rokem. Významnou roli v zapamatování tvoří využití logických souvislostí.

V předškolním věku se také zlepšuje kvalita a délka udržení zapamatovaných informací v paměti. Klíčová je v této oblasti míra informovanosti o dané oblasti. Děti v tomto období jsou limitovány okruhem znalostí a způsobem uvažování, které často nezohledňuje všechny vzájemné souvislosti. V průběhu tohoto období výrazně narůstá množství zapamatovaných informací.

Rozvoj paměťových strategií je v předškolním věku značně omezen. Nad způsoby snadnějšího zapamatování, děti zatím nejsou schopny uvažovat. Zapamatování se děje bezděčně, bez předchozího záměru. Pod vedením dospělé osoby jsou však děti schopné jednoduché strategie použít například opakování, ukazování či pojmenování. Jak už bylo dříve zmíněno, pro děti předškolního věku je snazší zapamatování informací, které souvisí s nějakou aktivitou.

Explicitní epizodická paměť slouží k zapamatování událostí, které mají svou podstatu, děj se odehrál v určitém časovém pořadí. Tato paměť vyžaduje dosažení určité vývojové úrovně uvažování. Dítě musí být schopné propojit různé dílčí informace (smyslové, kontextuální, emoční atd.) a zpracovat je do přijatelně smysluplného celku. (Vágnerová, 2012, str. 205) Rozvoj epizodické paměti je propojen i s vývojem jazykových schopností. Důležitá je schopnost dítěte verbalizovat své zážitky a vzpomínky ve formě vyprávění. V průběhu předškolního období je vyprávění dětí ucelenější se zachováváním časové posloupnosti a zapamatováním si více detailů. Významnou roli zde hraje adekvátní stimulace dětí v podobě nápodoby formulace sdělení dospělými a propojování souvislostí. Děti v tomto období nejsou schopné vzpomenout si a interpretovat dění v celé šíři, proto si vytváří své vlastní pojetí událostí. Často dochází k interpretaci zapamatovaného, které je dítětem doplněno, vykonfabulováno². V tomto období je často těžko rozpoznatelné, co ze sdělení dítěte je reálné a co smyšlené.

Autobiografická paměť je založena na zpracovávání a uchovávání osobně prožitých událostí. Rozvíjí se zhruba od 4. roku života, kdy si dítě uvědomí, že prožité zážitky jsou výhradně jeho. Přijímá, že ostatní lidé mají svůj pohled na danou situaci a jejich prožitek se může lišit. Dalším důležitým faktorem je uvědomění si, že událost proběhla v minulosti a dítě bylo její součástí.

Implicitní, procedurální paměť je taková, kdy dochází k neuvědomovanému zapamatování různých poznatků a činností. Tento druh paměti se uplatňuje v každodenním životě, vyznačuje se schopností odlišovat známé od neznámého. Dítě se učí pozorováním blízkých lidí při konání různých činností.

² Vymyšlení nepravdivých údajů

Metapaměť zahrnuje veškeré znalosti o fungování paměti, ta se však v předškolním věku ještě nerozvíjí, děti nejsou schopny ji prakticky využít. Dítě v 5 letech si uvědomuje existenci paměti okrajově zpravidla je omezeno na to, že informace jsou někde ukládány. V 6 letech dítě začíná rozlišovat vzpomínky na ty reálné, které se skutečně staly, od vlastní fantazie. Je zajímavé, že vzpomínky mladších dětí jsou barvité, obsahující více detailů, děti ale odlišit realnost události od fantazie nedokáží (Vágnerová, 2012).

3.4 Vývoj exekutivních funkcí

Exekutivní funkce slouží k monitorování situace, k řízení a regulaci různých psychických procesů, především pozornosti, prožívání, uvažování a také chování dítěte. Umožňují ovládat a účelně využívat různé poznávací funkce, např. vnímání a myšlení. Jedná se o významnou schopnost jejímž cílem je uchování informace a seberegulaci s ohledem na směřování do budoucna. Z tohoto pohledu jsou pro děti předškolního věku důležitá pro zachování rovnováhy a jistoty, dodržování rituálů či určitého způsobu chování.

Vývoj exekutivních funkcí souvisí se zrání určitých mozkových struktur. Konkrétně se jedná o prefrontální mozkovou kůru a corpus callosum³, které umožňují propojení mozkových laloků. (Vágnerová, 2012). Exekutivní funkce se nevyvíjejí odděleně, ale v interakci s dalšími psychickými funkcemi. Především se jedná o paměť a pozornost. Na konci předškolního období je velmi důležité aby dítě bylo schopno vědomě ovládat vlastní jednání. Účinná stimulace exekutivních dovedností v tomto období posiluje sebevědomí dítěte a také jeho důvěru ve vlastní schopnosti.

Vágnerová (2012) rozděluje exekutivní funkce do dvou různých variant. Na kognitivní expresivní funkce, které se uplatňují v emočně neutrálních situacích, jenž úzce souvisí s rozvojem rozumových schopností a jejich využitím, a na exekutivní funkce, které pracují s emocemi a kladou na dítě nároky v oblasti potlačení dělat něco co nemá s ohledem na odložení bezprostředního uspokojení aktuální potřeby. Souvisí především s emoční inteligencí (Vágnerová 2012).

Exekutivní funkce jsou komplexem různých dílčích kompetencí:

Pracovní paměť má za úkol uchování aktuálních informací, které jsou potřebné pro orientaci a pochopení situace. Úzce souvisí se schopností rozlišit potřebné informace od nepotřebných.

³ Nervová vlákna spojující mozkové hemisféry zajišťující jejich vzájemnou komunikaci.

Schopnost inhibice, tedy potlačit tendence vedoucí k nevhodnému jednání, ale být schopen aktivovat a udržet žádoucí směr. U mladších předškolních dětí je schopnost inhibice ještě nedostatečně rozvinuta, dítě ví, co by mělo udělat, koná však jinak. Na konci předškolního období je již schopnost inhibice rozvinuta. Dítě má zvýšenou schopnost uvažovat a dokáže pochopit nutnost odkladu aktuální potřeby či přání na později, je schopné počkat. Dosažení určité úrovně sebekontroly a sebeovládání je zásadní pro bezproblémový vstup do základní školy.

Kognitivní flexibilita reagování je schopnost přesouvat pozornost dle potřeby a dané situace s ohledem na dosažení cíle, která se rozvíjí až na konci předškolního období. Tato schopnost souvisí s rozvojem pozornosti a uvažování. Pozornost dítěte zpočátku přirozeně ulpívá na jednom aspektu a má omezenou schopnost všimnout si dalších složek úkolu. Dítě není schopné zohlednit různá hlediska pohledů na úkol, odlišit potřebnost a nepotřebnost informace. S kognitivní flexibilitou úzce souvisí i schopnost reagovat a měnit své chování dle situace a partnera, se kterým je v kontaktu (Vágnerová, 2012).

3.5 Vývoj verbálních schopností

Řeč, tedy verbální komunikace je jedním ze základních zdrojů poznání. Její kvalita a efektivita je ovlivněna mnoha faktory. U dětí předškolního věku závisí na stupni rozvoje poznávacích schopností a také na úrovni myšlení, která ovlivňuje kvalitu zpracování získaných informací. V průběhu této vývojové fáze se verbální kompetence dětí zdokonalují ve svém obsahu i formě. Důležitým faktorem je správné vyjadřování ve smyslu chápání kontextů a vztahů, správného používání příslušných slovních výrazů. Zhruba od 4 let věku dítě dovede správně užívat minulého a budoucího času, nicméně jeho projev se vyznačuje nepřesnostmi a agramatismy. Do 6 let má osvojeno užívání veškerých sloves.

Pojem **egocentrická řeč** úzce souvisí s rozvojem poznávacích procesů a proměnou myšlení. Jedná se o řeč, která je primárně určena pro sebe, nemá komunikační funkci s druhou osobou. Dítě se nesoustředí na požadovanou formu a obsah. Postupně přechází na úroveň vnitřní řeči, která již není artikulovaná. Význam egocentrické řeči může být různý:

- expresivní, kdy má dítě potřebu vyjádřit své pocity,
- regulační, jejímž prostřednictvím řídí své jednání, dává si pokyny, připomíná si.

Kognitivní, řeč slouží ke zlepšení kognitivní orientace, uvědomování a řešení problémů. Dítě má potřebu komentovat své jednání, nahlas si popisovat postup práce.

V předškolním věku dochází k rozvoji pragmatického aspektu verbálního projevu. Dítě rozvíjí schopnost verbálního projevu jako vypravěč a zároveň jako posluchač. Musí přijmout a respektovat základní pravidla konverzace. Je velmi důležité, aby dítě získalo sociální zkušenost a mělo dostatečný prostor pro experimentování s komunikační dovedností.

3.6 Emoční vývoj

Předškolní období je charakteristické stabilizací emočního prožívání. Vyznačuje se pozitivním naladěním. Emoce jsou prožívány intenzivně a rychle se mění, příkladem může být výbuch vzteku a pláče, který náhle vystřídá úsměv a žert. Prožitky dítěte jsou stále vázány na aktuální situaci, souvisí s uspokojením či neuspokojením vnitřní potřeby. Postupně v tomto vývojovém období dochází k rozvoji **emoční paměti**, schopnosti se rozpomenout na dřívější pocity a také okolnosti, které k jejich vyvolání vedly. Z tohoto důvodu jsou děti předškolního věku lépe schopné ovládat svůj vztek a hněv ve srovnání s předchozím vývojovým obdobím. V souvislosti s rozvojem **emoční inteligence** jsou děti schopné pochopit své emoce a emoce druhých lidí, rozvíjí se u nich empatie. Jsou schopné ovládat své emoční projevy v oblasti uspokojení své aktuální potřeby (Vágnerová, 2012).

3.7 Vývoj dětské osobnosti, sebepojetí

Oproti batolecímu věku, kdy si dítě začíná uvědomovat samo sebe, v předškolním věku se jeho sebepojetí rozvíjí především s ohledem ke společnosti a prosazení se v ní. „Osobnost dítěte se formuje interakcí vrozených dispozic a vlivů prostředí (Thorová, 2015, str 267)“. Sebepečení dítěte je v tomto období stále ještě ovlivněno egocentrismem, a utvrzením se ve vlastní významnosti. Pod vlivem fenomenismu obtížně rozlišuje podstatné a nepodstatné znaky ve vztahu k vlastní osobě. Výrazně se zde projevuje magičnost - zkraslení skutečnosti - která pomáhá zachovat si přijatelný obraz sebe sama. Z výše uvedených charakteristik vyplývá tendence dětí přeceňovat své schopnosti, nekritičnost a přehnaný důraz na sebe sama.

Předškolní věk se vyznačuje aktivitou směřující k uplatnění se ve společnosti. Převládá přirozená zvědavost, potřeba něco zvládnout a potvrdit tak své kvality.

Dítě si na základě pozitivní, ale i negativní, zpětné vazby vytváří svou hodnotu, své vnímání sebe sama. Pocit úspěšnosti, stejně jako ocenění druhých, posiluje dětskou sebeúctu, pocit pozitivní akceptace okolím. Pokud dítě nezažívá pozitivní odezvu, nemá možnost potvrdit si svou hodnotu prostřednictvím ocenění druhých. „Strádá v oblasti potřeby naplnění osobního významu, která je součástí potřeby seberealizace a dětské sebepojetí je tudíž o něco chudší (Vágnerová, 2012, str. 241).“

3.8 Vývoj dětské kresby v kontextu předškolního období

Dětská kresba je kouzelný svět, který i přes svou kreslířskou nedokonalost má svůj silný a jedinečný obsah. Pokud je výtvar doprovázen popisem autora, je výpovědní hodnota díla velmi přínosná. Každý obrázek je unikát. Při dlouhodobém sledování vývoje kreslíře je možné pozorovat zdokonalování grafických schopností, ale také jisté podobnosti v jeho kresbách, vývoj malířova jedinečného stylu.

Pro předškolní dítě má kresba stejný význam jako hra. Kresba je formou neverbální komunikace. Prostřednictvím kresby dítě vyjadřuje svůj postoj ke světu, sděluje své pocity, zážitky a zkušenosti (Vágnerová, 2017).

3.8.1 Význam rozvoje motoriky ve vztahu ke kresbě

Počáteční pohyb při kresbě vychází z ramenním kloubu, jedná se tzv. o kývavý pohyb, který postupuje z ramenního k zápěstního kloubu. V této fázi dítě kreslí klubka, jednoduché úsečky (Uždil, 1980). V další fázi dochází ke zdokonalování jemné motoriky a senzomotorických schopností, tedy činností důležitých pro grafomotorické procesy.

3.8.2 Fáze vývoje kreslířských schopností

Vývoj kresby z hlediska rozvoje kognitivních funkcí, dělení dle Vágnerové (2017):

Presymbolická, senzomotorická fáze, je typická pro batolecí období. Jedná se především o grafomotorickou činnost, čmárání bez prvotního záměru. Primární je pro ně samotná činnost, která zanechává viditelné stopy na papíře, dítě se kresbou dále nezabývá.

Fáze přechodu na symbolickou úroveň kresby. Dítě si začíná uvědomovat, že čmáraní může sloužit k zachycení reality, konkrétního objektu. Velmi často začíná kreslit bez konkrétního záměru, svůj výtvar pojmenuje většinou dodatečně, na základě nějakého výrazného znaku.

Fáze primárního symbolického vyjádření. Dítě začíná kreslit s konkrétním úmyslem, dochází k symbolickému zobrazení skutečnosti. Podobnost kresby s předlohou je závislá na celé řadě komplexů rozvíjejících se schopností a dovedností dítěte, ale také na aktuálním emočním stavu. Dítě ve své kresbě ztvárňuje především to, co o objektu ví a přijde mu důležité. Ve výtvarném projevu dítě ztvárňuje i své fantazie, mnohdy zcela nesplnitelné (Říčan, 2004). Dítě kreslí především co zná, má trvalý a neměnný charakter. Hlavním motivem bývá člověk, následuje dům, slunce a květiny (Uždil, 1980).

3.8.3 Práce s plochou (Thorová 2015):

Na základě rozložení nakreslených objektů na ploše lze vývojovou fázi rozdělit do 3 úrovní:

- Difuzní stádium, typické pro věk mezi 3 a 4. roky, dítě kreslí postavy a věci volně do prostoru
- Základní linie se objevují přibližně v 5 letech. Charakteristické je řazení předmětů a osob podle horizontální spodní linie. Jedná se o prvek země, často znázorněný zelenou barvou symbolizující trávu, který má souvislost s vnímáním gravitace. Postavy a věci již nejsou umístěny volně v prostoru, ale na základní linii.
- Stádium smysluplných propojených celků, které je patrné v kresbách po 5 roce věku.

3.8.4 Charakteristické znaky dětské kresby (Uždil, 1980):

- R princip - potřeba zřetelně odlišit jeden směr od druhého pomocí pravého úhlu.
- Grafoidismus - spočívá v naklání kresby ve směru písma, zakulacení ostrých rohů.
- Automatismus - tendence v kresbě opakovat jednoduché, naučené tvary.
- Nepravý ornament - snaha o obkreslování tvarů, které dítě vzhledem ke svým výtvarným schopnostem nezvládá.
- Průhlednost, transparentnost či fenomén rentgenového vidění - dítě ve výtvarné tvorbě zobrazuje i to co není vidět např. nohy pod sukni.

3.8.5 Vývoj kresby lidské postavy

Základním pojetím je antropocentrismus, středem zájmu dětské kresby je „člověk“. Vývoj kresby lidské postavy lze rozdělit do několika typických fází, které úzce souvisí s vývojem dětské psychiky, exekutivních funkcí a jemné motoriky. Je zde patrný proces progresivní diferenciacce, tedy postup vývoje kresby od jednoduchého provedení po detailní zpracování (Vágnerová, 2017).

Hlavonožec, tato kresba se objevuje přibližně ve třech letech dítěte. Dítě při kresbě vychází z vlastní zkušenosti se svým tělem, ale také z pozorování lidí ve svém okolí. Významnou roli v navazování sociálního kontaktu hraje obličej, který je kreslen se všemi důležitými detaily. Významným prvkem hlavonožce jsou také končetiny, prostředek k činnosti a pohybu. Thorová (2015) tuto kresbu nazývá kresbou pětiprvkového hlavonožce – hlava a čtyři končetiny.

Přechodná fáze mezi hlavonožcem a kresbou realistické postavy. Typické je zobrazení hlavy s dlouhými nohama, k nimž jsou připojeny ruce. Prostor vymezený nohama lze popsat jako otevřený trup. V dalším vývoji dítěte dochází k uzavření trupu a doplnění detailů.

Konvenční zobrazení postavy zahrnuje zobrazení všech podstatných částí těla. Nemusí být realisticky zachyceny proporce jednotlivých částí těla, ale prostorové uspořádání je již víceméně přesné. V této fázi kresby se již jedná o zlepšení provedení detailů postavy ve srovnání s předchozími fázemi. V kresbě je viditelně znázorněn krk propojující hlavu s trupem. Pupík je další charakteristický prvek, jenž je znázorňován před kresbou oblečení. Končetiny jsou v této fázi kresleny již převážně dvoudimenzionálně. Dalším ukazatelem postupujícího vývoje dítěte je kresba dlaně s prsty a ztvárnění chodidel (Vágnerová, 2017).

3.9 Potenciál dítěte

Definovat termín potenciál člověka není zcela snadné. Zjednodušeně by se tento pojem dal popsat jako kvality člověka, v podobě jeho silných a slabých stránek. Valenta (2015) definuje termín lidského potenciálu jako komplex dispozic a předpokladů jedince a jeho způsobilost k činnostem, jejich vývoj i utváření sebe sama. Helus (2004) pojednává o lidském potenciálu z pohledu psychologie osobnosti a klade důraz na celistvost, tedy provázanost s temperamentem, charakterem a schopnostmi člověka. Nakonečný (1997) spojuje potenciál člověka s výkonností, mentálními i motorickými činnostmi. V širším kontextu lze termín lidského potenciálu definovat

jako stav duševní harmonie, schopnost člověka být sám sebou, přiměřeným způsobem se prosazovat v sociálním společenství a realizovat své cíle (Helus, 2004).

Potenciál lze definovat také z pohledu silných a slabých stránek jedince:

Silné stránky

Pojem silné stránky lze definovat jako přirozené lidské kvality, schopnosti či přednosti, projevující se v jednání, myšlení i pocitech jedince. Kvality jedince lze posuzovat v kontextu silných stránek charakteru, osobnosti či z pohledu schopností, dovedností a talentu, přičemž jednotlivé oblasti jsou mezi sebou navzájem provázané. Při popisu osobnostního charakteru jedince se často užívá termín „vnitřní silní stránky“. V této souvislosti se jedná o pozitivní vlastnosti a rysy osobnosti, které napomáhají optimálnímu fungování jedince, vedou ho k dosahování vytyčených cílů a řešení náročných životních situací (Hovorková, 2020).

Slabé stránky

Slabé stránky lze chápat jako překážky bránící v rozvoji silných stránek. Jedná se o oblasti, v nichž pocítujeme rezervy, nejistotu. Je však možné tyto slabá místa cíleně posílit, zdokonalit, a to prostřednictvím získávání nových znalostí, souvislostí a praktických dovedností. Nejedná se neměnný stav, záměrnou aktivitou jedince či cíleným působením sociálního prostředí ho lze ovlivnit.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Využití fraktální kresby v arteterapii

4.1 Cíle a hypotézy výzkumu

Cílem výzkumného projektu absolventské práce je ověření využití arteterapeutické techniky fraktální kresby u dětí předškolního věku.

Aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi.

Posunutí techniky fraktální kresby, inspirace pro rozvinutí techniky prostřednictvím využití většího množství výtvarných technik a médií.

Hlavní cíl: Ověřit, zda pomocí arteterapeutické metody fraktální kresby lze podpořit rozvoj potenciálu dítěte.

Hypotézy:

1. Techniku fraktální kresby lze využít jako diagnostickou, tedy jednu z projektivních výtvarných technik.
2. Techniku fraktální kresby lze v arteterapeutické práci využít jako nástroj pro rozvoj a korekci potenciálu.
3. Je arteterapeutická technika založena na abstraktní tvorbě vhodná pro děti předškolního věku.

Metody a techniky: projektivní kresebné testy (postava, dům, strom, rodina, začarovaná rodina), fraktální kresba, Šmahelův test barev, zúčastněné pozorování, řízený rozhovor, řízená imaginace,

pedagogicko – psychologický diagnostický nástroj iSophi (matrice testu pro věk 5-7 let) kapitola 4.2.3.

4.2 Metody výzkumu

Metody výzkumu můžeme chápat jako nástroje, které používáme při řešení určité problematiky a pomocí níž se snažíme dosáhnout předem stanoveného cíle v různých oblastech. Zpravidla popisují celý proces od přípravy a plánování, přes organizaci, provádění, až po způsob vyhodnocení získaných dat a informací. (WikipediE, web)

Nejčastěji jsou tyto metody děleny na:

4.2.1 Kvalitativní výzkumné metody

Kvalitativní výzkumné metody nejsou vázány striktními pravidly, jsou snáze aplikovatelné než metody testové. Jedná se o metody, které nejsou standardizované, nemají přesně vymezen postup ani způsob vyhodnocení. Výsledky nelze vyhodnotit numericky, jedná se o empirická data. Je zde větší pravděpodobnost zkreslení, které je zapříčiněno subjektivním hodnocením. Snahou kvalitativních metod je celostní pochopení osobnosti v jejím sociálním kontextu a zahrnuje různé souvislosti a vztahy. Vystává však otázka reliability a validity kvalitativních výzkumných metod. Z tohoto důvodu je vhodné je kombinovat s výsledky získanými prostřednictvím kvantitativních metod. Prostřednictvím kombinace obou metod získáme či doplníme různé aspekty sledovaných proměnných v širším kontextu (Švaříček, Šedová, 2007).

Rozdělení klinických metod dle Vágnerové a Klégrové (2008):

- Pozorování
- Rozhovor
- Projektivní techniky - analýza spontánních produktů

Pozorování

Je nepostradatelným zdrojem informací při arteterapeutické práci. Pozorování se dělí na záměrné či systematické, které má jasně stanovený cíl toho, co chceme pozorovat, a nezáměrné,

někdy uváděno jako volné, bez předem stanoveného cíle. K zaměření dochází až v průběhu práce s klientem, kdy je arteterapeutova pozornost upoutána nastalým jevem. Metoda pozorování není nikdy zcela objektivní, je důležité získané výsledky hodnotit dostatečně kriticky s určitou mírou odstupu (Vágnerová, Klégrová 2008).

Mezi nejčastěji sledované projevy klienta lze zařadit (Vágnerová, Klégrová 2008):

- Tělesnou konstituci, tedy výška, váha, případně tělesné nápadnosti.
- Vzhled a úprava zevnějšku, vypovídá o jistém sociokulturním postavení. Nápadnost v zanedbání či naopak preference značkového oblečení, praktičnost či nadměrnost.
- Projevy v oblasti neverbální komunikace např. navazování očního kontaktu, gesta, aktuální emoční ladění.
- Motorická obratnost zahrnující lokomoci, manuální zručnost, psychomotorickou koordinaci aj.
- Verbální projev v oblasti užití aktivního a pasivního slovníku, intenzita hlasu, artikulace, navázání a udržení komunikace.
- Pozorování osobního tempa např. hyperaktivita či hypoaktivita a s tím související projevy chování.
- Emoční projevy např. nejistota, strach, úzkost, negativismus, apatie.
- V oblasti pracovních schopností se pozorování zaměřuje na rychlost reakcí, míra vytrvalosti, míra sebejistoty, míra zájmu, míra ctižádostivosti.

Pozorování se zaznamenává průběžně nebo bezprostředně po ukončení arteterapeutické práce. Výhodná je kombinace obou způsobů. Následně jsou získaná data analyzována a hodnocena. Cílem analýzy informací získaných pozorováním je odhalení pravidelností či nápadností u konkrétního jedince.

Rozhovor

Výzkumná metoda sloužící k získání velkého množství informací, které není možné získat technikou pozorování. Ač rozhovor patří k základní diagnostické metodě, informace získané od klienta mohou být záměrně subjektivně zkresleny. Při rozhovoru je důležité sledovat i projevy neverbální komunikace, které doplňují slovní sdělení.

Prvotním účelem rozhovoru je navázání komunikace s klientem. Navázání kontaktu a vybudování pozitivního klima je klíčový faktor pro další spolupráci. Rozhovor kombinujeme i s technikou pozorování.

Z hlediska struktury jej lze dělit na rozhovor řízený, kdy je předem definována oblast zájmu. Rozhovor je strukturován, obsahuje jasně stanovený okruh otázek. Oproti tomu rozhovor může být veden volně, bez předem stanoveného cíle, oblasti a témata vyplývají náhodně.

Základní pravidla vedení rozhovoru (Vágnerová, Klégrová2008):

- aktivní naslouchání klientovi
- zajištění dostatečné časové rezervy
- průběh rozhovoru musí být vedoucím řízen, aby nedocházelo k odbíhání od tématu
- respektování pomlky v projevu klienta
- vhodná formulace otázek např. z hlediska věku, mentální úrovně
- volba a formulace otázek. Priorita otázek otevřených, nelze odpovědět ano či ne, ale odpovědi jsou obsáhlejší. Otázky uzavřené volíme tam, kde chceme odpověď jasnou.
- jasnost a přesnost formulace, srozumitelnost, nepoužívání odborných termínů
- vyhnutí se sugestivním otázkám, mohou působit manipulativně vůči klientovi
- vyhnutí se otázkám, které by mohli vyvolat v klientovi negativní emoce. Pro klienta je dané téma příliš citlivé a jeho chování by následně mohlo směřovat k obranným reakcím.
- pořadí otázek volíme od obecných ke konkrétnějším či osobnějším tématům
- záměrem otázek je především popis situace, průběh, příčina rozvoje problému
- průběh a vedení rozhovoru je nutné plně respektovat věk, vývojovou úroveň či vzdělání

Informace získané při rozhovoru zaznamenáváme obdobně jako při technice pozorování. Se záznamem rozhovoru mohou pomoci předtištěné formuláře. Při analýze a vyhodnocení získaných informací je nutné oddělit skutečnost od názorů klienta. Získané informace se třídí do tematických celků. V rámci vyhodnocení informací bereme potaz i na styl vyjadřování klienta.

Projektivní metody

Řadí se mezi kvalitativní výzkumné techniky, jejichž záměrem je poznání a diagnostika osobnosti. Zaměřují se na odhalování především nekognitivních funkcí, tedy konativních a emocionálních oblastí. Ve svém projevu či výtvaru zkoumaná osoba promítá svou osobnost. Prostřednictvím znázornění problému lze klienta přivést k jeho uvědomení (Informační systém, web).

Dělení projektivních metod dle (Vágnerová, Klégrová, 2008)

- **Verbální techniky**

Mezi verbální projektivní techniky řadíme např. Rorschachův test, Tematický apercepční test, Test rodinných vztahů Antony-Bene, Slovní asociační experiment a jiné.

- **Grafické techniky či projektivní výtvarné testy**

Konkrétně popsány v kapitole 1.2.4 Techniky arteterapie, na tomto místě je uveden pouze výčet:

Kresba lidské postavy

Dětská „Kresba pána“

Test stromu

Kresba rodiny

Kresba začarované rodiny

Kresba domu

Specifika použití projektivních metod u dětí (Informační systém, web):

- Je nutné zohlednit vývojovou úroveň dítěte. Osobnost dítěte je poměrně nestabilní, projev nezralosti je nutné odlišit od patologických odchylek.
- Uvědomění si hranice mezi vědomými a nevědomými procesy, která je odlišná od úrovně dospělých.
- Zvýšená citlivost dítěte na testovací prostředí, navázání kontaktu s vyšetřovatelem, zohlednění délky sezení.
- Mnohdy je důležitý následný rozhovor nad kresbou pro dovysvětlení souvislostí, především z důvodu nedostatečných kreslířských schopností dítěte.
- Dítě do projektivních technik interpretují podněty ve shodě se svojí vývojovou úrovní. Nutno zohlednit specifika myšlení dítěte.
- Každý jedinec má různou míru projektivity do testových materiálů.

Projektivní výtvarné techniky jsou cenným zdrojem informací o jedinci, v každém vývojové etapě. Vedle samotného obrazu, je velmi důležité a přínosné sledovat tvorbu jedince. Nikdy nelze vyvozovat závěry z jedné kresby, je důležité mít k dispozici výtvary ze všech projektivních testů.

4.2.2 Kvantitativní výzkumné metody

Jedná se o testové metody, které mají přesně definovaný postup. „Způsob a podmínky zadávání úloh, ale i jejich hodnocení, a do určité míry i interpretace výsledků, se musí řídit přesnými pravidly. Test je nástrojem, který za jasně vymezených podmínek měří určité projevy, a výsledky pak srovnává s normami získanými standardizací, tj. na základě vyšetření reprezentativní skupiny věkově i sociokulturně shodných jedinců (Vágnerová, Klégrová, 2008, str. 15)“. Keith F. Punch (2008) popisuje kvantitativní výzkum jako zkoumání vztahů mezi proměnnými. „V kvantitativním výzkumu se realita zachycuje pomocí proměnných, jejich hodnoty se zjišťují měřením a primárním cílem je nalézt, jak jsou proměnné rozloženy, a zvláště jaké jsou mezi nimi vztahy a proč tomu tak je (Keith F. Punch, 2008, str. 12)“. Není záměrem testové metody obsáhnout celou osobnost jedince, ale pouze předem definované psychické vlastnosti a funkce, tedy konkrétní předem definovanou oblast.

Základní dělení testových metod dle Vágnerová, Klégrová (2008):

- **Testy schopností**, zaměřené na všeobecné či speciální schopnosti osobnosti, testování výkonu, znalostí a dovedností.
- **Testy osobnosti**, tato oblast zahrnuje dotazníkové šetření, projektivní metody či výkonové testy osobnosti.
- **Test sociálních vztahů**, zaměřené na testování v oblasti rodinných vztahů nebo jiných sociálních skupin.

Aby test mohl být označen jako psychologický, musí splňovat podmínku **dostatečné objektivity**, tj. dosažení přibližně stejných výsledků různými terapeuty. Podmínka **spolehlivosti a přesnosti**, jenž je zaručena shodným počtem otázek a jejich posloupností kladení. Zajištění **dostatečné validity** neboli správnost měření lze definovat jako: „Získané výsledky musí mít přijatelnou platnost, to znamená, že test skutečně měří především ty vlastnosti a jevy, k jejichž hodnocení je určen (Vágnerová, Klégrová, 2008, str. 19.)“. Výsledky mohou být ovlivněny samotnou osobou vyšetřujícího, prostřednictvím jeho subjektivního zkreslení. Validitu můžeme hodnotit z pohledu obsahu, empirických dat. Další důležitou podmínkou je **dostatečná reliabilita**, tedy přesnost a spolehlivost měření. V této oblasti se zohledňuje kvalita a rozsah testu, množství otázek či úkolů a jejich obtížnost. „Používají se takové otázky, které vedou ke stabilním odpovědím, a to závisí částečně na tom, zda otázky mohou být konzistentní a bez větší námahy zodpovězeny použitím škál a otázek s alternativními odpověďmi (Keith F. Punch, 2008, str. 59)“.

Analýza dat spočívá ve shromáždění dotazníků či záznamových archů. Tyto záznamy mohou být následně vloženy do specializovaného softwaru, který zjednodušuje vlastní zpracování, organizování a interpretaci.

4.2.3 Diagnostický nástroj iSophi

iSophi je diagnostický nástroj, který byl vyvinut pedagogicko-psychologickou poradnou STEP. Vyznačuje se jednoduchostí používání a přehledností výstupů. Jedná se o diagnostický nástroj pro učitele určený zpočátku pro věkovou skupinu 5–7 let. Na základě dlouholetého testování v praxi byla provedena jeho standardizace. Následně byly vyvinuty diagnostické nástroje pro věkové skupiny 3-4 a 4-5 let, které jsou stále v procesu praktického ověřování. „Diagnostický nástroj pomáhá zjišťovat a rozvíjet potenciál dítěte. (iSophi, web)“ Prostřednictvím tohoto nástroje se zjišťuje úroveň dovedností dítěte v sedmi základních oblastech. Jedná se o zjištění úrovně zralosti v kognitivních oblastech konkrétně zahrnuje grafomotoriku, matematické představy, prostorovou orientaci, časovou orientaci, zrakové vnímání, sluchové vnímání a řeč a verbální myšlení. Test je složen z 18 úkolů, přičemž každý z nich má několik samostatných položek a je založen na práci s pracovními listy, pracovními kartami a testovými kartičkami. Všechny položky jsou hodnoceny dle přesně stanoveného postupu vyhodnocení a zaznamenání. Vedle stanovených úkolů se při realizaci testu sleduje koncentrace, pracovní tempo či výslovnost dítěte.

Výsledky testu jsou digitálně zaznamenány a vyhodnoceny. Vizualizace výsledků probíhá prostřednictvím diagramu, který znázorňuje orientační zhodnocení výkonu dítěte, tj. zda byl přiměřený věku, nadprůměrný či podprůměrných v jednotlivých sledovaných oblastech (iSophi, web).

4.3 Průběh a prostředí výzkumu

4.3.1 Preterapie

V přípravné fázi arteterapeutického procesu jsem se zaměřila na komplekci materiálů k technice fraktální kresby. Publikace, které byly do současnosti vydané, jsou psány v cizích jazycích. Jedná se o ruštinu, chorvatštinu a angličtinu. Protože neovládám všechny zmíněné jazyky,

musela jsem se zaměřit na překlad materiálů, což mi v prvotní fázi zabralo velké množství času. Dle knihy Kouzelné pavučinky pavoučka Vida, jsem si připravila nástin jednotlivých arteterapeutických setkání.

V další fázi preterapie jsem v posledním srpnovém týdnu realizovala setkání s rodiči dětí mé cílové skupiny. Zákonní zástupci byli seznámeni, se zařazením svých dětí do výzkumné skupiny mé absolventské práce v oboru arteterapie. Záměrem schůzky bylo seznámení rodičů s technikou fraktální kresby. Rodiče měli možnost prohlédnout si knihu Kouzelná pavučinka pavoučka Vida a na závěr setkání podepsali Souhlas zákonného zástupce.

Následně mi byly zpřístupněny materiály mateřské školy vedené ke každému dítěti. Zde jsem měla možnost získat informace o osobní a rodinné anamnéze dítěte. Každé dítě zde má vedenou svou složku s měsíční individuální diagnostikou, jenž slouží k zaznamenávání slabých a silných stránek dítěte, jeho pokroku či neobvyklého chování.

Před zahájením sběru dat jsem se také musela důkladně seznámit s diagnostickým nástrojem iSophi. Prostudovala jsem si uživatelský manuál, průvodce testem pro věkovou skupinu 5-7 let, konzultovala jsem postup testování a zaznamenávání výsledků s ředitelkou MŠ, která má s tímto diagnostickým nástrojem již značné zkušenosti.

4.3.2 Arteterapeutický proces

Arteterapeutická setkání probíhala od září 2023 do poloviny března 2024. Prvních pět terapeutických setkání jsem realizovala s dětmi individuálně. Náplní setkání bylo provedení diagnostiky iSophi a výtvarných projektivních technik (postava, strom, dům, rodina). V průběhu individuálních setkání jsem použila také výzkumné metody rozhovoru a pozorování. Šesté setkání již bylo realizováno skupinovou formou. V rámci skupinových setkání již došlo k zařazení aplikace cyklu fraktální kresby dle knihy Kouzelná pavučina pavoučka Vida. Setkání jsem naplánovala na každou středu od 9:00 v délce max. 60 minut. Délku lekce jsem stanovila na základě prvních dvou arteterapeutických setkání. Musela jsem vzít v úvahu reálnou dobu udržení záměrné pozornosti dětí, ale také zohlednit tempo jednotlivce k celé skupině a nechat dostatek prostoru pro dokončení práce všech dětí.

Prostory, které jsme využívali k naší činnosti byla třída v MŠ. Pro skupinovou arteterapii poskytovala vyhovující zázemí. Pracovali jsme u velkého stolu, který vznikl spojením dvou kusů nábytku. Při jiném setkání jsme naopak aktivity rozdělili k více stolkům, bez nutnosti okamžitého uklizení pomůcek po první aktivitě, což nám ušetřilo čas a také jsme při přesunech mezi stoly

zapojili fyzickou aktivitu. Neměli jsme stanovený zasedací pořádek, místa byla vždy volena dle aktuálních pocitů členů skupiny.

Každé arteterapeutické setkání bylo zahájeno úvodním rituálem, který spočíval v roztočení letokruhu přání a odříkáním mota „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“. Rituál dle záměru fungoval jako předěl mezi běžným dnem v MŠ a prostorem pro arteterapeutická setkání. Následovalo přivítání pavoučka Vida, plyšové loutky, která se gumou nechala přichytit na prst a symbolicky s námi často tvořil. Každý člen skupiny mohl pavoučkovi říci, jak se cítí, jakou má náladu, aj. Zatočením letokruhu přání jsme také naše setkání vždy ukončili a symbolicky se přenesli zpět do dění v MŠ.

Na počátku terapeutického procesu byl můj terapeutický plán jasně definovaný cyklem fraktální kresby dle knihy Kouzelná pavučina pavoučka Vida. Nicméně v průběhu terapeutického procesu došlo na základě průběžných evaluací setkání k úpravám v terapeutickém plánu a tím i k úpravě náplně jednotlivých sezení.

4.3.3 Posterapie

V rámci průběžné posterapeutické fázi jsem po každém arteterapeutickém setkání provedla zhodnocení právě ukončeného sezení z pohledu naplnění, či nenaplnění stanovených terapeutických cílů, práce skupiny, zaujetí činností a následně aktualizovala terapeutický plán dle potřeb členů skupiny. Závěrečné zpracování a vyhodnocení získaných informací z kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Závěrečné vyhodnocení celého terapeutického plánu je uvedeno v konečném shrnutí absolventské práce.

4.4 Charakteristika výzkumné skupiny, kazuistiky

Má výzkumná skupina byla tvořena devíti dětmi staršího předškolního věku, tedy věková skupina dětí 5–7 let. Jednalo se o žáky běžné mateřské školy. Tato věková skupina byla vybrána záměrně ze dvou důvodů. Prvním důvodem bylo dodržení stanovení hranice pěti let, která je všeobecně uváděna jako minimální. Druhým hlediskem byl fakt, že se jednalo děti, které spadaly do skupiny žáků, kteří mají dle platné legislativy stanovenou povinnou školní docházku, a tudíž jsem předpokládala pravidelnou účast na skupinových setkáních. Ve výzkumné skupině nebylo žádné dítě s odkladem školní docházky či dítě se speciálními vzdělávacími potřebami. Sedm dětí se znalo

již z předešlého školního roku, dvě děti přišly z rodinného prostředí, bez předchozí zkušenosti s předškolním zařízením. Jména dětí tvořící výzkumnou skupinu jsou anonymizována.

4.4.1 Kazuistiky

Antonie:

OA: věk 5 let. Mateřskou školu navštěvuje druhým rokem. Na svůj věk je velmi bystrá a vnímavá. V rámci kolektivu zaujímá místo přirozeného lídra, nemá potřebu být první za každou cenu. Je kamarádká, zvědavá, ale není vtíravá. Má široký rozhled a velké penzum znalostí z různých oblastí. Pracuje plánovitě, systematicky. Je schopna koncentrace pozornosti po delší dobu. Nemá žádná zdravotní omezení. Narušena komunikační schopnost, dosud nenavozena hláska K, což velmi kazí její verbální projev.

RA: Žije v úplné rodině. Oba rodiče pracují, Antonie i mladší sestra jsou v MŠ mezi prvními a odchází poslední. Má mladší sestru, 3 roky, která tento rok také začala chodit do MŠ. V kolektivu jednotřídky se sestry výrazně nepotřebují. Každá má svůj okruh přátel. Antonie mladší sestře nemá potřebu pomáhat a starat se o ni, vyhledávat její přítomnost. V případě potřeby však v čas zasáhne a pomůže sestře situaci vyřešit.

Běla:

OA: věk 5 let. Mateřskou školu navštěvuje druhým rokem, vzhledem k častým absencím není zcela včleněna do kolektivu třídy. V projevu je nevýrazná, tichá. Nabízené činnosti v MŠ nevyhledává, je nerada středem pozornosti. Má problém s koncentrací pozornosti, snadno se nechá vyrušit. Zadáání úkolu si pamatuje pouze částečně.

RA: Žije v úplné rodině. Má mladšího sourozence, bratr 2 roky.

Bohunka:

OA: věk 5 let. K cizím lidem je nedůvěřivá, pro navázání spolupráce vyžaduje více času. V kolektivu se snaží zaujmout vůdčí roli. Ráda kamarády upozorňuje na chyby a nedodržování pravidel. Je hodně upovídaná a chce mít poslední slovo. Není konfliktní. Ráda se zapojuje do nabízených aktivit. Má velmi dobrou paměť a je schopna dlouhodobě udržet pozornost na daný úkol.

RA: Žije v neúplné rodině, s matkou a dospělým bratrem. Otec žije v jiném městě, moc o něm nemluví. Zhruba jednou měsíčně u něj tráví víkend. S výchovou a péčí o Bohunku pomáhá matce babička. Dříve u prarodičů Bohunka trávila ráda volný čas, minulý rok však zemřel dědeček, ke kterému měla silné citové pouto. Od té doby je poznamenán její vztah s babičkou.

Lucie:

OA: věk 5 let. Do současné mateřské školy nastoupila tento školní rok společně s mladší sestrou. Již od počátku se projevovala úzkostně a vyhledávala přítomnost mladší sestry. Ráno při loučení s matkou často a dlouho plakala. Pláč a lítost nad odloučením se projevoval na počátku školního roku i v průběhu dne. Při práci vyžaduje opakování zadání, je značně nejistá a vyžaduje ujištění, že pracuje správně. Ulpívá na osobách učitelek, vyhledává fyzický kontakt. Zadaný úkol nepromýšlí, pracuje rychle a bez rozmyslu. Dle jejího sdělení by si raději hrála s mladšími dětmi, než pracovala s předškoláky.

RA: Žije v úplné rodině na velké farmě. Má mladší sestru, 3 roky, která navštěvuje stejnou MŠ, a staršího bratra.

Johanka:

OA: věk 5 let. MŠ navštěvuje třetím rokem. Ve svém chování a projevu je velmi manipulativní. Nerada se podřizuje autoritám a pravidlům. Má tendenci vynucovat si pro sebe výhody. Při práci dělá to, co chce, pravidla zadání nerespektuje. Následně má tendenci k nespolupráci nabádat i ostatní.

RA: Žije v úplné rodině, která není zcela funkční. Otec se do výchovy nezapojuje. Johanka o otci mluví jako o povaleči, který nic neumí a nic nedělá. Doma leží jenom na gauči s telefonem a křičí na maminku. Matka má náročnou práci, někdy dceru nevidí i tři dny v kuse, v této době o Johanku pečují rodiče matky. Nemá žádné sourozence. Často říká, že je ráda ve školce, protože jinak je stále sama.

Michal:

OA: věk 5 let. Do MŠ dochází druhým rokem. Na školku je dobře adaptován. Je velmi optimisticky laděný, má vždy dobrou náladu. Na svůj věk je velký, chování přiměřené věku. Nicméně má rád fyzický kontakt a rád se mazlí i s cizími lidmi. Aktivity záměrně nevyhledává, ale

pokud je mu zadán úkol, pracuje na něm rád. Práce však není odvedena ani precizně, není však ani odbytá.

RA: Žije v úplné rodině. V rodinném domě žije rodina společně s prarodiči. Michal často mluví o dědečkovi, se kterým rád tráví čas. Je jedináček.

Samuel:

OA: věk 5 let. Do MŠ chodí druhým rokem, docházka je sporadická. Po fyzické stránce je na svůj věk vyspělý. Kontakt s dospělými nevyhledává. Nerad navazuje oční kontakt. Preferuje kamarádství a hru s mladšími dětmi, ke kterým je však velmi pozorný. V projevech chování, znalostech a dovednostech je na výrazně nižší úrovni než vrstevníci. Do zadaného úkolu musí být opakovaně motivován a podporován.

RA: Žije v úplné rodině. Má mladšího bratra - 2 roky. S rodinou není užší spolupráce.

Monika:

OA: věk 5 let. Navštěvuje MŠ prvním rokem. Od prvního dne byly patrné nedostatky v sociálních návycích. Zcela nerespektovala osobní zónu druhých. Věci si brala automaticky bez zeptání. Neznala názvy běžných věcí a jídel. Měla problém s udržením i minimální pozornosti na danou činnost. Po chvilce vykreslování, či vypracování pracovního listu odmítala pokračovat, protože ji prý bolí ruka. Do společných aktivit a her se s dětmi nezapojuje. Ráda vyhledává přítomnost a pozornost dospělého.

RA: Žije v úplné rodině. Otec je hlavou rodiny, vydělává peníze, matka je v domácnosti. Má dvě starší sestry. O nejstarší sestře prakticky nemluví.

Dominika:

OA: věk 5 let. Do MŠ chodí druhým rokem. Na prostředí je zcela adaptována, nemá problém s navazováním kontaktů s dospělými. Trpí „bájnou lhavostí“, ve svém sdělení je velmi přesvědčivá. V kolektivu je oblíbená, dokáže spolupracovat jak s vrstevníky, tak s menšími dětmi. Při práci je hodně rychlá. Zadaný úkol splní rychle, moc nad ním nepřemýšlí, nezabývá se detaily a propracováním. Nicméně je vnímavá, pravidla a zadání si bez problémů pamatuje. V porovnání s ostatními dětmi se u ní nejvíce projevuje fantazijní myšlení.

RA: Žije v úplné rodině, má staršího bratra.

4.5 Arteterapeutická intervence – individuální

Prvních pět arteterapeutických setkání jsem naplánovala jako individuální. Důvodem bylo seznámení s jednotlivými členy skupiny, poznání jejich charakterových vlastností, tempa při vykonávání činnosti, zaujetím pro práci, komunikačních dovedností, aj.

4.5.1 Diagnostické setkání iSophi

Cíl: realizace psychologicko – pedagogické diagnostiky iSophi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: testovací sada iSophi pro věkovou skupinu 5-7 let, tužka HB

Metoda: práce s jedním dítětem (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, pozorování, pracovní listy, testovací otázky.

Postup:

– **Motivační rozhovor:**

Dítěti jsem sdělila, že dnes budeme pracovat na připravených úkolech a pracovních listech, které obsahuje krabička ležící před ním. Úkol dítěti vždy vysvětlím, popřípadě společně uděláme vzorové úlohy. Ničeho se nemusí obávat, pokud nebude vědět odpověď, vůbec nevádí. Naším cílem je zjistit, kde si není jisté a pak se na tuto oblast více zaměřit.

– **Sledované oblasti:**

Diagnostika je zaměřena na 13 oblastí (grafomotorika, předmatematické představy, prostorová představivost, časová orientace, zrakové vnímání, sluchové vnímání, verbální myšlení, sociální porozumění, emoční zralost, pracovní zralost, sebeobsluha, jemná motorika, hrubá motorika). Sada obsahuje 24 úkolů. Součástí je i záznam aktivního pozorování. Pokud je dítěti předložen pracovní list, používá ke grafickému projevu obyčejnou tužku HB.

Vyhodnocení diagnostického nástroje iSophi je znázorněno v přehledném grafu v porovnání s výsledky z testování na závěr výzkumného projektu.

Antonie: Délka trvání testování 50 minut. V průběhu testování byly patrné mírné odklony koncentrace pozornosti. Zadávané úkoly pro ni byly zajímavé, pracovala se zaujetím. Tempo

grafomotorického projevu bylo přiměřené, stejně tak i tlak na psací náčiní. Výsledky jsou uvedeny ve srovnávacím grafu.

Bohunka: Délka trvání testu 55 minut. Koncentrace pozornosti byla s častými odklony. Bohunka pracovala pouze pod přímým vedením s nutností motivace k dokončení úkolu. Tlak na tužku byl poměrně slabý. Při grafomotorickém projevu jsou patrné časté zárazy, patrné je pomalé tempo a silný přítlak na psací náčiní. Tahy jsou plynulé, provedené v pomalejším tempu. Výsledky jsou uvedeny ve srovnávacím grafu.

Johanka: Délka trvání testu 55 minut. Pozornost v průběhu testování byla mělká, snadno se nechala vyrušit i drobnými podněty. Pracovala pouze pod přímým vedením, nutná motivace k dokončení úkolu. Potřebovala delší zácvik a zopakování pokynů u většiny úkolů. Patrné známky rychlého nástupu psychické únavy. Při grafomotorických úkolech byla patrná zbrkllost, rychlé tempo a neplynulost tahů. Přítlak na psací náčiní byl silný. Výsledky jsou uvedeny ve srovnávacím grafu.

Monika: Délka trvání testu 55 minut. Pozornost v průběhu testování značně kolísala. Při plnění zadaných úkolů vyžadovala časté opakování zadání. Byly patrné známky rychlého nástupu psychické únavy a psychomotorického neklidu. Velmi často odpovídala „že nerozumí“. Tempo grafomotorického projevu bylo pomalé, nejisté s častými zárazy, přítlak na psací náčiní byl přiměřený. Výsledky jsou uvedeny ve srovnávacím grafu.

Lucie: Testování u Lucky trvalo nejdéle 65 minut. V průběhu testování pracovala pouze pod přímým vedením s nutností motivace k dokončení úkolu. Byl nutný delší zácvik a zopakování zadání úkolu. Koncentrace pozornosti byla velmi nízká. Tempo grafomotorického projevu bylo neplynulé s občasnými zárazy, přítlak na psací náčiní byl slabý. Výsledky jsou uvedeny ve srovnávacím grafu.

Michal: Délka testování 50 minut. V průběhu testování byly patrné drobné odklony pozornosti. Grafomotorický projev byl v přiměřeném, mírně pomalejším tempu, přítlak na psací náčiní byl slabý. Výsledky jsou uvedeny v ve srovnávacím grafu.

Dominika: Délka trvání testu 40 minut. V průběhu testování byly patrné drobné odklony pozornosti. Úkoly opakovat nechtěla, pracovala rychle, na úkoly příliš nepřemýšlela „střílela od boku“. Tempo grafomotorického projevu bylo přiměřené, relativně plynulé, přítlak na psací náčiní přiměřený. Výsledky jsou uvedeny ve srovnávacím grafu.

Běla: Délka testování 50 minut. Pozornost v době testování byla velmi mělká, Běla se snadno nechala vyrušit i drobnými okolními podněty. Na zadaných úkolech pracovala pouze pod přímým vedením, nutnost motivace k zamyšlení a dokončení úkolu. Tempo grafomotorického projevu bylo

pomalé, přiměřeně plynulé i tlak na psací náčiní byl přiměřený. Výsledky jsou uvedeny ve srovnávacím grafu.

Samuel: Délka testování byla 55 minut. Pracoval pouze pod přímým vedením s nutností motivace k dokončení úkolu. Koncentrace pozornosti byla s výraznými odklony. Patrné známky rychlého nástupu psychické únavy a psychomotorického neklidu. Tempo grafomotorického projevu bylo zbrklé, příliš rychlé, neplynulé. Přítlak na psací náčiní byl silný. Výsledky jsou uvedeny ve srovnávacím grafu.

4.5.2 První setkání: Volné téma

Cíl: úvodní seznámení, získání důvěry

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír A4, tužka HB, guma, pastelky

Metoda: práce s jedním dítětem (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, kresba. Časová dotace 45 minut.

Postup:

- **Seznámení s uvítacím rituálem:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci sprádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

- **Motivační rozhovor:**

Představení důvodu našeho setkání: Představení se, i já se stále učím a chodím do školy. Nyní chodím do školy, kde se učím jak prostřednictvím kreslení, mohu pomáhat dětem i dospělým. Stejně jako tebe, předškoláka, čeká „zkouška“ zápis do ZŠ, do té velké školy, tak i já v té mé škole budu dělat zkoušky. A abych je zdárně složila jako ty, musím si v praxi vyzkoušet pracovat jako arteterapeut. Během našich prvních pěti setkání budeme pracovat individuálně, tedy budu si povídat a pracovat s každým z vás předškoláků o samotě. Já si budu někdy dělat poznámky z naší práce a také si budu nechávat obrázky, které vytvoříš a následně je použiji v mé práci. Během prvních setkání společně zvládneme také sadu úkolů, díky kterým zjistím, co ti dělá problém. Na tuto oblast pak zaměříme společnou práci.

Prostor pro otázky: Rozumíš tomu, co jsem ti teď říkala? Napadají tě nějaká otázky?

Teď se zeptám tebe: Kreslíš rád/a? Máš rád/a omalovánky? Co jiného ještě rád/a děláš?

Zadání:

Kresba obrázku na volné téma:

Dítěti podám papír A4, před sebou má obyčejnou tužku HB, pastelky, gumu.

Vyzvu dítě: Nakresli něco, co rád/a kreslíš, co tě teď první napadne.

Antonie: Pustila se s chutí do práce. Nejprve nakreslila zelené auto s jedním oknem či dveřmi na boku. Následně nad autem nakreslila modrou kopuli. V levém horním okraji nakreslila velké žluté slunce a v pravém rohu velké červené srdce. Poprosila jsem ji, zda by mi obrázek popsala. Antonie mi sdělila, že nakreslila vzpomínku z prázdnin, kdy jela s rodiči a sestrou na dovolenou karavanem (obr. č. 5). Kopule znázorňuje hory, kde byli na dovolené. Sluníčko má znázorňovat prázdniny a srdce znázorňuje její rodinu. Moc ráda na prázdniny vzpomíná.

Bohunka: Jako první věc na papír nakreslila sama sebe, dala si záležet na vybarvení šatů. Pak nakreslila oranžové zvíře v ohradě, a nakonec přidala strom s plody (obr. č. 6). Bohunka svůj obrázek také popsala jako vzpomínku na prázdniny, kdy byla s maminkou na výletě v ZOO. Moc se jí líbili lvi, a tak ho zkusila nakreslit. Strom, který je na kresbě je švestka, nakreslila ho, protože si vzpomněla, jak je s maminkou trhali a plody byly moc dobré.

Johanka: Nejdříve nakreslila spodní linku modrou barvou. Následně ztvárnila duhu, která vyrůstá z obou stran z mraku. Duha má pouze dvě barvy červenou a modrou. Nakonec dokreslila v oblouku duhy malé slunce a celou kompozici doplnila čtyřmi srdíčky (obr. č. 7). Svůj obraz nazvala maminka u moře. Dotazovala jsem se, proč maminka u moře? Zda byla s maminkou o prázdninách u moře? Odpověď zněla, že ne. Ona u moře ještě nebyla, nakreslila vzpomínku maminky, když byla u moře a ona Johanka ještě nebyla na světě. K moři by se, ale moc ráda podívala.

Monika: Do kreslení se jí příliš nechtělo, nevěděla, co má nakreslit. Nakonec nakreslila malou dívčí postavu. Tělo ztvárnila oranžovým trojúhelníkem, který má znázorňovat šaty. V obličejí jsou dominantní velké oči. Pusa je obrácena, takže výraz vypadá jakoby mrzutě a naštvane. Hlava je doplněna dlouhými žlutými vlasy (obr. č. 8). Monika o své kresbě řekla pouze, že to je ona. Nic jiného již dokreslit nechtěla.

Lucie: Nevěděla, co by měla nakreslit, vzala si modrou pastelku a nakreslila jakýsi obdélník. Následně modrou barvou v levé části obdélníku nakreslila květinu a v jejím středu pět barevných motýlků. V horní části výkresu doplnila opět modrou barvou linii nebe. Lucie svůj obrázek popsala jako svou rodinu, každý člen je znázorněn jedním z motýlků. Rám okolo květiny má znázorňovat plot zahrady (obr. č. 9). Nic víc do kresby nechtěla doplnit.

Michal: Chvilku nad tématem přemýšlel a pak se pustil do práce. Nejdříve skoro ve středu nakreslil fialovou barvou dům. Z pravé strany domu přikreslil strom, pod ním červený trojúhelník a vedle modrý ovál. Kompozici doplnil květinami, sluncem a mraky. Po levé straně domu nakreslil fialové obdélníky (obr. č. 10). Na dotázání, co vše na svém obrázku nakreslil se Michal rozpovídal. Kreslil také vzpomínku na letní prázdniny, které trávil doma a na zahradě. Postavili si rodiči stan

a pak v něm v noci spali. Koupali se v bazénu. Oranžové obdélníky znázorňují pole a políčka, pěstují s rodiči hodně zeleniny.

Dominika: S nadšením se pustila do díla. Nakreslila velký dům, spodní část vykreslila oranžově a střechu modrou barvou. Ač dům nemá komín, je od střechy znázorněný kouř. Dominika užila kresby pomocí tzv. rentgenového vidění, uvnitř domu můžeme vidět několik osob (obr. č. 11). Dominika nazvala svůj obrázek Sobotka. Dotazovala jsem se, co si mám pod pojmem Sobotka představit. Odpověď zněla, že to je místo, chata, kam často jezdí s rodiči, bratřenci a sestřenicemi. Má to tam moc ráda.

Běla: Svůj obraz pojala jako dvoupodlažní. Ve spodní části je znázorněna modrá linie, nad ní se vznášejí mnoho srdíček. Následuje linie fialové barvy a nad ní jsou nakresleny čtyři postavy. Kompozice je doplněna malou duhou a sluncem. Běla o svém obraze řekla, že je to jejich dovolená u moře. Postavy ztvárňují všechny členy její rodiny, tedy maminku s tátou, ji a brášku (obr. č. 12). U moře se jí líbilo, ale ve vodě se trochu bála.

Samuel: Položil si papír vertikálně a nakreslil dvě postavy. První postavu nakreslil fialovou barvou, dle sdělení to je on sám. Menší postava je nakreslena červenou barvou a znázorňuje jeho kamaráda ze školky (obr. č. 13).

Reflexe:

Doplňující otázky k obrázku. Volná interpretace dítětem. Shrnutí setkání.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní hodnocení:

Vzhledem k faktu, že téma volné kresby bylo kresleno hned po letních prázdninách, mnoho dětí vyobrazilo své zážitky z letního období. Téma bylo průlomové pro navázání komunikace s jednotlivými členy a utvoření počátečního vztahu.

4.5.3 Druhé setkání: Postava

Cíl: poznání, jak dítě vnímá samo sebe

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír A4, tužka HB, guma

Metoda: práce s jedním dítětem (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, cvičení zrcadlo, kresba.
Časová dotace 45 minut.

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:** otázky na úvod: Jak se dnes cítí? Je připravené opět se mnou pracovat? Je něco na co by se chtělo zeptat?

Zadání:

Cvičení „zrcadlo“ vnímání vlastního těla:

Sedíme s dítětem naproti sobě. Požádám dítě, aby si zavřelo oči a zkusilo provádět pohyby dle mých pokynů. Položíme si ruce na kolena. Zvedneme pravou ruku na pravé rameno, vrátíme zpět. Následně levou ruku na levé rameno, vrátíme zpět. Obě ruce máme opět na kolenou, pak pravou ruku přesunu na levé rameno, levou ruku na pravé rameno. Vrátime zpět, levá ruka se vrací na levé koleno, pravá ruka na pravé koleno. Zatleskáme a pak třeme dlaně o sebe. Nyní si dlaně přiložíme na obličej a chvílku vnímáme teplo dlaní. Ještě jednou přiložení dlaní opakujeme. Poté požádám dítě, aby otevřelo oči, řeklo mi své pocity. Cvičení tím ukončíme.

Kresba obrázku postavy:

Dítěti podám bílý papír formátu A4 a obyčejnou tužku HB, gumu. Zadání: Nakresli na tento papír postavu, jak nejlépe dovedeš.

Antonie: Do kresby se vrhla s nadšením. Nejdříve nakreslila velkou hlavu, tělo navazuje na hlavu a je ztvárněno do podoby šatů. Ruce a nohy jsou znázorněny pouze jednou čarou, prsty zcela chybí. Pak dokreslila kudrnaté vlasy a detaily obličeje, oči nos a široká rozesmátá ústa. Na závěr dokreslila květinu a kulovitý útvar. Postava je velká, zabírá 2/3 plochy papíru, kresba je provedena jedním tahem. Detaily, které zcela chybí: krk, dlaně a prsty, chodidla (obr. č. 14). Na dotaz, koho vlastně nakreslila, Antonie odpověděla „no přeci sama sebe.“

Bohunka: Nakreslila dlouhý obdélník, k němuž napojila jednou linií paže a nohy. Výrazná disproporce mezi velikostí trupu a délkou nohou. Pak k trupu dokreslila poměrně dlouhý krk a hlavu. V obličejí jsou ztvárněny obří a usměvavá ústa, nos chybí. K hlavě dokreslila vlasy a přidala dvě mašle. Postava je střední velikosti. Chybí detaily dlaní, prstů, chodidel a nos (obr. č. 15). Bohunka mi sdělila, že kreslila sama sebe.

Johanka: Začala kresbu postavy od spodní linie papíru. Nejdříve nakreslila nohy, které jsou ztvárněny již dvoudimenzionálně. Pan nakreslila trojúhelník a k němu obdélníkový trup. Následně dvoudimenzionální krk a hlavu. Do obličeje dokreslila všechny detaily - oči, nos usmívající se ústa.

Hlavu doplnila dokreslením vlasů. Nakonec k trupu dokreslila dvoudimenzionální ruce, které jsou zakončeny dlaněmi s prsty (obr. č. 16). Kresba je střední velikosti, obsahuje všechny náležité detaily pro daný věk. Nakreslená postava je dle sdělení maminka.

Monika: Nejdříve se do kresby nechtěla vůbec pustit, nakonec si dodala odvahy a začala kreslit. Trup ztvárnila trojúhelníkem, ke kterému dokreslila hlavu. Pak jednou linií nakreslila končetiny. Paže se na konci místo dlaně rozvětvují a nohy jsou ve spodní části zahnuté, zjednodušené ztvárnění chodidel R principem. Pak dokreslila detaily obličeje, oči mají řasy a je doplněno obočí, naopak nos chybí. Nakonec dokreslila polodlouhé vlasy. Vpravo vedle postavy přikreslila květinu. Postava je malá a nakreslena ve spodní polovině plochy papíru (obr. č. 17). Sama mi při kresbě sdělila, že kreslí sebe.

Lucie: Nejdříve nakreslila hlavu ve tvaru kruhu, k níž připojila obdélníkovitý trup. Končetiny jsou ztvárněny jednou linií, paže jsou na koncích rozvětveny a nohy jsou zakončeny malými kruhy. V obličeji doplnila oči, nos a usměvavá ústa. Hlavu olemovala krátkými vlasy. Postava je středně velká a umístěna na střed. Chybějící detaily: krk, dlaně (obr. č. 18). Na dotaz, koho nakreslila, mi odpověděla, že ztvárnila bratra.

Michal: Do kresby postavy se mu nechtělo. Nakonec nakreslil postavu malé velikosti v horní polovině papíru, položeného na výšku. V postavě ztvárnil svého tátu. Postava je nakreslena opět jedním tahem. Výrazný je obličej, na kterém jsou nakresleny velké oči s obočím, dlouhý nos, ústa zcela chybí. Postava vypadá zamračeně. Trup je nakreslen obdélníkem. Nohy jsou ztvárněny jednou čarou, které jsou zahnuty nahoru. Chybějící detaily: ústa, krk, nepřesné napojení paží na trup, dlaně zcela chybí (obr. č. 19).

Dominika: Nad kresbou se příliš nerozmýšlela a pustila se do rychlé práce. Nejdříve nakreslila trup kulovitěho tvaru s detailem pupíku. Poměrně dlouhým krkem spojila trup s hlavou. Pak nakreslila detaily obličeje a vlasy. K trupu připojila končetiny, které jsou nakresleny jednou linií. U paží ztvárnila dlaně a ruce. Nohy jsou vedeny až k okraji papíru. Postava je poměrně malá, umístěna v levém dolním rohu. Nicméně Dominika ztvárnila v postavě mnoho detailů: krk, dlaně s prsty (obr. č. 20). Taktéž potvrdila, že kreslila samu sebe.

Běla: Ač jsem ji podávala papír vertikálně, položila ho před sebe horizontálně. V postavě nakreslila samu sebe. Kresba je nakreslena jednoduchými liniemi. Hlava nasedá přímo na trup, vlasy se rozbíhají ze dvou míst. V obličeji jsou znázorněny oči, nos a usmívající se ústa. Postava je chudá na detaily: neobsahuje krk, chodidla, nepřesné napojení končetin (obr. č. 21).

Samuel: V postavě ztvárnil sám sebe (obr. č. 22). Postava je nakreslena přes 2/3 výšky papíru. Je provedena jednoduchými tahy. Trup je ztvárněn jakýmsi klubkem čar. Hlava je oproti tělu

neúměrně velká a je pokryta vlasy. V obličejí jsou nakreslena usmívající se ústa, nos a oči. Postava obsahuje detaily: krk, chodidla a dlaně (v podobě tří prstů).

Reflexe:

Doplňující otázky k obrázku. Volná interpretace dítětem. Shrnutí setkání.

Ukončení setkání: z

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoucci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní hodnocení:

Všechny kresby dětí jsou z hlediska hodnocení vývoje v normě. U některých postav je ztvárněno více detailů než u jiných. Bylo pozoruhodné sledovat děti při tvorbě, jakou částí začaly kresbu své postavy, kolik detailů přikreslily.

4.5.4 Třetí setkání: Strom

Cíl: poznání, jak vidím a vnímám sám sebe

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír A4, tužka HB, guma

Metoda: práce s jedním dítětem (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, cvičení koordinace, kresba. Časová dotace 45 minut.

Postup:

- **Uvítacím rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoucci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:** otázky na úvod: Jak se těší na naše setkání? Zda ho napadlo něco, na co by se chtělo zeptat nebo mi něco říci? Otázka zda, si pamatuje, jak kreslilo pouze obyčejnou tužkou? Bylo mu kreslení příjemné?

Zadání:

Cvičení koordinace pohybu:

Ke krátkému cvičení využijeme obyčejnou tužku. Stoupneme si naproti sobě. Tužku uchopíme mezi můj levý ukazovák a pravý ukazovák dítěte. Snažíme se aby, nám tužka nevypadla. Nejdříve zvedneme ruce co nejvýše do výše. Pomalu vrátíme. Nyní zkusíme snížit se do dřepu a opět vrátit do stoje, aby nám tužka nevypadla. To samé provedeme i s druhou rukou. Cvičení ukončíme.

Kresba obrázku stromu:

Dítěti podám bílý papír formátu A4 a obyčejnou tužku HB, gumu. Zadání: Nakresli na tento papír listnatý strom, jak nejlépe dovedeš.

Antonie: Před zahájením kresby chvíli přemýšlela a po krátké úvaze se dala do práce. Nakreslila kmen stromu, následně na něj přikreslila větve a pak je obehnala kulatou korunou. Chvilku nad stromem tiše seděla a na konce větví přikreslila čárky, čímž chtěla vyjádřit zužování větví. Nakonec do levého horního rohu nakreslila lupínek. Kreslila na vertikálně položený papír, strom je velký, přes celou plochu papíru. Kresba budí dojem jako by, byla vytržena z atlasu stromů. Ptala jsem se Antonie, co je to za strom (obr. č. 23). Dle popisu se jedná o listnatý strom, konkrétně švestku, protože ty má moc ráda. Ptala jsem se, zda strom již má plody. Odpověď zněla, že ano, ale nyní je už nemá, protože přichází podzim a všechny se již sklidily. Na otázku kde roste mi Antonie odpověděla, že roste na sadu a je mu tam dobře.

Bohunka: Kresba vznikla poměrně rychle po zadání. Strom je složen ze dvou částí - „kmene“ a koruny. Na první pohled budí dojem spíše houby než stromu. Ptala jsem se Bohunky, zda nemá strach, že se její strom vyvrátí, když se její kmen ve spodní části zužuje. Chvilku na mě nechápavě hleděla a pak mi sdělila, že to není kmen, ale květník. Její strom je zasazený v květníku a kmen není vidět (obr. č. 24). Na dotaz jaký druh stromu to vlastně je mi odpověděla, že to je doubek. Ptala jsem se, kde se květník nachází. Na to mi odpověděla, že bydlí na balkoně, má tam hezké místo a krásný výhled. Ptala jsem se zda je tam více stromů v květníku. Na to Bohunka odpověděla, že ne, je tam sám. Další otázka byla jestli se o něj někdo stará aby neuschnul. Na to mi odpověděla, že je o něj dobře postaráno a až vyroste tak bude přesazený do zahrady mezi ostatní stromky.

Johanka: Nad zadáním příliš nepřemýšlela a začala spontánně kreslit. Nakreslila dlouhý tlustý uzavřený kmen a v poměru k němu malou členitou korunou. Kreslila na vertikálně položený papír, strom zabírá 2/3 plochy (obr. č. 25). S prací byla rychle hotová. Podotkla jsem, že má pořádně silný kmen a zeptala jsem se, co to je za druh listnatého stromu. Johanka odpověděla, že je to velký dub. Na otázku kde roste, mi sdělila, že roste sám někde uprostřed louky.

Monika: po zadání úkolu jsem se Moniky zeptala zda ví, jak vypadá listnatý strom. Odpověděla, že neví. Proto jsme šly k oknu a povídaly si jaký je rozdíl mezi listnatým a jehličnatým stromem. Následně jsem stromy, které jsme viděly z okna pojmenovávala a popisovala. Nakreslila „kmen“ a k němu doplnila korunu. Stromek kreslila na vertikálně položený papír, do spodní části. Strom je malé velikosti (obr. č. 26). Zeptala jsem se co je to za strom, odpověď zněla, že to je vánoční stromeček. Pochválila jsem snahu o nakreslení stromu a Monice připomněla, že vánoční

stromky jsou jehličnany a já jsem po ní chtěla nakreslit listnatý. Monika nemeškala a na vrchol dokreslila lupínky. Na další otázky již striktně odpovídala, že neví.

Lucie: Na úvod jsem se ujistila, že Lucie porozuměla zadání. Papír si před sebe položila horizontálně. Začala kreslit od spodní linie papíru, přibližně ve středu. Nakreslila jedním tahem kmen s kulatou korunou, po jejímž obvodu posléze dodělala obloučky. Kmen i korunu vystínovala. Strom je menší velikosti (obr. č. 27). Ptala jsem se Lucie, co nakreslila za druh stromu. Říkala, že je to nějaký okrasný strom, přesně druh nespecifikovala. Ptala jsem se, kde asi roste. Lucie se zamyslela a pak mi odpověděla, že roste někde kde je teplo, tady u nás ne, protože by mu byla zima. Ještě jsem se zeptala, jestli je to okrasný strom, tak zda má někdy také květy. Odpověď zněla, že teď ne, ale jednou určitě vykvete.

Michal: Silnou linií nakreslil štíhlý kmen, který neuzavřel a rovnou začal kreslit korunu pomocí smyček. Nelíbilo se mu ukončení kmene ve spodní části, která byla 5 cm nad spodním okrajem, a tak dokreslil ke kmeni kořeny. Pak přemýšlel nad korunou, zdála se mu malá, a tak ji velkými smyčkami zvětšil. V pravém horním okraji koruny nakreslil dva lístky, aby prý bylo patrné, že se jedná o listnatý strom (obr. č. 28). Papír měl před sebou položený vertikálně, strom nakreslil na střed, velikostně se řadí mezi středně velké. Dle Michalova popisu se jedná o ovocný strom, konkrétně určil jabloň. Strom roste na jejich zahradě, kde je mnoho ovocných stromů. Plody zatím ještě nemá.

Dominika: Vyslechla si zadání a během krátké chvíle byla hotová. Papír si před sebe položila vertikálně. Začala kreslit od spodního okraje listu. Nakreslila štíhlý kmen, na nějž nasadila o něco větší korunu. Koruna je štíhlá a snaží se expandovat do výšky. Strom je malé velikosti (obr. č. 29). Stejně rychle jak kresba vznikla byla Dominika hotová i s popisem. Strom je pravděpodobně dub a roste v lese. Je mu tam dobře.

Běla: Po zadání úkolu Běla chvilku přemýšlela a byl na ni vidět ostych začít s kresbou. Papír si před sebe dala vertikálně a začala kresbu stromu 2 cm od spodního okraje. Nejprve nakreslila obdélníkový, poměrně silný kmen, který je na obou stranách uzavřený. Na kmen nasadila o něco menší obláčkovou korunu. Strom je nakreslen víceméně ve středu listu papíru a má střední velikost. Nakonec na spodní straně kmene dokreslila několik kořenů (obr. č. 30). Ptala jsem se co je to za strom, odpověď byla: listnatý přeci. Dotazovala jsem se na druh stromu, chvilku přemýšlela a pak řekla, že neví. Podobně odpovídala na ostatní otázky.

Samuel: Do kresby stromu se mu vůbec nechtělo. Snažil se mě přesvědčit, že neumí nakreslit strom. Snažila jsem se ho motivovat, a tak se nakonec pustil do práce. Nakreslil přibližně 10 cm vertikální linii od středu dolů, skončil 2 cm od spodního okraje papíru. Korunu pojednal jednotlivými větvemi, které jsou kresleny jednodimenzálně a sbíhají se u kmene. Na pravé straně

koruny jsou větve větší, na levé výrazně kratší (obr. č. 31). S kresbou nebyl Sam spokojen. Zeptala jsem se jak bychom mohli strom ještě dokreslit aby byl spokojen. Sam navrhl použít zelenou pastelku. Zelenou barvou kruhovými tahy, vystínoval linie větví. Nyní byl s kresbou relativně spokojen. Strom je umístěn relativně ve středu papíru a má střední velikost. O svém stromu řekl, že je to mladý ovocný stromeček, takový jako sázeli s taťkou na jejich zahradě. Zatím neplodí, protože je ještě malý.

Reflexe:

Doplňující otázky k obrázku. Volná interpretace dítětem. Shrnutí setkání.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní hodnocení:

Projektivní výtvarná technika stromu byla velmi přínosná, poskytla mi mnoho informací o osobnosti každého z dětí. Bylo velmi zajímavé pozorovat samotnou tvorbu a přístup jednotlivých dětí. Rozhovor nad kresbami byl také velmi zajímavý a přínosný, u mnohých byl klíčový k pochopení jejich kresby. U některých dětí byl problém zapojit svou fantazie a představivost při popisu svého stromu.

4.5.5 Čtvrté setkání: Dům

Cíl: poznání přístupu dítěte ke svému okolí

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír A4, tužka 2 HB

Metoda: práce s jedním dítětem (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, cvičení „bambulky“, kresba. Časová dotace 45 minut.

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:** otázky na úvod: Jak se dnes cítí? Přípravenost na další setkání? Napadlo dítě něco, na co by se chtělo zeptat? Vybavilo se mu něco k minulému setkání a kresbě stromu?

Zadání:

Cvičení „bambulky“:

Cvičení je zaměřeno na vnímání barev a prostorovou představivost. Pomůcky – krabička od Toffifee (spodní díl + plastový prolisek), vlněné bambulky. Ve své krabičce do prolisku připravím 1 řadu barevných bambulek. Svůj vzor dám před dítě. Pak požádám dítě, aby se pokusilo ve své krabičce složit stejně barevnou řadu. Následně dítě připraví úkol pro mě. Druhý úkol: rozmístím do prolisku v krabičce barevné bambulky, a to do nějakého tvaru po celé krabičce. Svůj vzor dám před dítě. Nyní požádám dítě, aby se pokusilo napodobit zadání. Dítě může stejný úkol dát i mně. Pak cvičení ukončíme.

Kresba obrázku domu. Dítěti podám bílý papír formátu a 4 a obyčejnou tužku HB, gumu. Zadání: Nakresli na tento papír dům, jak nejlépe dovedeš.

Antonie: Pojala zadaný úkol opět jako kreativní výzvu. Papír si před sebe položila vertikálně, dům je nakreslen přes 2/3 plochy papíru. Jistým způsobem se Antonie snažila o zachycení perspektivy členění domu, jak z přední části, tak i bočních stran. Dům má znázorněno přízemí a dvě patra. V průčelí domu jsou nakresleny malé dveře s klikou, v pravé části domu jsou zobrazena garážová vrata. Po celém domu je zobrazeno mnoho různě velkých oken. Na střeše domu je nakreslen vysoký komín, ze kterého se nekouří (obr. č. 32). Antonie nekreslila dům ve kterém nyní bydlí, ale dům, který by chtěla jednou mít.

Bohunka: Bílý list papíru si dala před sebe horizontálně, dům nakreslila na střed. Budova je rozdělena na dvě části, obytnou a střechu. Domu byly nakresleny malé dveře a poměrně velké okno. Na střeše je zachycen detail tašek, komín ztvárněn není. Bohunce se dům moc nelíbil a chtěla ho něčím oživit. Vyžádala si hnědou pastelku, kterou zvýraznila tašky na střeše (obr. č. 33).

Johanka: Kreslila na horizontálně položený papír. V kresbě jsou výrazné dvě linie země a nebe, dům je umístěn na střed. Není ztvárněn klasickým pojetím, ale spíše připomíná „bytovku“. Dům má nakreslené dveře s klikou, okna, která jsou umístěna nápadně ve větší výšce. Není zobrazen komín. V kresbě je dominantním prvkem slunce a mraky (obr. č. 34).

Monika: Ve své kresbě domu použila princip „rentgenového vidění“. Papír si položila horizontálně, kresba domu zabírá 2/3 plochy papíru. Dům je rozdělen do tří pater. V přízemí Monika nakreslila pohovku a rodiče. V prvním patře je nakresleno okno a svítidlo a ve druhém patře je nakreslena Monika, jak spí v posteli. Na střeše je nakreslen komín (obr. č. 35).

Lucie: Papír si před sebe položila horizontálně, a tak ho ponechala po celou dobu kresby. Nicméně dům je nakreslen našikmo, jakoby přes roh papíru. Budova je složena z hlavní části domu, kde jsou nakresleny menší dveře, čárky mají znázorňovat schody do patra. Ve špičce střechy je

nakresleno malé okno. Na střechu přiléhá poměrně tlustý komín, ze kterého jde kouř. Z pravé strany hlavní budovy je přikreslena poměrně velká garáž se shrnovacími dveřmi a oknem. Před budovou je nakreslena „postava“, dle popisu Lucie se jedná o sochu, kterou mají před domem (obr. č. 36).

Michal: Papír si před sebe položil vertikálně, dům začal kreslit na středu listu. Jedná se o klasický rodinný dům, ve kterém bydlí s rodiči, s nimiž obývají první patro. V přízemí domu bydlí děda a babička. V dolní části domu je nakreslené velké francouzské okno, jak říkal Michal je to něco mezi oknem a dveřmi. První patro je o poznání více propracované. Je zde několik oken a také balkón. Linie střechy je zvýrazněna několika čarami. Na vrcholu střechy je komín, ze kterého se kouří. Z levé strany domu je nakreslen strom. Z pravé strany domu je nakreslen plot a zahrada (obr. č. 37).

Dominika: Zadaný úkol opět splnila rychle. List papíru si před sebe položila vertikálně. Začala kreslit od spodní hrany papíru, přibližně ve středu. Nakreslila malý dům, složený ze dvou částí. Spodní část obsahuje dveře s klikou a dvě malá okna. V trojúhelníkovém průčelí je nakresleno malé kulaté okno. K boku střeš je přikreslen komín, ze kterého se kouří (obr. č. 38).

Běla: Dala si papír před sebe horizontálně, její dům zabírá skoro celou plochu listu. Dům je obdélníkového tvaru, uprostřed jsou vyobrazeny malé dveře s klikou, dále jsou zde nakresleny tři malá okna (obr. č. 39). V domě bydlí s rodiči a bratrem. Jiné detaily v kresbě zobrazeny nejsou.

Samuel: Nejprve kreslit vůbec nechtěl, prý nakreslit dům neumí. Nakonec se pustil do díla. Papír si před sebe položil vertikálně. Dům zabírá 2/3 plochy papíru. Obrys domu je nakreslen jedním tahem, má tvar trojúhelníku. Nejsou zobrazeny žádné dveře, pouze tři velká okna. Kresba neobsahuje ani žádné jiné detaily jako např. komín (obr. č. 40). V domě prý bydlí s rodiči, bratrem a také dědou a babičkou.

Reflexe:

Doplňující otázky k obrázku. Volná interpretace dítětem. Shrnutí setkání.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní hodnocení:

Kresby domu se u dětí mé cílové skupiny v mnoha bodech shodují. Rozdílnost sledávám ve velikosti kresby a doplnění o detaily.

4.5.6 Páté setkání: Rodina

Cíl: zjistit, jak se dítě cítí v prostředí rodiny, jak ji vnímá, jak vnímá svou pozici, vyjádření vztahu k jednotlivým členům rodiny

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír A4, tužka HB, guma, sada pastelek

Metoda: práce s jedním dítětem (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, cvičení, kresba. Časová dotace 45 minut.

Postup:

- **Uvítacím rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci sprádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:** otázky na úvod: Jak se těší na naše další setkání? Jak se dítě těšilo na naše poslední individuální setkání? Zda ho napadlo něco, na co by se chtělo zeptat? Jak vzpomíná na kreslení domu, napadlo ho něco, co by mi chtělo říci?

Zadání:

Cvičení „počáteční písmeno jména dítěte“:

Pro toto setkání jsem zvolila jednodušší úvodní cvičení. Nejdříve se zeptám dítěte, zda ví na jaké písmeno začíná jeho jméno. Pak dítě požádám, zda počáteční písmenko napíše na připravený papír. Co mu písmenko připomíná? Líbí se mu jeho napsaná podoba?

Kresba obrázku rodiny:

Dítěti podám bílý papír formátu A4, obyčejnou tužku HB, gumu a pastelky. Zadání: Nakresli na tento papír obrázek celé své rodiny, myslím tím všechny členy maminku, tatku, sourozence, popřípadě dědu či babičku, pokud je považuješ za členy tvé rodiny. Nakresli je, jak nejlépe dovedeš.

Antonie: Členy rodiny kreslila zleva doprava, řadila je vedle sebe. Postavy budí dojem, že se navzájem dotýkají. První nakreslila maminku, vedle tátu, pak sebe a nejmenší mladší sestru. Na pravé polovině papíru nakreslila dům. Odůvodnila to tím, že je to jejich dům a patří k její rodině (obr. č. 41).

Bohunka: Papír si před sebe položila horizontálně. Postavy kreslila zleva doprava, tak jak stojí vedle sebe. První a největší postava patří babičce. Jako druhou nakreslila Bohunka sebe. Vedle ní stojí maminka a poslední je starší bratr (obr. č. 42). Otec na obrázku zcela chybí. Dotázala jsem se, zda Bohunka nakreslila opravdu všechny členy své rodiny, odpověděla, že ano. Pak jsem se zeptala, proč má babička a ona nakreslené srdce, na to odpověděla, že to tak chtěla.

Johanka: Bylo velmi zajímavé sledovat vznik a popis její kresby. Papír si před sebe položila horizontálně. Jako první nakreslila zelenou spodní linii, znázorňující trávu, následně modrou barvou linii nebe. Pak vyobrazila dvě velké květiny, slunce a dva mraky (obr. č. 43). Zeptala jsem se Johanky, zda rozuměla zadání dnešní kresby, sdělila mi, že ano a kreslí svoji rodinu. Následně mezi květiny nakreslila sama sebe. Pak mi obrázek předala se slovy, to jsem já na zahradě u dědy a babičky.

Monika: Obraz kresby rodiny Moniky je velmi zvláštní. V této době byla dívka fascinována písmeny, a proto jsou postavy doplněny počátečními písmeny jména. V kresbě jsou nedokončená těla, která jsou přeškrtnutá. Nejdříve nakreslila maminku v levém horním rohu. Pak na třetí pokus vyobrazila tátu. Pod tátou nakreslila starší sestru a naposledy vyobrazila sebe v ležící poloze. Než mi obrázek odevzdala ke každé postavě udělala fajfku (obr. č. 44). Na obrázku chybí nakreslena nejstarší sestra. Jako důvod Monika uvedla dlouhodobé neshody se sestrou.

Lucie: Jako první nakreslila největší postavu, tátu. Vpravo vedle nakreslila o něco menší maminku, další v řadě je mladší sestra. Staršího bratra nakreslila z levé strany nevlastního otce. Tátovi a mámě nakreslila na hrudi srdíčka, protože je má ráda. Kompozici doplnila o papouška, velké srdce a oblohu (obr. č. 45).

Michal: Nakreslil členy své rodiny na procházce. Největšího tátu, vedle maminku a pak sebe. Obrázek doplnil zelenými květinami, protože společně rádi chodí do přírody (obr. č. 46).

Dominika: Papír si před sebe položila horizontálně a kreslila zleva doprava. Nejdříve nakreslila tátu, vedle stejně velkou maminku a pak sebe. V druhé polovině papíru nakreslila čtyři květiny, různé velikosti (obr. č. 47). Zeptala jsem se, zda jsou na obrázku všichni členové rodiny, řekla mi, že ano. Moje druhá otázka byla a co její starší bratr, zda také patří do rodiny. Sdělila mi, že ano, ale nakreslit ho nechtěla, protože ji zlobí. Shodou okolností mi den předtím vyprávěla, jak se její bratr utopil a jak je z toho moc smutná.

Běla: V kresbě rodiny znázornila tři postavy, řazené vedle sebe. První a nejmenší postava znázorňuje ji samotnou. Vedle Běly je nakreslena maminka a následně tatínek. Aby bylo patrné, že se jedná o rodinu, nakreslila okolo postav dům. Ve spodní části domu, v podstatě mezi ní a maminkou a mezi maminkou a tátou nakreslila srdce, prý chtěla nakreslit to, jak se mají rádi (obr. č. 48). V kresbě zcela chybí mladší bratr. Důvod uvedla, že na něj úplně zapomněla.

Samuel: Kresbu pojal jako obraz, portréty své rodiny. Nakreslil obličej táty a o něco větší obličej mamky. Vedle táty je nakreslený bratr a vedle maminky Samuel. Aby to vypadalo jako obraz, dal obličej do rámu (obr. č. 49). S kresbou byl spokojený.

Reflexe:

Doplňující otázky k obrázku. Volná interpretace dítětem. Shrnutí setkání.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní hodnocení:

Kresba rodiny byla přínosným zdrojem informací z oblasti rodinných konstelací jednotlivých dětí. Toto zadání nebylo pro děti nijak překvapující, postavy a výjevy ze života svých rodin kreslí velmi často a rádi.

4.6 Arteterapeutické intervence – skupina

V této fázi jsem se rozhodla pro skupinová arteterapeutická setkání. Již jsem shromáždila dostatečné množství informací o jednotlivých členech skupiny a byla jsem přesvědčena o pozitivním vlivu tohoto spojení.

4.6.1 Šesté setkání: Začarovaná rodina

Cíl:

- první setkání celé skupiny – koordinace skupiny, pravidla našich setkání a společné práce
- setkání s imaginací – začarovaná rodina – schopnost samostatné práce a následná prezentace před skupinou

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír A4, tužka HB, guma, sada pastelek

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, kresba. Časová dotace 45 minut.

Postup:

- **Uvítacím rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“. Tentokrát je to poprvé s celou skupinou.
- **Motivační rozhovor:** Otázky, jak se děti cítí, když jsme se teď sešli společně. Zda se těší na naši společnou práci? Zda má někdo nějakou otázku, než začneme s dnešní prací?

Zadání:

Kresba obrázku „začarované rodiny“:

Požádám děti, aby se pohodlně posadily na židli, mohou si položit hlavu na složené ruce na stůl. Požádám děti, aby si zavřely oči, pokud by jim zavřené oči byly nepříjemné, mohou nechat otevřené. Nyní je požádám, aby poslouchaly mé vyprávění a snažily se představit si mé vyprávění. *Představte si, že jste doma, vy si hraje a rodiče jsou také doma a dělají to co obvykle. Maminka například připravuje večeři a tatínek si čte noviny nebo si s vámi hraje. Do místnosti vejde kouzelník, je to hodný kouzelník, nejde vám ublížit nemusíte se bát. Má vysokou špičatou čepici a dlouhý plášť. V ruce má kouzelnou hůlku. Vysloví zaklínadlo „abraka dabraka“ mávne svou kouzelnou hůlkou a promění všechny členy vaší rodiny ve zvířátka. Představ si v co by jsi se proměnil ty, v co tvoji rodiče a sourozenci? Nyní si chvilku představuj, jak ve vašem domě si hrají a pobíhají zvířátka, taktéž u kuchyňské linky stojí maminka v podobě nějakého zvířátka a vaří.* Nechám dětem chvilku na představení si situace. Pak opět vstoupím do dění a klidným hlasem dětem sdělím, že kouzelník opět mávl svou čarovnou hůlkou, pronesl zaklínadlo „abraka dabraka“ a proměnil všechny členy jeho rodiny opět v lidské bytosti. Usmál se, otočil a odešel z jejich domu. Dětem podám bílý papír formátu A4, obyčejné tužky HB, gumy a pastelky. Zadání: Nakreslete na tento papír obrázek celé své „začarované rodiny“, tak jak jste jednotlivé členy své rodiny viděli, když vás navštívil kouzelník. Snaž se je nakreslit, nejlépe jak ti to půjde.

Antonie: Papír měla při kresbě před sebou položený horizontálně. Nejdříve přes 2/3 plochy papíru nakreslila velké hnědé zvíře, které znázorňuje dinosaura - tátu. Na otázku, proč zrovna dinosaura mi Tonička řekla, že je táta velký a taky tak chodí, no a někdy taky tak řve. Pak nakreslila nad dinosaurem koně. Dle sdělení znázorňuje maminku, protože je stejně krásná a rychlá. Sebe nakreslila jako hnědého ptáčka a posadila se na nos dinosaurovi. Proč se nakreslila jako ptáček neví. V levé části papíru před nohou dinosaura nakreslila malou želvičku - mladší sestru. Želvu, protože je pomalá. Zeptala jsem se zda nemá strach, že ji dinosaur zašlápne. Na to mi s úsměvem řekla, že to by dinosaur nikdy neudělal, má želvu rád a dává na ni pozor. Beruška, nakreslená v horní části papíru uprostřed, prý znázorňuje sestřenicí (obr. č. 50).

Bohunka: Jako jedna z mála nakreslila postavu kouzelníka, který její rodinu začaroval. Pak nakreslila zeleného tvora, prý žábu. Žába ztvárňuje babičku. Následně nakreslila velkou oranžovou ovci - maminku. Přirovnání k ovci z důvodu, že je maminka měkoučká a ráda se s ní mazlí. Pak nakreslila bratra, kterého zaklela do včely, protože stále někde lítá a moc není doma. Sebe nakreslila jako fialového ježka. Proč, to nevěděla (obr. č. 51).

Johanka: Bedlivě si vyposlechla příběh o kouzelníkovi, který začaroval její rodinu. Kreslila černou pastelkou. Nejdříve nakreslila velkého zajíce s korunkou a následně jeho zmenšeninu. K obrázku mi řekla, že je to maminka a ona. Obě byly začarované jako zaječí královny. Na otázku, co mají ona a maminka společného se zajícem mi odpověděla, že dobře slyší (obr. č. 52).

Monika: Obrázek začarované rodiny obsahuje opět pouze čtyři tvory. Postavy zvířat jsou menší velikosti, umístěné na střed. První postava znázorňuje tátu, Monika ho začarovala do kačera. Možná proto, že je tatínek chová. Vedle nakreslila maminku - kočičku. Jako důvod uvedla, že je maminka heboučká, když se s ní mazlí. Vedle maminky nakreslila sebe - štěňátko. Proč, neví. Nad třemi postavami se vznáší podivné stvoření, prý je to medúza a znázorňuje starší sestru. Nejstarší sestra opět chybí (obr. č. 53).

Lucie: Lucie dlouho přemýšlela nad kresbou, prý neumí kreslit zvířata. Jako první nakreslila maminku začarovanou do podoby koně. Důvod uvedla, že maminka má ráda koně, je tak krásná a rychlá jako oni (matka je chovatelka koní). Vedle koně nakreslila tátu jako kouzelného „velkého“ trpaslíka, protože táta je hodně pracovitý. Pak nakreslila černo – modrého ptáčka, který znázorňuje staršího bratra. Vlevo nad ním je duhový motýl, který znázorňuje mladší sestřičku. Motýl proto, že je krásná a lehoučká jako on. Pak nakreslila sebe jako fialového ptáčka s nevýrazným obličejem (obr. č. 54).

Michal: Nejdříve na střed papíru nakreslil maminku v podobě žáby, proč nevěděl. Vedle nakreslil sebe jako ptáčka, rád by byl také tak volný jako toto zvíře. Vedle sebe nakreslil tátu v podobě velkého tučňáka. Jako důvod uvedl, že tak vypadá, má stále ruce v kapsách a přijde mu, že i tak chodí. Následně v levém horním rohu papíru nakreslil lva a malou lvici. Tyto zvířata znázorňují prarodiče. Děda je nakreslen jako usměvavý lev, ale někdy umí také pěkně zařvat. Babička je lvice, spíš ale malá mazlivá kočička (obr. č. 55). Rodina Michala bydlí ve společném domě s prarodiči, z tátovy strany.

Dominika: Ač zadání znělo nakreslit členy rodiny v podobě zvířat, jako jediná začarovala své rodinné příslušníky i do věcí. Kreslila zleva doprava, papír měla před sebou položený horizontálně. Nejdříve nakreslila sebe a popsala se jako zombie. Pak nakreslila maminku, kterou zpodobnila jako garáž. Na otázku, proč mi řekla, že tam maminka často chodí. Zeptala jsem se co tam tak často dělá, na to mi Dominika sdělila, že tam chodí kouřit a krmit psa. Vedle garáže nakreslila tatínka jako velkou medúzu. Nakreslila ho právě tak, protože je tatínek velký a tlustý. Jako posledního nakreslila staršího bratra v podobě stojanu na knihy. Důvod této proměny byl ten, že bratr často čte (obr. č. 56).

Běla: Nevěděla, jak zadaný úkol uchopit, dlouho pozorovala okolní děti. Očividně si vzala inspiraci u Johanky. Nejprve nakreslila postavu kouzelníka s hůlkou, ale následně téměř

okopírovala velkého a malého zajíce od Johanky. Obrázek nemá vypovídající hodnotu. Sama Běla, k jeho popisu nevěděla co říci (obr. č. 57).

Samuel: Do zvířat Sam začaroval všechny členy své rodiny. Nejdříve nakreslil modré zvíře, dle popisu je to pes a znázorňuje maminku. Vedle nakreslil to samé zvíře, akorát červenou barvou a ve větší velikosti. Zvíře znázorňuje tátu, také v podobě psa. Sám sebe nakreslil jako modré kuře nad rodiči. Mladšího bratra nakreslil jako želvu v pravém spodním rohu papíru (obr. č. 58). K popisu jednotlivých zvířat se konkrétně nechtěl vyjádřit. Proč je tak nakreslil, neví.

Reflexe:

Ukázka a popis své kresby před skupinou – volná interpretace. Doplnující otázky k obrázkům.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoucci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní hodnocení:

Toto setkání bylo první skupinové arteterapeutické setkání, které jsme realizovali. Tématem byl kresebný test začarované rodiny a prvé setkání s řízenou imaginací. Pro děti to byla nová zkušenost. Řízená imaginace byla dětmi přijata velmi pozitivně, některé měly po dobu vyprávění oči zavřené a opravdu se soustředily na příběh. Jiné děti naslouchaly s očima otevřenými, ale také pozorně naslouchaly. Pozorovat následnou kresbu bylo velmi zajímavé. Některé děti ze začátkem dlouho otálely, prý nevědí jak se daná zvířata kreslí, pozorovaly členy skupiny a následně se pustily do práce. Přes počáteční rozpaky se projevilo fantazijní myšlené a velká představivost této věkové skupiny. Nízké kreslířské schopnosti nebyly překážkou, protože následně byl obraz popsán samotným autorem. Kresba začarované rodiny se opět stala zdrojem cenných informací, které dokreslují rodinné vztahy. Některé děti svůj ostych nepřekonal a kopírovaly kresbu souseda.

4.6.2 Sedmé setkání: Fraktální kresba „zrcadlo mé duše“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- seznámení s technikou fraktální kresby prostřednictvím pavoučka Vida
- nakreslení první fraktální kresby – diagnostické „Zrcadlo mé duše“

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje představivosti, fantazie

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír gramáž 120 g, obyčejná tužka HB, časomíra

Metoda: práce se skupinou, motivační rozhovor, úvodní motivační příběh, průvodce pavouček - maňásek na prst, první fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání společného mota „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:** Na úvod jsem dětem představila pavoučka Vida (maňáska). Nechala jsem každé z dětí si pavoučka prohlédnout a vzít do ruky. Pak jsem se ptala, jaké z pavoučka mají pocity. Děti odpovídaly, že se jim pavouček líbí. Žádné z dětí nemělo k loutce pavoučka averzi. Nakonec jsem se dětí zeptala, proč ho na našem setkání asi mám. Na to děti neuměly odpovědět.
- **Motivační příběh:** Pavouček Vid se představuje

Pavouček Vid se narodil za krásného slunečného dne. Přivítaly ho barevné paprsky slunce. Na první pohled vypadal jako každý jiný malý pavouček, ale Vid se od ostatních odlišoval a jeho rodiče to věděli nejlépe.

Již jako malé dítě byl umístěn na větev, kde se cítil jistější a svobodnější, a zde také dělal první krůčky. Vid zavřel oči a všemi končetinami začal tkát pavučinku z tenké hedvábné nitě. V těchto chvílích jeho srdce tlouklo jiným rytmem. Kouzlo začalo. Vidovo srdce se rozšířilo a šeptalo mu slova lásky, a on poslouchal se zavřenýma očima. Pohyboval se v rytmu a vytvářel dosud nevídané pavučiny. Už tehdy ve svém srdci rozpoznal touhu stát se tanečníkem. S podporou otce a matky jeho zvědavost stále více rostla, postupně se z něj stal malý badatel a umělec. Každý den s velkým nadšením pletl sítě, byly tu pro něj v dobách dobrých i zlých. V každé nové pavučině se vyjádřil a ona mu na oplátku vyprávěla příběhy o sobě v jazyce přírody.

Slunce, jeho spojenec, vždy našlo způsob, jak prorazit mraky a osvětit jeho dílo. Kolemjdoucí procházející lesem se často zastavovali, protože to byl úchvatný pohled. Zdálo

se, že pavučiny, které vytvořil, stále pulsují v rytmu jeho srdce. Vid měl stále více přátel, kteří více než cokoliv jiného rádi navštěvovali jeho pavučinky a bavili se tam. Štěstí žilo v jeho pavučinách. Pavouček Vid si uvědomil, že vždy když se jeho přátelé vrátí domů, jsou chvíli šťastni, ale brzy se opět začnou nudit. Začal přemýšlet, jak jim pomoci, a tak vytvořil pravidla a kroky jak jim předat to, co se sám naučil o liniích a barvách. Silný vítr se často připojil k pavoučkovi Vidovi a jeho přátelům, při tanci a tkaní kouzelných sítí jim rozdával radost a spojoval s ní všechny živé bytosti ve veselém lese.

Pavouček Vid si s mámou a tátou velmi užíval tkaní pavučin. Byli to právě oni, kdo naučili malého pavoučka splétat síť. Nejprve vybrali dvě větve, které sloužily jako rám. Táta ho naučil, že síť nejlépe vyplní prostor mezi větvemi, pokud není moc malá ani moc velká. Na začátku se jeho tělo pohybovalo vždy podle stejných pravidel, což mu dávalo pocit bezpečí. **Zavřel oči**, protože tak lépe slyšel rytmus své srdce. Pak začal s prací. Pavučinu **tkal vždy střední rychlostí**, ani moc pomalu ani moc rychle. Jakmile začal pracovat, nepřestal dokud nebyla síť hotová a to vše během **jedné minuty**. **Mohl se pohybovat všemi směry a tkát různé vzory**. V jednu chvíli pletl velmi krátké nitě, v další o něco delší pak ještě delší. **Tančil tanec vln, plotů, hor, větru, labyrintu...** Opakoval tvary, které v tu chvíli nejvíce odpovídaly jeho náladě. Po minutě práce otevřel oči a podíval se na pavučinu. Když se mu zdála prázdná či nudná, opět zavřel oči, a ještě pár vteřin tančil. Táta ho naučil, že může síť doplňovat a obohacovat, ale **jen dvakrát**. Když se konečně podíval na to, co vytvořil. Nebyl ohromen pouze tím, co uviděl, ale také tím, co prožil. Po každé práci cítil naplnění.

Shrnutí příběhu: Po skončení jsem se děti zeptala, co si z příběhu o našem pavoučkovi pamatují. Nebylo toho mnoho, proto jsme si základy společně zopakovali. Následně jsem si pavoučka nasadila na prst a názorně předvedla jeho tanec po papíru. Děti postup bedlivě pozorovaly.

Zadání:

První diagnostická fraktální kresba:

Položila jsem před každé dítě papír vodorovně. Požádala jsem je, aby v horním pravém rohu udělali tečku pro pozdější orientaci kresby (názorně jsem jim to i ukázala, kvůli problematice pravolevé orientace předškolních dětí). Pak jsem je vyzvala, aby všechny položily nedominantní ruku na okraj papíru a přidržely jej tak na podložce. Na můj pokyn pak uchopily tužku do dominantní ruky a hrot položily do středu papíru. Děti jsem dále instruovala, že na můj pokyn zavřou oči a budou tužkou „tančit“ - kreslit po papíru. Nebudou moc chvátat, ani se při kresbě loudat. Budou se snažit mít ruku volně nad papírem. Ruka nad papírem tančí všemi směry, nahoru,

dolů, doprava, doleva, kreslí obloučky, vlnky, kruhy a to vše **jedním tahem**. Pokud z papíru tužka vyjede, nic se neděje, jen se vrátí zpět na papír a je možné pokračovat v kresbě. Po zaznění signálu pro ukončení práce, což bude po uplynutí 1 minuty, jim řeknu, aby otevřely oči a odložily tužky.

Antonie: Již první kresba se jí tvarově i technicky povedla, nicméně pro rychlejší tempo kresby není vhodná k dalšímu použití. Byla kreslena energicky, tvar fraktálu je oblý a poměrně velký. Při kresbě dvakrát vybočila z papíru, ale plynule se vrátila a pokračovala v kresbě. Linie jsou kresleny jasně, zřetelně, viditelně pevnou a jistou rukou a působí jako kresba jedním tahem (obr. č. 59). Při druhé kresbě již Antonie podváděla a neměla zavřené oči, nicméně tempo kresby bylo výrazně pomalejší a kresba vytvořena provedeno jedním tahem. Zcela byla respektována plocha papíru. K podvodu se Antonie při závěrečné reflexi přiznala.

Bohunka: Obě kresby fraktálu jsou malé velikosti a oválného tvaru. Obě jsou umístěny při dolním okraji ve středu papíru. Síla tlaku linií se v kresbě střídá. Snažila se o kresbu jedním tahem. Při kresbě vybočila z papíru a opět se vrátila. Tempo kresby nebylo příliš rychlé, ale vzhledem k velikosti fraktálu vznikly čáranice, které k další práci nejsou vhodné (obr. č. 60).

Johanka: Také kreslila dvě kresby. Obě kresby jsou menší velikosti, umístěné na střed. Linie kresby jsou jasné, nicméně tempo kresby bylo příliš rychlé a konečný výsledek je pro další práci nepoužitelný, protože vznikla čáranice. Na konci kreslení jsem dětem dala pokyn, aby již do kresby nic nedokreslovaly, což Johana zcela nerespektovala a přikreslila srdce. Zajímavým jevem je také propojení fraktálu s puntíkem v pravém horním rohu (obr. č. 61).

Monika: na prvním setkání nebyla

Lucie: Nakreslila také dvě kresby. První kresba je malé velikosti, kruhovitěho tvaru a je umístěna na střed papíru. Linie jsou kresleny slabým tlakem a fraktál je prakticky neviditelný. Tempo kresby nebylo příliš rychlé, ale díky velikosti fraktálu opět vznikla čáranice. Druhá kresba má opět kruhový tvar. Fraktál je rozměrově větší a tlak na psací nástroj silnější. Rychlost kresby byla větší a tak je i tato fraktální kresba k další práci nepoužitelná (obr. č. 62).

Michal: První kresba je umístěna na střed papíru a je malé velikosti. Tlak na psací náčiní byl slabší, linie jsou zřetelné, ale slabé. Rychlejší tempo kresby a velikost opět vedly ke vzniku čáranice. Druhá kresba je již větší, i síla tlaku při kresbě byla vyšší. Bohužel, vysoké tempo kresby, mělo za následek čáranici (obr. č. 63).

Dominika: na prvním setkání nebyla

Běla: Nakreslila dvě kresby. Její tempo kresby bylo pomalé, linie jsou zřetelné a kreslené středním až slabým tlakem. Je viditelná snaha kresby jedním tahem. Fraktál je umístěn v levé

polovině plochy papíru a je malé velikosti, kruhovitého tvaru (obr. č. 64). Druhý fraktál je větší velikosti, opět umístěn v levé polovině plochy papíru. Fraktál obsahuje mnoho kruhovitých útvarů. Při závěrečné reflexi se Běla přiznala, že podváděla při kresbě obou fraktálů.

Samuel: Nakreslil pouze jednu kresbu, druhou již vyzkoušet nechtěl. Kresba je velká, zaplňuje celou plochu papíru. Linie jsou vedeny v souměrných oválech a zcela respektují okraje papíru, nikdy z něj nevybočil. Linie jsou kresleny středním tlakem. Při kresbě neměl Samuel zavřené oči (obr. č. 65).

Reflexe: Vyzvala jsem děti aby si své kresby prohlédly a chvílku nad nimi přemýšlely. Pak jsem jednoho po druhém požádala, aby svou kresbu ukázal skupině a řekl, co mu jeho kresba připomíná. Každého dítěte jsem se také zeptala na jeho pocity při kresbě se zavřenýma očima. Od tří dětí jsem se dozvěděla, že podváděly a nevydržely mít zavřené oči.

Ukončení setkání: zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátkého mota: „Jako pavoučci sprádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní hodnocení: První skupinové setkání, jehož náplní bylo seznámení se základními principy fraktální kresby, bylo z mého pohledu rozporuplné. Úvodní příběh byl pro děti poutavý, nicméně dlouhý. Skupina byla technikou fraktální kresby nadšená, výtvarná činnost se zavřenýma očima pro ně však byla novou zkušeností. Na druhou stranu jsem zjevně podcenila věk členů mé arteterapeutické skupiny a dostatečně nevzala v potaz, jak obtížné bude pro děti mít při kresbě zavřené oči. Po prvním setkání jsem byla na pochybách, zda fraktální kresba je pro tuto věkovou skupinu vhodný arteterapeutický nástroj a zda jsem schopná cyklus vůbec realizovat. Získané kresby nejsou vhodné pro další použití, tedy pro vykreslení fraktálního obrazce.

Na další setkání jsem se proto rozhodla zařadit Šmahelův test barev. Vzhledem k tomu, že se budeme věnovat vykreslování fraktální kresby mě zajímá, jaká bude preference barev dětí a následná barevná kompozice jejich díla.

Po ukončení průběžné evaluace prvního setkání jsem se rozhodla pro úpravu terapeutického plánu dalšího setkání. Rozhodla jsem se ušít pro každé dítě masku na oči, jako podpůrnou pomůcku pro splnění podmínky omezení zrakové kontroly při kresbě. Vzhledem k nevhodnosti fraktálních kreseb z prvního setkání, budeme základní fraktální kresbu opakovat. Tudíž nebudeme navazovat na další naplánovanou lekci v knize Kouzelná pavučina pavoučka Vida, ale zaměříme se na zvládnutí základu techniky.

4.6.3 Osmé setkání: Fraktální kresba „vnímání barev“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- soustředění
- aktuální vnímání, preference barev

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje představivosti, fantazie

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír A4 gramáž 120g, tužka HB, guma, sada pastelek 24 barev (mimo bílé) pro každé dítě, maska na oči (2 zkušební masky), stopky

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, Šmahelův test barev, fraktální kresba (opakování kresby z prvního setkání).

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:**

Na úvod mě zajímalo, s jakými pocity děti přicházejí? Překvapilo mě nadšení dětí a motivace pro práci. Ptala jsem se co je nejvíce zaujalo na prvním setkání. Odpovědi se opakovaly: pavouček Vid a kreslení se zavřenýma očima. Minule měly trochu obavy z toho, jak budou kreslit bez kontroly zraku, ale na dnes se těší. Sdělila jsem skupině, že dnes to bude maličko jiné a budeme pracovat i s pastelkami.

Zadání:

Fraktální kresba:

Skupině jsem sdělila, že jsem nad minulým setkáním přemýšlela a přišla jsem s nápadem, jak jim usnadnit kreslení se zavřenýma očima. Rozdala jsem dětem ušité masky na oči a sdělila, že je od této chvíle budeme používat při kresbě. Zeptala jsem se, zda by jim nevadilo vyzkoušet si kresbu znovu na úvod dnešního setkání, protože kresby z minulého setkání nejsou moc vhodné pro dnešní práci a vykreslení. Děti bez váhání souhlasily. Z důvodu toho, že dvě dívky na minulém setkání

nebyly, jsme si pravidla zopakovali. Domluvili jsme se, že v rámci tohoto setkání budeme kreslit po dvojicích (chtěla jsem mít jistotu, že zvládnou pozorovat všechny děti při práci).

Velmi mě překvapila samozřejmost, s jakou se děti pustily do kreslení puntíků v pravém (někdy levém) horním rohu. Pak si položily hrot tužky do středu plochy papíru a nechaly si nasadit masku. Některé děti, které minule podváděly, byly nejisté, ale nikdo ze skupiny masku na oči neodmítl. Celkově tempo kresby bylo výrazně pomalejší než při prvním setkání.

Šmahelův test barev:

Rozdala jsem dětem papír s připraveným Šmahelovým testem. Každé také dostalo svou sadu pastelek. Děti jsem instruovala: vyber ze své sady pastelek pastelku/barvu, kterou máš nejraději, (pak s ní vybarvíme políčko č.1 u +). Nemáš ještě nějakou „barvičku“, kterou máš rád? (políčko č. 2 u +). A můžeš vybrat ještě jednu pastelku, se kterou rád kreslíš? (políčko č.3 u +). Tak a teď obráceně: Polož na stůl pastelku, kterou nemáš rád (políčko č. 1 u -). S kterou barvičkou bys dnes ještě nechtěl malovat (políčko č.2 u -)? Je ještě nějaká barva, kterou nemáš rád (políčko č.3 u -)? Nyní papír s tvými vybranými barvičkami otoč a nech před sebou.

Technika vybarvování prvních fraktálních kreseb:

Vše probíhalo dle následujících pokynů: Vezměte si před sebe fraktální kresbu, kterou jste si před chvílkou nakreslily. Z jedné strany si položte bílý papír, a z druhé strany sáček s pastelkami.

Poslouchejte krátký příběh: Když pavouček Vid skončil s tkaním, v úžasu se díval na své dílo. Zdálo se mu, jako by se jednotlivá políčka pohybovala a volala ho aby je vymaloval. Máma mu poradila, jak vyplňovat barvami jednotlivá políčka své sítě, ale prozatím mu ještě tajemství barev neprozradila, *stejně jako já teď vám*. Zelený list použila jako paletu a připravila na něj množství barev získaných z minerálů, zemin a rostlin. Pak Vid **zavřel oči, vybral si jednu barvu** a jeho končetiny začaly vybrané pole samy vybarvovat. **Barvy měnil a rozhazoval je po celé pavučině**. Některou barvou vymaloval **jedno**, dvě nebo až **pět** polí najednou. Pokračoval v tanci a hraní, dokud nevymaloval celou pavučinu.

Barvy se mu staly hudbou a on na tu hudbu tančil. Slunce ho sledovalo z oblohy a dodávalo barvám zvláštní záři. Takové pletení a barvení mu přinášelo radost, a hlavně ho bavil výběr barev se zavřenýma očima. Čím více se s dílem blížil do konce, tím lépe se Vid cítil.

Každá nová pavučina mu vyprávěla příběh o něm samým. Byla zrcadlem, ve kterém se mohl vidět, a tak svým sítím začal říkat ZRCADLA. Čím více sítí pletl a maloval, tím více věcí o sobě objevoval.

Postup:

Když je kresba hotová, je třeba ji vymalovat. Pokud jste rádi kreslili se zavřenýma očima, tohle se vám bude líbit ještě víc. Před sebou máte dva papíry. První je vaše kresba pavučinky, kterou jste nakreslily na začátku našeho setkání. Na menší bílý papír budete zaznamenávat použité barvy. Každý máte před sebou sáček se sadou vlastních pastelek. Pozor - teď je to důležité! Barvičky si budete tahat opět se zavřenýma očima. Po vytažení pastelky z krabice oči otevřete a podívejte se jakou barvu jste vybraly. Nyní již pracujete s otevřenýma očima. Pak pastelkou vybarvíte 1 kolečko na menším bílém papíru. Nyní se pastelkou pusťte do vykreslování své pavučiny. Jednou pastelkou však vykreslíte vždy 1 až 5 políček, podle toho jak se vám bude s pastelkou kreslit. Pak ji vrátíte zpět do sáčku a vyberete se zavřenýma očima další barvu a postup opakujte. V případě, že si vyberete opět tu samou barvu, musíte s ní vybarvit alespoň 1 políčko své pavučiny! Vždy vybarvujeme políčka náhodně. Nevybarvujeme stejnou barvou políčka, která se dotýkají! Snažte se vybarvit všechna políčka, i ta nejmenší. Políčka se snažte vybarvovat co nejpřesněji, dejte si záležet. Okolo pavučinky nic nekreslete, nechte pozadí bílé!

Vzhledem k faktu, že při prvním setkání s fraktální kresbou, nelze provést analýzu kresby dětí. Jednalo se spíše o seznámení, experimentování a první pokus o fraktální kresbu. Z výše uvedeného důvodu bude provedena stručná analýza fraktální kresby z tohoto setkání.

Antonie: příloha č. 1., (obr. č. 66, 67)

Bohunka: příloha č. 2., (obr. č. 68, 69)

Johanka: nebyla přítomna

Monika: příloha č. 3., (obr. č. 70, 71)

Lucie: příloha č. 4., (obr. č. 72, 73)

Michal: příloha č. 5., (obr. č. 74, 75)

Dominika: příloha č. 6., (obr. č. 76, 77, 78)

Běla: nebyla přítomna

Samuel: nebyl přítomen

Reflexe:

Setkání bylo pro děti velkým překvapením, masky na oči je fascinovaly. Na kresbu bez kontroly zraku se těšily. Realizace Šmahelova testu byla pro děti hrou, jaké bylo překvapení, když pak porovnaly své listy s preferencí barev a vybarvenými fraktálními kresbami. Některé dítě užilo

ve své kresbě všechny dominantní barvy. Jiné mělo jako dominantní barvu zcela jinou, ve Šmahelově testu nezahrnutou barvu.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátkého mota: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní hodnocení:

Oproti prvnímu setkání, mělo toto druhé úplně jiný náboj. Byla jsem překvapena, s jakým nadšením se skupina pustila do práce. Šmahelův test byl pro všechny poutavý, děti se zájmem vybíraly pastelky, které se jim líbily a naopak. Při vybarvování fraktální kresby jsem opět opakovala pravidla a připomenula náhodný výběr pastelek ze sáčku, bez zrakové kontroly. Někteří členové měli tendenci, že by si vybrali pastelku, která by se jim do kompozice hodila. Dále jsem připomněla pravidlo maximálně 5 polí a kreslení cik – cak. Překvapilo mě, že si většina dětí počínala dle pravidel a snažila se dodržovat stanovená pravidla a respektovala linie jednotlivých políček. Zápal do vykreslování a motivace pro dokončení vykreslení fraktálu byl pro mě překvapivý. Následně bylo pro děti velmi zajímavé, když otočily Šmahelův test a porovnalý výběr barev s vykreslením své fraktální kresby. Toto setkání bylo naplňující nejen pro děti, ale i pro mě.

Další setkání bude věnováno zkoušce kresby grafomotorických prvků, dle knihy „Čarobna mrežaonica paučica Vida“.

4.6.4 Deváté setkání: Fraktální kresba „grafomotorické prvky“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- rozvoj jemné motoriky

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje představivosti a fantazie

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílá magnetická tabule, stíratelný černý fix, pracovní list, bílý papír A4 gramáž 120g/m, tužka HB, guma, maska na oči pro každé dítě, bílá magnetická tabule, popisovače

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, pracovní list, fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci sprádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

- **Motivační rozhovor:**

Opět byla patrná velká motivace pro práci. Při sdělení, že dnešní setkání bude opět jiné děti velmi nadchlo.

- **Motivační příběh:** pokračování vyprávění příběhu pavoučka Vida

Jak pavouček Vid rostl, stával se čím dál větším mistrem ve tkaní sítí. Máminky a tátova pravidla se mu stala základem, která nyní mohl rozvíjet a doplňovat o své vlastní nápady. A bylo jich čím dál tím více. Svě sítě chápal jako taneční parket, na kterém se může svobodně vyjádřit.

Vid tkal své pavučiny, když měl dobrou náladu, ale i když byl smutný. Vedly ho na cestě k řešení problémů, povzbuzovaly ho a připomínaly mu jeho sílu. Byl velmi vytrvalý a nikdy se nevzdal. Za to byl také vždy odměněn. Čím více pletl a bádál, tím více objevoval své nadání, schopnosti a vnitřní znalosti, které pak ožily v jeho každodenním životě. Rozvíjel svou kreativitu, originalitu a fantazii.

Vidovi sítě byly stále pevnější a pevnější a on se cítil stále silnější a odvážnější. V těžkých časech mu byly záchranou cizí sítě, protože jeho vlastní nebyly ještě dostatečně pevné, aby odolávaly všem útrapám.

Když tančil kolem své sítě, mnozí ho s obdivem sledovali. Vyprávěli mu své příběhy a prosili ho, aby je naučil plést jejich vlastní sítě. Pavouček Vid byl naplněný a šťastný, že může sdílet své znalosti s ostatními. Už v dětství mu maminka říkala, že každý může nalézt své štěstí ve vlastních sítích. Proto nyní rád učil ostatní, jak plést jejich taneční parkety a objevit svůj vlastní taneční rytmus.

Pavouček byl tvořivý a nerad opakoval vždy stejný tanec. Měl pocit, že se točí v kruzích, že neroste a nepostupuje žádoucím směrem. Badatelský duch ho vedl ke zkoušení nových kroků, které v něm probudily nové pocity, povzbudily ho a posunuly k novým nápadům. S každým nově vyzkoušeným pohybem v sobě objevil nové schopnosti, které mu pomáhaly v různých životních situacích. Někdy v sobě objevil srdečnost a otevřenost, jindy odvahu, odhodlání a vnitřní sílu. Ve svých nových sítích tančil a tkal to, čeho chtěl

dosáhnout. S každým dalším krokem byl blíže řešení svých problémů, které nyní viděl jako skryté možnosti.

Zadání:

Po přečtení příběhu jsem se děti ptala, co by asi mohly znamenat nové kroky. Některým ihned došlo, že to bude mít něco společného s pracovními listy s prvky, které mám připravené. Požádala jsem děti, aby si vždy prvek zkusily obtáhnout a pak na vyznačené řádky v daném úseku je zkusily nakreslit. Na druhé polovině listu jsme pak zkoušeli vlnitou spojovací linii mezi jednotlivými prvky.

Vzhledem k tomu, že se většině dětí zcela nedařilo vystihnout tvar grafomotorických prvků jsme dále pracovali na bílé magnetické tabuli. Zde si děti mohly prvky vyzkoušet ve větším měřítku. Vedle pohybu zápěstí do činnosti zapojily i loketní a ramenní kloub. Bylo-li to nutné, názorně jsem ukázala směr vedení tahu a propojenost.

Fraktální kresba prvků:

Poté jsem skupině rozdala bílé papíry a obyčejné tužky HB. Požádala jsem členy skupiny, aby se pokusili nakreslit prvky, které jsme si vyzkoušeli a propojili je vlnitou spojovací linií a to opět bez kontroly zraku. Pro toto kreslení nebyl stanoven žádný časový limit, děti mohly kreslit tak dlouho jak jim to vyhovovalo. Proto byl další pokyn - Nechvátejte, nechte ruku volně tančit po celé ploše papíru. Děti si pak nasadily masky na oči a pustily se do kreslení. Délka kreslení byla u jednotlivých dětí různá.

Antonie: Snažila se o co nejpřesnější napodobení prvků. Pochopila zadanou instrukci a prvky kreslila ve vyznačených sekvencích. U všech prvků není zcela přesně napodobený tvar ani velikost (obr. č. 79). Spojovací linii nakreslila také dle předlohy. Následně prvky zkoušela kreslit na bílý papír A4 víceméně v řadách. Při této činnosti byla vidět velká nejistota. Prvky jsou kresleny víceméně za sebou v řadách, vlnitá spojovací linie je naznačena, nemá však význam spojení prvků. Prvek horní smyčky je nakreslen velmi ladně (obr. č. 80).

Bohunka: Zcela nerespektovala požadavek kresby prvků do vyznačených segmentů. Je vidět snaha o napodobení tvaru a velikosti. Prvek horních smyček ji nešel zcela uchopit. V druhé polovině pracovního listu obkreslila pouze předlohu (obr. č. 81). Při kresbě se zavřenýma očima se snažila o nakreslení víceméně oddělených prvků. Fraktální kresba má oválný tvar, celková kompozice v Bohunce evokovala obraz dinosaura, myslím, že mu do konečné podoby přispěla již s otevřenýma očima. Nicméně prvky jsou v kresbě znázorněny i shora dolů zleva doprava a obráceně (obr. č. 82).

Johanka: Prvky kreslila převážně v jedné řadě, rozhraní nerozlišovala. U prvku hory kreslila zcela oddělené „hroty. Nácvikem vlnité spojovací linie se více nezaobírala, nakreslila rovnou čáru (obr. č. 83). Kresba fraktálu má uzavřený tvar. Je tvořena dvěma prvky hor a horní smyčkou. Je patrná snaha o kresbu jedním tahem. Je pozoruhodné, že při nácviku prvku hroty hor oddělovala, nyní jsou však nakresleny v celku jedním tahem. Spojovací vlnitá linie zcela chybí (obr. č. 84).

Monika: Zcela respektovala sekvence pro nakreslení prvku. Velikost i vzhled není vždy srovnatelný s předlohou, ale je zde vidět úsilí, který bylo při kresbě vynaloženo (obr. č. 85). V druhé polovině pracovního listu se Monika snažila i o přesnou kopii linie, což je patrné z napojení na vzor. Velikostně je fraktální kresba malá, nicméně je uzavřená. V kresbě je patrné střídání prvků bez spojovací linie. Viditelná je i snaha o kresbu jedním tahem a mírné zaváhání patrné u napojování linie (obr. č. 86).

Lucie: Snažila se o napodobení velikosti prvků i jejich rozmístění v naznačených sekvencích. Nebyla však schopna napodobit požadovaný tvar prvku a jeho propojení. U spojovací vlnité linie zcela nechápala její smysl (obr. č. 87). Fraktální kresba připomíná čaranci. Při bližším prozkoumání jsou patrné části prvků a jejich zdánlivá propojenost (obr. č. 88). U Lucie byl při tomto sezení patrný nezáměr o danou činnost. Kresbu opakovat nechtěla ani pokračovat a pracovat na stávající. U Lucie byl zjevný problém s koncentrací pozornosti a vše ji vyrušovalo z práce.

Michal: Měl velkou snahu napodobit znázorněný tvar, ale nedařilo se mu napojování prvku plotu, nebyl schopen pochopit propojenost a smysl spojovací vlnité linie (obr. č. 89). Pojal svoji kresbu nejdříve jako prvek kreslený v řadě. Později, při kreslení smyček, dal ruce volnost a ta se již v jistém rytmu pohybovala po papíře. Nejedná se o uzavřenou fraktální kresbu, spíše o experimentování s kresbou prvků. Viditelně si byl jistější při kresbě v řadách, i přítlak na tužku byl větší. Při volné kresbě se však opět tlak na tužku oslabil. Je zajímavé, že i když se mu v pracovní části nedařilo napodobit tvar plotu, tak při kresbě se zavřenými očima s ním již problém neměl (obr. č. 90).

Dominika: V prvním řádku se snažila o zachycení prvku vlny, nerespektovala však naznačené sekvence. Později se již vyznačenými sekvencemi řídila. Snažila se o vystižení velikosti a tvaru. Prvek horních smyček pro ni byl nejobtížnější (obr. č. 91). Druhá polovina papíru již byla nakreslena dle předlohy. Smysl vlnité linie nepochopila. Při fraktální kresbě kreslila v řadách od začátku do konce stránky. Nakreslila dvě souvislé řady prvku hory a vln, prvek plotu nakreslila pouze z malé části. S prací byla velmi rychle hotová (obr. č. 92).

Běla: Na první pohled je patrný mírný tlak na tužku. Snažila se o dodržení velikosti prvků mimo spirály. Jediný zcela zvládnutý prvek je hora. Smyčky jsou kresleny na opačnou stranu, prvek plotu nebyla schopna nakreslit vůbec. U spojovací vlnité linie se snažila o napodobení, a posléze

místo linie dokreslila prvek (obr. č. 93). Při kresbě se zavřenýma očima se snažila o nakreslení velkého množství prvků. Prvek plotu, který nebyla schopna v pracovním listu napodobit, nyní několikrát nakreslila velmi zdařile. V kresbě se vyskytují i vlnité linie, o kterých by se dalo říci, že plní funkci spojovací linie mezi prvky. Ač se nejedná o kresbu, která by byla vedena jedním tahem, má k ní velmi blízko. Prvky pokrývají téměř 80% plochy papíru (obr. č. 94).

Samuel: Na první pohled je vidět silný tlak na tužku. Má velký problém s napodobením tvaru prvku a jeho propojením. Spojovací vlnitá linie zcela nepochopena (obr. č. 95). Kresba je ztvárněna prvky, které jsou kresleny v řadách. S kresbou se nechtěl dále zabývat (obr. č. 96).

Reflexe:

Děti hodnotily toto setkání jako těžké. Kresba různých grafomotorických prvků jim přišla obtížná, nedařilo se jim je úplně vystihnout. Při volné kresbě se zavřenýma očima však byly překvapené, že se jim prvek, o kterém se domnívaly, že nezvládnou nakreslit, povedl.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení:

Náplň setkání dle záměru se mi zdařilo realizovat pouze částečně. Vzhledem k faktu, že pracuji s dětmi ve věku 5–7 let, které již mají zkušenost s pracovními listy a grafomotorickými cviky, jsem nepředpokládala, že budou mít s nácvikem těchto prvků takový problém. V druhé polovině setkání (práce bez zrakové kontroly) bylo zajímavé sledovat, jak prvek, který dítěti dělal nejdříve problém, nyní zvládá bez většího zaváhání. Jako velké úskalí se ukázaly vlnité propojovací linie, jejich smysl dětem nebyl zcela jasný. Po tomto setkání musím zohlednit úroveň myšlení mé skupiny. Dosud nerozvinuté logické myšlení budu muset nahradit fantazií a konkrétní představou.

Na základě této zkušenosti jsem se rozhodla setkání s prvky opakovat a doplnit o techniku společné kresby a řízené imaginace. Vnitřní vizualizace obrazu a jeho následné grafické ztvárnění k tomu přímo vybízí a imaginace bude založena na přirozeném fantazijním myšlení dětí. Příběh pavoučka Vida doplním o spojení s kamarádem motýlkem. Grafomotorické prvky přirovnám k objektům, které děti znají a let „třepetáním“ motýlích křídel bude spojovací linie mezi prvky.

4.6.5 Desáté setkání Fraktální kresba „řízená imaginace“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- podpora představivosti využití techniky řízené imaginace

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje jemné motoriky, představivosti

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílá magnetická tabule, popisovač černý stíratelný, velký formát bílého papíru, sada olejových pastelů, bílý papír A4 gramáž 120g/m, tužka HB, guma, sada 24 odstínů pastelek (mimo bílou barvu) pro každé dítě, maska na oči pro každé dítě, levandulový olej

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, skupinová práce, řízená imaginace, kresba.

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:**

Na úvod jsem se dětí zeptala, jak se dnes cítí. Zda se těší na naši dnešní práci a jestli si pamatují na téma minulého setkání a jaké taneční kroky pavoučka Vida jsme se minule naučili. Postupně jsem děti vyzvala, aby na bílou magnetickou tabuli nakreslily černým popisovačem prvek, který si zapamatovaly. Překvapilo mě, že si vzpomněly na všechny prvky, které jsme minulé setkání vyzkoušeli. Skupina byla namotivována pro další práci.

Zadání:

Práce s olejovými pastely:

Nyní jsme přistoupili k vedlejšímu stolku, kde již byl připravený velký bílý papír. Vyzvala jsem děti, aby si z připravené sady olejových pastelů vybraly ty barvy, které se jim dnes nejvíce líbí. Po jejich výběru jsem si sama vzala černou pastelku a znovu skupině připomněla pravidla, které

jsme se na minulém setkání dozvěděli od pavoučka Vida s tím, že dnes mě pavouček Vid požádal abych skupině vyprávěla příběh jeho kamaráda, motýlka Thea - Theo velmi často sledoval pavoučka Vida při práci. Obdivoval taneční kroky, kterými pavouček tkal své pavučinky, protože mu připomínaly známé věci z okolí, kde žil. Jednoho dne se rozhodl pavoučkovi vyprávět svůj příběh. Vid nemeškal a vyprávění motýlka ztvárnil ve své síti.

I my se o to nyní společně pokusíme. Představte si, že připravený velký papír je krajina s loukou. Jednoho dne seděl motýlek na krásné květině - nakreslím prvek spirály. Uslyšel šumění potoka a rozhodl se k němu podívat. Celou cestu třepetal svými křídly - kreslím spojovací vlnitou linii. Vznášel se nad potokem a sledoval vlnky - kreslím prvek vln. Když Thea omrzelo vznášení se nad vlnkami, opět zatřepotal křídélky a letěl se podívat k horám - kreslím prvek hor. Hory byly daleko a tak se motýlek rozhodl letět na svou zahradu. Zalíbilo se mu proplétání se plotem - kreslím prvek plotu. Nakonec se rozhodl letět na nedaleký květ si odpočinout, - nakreslím opět spirálu.

Následně jsem postupně dala prostor všem členům skupiny, aby zkusili nakreslit cestu, kterou by se mohl Theo vydat (obr. č. 97).

Řízená imaginace:

Nastal čas pro práci s vaší fantazií. Každému z vás dám masku na oči. Sednete si pohodlně ke stolku. Před vámi je čistý bílý papír a v ruce držíte tužku. Budu vám vyprávět příběh. Kreslit můžete začít kdy chcete. V průběhu vyprávění nebo po jeho skončení, jak to budete cítit. Dnes nás opět navštívil kouzelník. Má svůj vysoký klobouk a dlouhý plášť. Mávne kouzelnou hůlkou a najednou se nacházíme na krásné rozkvetlé louce. Představte si, že je krásný den, slunce svítí a hřeje. Louka je posetá stovkami rozkvetlých květin. Nyní kouzelník mávl svou hůlkou podruhé a proměnil vás v motýlky. Sedíte na krásném květu a zkuste se zamyslet, jaké to je mít křídla? Jakou mají barvu? Zkuste s nimi zatřepotat a prolétnout se po louce. Zlehka máváte křídélky a letíte na druhou květinu. Pak uvidíte jiného motýla a chcete si s ním hrát, létáte ve smyčkách nahoru a dolů. Pak letíte dál a uvidíte před sebou malý potok, na kterém poskakují vlnky. Chvilku se vznášíte v jejich rytmu a pak pokračujete ve své cestě. Na obzoru vidíte vrcholky hor, jsou vysoké a špičaté, ale tam do té dálky až nepoletíme. Před námi je dům a okolo plaňkový plot. Chvilku budeme prolétat plotem a pak uvidíme naši květinu, ze které jsme vylétli. Sednete si na ni a ještě párkrát zatřepotáte křídly. Kouzelník již na nás čeká, mávne hůlkou a křídla zmizí. Mávne podruhé a zmizí i louka a my jsme zpět ve třídě.

Kdo kreslil při mém vyprávění, ještě chvilku nechá oči zavřené a bude vnímat sám sebe, svůj dech, své pocity a až bude chtít, sundá si masku a v tichosti počká na dokončení ostatních. Kdo nekreslil, pustí se do práce.

Antonie: Vybrala si žlutou barvu a chtěla začít kreslit jako první ze skupiny. Při své kresbě zařadila téměř všechny prvky, které se snažila propojit jemně vlnitou spojovací linií. Její kresba zasahuje přes 2/3 papíru.

Řízená imaginace: Začala kreslit po papíře chvíli po začátku imaginace. Při práci byla soustředěná, chvílemi své tempo kresby zrychlovala. Mezi jednotlivými prvky jsou jasně patrné spojovací linie. Fraktální kresba již budí dojem, že je kreslena jednou souvislou linií, i když tomu tak není. Při vybarvování je patrné, že se snažila barvy umísťovat cik cak po fraktální kresbě (obr. č. 98). Po řízené imaginaci se podělila o svůj zážitek. Opravdu si představovala, že je na louce, připadalo jí, že květiny snad i cítí. Její křídla byla lehká a měla oranžovou barvu.

Bohunka: Vybrala si růžovou barvu olejového pastelu. Její kresba se nachází na 1/2 plochy papíru. Při svém letu, zařadila téměř všechny prvky, které napojovala přímo na sebe. Spojovací linie je patrná pouze v jedné části její kresby. Tahy a linie jsou jasně zřetelné, projevila snahu o uzavření svého letu.

Řízená imaginace: Začala kreslit již při imaginaci. Její kresebné tempo bylo spíše pomalé a plynulé. V okamžiku, kdy jsme se dostali v imaginaci k horám se změnilo nejenom tempo, ale i přítlak. V tu dobu nenakreslila přímo prvek hor, ale mnoho ostrých hrotů všemi směry. Ve střední části je patrná snaha o vlnitou linii, převažují však linie rovné. Fraktální kresba na první pohled opět působí, že je kreslena souvislou linií, při bližším prohlédnutí tomu tak není. Při vybarvování je zjevné dodržování pravidel, a rozmísťování barev (obr. č. 99). Imaginaci si užívala, na prosluněné louce jí bylo hezky. Jako motýlek se cítila dobře a létání ji bavilo.

Johanka: Vybrala si oranžovou barvu. Ač na předešlém setkání nebyla, do své kresby zařadila prvky hor, horní smyčky, plotu a vln. Měla také snahu o nakreslení spojovací linie a některé segmenty prvků jsou jí odděleny. Její kresba se line po třech stranách obvodu papíru. Linie jsou jasně viditelné.

Řízená imaginace: Kreslit začala v druhé polovině imaginace. Vybrala si dva prvky hor a horní smyčky, políčka následně vybarvila, i když nebyla linií zcela uzavřená. V celé fraktální kresbě dominují směřované dolů a jsou provedeny větším tlakem. Pravidla vybarvování políček zcela ignorovala (obr. č. 100). O svém prožitku z imaginace hovořit nechtěla.

Monika: Její volbou byla fialová barva. Její kresba je v porovnání s ostatními nejmenší co do velikosti prvků, tak i do „délky letu“. Kresba není uzavřená, je provedena do písmene L.

Řízená imaginace: Poslouchala celou imaginaci a pak se zeptala, zda má začít kreslit. Začala kreslit ze středu papíru doleva. Na její kresbě je jasně patrné, že prvky a linie kreslila všemi směry. Prvky propojovala spojovací linií. Linie nejsou provedeny zcela ladně, ale je patrné, že se velmi soustředila na kresbu jedním tahem. Na podnět, zda nechce v kresbě ještě pokračovat, odpověděla,

že ne. Vybarvila oka smyček, která byla uzavřena a začala vybarvovat neuzavřené prvky. Pravidla vybarvování také nerespektovala (obr. č. 101). Na otázku, jak se cítila při imaginaci odpověděla, že nerozumí.

Lucie: na setkání nebyla

Michal: na setkání nebyl

Dominika: Vybrala si tmavě zelenou barvu. Do své kresby zahrнула pouze prvek „hor“ a „otočky“ horní smyčky. Tlak byl slabý, místy je linie skoro neviditelná. Její kresba „letu“ je pouze v úrovni přímkou, jednoho řádku.

Řízená imaginace: Poslouchala příběh a kreslit začala až posléze. S prací byla rychle hotova. Původně kresbu tvořily tři řádky složené z kresby vždy jednoho prvku. Připomněli jsme si pravidla kresby a Dominiku jsem vyzvala k doplnění. Chvilku přemýšlela a pak se dala do práce. V kresbě je stále patrné, že postupovala v liniích řad, které končí a začínají s plochou papíru. Kresba nakonec vyplňuje skoro celou plochu papíru. Při vybarvování je zajímavé, že si volila uzavřená a jasně ohraničená políčka malé a střední velikosti (obr. č. 102). K imaginaci sdělila, že měla oranžová křídélka.

Běla: na setkání nebyla

Samuel: Zvolil si modrou barvu. Nehrnul se do kreslení, a tak začal kreslit jako poslední. Mimo prvku spirály užil při své kresbě všechny. Linie a nakreslené prvky jsou ve změti již nakreslených čar jasně viditelné. Kreslil na ½ plochy papíru. Kresbu neuzavřel.

Řízená imaginace: Začal kreslit až po ukončení imaginace. Nebyl schopen se soustředit, a nakonec nakreslil několik nesouvislých prvků, doplnit kresbu nechtěl. Vybarvovat se mu nechtělo, ale když ostatní členové skupiny po nakreslení fraktální kresby chtěli ještě vybarvovat, tak se neochotně přidal (obr. č. 103). K zážitku z imaginace pouze sdělil, že měl krásně modrá křídla.

Reflexe:

Členové skupiny měli možnost každý vyjádřit, jak se při řízené imaginaci cítili. Děti sdíleli zejména kladné zážitky. Byly velmi překvapené, že cítily i vůni květin. Prozradila jsem jim tajemství, že jsem masky na oči před setkáním navoněla levandulovým olejem. Byly překvapené co jsou schopné vytvořit na papíře aniž by kreslení kontrolovaly zrakem.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci sprádáme své síť, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Realizace setkání proběhla dle mého terapeutického plánu. S propojením záměru fraktální kresby, doplňujících aktivit, skupinové práce a řízené imaginace, jsem spokojená. Úvodní využití bílé magnetické tabule vedlo k uvolnění zápěstního, loketního a ramenního kloubu. Následná společná kresba mohla přispět k podpoření představy kresby prvků, které jsou propojeny vlnitou linií. Technikou řízené imaginace jsem u dětí chtěla podpořit fantazii a vnitřní představivost. Byla to druhá zkušenost dětí s technikou řízené imaginace. U nikoho tato technika nevyvolala strach ani úzkost. Stimulace čichu levandulovou vůní pravděpodobně podpořila fantazijní myšlení a představivost dětí. Je patrné, že některé děti jsou schopné se svou fantazií pracovat kreativněji. Posun v kresbě je u některých dětí patrný ve snaze kreslit jedním tahem, kreslit prvky, které následně propojí vlnitou linií. Obraz fraktální kresby již má konkrétní prvky v podobě celistvosti – uzavřenosti tvaru, různorodosti ve velikosti políček. U druhé poloviny dětí vidím, že se nachází na jiné vývojové úrovni a kresba bez kontroly zraku, práce s vnitřním prostředím a fantazií je pro ně obtížnější. Taktéž propojenost a koordinace práce ruky s myslí bez přímé kontroly zraku, a to vše za dodržení stanovených pravidel je pro tyto děti náročné na koordinaci. V dalším arteterapeutickém setkání opět navážeme na knihu Čarobna mrežaonica paučica Vida a budeme pokračovat dle návrhu lekce.

4.6.6 Jedenácté setkání: Fraktální kresba „obraz v rámu“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- rozvoj prostorové orientace

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje jemné motoriky, představivosti

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír A4 gramáž 120g/m, bílý papír s předem vyznačeným rámem, tužka HB, guma, sada 24 odstínů pastelek (mimo bílou barvu) pro každé dítě, maska na oči pro každé dítě

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci sprádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:** Děti vyzvíдалy, co budeme dělat dnes. Jestli budeme zase kreslit s maskami na očích a vybarvovat pastelkami.
- **Motivační příběh:** pokračování v příběhu pavoučka Vida

Vid začal své sítě pletením základny. Podlaha byla jeho tanečním parketem, a proto pro něj byla velmi důležitá. Věděl, že pevný povrch správné velikosti vydrží veškerou jeho akrobacii. Jak, ale získat ten nejlepší taneční parket? Pavouček na začátku hodně cvičil. Nejprve si pletl příliš velké sítě, ze kterých často padal. Nebo byly sítě moc malé, takže by se do nich rychle zapletl. A pak se mu jednoho dne podařilo utkat krásné pozadí a zatančit si na něm svůj dokonalý tanec. Při pohledu na síť si uvědomil, že se nachází někde uprostřed, že není příliš velká ani příliš malá. A měl pravdu.

Ukázka obrázku různě velkých fraktálních kreseb. Podívejte se na nakreslené základy a přemýšlejte o tom, který výkres ukazuje příliš malý nebo příliš velký základ. Na které kresbě pozadí uteklo doleva na kterém doprava?

Zadání:

Rám obrazu:

Před vámi leží papír, který má vyznačený rám, Nyní si vezměte obyčejnou tužku a s otevřenými očima zkuste kreslit volné linie/souvislé čáry. Snažte se vyplnit celý vnitřek obrazu a pokud možno nepřekračujte hranici rámu. (Je žádoucí, aby kresba byla pěkně umístěna v rámci na papíru. To znamená, že by kresba neměla být příliš velká nebo příliš malá, měla by být ve střední velikosti. (Umístění na střed).

Fraktální kresba:

Nyní jsem dětem dala čistý bílý papír (A4 120 gm). A zkuste to se zavřenými očima.

Připomenutí pravidel: Papír před dítě položíme vodorovně. Požádám je aby v horním pravém rohu udělali tečku. Pak děti vyzvu, aby nedominantní ruku položili na okraj papíru a držely jej na podložce. Tužku uchopily do dominantní ruky a hrot položily do středu papíru. Poučím děti, že na můj pokyn zavřou oči a budou tužkou „tančit“ - kreslit po papíru. Nebudou moc chvátat, ani se loudat. Budou se snažit mít ruku volně nad papírem. Ruka nad papírem tančí všemi směry, nahoru, dolů, doprava, doleva, kreslí obloučky, vlnky, kruhy. Pokud z papíru tužka vyjedou, nic se neděje a vrátí se zpět na papír a pokračují ve svém vnitřním „tanci“.

Nejprve budou kreslit linie všemi směry po dobu 10 sekund, pak dostanou za úkol do kresby nakreslit nějaký prvek a spojit ho s dalším prvkem spojovací/vlnitou linií. Nezvedat ruku z papíru a kreslit jedním tahem.

Antonie: Na setkání přišla rozladěna, plačící. Při zatočení letokruhem a odříkání našeho mota se pozvolna zklidnila a se zájmem zapojila do arteterapeutické práce. Metoda „rám obrazu“ ji zaujala. Kreslila pečlivě, snaha o provedení kresby jedním tahem. Obraz rámu je rovnoměrně vyplněn. Jednou z rámu vyjela, což ji trápilo (obr. č. 104). Při fraktální kresbě postupovala dle instrukcí. Nejprve volná kresba, pak doplnění prvků. Fraktál je menší a je umístěn ve spodní levé polovině. Je kompaktního tvaru. Linie nejsou všude se stejným tlakem. Při vykreslování pečlivě zaznamenávala barvy (stihla použít 12 pastelek/barev). Dávala bedlivý pozor při vybarvování, aby neporušila pravidlo 2 stejné barvy vedle sebe (obr. č. 105).

Bohunka: Při vyplnění rámu obrazu, použila kresbu prvků a snažila se je propojit vlnitou linií. Použila hodně prvků hor a špicí. Skupina obrázků pojmenovala „klubko ježků“. Nicméně obraz je skoro celý vyplněn, rám nebyl přetažen (obr. č. 106). Postup fraktální kresby také dodržela. Namalovala středně velký fraktál. Linie nejsou všude se vytvořeny stejným tlakem. Obrázek je umístěn takřka na středu, kompaktního tvaru. Opět dominantní prvek hor. Při vykreslování použila 10 pastelek/barev. Vykreslování není precizní. Vyplnění velkých a středních polí, budí dojem, že je kresba hodně zaplněna (obr. č. 107).

Johanka: Respektovala hranice stanovené rámem, kresba je spíše menší, není vyplněn celý prostor (obr. č. 108). Snaha o kresbu jedním tahem. Prvek hor je v kresbě dominantní. Spojení kresby s puntíkem. Při fraktální kresbě nerespektovala pravidlo kresby 10 vteřin volných linií, hned kreslila prvky, které na sebe navazují. Fraktál má střední velikost a je uzavřený. Opět měla potřebu zahájit kresbu v puntíku v pravém horním rohu. Při vykreslování použila 7 barev, záznam nedělala. Nerespektovala hranice políček, u prvku hor uzavírala hrot danou barvou. Vybarvování není precizní, nicméně se již více snažila barvy rozkládat po celém fraktálu. Dodržovala i počet max. 5 polí (obr. č. 109).

Monika: Při technice volné kresby do rámu, začala opět kreslit prvky do písmene U. Když viděla děti a jejich volné linie, uvolnila se a vyplnila jimi také prostor obrazu. Při volných liniích je patrný slabší tlak na tužku (obr. č. 110). Při fraktální kresbě je opět vidět, že při volných liniích je tlak slabší, při kresbě prvků silnější. Posun je v uzavření fraktální kresby, velikostně je větší. Stále je vidět nejistota u velkých polí, neví si s nimi rady. Při vykreslování použila 11 barev. Vybarvování cik –cak, respektování hranic (obr. č. 111).

Lucie: Respektovala hranice stanovené rámem. Zpočátku měla snahu kresby volnými liniemi, posléze však začala čárat a kreslit, jak se jí zachtělo. Nerespektovala pravidlo kresby jedním tahem. Nad výsledkem se nepozastavovala (obr. č. 112). Při fraktální kresbě pouze čárala slabým tlakem. Pak kresbu sama přeškrtna. Při sdělení, že s tímto obrázkem nebude moci dále pracovat, chtěla opakovat kresbu. Opět kreslila volné linie v soustředných kruzích, po deseti vteřinách dokreslila rychle náznak prvků plotu, hor a vln. S prací byla rychle hotová. Fraktál je většího formátu, umístěn v horní části papíru. 2x vyjela z plochy papíru. Vykreslení je nedbalé, opět nerespektovala hranice políček. Zaznamenala, že použila 10 barev, na kresbě je ale barev 6 (obr. č. 113).

Michal: Při kresbě do rámu, vyplnil takřka celou plochu. Použil volné linie a z prvků horní smyčky. Obraz budí dojem, že je z obláčků (obr. č. 114). Michal minulé setkání, kdy jsme pracovali s řízenou imaginací chyběl. Jediný prvek, se kterým pracoval, jsou horní smyčky. Fraktál je velikostně spíše menší. Připomíná obrys květiny. Tlak při kreslení je slabší. Do vykreslování se mu nechtělo. Musela jsem mu individuálně vysvětlit znova pravidla. Když viděl zápal ostatních nechal se strhnout (obr. č. 115).

Dominika: na setkání chyběla

Běla: na setkání chyběla

Samuel: na setkání chyběl

Reflexe:

Děti si vzájemně ukázaly své kresby. Porovnávali jsme kdo má kresbu největší, kdo nejmenší. Hodnotili jsme barevné provedení a co komu daný obrázek připomíná.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Realizace setkání proběhla dle mého záměru. V tomto setkání jsme propojili volné linie kresby s grafomotorickými prvky, které jsme vyzkoušeli v průběhu minulých setkání. Vyplnění plochy papíru a orientace dětí v prostoru vzhledem k věku, není ještě úplná, ale budeme s ní pracovat i v dalších setkáních. Cílovým záměrem není vykreslit celou kresbu při setkání. V časovém limitu naší lekce to ani není reálné. Na vykreslení hodnotím kvalitu, dodržování pravidel, vybarvení 1 až 5 políček, cik –cak a samozřejmě výběr barev.

Na příštím setkání již budeme pracovat s působením konkrétní barvy. Překvapilo mě, že děti samy již vyjádřily potřebu dozvědět se o barvách více.

4.6.7 Dvanácté setkání: Fraktální kresba „Kouzlo barev“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- rozvoj smyslového vnímání – odstíny barev
- rozvoj jemné motoriky – uvědomění si síly tlaku na tužku

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje jemné motoriky, smyslové vnímání

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Kouzelná pavučina pavoučka Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: připravený pracovní list, sada 24 odstínů pastelek (mimo bílou barvu) pro každé dítě

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci sprádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

- **Motivační rozhovor:**

Děti byly tentokrát opět zvědavé, co bude dnešním námětem setkání. Na kreslení se dle jejich slov opět moc těšily. Viděly připravené sady pastelek, tak očekávaly, co bude dnešní aktivitou.

- **Motivační příběh:**

Pokračování v příběhu TAJEMSTVÍ BAREV

Pavouček Vid, nikdy nezapomněl na svou první barevnou síť. Toho dne slunce a déšť vytvořili na obloze krásnou duhu. Pavouček byl přesvědčen, že se na něj duha dívá a plní mu oči barvami. Máma poznala tu zvláštní záři v jeho očích, která byla znamením, že je připraven na odhalení tajemství barev.

Požádala Vida, aby upletl síť a podíval se nejprve na duhu a pak kolem sebe. Zeptala se ho, čeho si všiml. Pavouček nějakou dobu trpělivě pozoroval duhu, pak květiny, listy, stromy a oblohu. Všiml si, že kolem sebe dokáže najít všechny barvy duhy. Uvědomil si, že vše v přírodě souvisí s barvami.

V jednu chvíli maminka tleskla v určitém rytmu. Najednou zafoukalo a na Vidově síti přistálo listí, různobarevné okvětní lístky, hlína a černé uhlí pokrylo políčka různými barvami. Sama příroda ho přivítala barvami. Vidovo srdce tlouklo rychleji. Myslel si, že se samým štěstím zblázní, protože konečně viděl, že jeho nejstarší přítel, příroda, je tu vždy pro něj. Požádal maminku, zda by kouzlo mohl provést znovu, ale tentokrát sám. Maminka souhlasně přikývla a pak spolu utkali novou pavučinu.

Zavřel oči, tleskal rukama ve stejném rytmu a hluboko v srdci požádal přírodu o její barvy. Měl pocit, že štěstí, láska a síla, zdraví a vědění, výzvy kolem něj procházejí a vstupují do jeho sítě. Otevřel oči a překvapením oněměl. Nyní mělo každé políčko jinou barvu. Jeho síť byla plná barev jako on. Viděl se v té síti, jako by se díval do zrcadla. Máma jen tiše stála za ním a usmívala se. Požádala ho, aby se podíval na jednu barvu po druhé a řekl jí, co cítí, když se na ně dívá. To bylo další tajemství. Každá barva měla svůj příběh a vyvolávala v něm jiný pocit.

Vid se poté zeptal své matky, zda by jeho přátelé, stejně jako všechna stvoření v lese, mohli utkat a obarvit svou síť a stát se tak šťastnými. Ta otázka znamenala, že je čas na největší tajemství.

Každá barva je důležitá a potřebná. Barvy dokážou probudit naši sílu a mohou také uklidnit náš neklid. Jsou chvíle, kdy potřebujeme některých barev více a některých méně. Máma vysvětlila Vidovi, že každý může vytvořit léčivé barevné síť, když objeví tajemství a získá znalosti o barvách.

Vid se okamžitě chtěl dozvědět co nejvíce o různých odstínech, díky nimž byly tvary kolem něj ještě živější. Den ode dne se stále více stýkal s přírodou, a postupně získal hluboké znalosti nejen o barvách, ale i o životě samotném.

Demonstrační obrázky fraktálních kreseb: Následně jsem dětem ukazovala obrázky fraktálních kreseb v různých barevných kombinacích. Společně jsme určovali, jaká barva je v kresbě dominantní, tedy je jí tam podle jejich názoru nejvíce. Skupině se kresby líbily, ale mnohé si postesklly, že jejich díla, takto nevypadají. Dotazovaly se, co je důvodem rozdílnosti jejich kreseb. Odpověděla jsem jim, že právě dnes se dozvedí mnoho informací o barvách a jak je v kresbě použít.

Pracovní list:

Další úkol byl poměrně jednoduchý: ze své sady pastelek si vyberte všechny odstíny modré. Nyní vezměte jednu modrou pastelku a vybarvěte s ní první kolečko, pak si vezměte jiný odstín modré a vybarvěte druhé kolečko v řadě a pak ještě jeden odstín modré a vybarvěte třetí kolečko.

Děti se měly rozhodnout, který barevný odstín modré se jim nejvíce líbil. S touto pastelkou pak dostali za úkol vybarvit další tři kolečka v řadě. Co myslíte jsou kolečka stejná, co do velikosti? Nejsou, to je pro nás hodně důležité pro další práci s barvami. Nyní si řekneme další pravidlo vybarvování našich pavučinek: Velká políčka, pro nás největší kolečko, vybarvíme úplně zlehka. Střední políčka, vybarvíme středně silně, na pastelku tedy mírně přitlačíme. Nejmenší políčka vybarvíme silným tlakem. Nyní si řádku prohlédněte, je modrá barva ve všech kolečkách stejná? Rozdílům mezi barvami se říká odstíny. Každý z vás má ve své sadě minimálně 3 odstíny od jedné barvy. A co řada tří různě velkých koleček? Kreslili jste jednou barvou, a přesto se kolečka liší. Čím myslíte, že to je? I různý tlak na tužku/pastelku způsobí, že barevný odstín se liší.

Teď si vyberte všechny zelené pastelky a postup zopakujte, To samé uděláme se žlutou a červenou barvou.

Při této práci jsem v druhé polovině kladla důraz na uvědomění si tlaku na pastelku dle posloupné velikosti políček.

Nyní jsem děti požádala, aby vstaly a prošly okolo stolu, po třídě a našly každý tři modré věci. Smyslem bylo uvolnění a protažení.

Poté jsme pokračovali v práci. V druhé polovině pracovního listu je připraveno 3 x 5 prázdných koleček různé velikosti. Instrukce jsou následující: každý si ze své sady vyndá pastelky dle zadání: žlutá, růžová, světle modrá, světle hnědá a světle zelená. Těmito pastelkami vybarvíte největší kola na své pracovním listu. Jedno kolečko - jedna barva z našeho výběru. Vybarvujte zlehka, mírným tlakem. Po vykreslení všech koleček pastelky vrátíte do sady.

Nyní si ze sady vyndejte: oranžovou, tmavší odstín hnědé, než byla předešlá, světle fialovou, tmavší odstín zelené než byla předešlá, tmavší odstín hnědé než byla předešlá. Kolečka střední velikosti vybarvíme s o trochu větším tlakem na pastelku. Po vykreslení všech koleček pastelky vrátíte do sady.

Poslední výběr je: tmavě modrá, červená, černá, tmavě fialová, tmavě zelená barva. Zbyla nám již jenom nejmenší kolečka, ty vybarvíte silným tlakem. Po vykreslení všech koleček pastelky vrátíte do sady.

Fraktální kresba:

Při tomto setkání na fraktální kresbu nedošlo, časový limit jedné hodiny byl zcela vyčerpán.

Antonie: Zadaní pochopila rychle, pracovala systematicky dle zadání. Byla zaujata střídáním barevných odstínů a následné hraní s tlakem na pastelku ji bavilo. V druhé polovině pracovního listu“ se snažila dodržovat tlak na pastelku. Kola jsou vykreslena víceméně precizně, s občasnými přetahy linií (obr. č. 116).

Bohunka: Velmi lpěla na dodržování postupu a pravidel, často upozorňovala ostatní ve skupině na porušení. Vykreslení kruhů v dolní polovině pracovního listu není zcela precizní, mezi středním a silným tlakem není velký rozdíl. Barevné provedení obsahuje velké množství bílých ploch. Pokyny vnímala a snažila se dle nich pracovat (obr. č. 117).

Johanka: na setkání nebyla

Monika: Vyžadovala opakování instrukcí po celou dobu práce, nicméně nerespektovala pravidlo různého přitlaku na pastelky. Všechny kruhy jsou vybarveny stejným tlakem, což je zcela patrné v části, kdy měla jedním odstínem pastelky s různým tlakem vykreslit tři různě velká kola – barevné odstíny ve všech třech políčkách jsou stejné. Monice velmi záleželo na preciznosti vybarvení koleček, práce ji trvala nejdéle ze všech členů skupiny. Úkol však nevzdala a dokončila jej (obr. č. 118).

Lucie: nebyla na setkání

Michal: Při tomto setkání se velmi snažil, ale bylo zjevné, že jeho pozornost značně kolísala. U modré barvy, kdy měl jedním odstínem vymalovat různým tlakem tři různá pole pastelky střídal, i když byly vybíral různé odstíny tytéž barvy. U ostatních tří barev již byl pečlivější. V druhé polovině pracovního listu, u velkých políček, nejprve míchal více barev v jenom kruhu, ale poté, co jsem mu zopakoval instrukce je již dodržoval bez problémů. Stabilní tlak na pastelku je výrazně viditelný u velkých a malých polí, u středních polí je tlak různorodý (obr. č. 119).

Dominika: Překvapilo mě, že byla velmi soustředěná a snažila se postupovat dle pokynů. Jednotlivé kroky měla rychle hotové. Vykreslení políček není zcela precizní, ale musím zohlednit velkou snahu o dodržení tlaku při vykreslování jednotlivých velikostí kruhů (obr. č. 120).

Běla: Na posledních dvou setkání chyběla. Záměrná pozornost u ní byla velmi malá. Zcela nedodržovala pokyny týkající se tlaku na pastelku v různých polích, kola jsou všechna vykreslena stejným tlakem. Místo žlutých odstínů použila i oranžové. Samotné vykreslení kruhů je neúhledné (obr. č. 121).

Samuel: na setkání nebyl

Reflexe:

Děti velmi zaujaly rozdíly odstínů způsobené různým tlakem na pastelku. Opět jsme využili celý časový prostor pro naše setkání. I přes nároky na ně kladené nejevily známky únavy, ani si nestěžovaly na to, že je bolí ruka a práce je nebaví. Některé děti litovaly, že dnes jsme již nestihly kreslit se zavřenýma očima, ale hra s barvičkami se jim líbila.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Realizace setkání proběhla dle mého záměru. Měla jsem obavu, zda pro mou cílovou skupinu nebude náročné pracovat s kombinací velikosti políček a tlaku na pastelku. Byla jsem překvapena vnímavostí dětí a jejich potřebou o dodržování pravidel. Domnívám se, že pro mou cílovou skupinu bude opět velmi důležité upevnění pravidel, které jsme se při tomto setkání naučili, a proto příště tomuto tématu budu věnovat pozornost a nebudeme postupovat dle naplánovaných lekcí knihy.

Na další setkání jsem se rozhodla vytvořit jakousi „barevnici“, tj. barvy budou rozděleny v sadách dle vhodnosti vybarvování různě velkých políček (obr. č.122). Taktéž pro přehlednost rozdělím pastelky do tří skupin a ke každé přiřadím příslušnou velikost kruhu. Dále jsem se zamýšlela nad zpětnou vazbou od dětí, proč jejich kresby nejsou takové jako demonstrativní fraktální kresby. Rozhodla jsem se připravit jakési šablony či fraktální „omalovánky“. Linie jsem kreslila černým kuličkovým perem, kterým jsem definovala jasné, kontrastní hranice mezi políčky. Zamýšlela jsem se nad možností, že linie, které jsou kresleny dětmi obyčejnou tužkou HB, s převážně slabým přítlakem, nevytvářejí výrazné rozhraní políček a jejich následné vybarvování tím pádem není tak precizní.

4.6.8 Třinácté setkání: Fraktální kresba „kouzlo barev II“ upevňování pravidel

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- podpora schopnosti propojení užití více pravidel při tvorbě
- rozvoj jemné motoriky – uvědomění si síly tlaku na tužku

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje jemné motoriky, smyslové vnímání

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: připravený pracovní list, kontury 6 fraktálů určených k vykreslení, velká sada pastelek (74 kusů, mimo bílou barvu, doplněno o zlatou stříbrnou a tělovou barvu) rozdělená do tří skupin

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci sprádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:**

Od začátku byly děti dobře naladěné a připravené k práci. Bohunka vyprávěla, že se jí po našem posledním setkání stýskalo, a tak zkoušela kreslit sama doma. Ptala jsem se skupiny zda si pamatují co jsme dělali na posledním setkání. Pro popis jsem dětem půjčila pracovní list s různě velkými políčky.

Postup:

Rozhodla jsem se v tomto setkání nepokračovat v příběhu pavoučka Vida, příběh uvedený v knize je velmi rozsáhlý a dle dosavadních setkání pro děti takto dlouhý příběh není důležitý. Z tohoto důvodu jsem se snažila ve vyprávění pavoučka zaměřovat pouze na krátké příběhy, které jsou doplňkem k danému prvku a barvě. Chtěla jsem skupině poskytnout větší prostor pro samotnou tvorbu a osobní realizace jedince.

Zadání:

Do středu pracovního stolu jsem dala tři plata pastelek (74 barev). Barvy byly rozloženy ve skupinách dle využití při vykreslování fraktálů, konkrétně podle velikosti vykreslovaných polí. Ke každé sadě jsem přiložila kolečko patřičné velikosti. První sada, velké kolečko značící využití při vykreslování velkých políček obsahovala odstíny žluté, tělovou barvu, světlemodré odstíny, světle zelené, světle hnědé barvy, světle růžovou a okrovou. Druhá sada označená pro vykreslování středních políček, obsahovala odstíny oranžové, střední odstíny barev modré-zelené-hnědé-fialové, zlatou. Poslední sada určena pro vykreslování malých políček, obsahovala barvu černou, šedou, stříbrnou, červenou, tmavé odstíny modré, zelené, hnědé a fialové. Každému dítěti jsem dala mnou nakreslený fraktál, který obsahoval všechny velikosti políček. Zadání bylo, aby si vzali pastelku ze sady určené pro danou velikosti a vykreslili 5 políček s tím, že musí dodržet patřičnou sílu tlaku na pastelku. Tento postup opakovali ještě dvakrát, než přešli k sadě pastelek pro menší políčka a opět vykreslili 5 políček této velikosti.

Když všichni ze skupiny vykreslili 3 x 5 políček každé velikosti, požádala jsem je aby se nyní zamysleli nad tím, jaká políčka jim chybí vykreslit a podle toho si vybrali pastelku z dané skupiny. Před začátkem vykreslování jsem ještě připomněla pravidlo nevykreslovat políčka ležící vedle sebe stejnou barvou.

Fraktální kresba: Při tomto setkání fraktální kresba nebyla realizována. Setkání bylo zaměřeno pouze na barvy a barevné kombinace, členové skupiny vykreslovali již předem připravené fraktální obrazce.

Antonie: Pravidla práce s barvami si pamatovala, ale bylo patrné zklidnění po jejich připomenutí. Začala vykreslovat sadou barev vhodných pro malá políčka. Je zcela patrný silný tlak na pastelky. U středně velkých políček je tlak slabší u velkých polí je byl tlak na tužku ještě o poznání slabší. Vykreslení fraktálu není zcela precizní, ale oproti minulým výsledkům je pozitivní posun v dodržování hranic políček, snaze o rovnoměrné zaplnění celých políček. Stejně barvy se vedle sebe takřka nevyskytují (obr. č. 123).

Bohunka: Opět ve skupině měla hlavní slovo, pravidla si pamatovala, při práci bedlivě sledovala ostatní a měla snahu radit. Po upozornění, že každý tvoří sám, se snažila upozorňovat méně často. Ač její fraktál není vykreslen zcela precizně, barevnou kompozicí působí velmi příjemně. Jednotlivá políčka by mohla být přesněji vykreslena, ale je velmi patrná snaha o dodržování hranic polí a minimální přetahování (obr. č. 124).

Johanka: na setkání nebyla

Monika: Začala vykreslovat svůj fraktál od velkých políček. Pracovala pomalu, stále si opakovala pokyny týkající se tlaku na pastelku, a počítala kolik polí již má konkrétní barvou vykresleno. Pracovala soustředěně, občas přetáhla hranice pole, a vždy měla potřebu mi to říct. Odpověď, že nevadí, ji uklidnila. Stihla pracovat pouze se sadou pastelek určených pro vykreslování velkých a středních políček. V porovnání s minulou kresbou byla síla tlaku na pastelku výrazně nižší. Z práce měla dobrý pocit, i když ji nedokončila (obr. č. 125).

Lucie: Na předchozím setkání nebyla přítomná, a tak jsem ji požádala, aby bedlivě poslouchala vyprávění ostatních dětí o barvách. Do vykreslování se ji moc nechtělo, jednou barvou vybarvovala více polí, jak se jí zrovna chtělo. Upozornila jsem ji, že to takto není dobře a je potřeba dodržovat pravidla, které jsme si opakovali. Na toto zareagovala a snažila se postupovat dle pravidel. V obrázku je zcela patrný i rozdílný tlak na pastelky. Vykreslení není úplně precizní, ale je viditelná snaha o rovnoměrné zaplnění obsahu políčka (obr. č. 126). K vykreslování malých políček nedošlo, Lucie v práci již pokračovat nechtěla.

Michal: Začal vykreslovat velká políčka, kde se snažil o slabý tlak na pastelku, ostatní políčka jsou vykreslena větším tlakem. Michal nerespektoval vymezení barev určených pro malá políčka a vykreslil jimi i střední a velká pole vedle sebe. Úplně malá políčka ignoroval. Ve fraktální kresbě je však vidět posun v dodržování hranic políček (obr. č. 127).

Dominika: Byla s prací opět hotová jako první. Její předloha fraktální kresby obsahovala nejméně malých polí ze všech. S vykreslováním si nedala příliš záležet, celkově kresba působí neúhledně a odbytě (obr. č. 128).

Běla: na setkání nebyla

Samuel: na setkání nebyl

Reflexe:

Dnešní náplň setkání byla pro děti opět něčím novým, co nečekaly. Šablony fraktálních kreseb pojaly jako omalovánky. Dle zpětné reakce je bavilo i dodržování dohodnutých pravidel s čím jim hodně pomohla příprava pastelek rozdělených do skupin. Opět trochu litovaly, že nedošlo na kresbu s maskami na očích.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Byla jsem velmi překvapená z práce a zájmu dětí. Stačilo pouze krátké zopakování pravidel a jednotlivý členové skupiny pracovali samostatně bez větších problémů. Volbu vykreslování mnou nakreslených fraktálních tvarů/předloh, hodnotím pozitivně. Děti měly možnost se soustředit na velikost polí a jejich vykreslení připravenými sadami pastelek. Linie nakreslené černým kuličkovým perem byly kontrastní a dle mého předpokladu tato skutečnost výrazně dětem napomohla jejich dodržování při vykreslování. Většina členů skupiny již má zažitá základní pravidla vykreslování fraktálních kreseb. Osobně jsem velmi překvapena, s jakou samozřejmostí již dodržují pravidlo jedné barvy na pět políček, užití různých skupin barev do konkrétních polí, kontrolu tlaku ruky na psací nástroj a náhodného umísťování barev po ploše fraktálu. Domnívám se, že rozložení úvodních lekcí do více setkání oproti naplánovanému cyklu, a také úprava náplně lekcí dle potřeb mé cílové skupiny bylo správné rozhodnutí. Pravidlo změny síly tlaku dle velikosti polí ve fraktální kresbě například v cyklu dle knihy „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ je součástí obsahu deváté lekce. Tyto skutečnosti považuji za základní požadavky fraktální kresby obecně. U dětí je síla tlaku na psací náčiní velmi rozdílná. Za důležité v tomto období považuji to, aby si

dítě uvědomilo, že může aktivně ovlivňovat tlak na pastelku a tím i vzhled výsledku své činnosti. Získaná dovednost zcela jistě najde své využití při nácviku psaní ve škole. V příštím setkání již budeme pokračovat dle naplánovaného cyklu s kresbou grafomotorického prvku vln.

4.6.9 Čtrnácté setkání: Fraktální kresba „prvek vln“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- smyslový prožitek při tvorbě

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje jemné motoriky

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: velký arch papíru, miska s vodou, ploché štětce, připravený pracovní list, obyčejná tužka HB, malé sady pastelek pro každé dítě, bílý papír A4 120 gm, masky na oči

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, malba vodou, fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:**

Po dlouhé době byla skupina kompletní. Vzhledem k tomu, že jsme se sešli po delší době způsobené volnem o vánočních svátcích, děti působily roztěkaně. I tak je zaujaly pomůcky připravené pro toto setkání - stůl s velkým formátem papíru a miskami s vodou.

Zadání:

Motivační příběh: Krátký úvod pavoučka.

Jednou pavouček Vid odpočíval u potoka a pozoroval vlnky pohupující se po hladině. Zavřel oči a svými nožkami se snažil napodobit pohyb vln. Zhluboka dýchal a pomalu se uvolňoval. Děti jsem požádala, aby zavřeli oči a představovaly si, že sedí u potůčku na němž poskakují vlnky. Stejně jako pavouček Vid zkusily kresbu vln ukazováčkem ve vzduchu.

Pracovní list:

Nyní před sebou máte pracovní list v první polovině listu je nakreslena velká vlna. Zkuste ji ukazováčkem pravé ruky obtáhnout tam a zase zpět. Pak ruce vyměňte, a to samé udělejte i levým ukazováčkem. Představujte se, že se prstem pohupujete po vlnách. Takto velké vlny by se nám do naší kresby nevešly, a tak si zkusíme nakreslit vlnky malé. Stejně jako voda může téct všemi směry, i my vyzkoušíme kreslit vlny ve směru šipek. Nejdříve do vyznačených řádek zleva doprava a pak opačně. Nyní to bude těžší, vlnky budeme kreslit shora dolů a následně ze zdola nahoru. Důležité pravidlo je, že papír nenatáčíme! Pracuje jen naše ruka.

Tak, teď si vyzkoušíme kreslit prvek vln s pavoučkem Videm. Otočíme papír na druhou stranu, kde již pavouček začal kreslit. Položte si tužku k pavoučkovi na tečkovanou čáru a zkuste nakreslit vlny všemi směry jako Vid (kresba s kontrolou zraku). Nakreslete vlnu, pak si představte, že třepotáte křídly a kreslete vlnitou spojovací čáru a pak nakreslete další prvek vlny, ale jiným směrem než předešlý. Takto nakreslete další prvky vln ve všech směrech. Chceme, aby byla hezky ve středu, podíváme se, kde máme volné místo a tam poletíme nakreslit další vlny.

Kresba prstem a malba plochým štětcem vodou:

Pro nácvik této činnosti je na stole je připravený velký arch papíru a miska s vodou. Vyzvu děti, aby do vody namočily nejdříve prst, pak celou dlaň.

Vyzkoušíme, co se stane, když necháme kapat vodu z prstů na papír, pak zkusíme otisknout dlaň. Může se vodou kreslit? Vyzkoušíme kresbu prstem a následně štětcem.

Fraktální kresba:

Nyní si nakreslíme naši pavučinu se zavřenými očima a doplníme ji o prvek vln. Nejdříve 10 vteřin budete kreslit volnou pavučinku. Pak nebudeme sundávat ruku z papíru a budeme kreslit vlny všemi směry zleva doprava, zprava doleva, shora dolů nebo naopak zdola nahoru, šikmo a jednotlivé vlny budeme spojovat vlnitou motýlí linií. Nakreslíme 4 prvky vlny a podíváme se, zda máme kresbu ve středu. Kde nám chybí, tam nyní poletíme dokreslit vlny.

Povídání o černé barvě:

Pavouček Vid nám bude nyní při každém setkání vyprávět o konkrétních barvách. Dnes si pro nás připravil černou, šedou a stříbrnou.

Tmavé barvy černé a šedé odstíny jsou všude kolem nás, ale není jich mnoho. Co myslíte, proč tomu tak je? Co je černé?

Černá barva dává vyniknout ostatním barvám, dává jim prostor pro něco nového. Je barvou změny.

Černé a šedé barvy nám pomáhají, když chceme něco změnit. Musí být zastoupeny v malých políčkách, ale nesmí jich být v kresbě mnoho.

Nyní děti vyzvu, aby si ze své sady vyndaly černou a šedou bravu. Zatímco je hledají, ptám se jich:

Máte rádi jednobarevná nebo barevná trička?

Cítíte, že je ve vašem životě něčeho příliš mnoho nebo příliš málo?

Na co byste chtěli mít více času?

Chtěli byste ve svém životě něco změnit?

Následně děti vyzvu, aby ve své kresbě vykreslili 5 malých polí černou barvou. Poté aby si vzali oranžovou pastelku a vykreslili jí 5 středních políček. To samé se světle růžovou pastelkou a 5 velkými poli. Navzájem si ukážeme své fraktální kresby. Ve zbytku času svou kresbu děti budou vykreslovat dle pravidel vykreslování fraktálních kreseb.

Antonie: Grafomotorický prvek vln ji nedělal větší problém. Pochopila zadání i směr kresby. Dařilo se jí ztvárnit velikost i oblý tvar. Při porovnání s třetím setkáním je prvek vln proveden precizněji (obr. č. 129, 130). Při kresbě s pavoučkem Videm nakreslila jako jediná zcela oddělené sekce vln spojené vlnitou linií. Stejně tomu je i při kresbě se zavřenýma očima. Prvek vln je kreslen silným tlakem, spojovací linie slabým. Fraktál je velký, uzavřený. Použití barev je víceméně správné i s náležitým přítlakem u různě velkých políček (obr. č. 131).

Bohunka: nebyla na setkání

Johanka: K práci přistupovala nedbale, zajímalo ji spíše dění okolo. Vlny jsou „rozvolněné“, není dodržen tvar ani velikost (obr. č. 132, 133). Při kresbě s pavoukem se kresbu vln snažila kreslit v jedolité řadě, sekce nedělala, postupně přešla do velkých a roztáhlých vln. Při kresbě se zavřenýma očima, prvek vln kreslila obdobně. Je patrná snaha o vybarvování dle zadané velikosti, ale přítlak je u všech barev takřka stejný. Vybarvování polí je nepřesné, vykresleny jsou pouze části políček. I když kresba není kreslena jedním tahem, má tvar uzavřeného fraktálu střední až velké velikosti. Jako v předchozích případech je patrné spojení fraktálu s tečkou (obr. č. 134).

Monika: Na kresbu vln se soustředila. Tvar a velikost je přibližně stejný jako při třetím setkání, přítlak na psací náčiní je mírnější. Tvar a velikost není zcela přesná, ale prvek je podobný předloze (obr. č. 135, 136). Při kresbě s pavoukem se snažila o kresbu sekvence vln a spojovacích linií. Kresba se zavřenýma očima má tvar středně velkého uzavřeného fraktálu. Volná kresba je provedena slabým tlakem, na prvky vln se více soustředila, a i přítlak je silnější. Použití barev a tlak vystihla dobře, nezvládla vymalovat všechny velká růžová pole (obr. č. 137).

Lucie: Ztvárnění prvku vln je oproti třetímu setkání více zaoblený a zdařilejší (obr. č. 138, 139). Kresba s pavoučkem je převážně kresba jedolitých vln, nicméně musím ocenit uzavřený

výsledný tvar a kresbu všemi směry. Při kresbě se zavřenýma očima opět kreslila linie do tvaru kruhu, kreslení prvku vln se jí nedařilo a rychle od něj upustila. Vykreslení polí dle velikosti je dobré, tlak je stejný (obr. č. 140).

Michal: Michalovi se dařilo ztvárnit prvek lépe než při třetím setkání. Kresba vertikální směrem pro něj je zjevně obtížnější (obr. č. 141, 142). Při kreslení s pavoučkem se snažil o ztvárnění sekcí vln, ke konci již pojal tvorbu jako volnou kresbu se sklonem k technice kresby uměleckého fraktálu. Kresba se zavřenýma očima je velmi nejistá. Volná kresba je nakreslena slabým tlakem. Prvek vln byl nakreslen pouze soliterně vedle fraktálu. Vykreslení je provedeno nepřesně, je však dodrženo pravidlo vykreslení dle velikosti políček a tlaku na pastelku. Celkově fraktál nepůsobí celistvě (obr. č. 143).

Dominika: Prvek vln ztvárnila zdařileji než při třetím setkání, ale není přesný co do velikosti a vertikální směr pro ni byl opět obtížnější (obr. č. 144). Malování s pavoučkem je provedeno jednolitou kresbou vln, oproti minulé tvorbě je provedena všemi směry (obr. č. 145). Při tvoření se zavřenýma očima je vidět posun z hlediska kresby jedním tahem a již ne zcela v řadách. Volná kresba je malého tvaru, opět spíše laděno do umělecké formy. Prvek vln je proveden víceméně v řadách, které jsou spojeny linií. Vykreslení barvami není zcela přesné, nejsou dodrženy tvary políček, ale síla tlaku byla dodržena (obr. č. 146).

Běla: Od třetího setkání se našeho tvoření nezúčastnila. Nicméně při hodnocení kreseb je vidět určitý posun. Prvek vln je detailněji proveden (obr. č. 147). Při kresbě s pavoučkem jsou vlny kresleny v jedné linii, všemi směry. Viditelná snaha o kresbu jedním tahem, výsledek působí uzavřeně (obr. č. 148). Kresba se zavřenýma očima je velmi zdařilá. Fraktál je velkého tvaru a též působí uzavřeně, tlak je spíše silnější. Prvek vln byl vložen samostatně. Vykreslení barvami není přesné, ale vzhledem k absencím na předchozích setkání je tento fakt pochopitelný (obr. č. 149).

Samuel: Kresba prvku vln není zcela přesná co do tvaru, velikosti a plynulosti tahu. I tak je jistý pokrok od třetího setkání patrný (obr. č. 150). Při kresbě s pavoučkem se snažil o ztvárnění vln v jedné linii. Vlny nejsou zcela plynulé, ale je patrný posun v kresbě jedním tahem ve více směrech (obr. č. 151). Při hodnocení kresby se zavřenýma očima je pokrok více viditelný. Kresba má již víceméně tvar uzavřeného fraktálu, této kompozice nebyl Denis před tím schopen. Volná kresba je menší velikosti, vytvořená slabším tlakem. Prvek vln je zobrazen v jedné linii, která víceméně lemuje volný fraktál. Vykreslení barvami je není dobré, ale Denis na setkání o barvách chyběl, tudíž je to pochopitelné (obr. č. 152).

Reflexe:

Děti zaujala propojenost kresby volného fraktálu doplněného prvkem vln. Opět to pro ně bylo něco nového. Velmi je zaujal výsledek použití stejných barev za různých podmínek, i když všichni použili stejné tři barvy, výsledek u každého byl jiný. Zajímavé jsou i tvary jednotlivých kreseb. Kresba a malba vodou byla pro děti velmi zábavná. Vyzkoušely si kresbu vln prstem i malbu plochým štětcem. Zapojily pravou ruku, pak levou, a nakonec obě současně.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijeme sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Cílem setkání byla prožitková tvorba. Kresba a malba vodou byla pro děti velmi zábavná. Vyzkoušely kresbu vln prstem, malbu plochým štětcem. Zapojily pravou ruku, pak levou, a nakonec obě ruce současně. Při fraktální kresbě jsem měla dojem, že tentokrát kresba vln není pro děti výrazným přínosem a není vidět posun. Malé překvapení nastalo, když jsem výsledky tvoření začala vyhodnocovat a porovnávat s předešlými kresbami. Většina kreseb již má tvar uzavřeného fraktálu. Kresba zcela soliterních prvků nebo kresba pouze v řadách se již téměř nevyskytovala. Většina výtvorů již působí, že je kreslena víceméně jedním tahem se změnou přítlaku na psací nástroj. Musím přiznat, že jsem byla potěšena dosaženými pokroky u dětí. Na příštím setkání budeme pokračovat v grafomotorických prvcích, konkrétně prvek plotu/ohrada.

4.6.10 Patnácté setkání: Fraktální kresba „prvek plot/ohrada“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- imitace prvku

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje jemné motoriky, prostorová orientace

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílé čtvrtky formát A3, voskové pastely, připravený pracovní list, obyčejná tužka HB, malé sady pastelek pro každé dítě, bílý papír A4 120gm, masky na oči, tlustý lihový fix

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, kresba voskovým pastelem, fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci sprádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

- **Motivační rozhovor:**

Na tomto setkání byli účastni všichni ze skupiny. Dětem jsem dala prostor pro sdělení svých pocitů, s čím dnes přicházejí. Co myslí, že dnes budeme dělat.

Zadání:

Motivační příběh: Krátký úvod pavoučka Vida.

Napodobováním různých prvků pavouček Vid obohacoval škálu svých tanečních kroků. Jednoho dne se rozhodl utkat svou síť na dřevěném plotě. Měl rád ploty, které byly sestaveny z dlouhých a krátkých prken. Fascinovala ho linie dlouhých čar a ostrých úhlů. Cítil odhodlání a odvahu dokončit každý úkol, který začal. Pracoval bez přestávky, soustředěně od začátku až do konce.

Práce s voskovými pastely:

Na vedlejším stole jsou připraveny velké papíry s předkresleným prvkem plotu. Uprostřed stolu je krabice s voskovými pastely. Prvek plotu je složen z dlouhých a krátkých rovných čar, hrany prvku jsou ostré nikoliv zaoblené.

Vyberte z krabice libovolnou barvu pastelu a s malou mezerou zkuste obtáhnout prvek plotu, a to jedním tahem. Začneme nejprve zleva doprava, nad černě vyznačeným prvkem a následně jinou barvou zprava doleva, pod vyznačenou linií prvku.

Nyní dám dětem prostor, aby si prohlédly svá díla navzájem. Popsaly, zda se jim kreslilo snadněji zleva doprava nebo naopak. Co jim kresba připomíná.

Fraktální kresba:

Následně přejdeme k druhému pracovnímu stolu, kde dětem rozdám pracovní list s tvarem prvku plotu. Hlavním cílem je nácvik prvku ve všech směrech. V horní polovině listu je opět prvek plotu ve zvětšené velikosti. Zkuste ho ukazováčkem pravé ruky obtáhnout tam a zase zpět. Pak ruce vyměňte, a to samé udělejte i levým ukazováčkem. Uvědomte si, že oproti ladnému pohupování na vlnách, dnes máme ostré hrany. Takto velký plot by se nám do naší kresby nevešel a tak si zkusíme

nacvičit plot malý. Budeme postupovat stejně jako při minulém setkání a prvek se budeme snažit nakreslit ve směru vyznačených šipek. Stejně jako posledně, je důležité, že papír nenatáčíme! Pracuje naše ruka.

Tak, teď si vyzkoušíme kreslit prvek vln s pavoučkem Videm. Otočíme papír na druhou stranu, kde již pavouček začal kreslit. Položte si tužku k pavoučkovi na tečkovanou čáru, a zkuste nakreslit prvek plotu všemi směry jako Vid. Dnes nebudeme kreslit dvě pavučinky, ale zkusíme to rovnou se zakrytými očima. Nebudeme mít také žádný časový limit. Zkuste kreslit prvky plotu, které budou navzájem spojený vlnitou čarou. Když budete potřebovat, můžete se na svou kresbu podívat, nechvátejte.

Povídání o červené barvě

Než začnete vykreslovat svou pavučinku, pavouček Vid nám nyní řekne informace o další barvě, konkrétně o červené.

Stejně jako černá barva, i červená tvoří náš svět, a to v malém množství. Co myslíte, proč tomu tak je? Co je červené? Červená je naše krev, jak se cítíte, když se říznete a teče vám krev? Cítíte strach, jste rozčilení?

Se strachem a rozčilením nám právě pomůže správné rozložení červené barvy po kresbě. Pomůže nám zmírnit strach, napětí a únavu. Dodá nám potřebnou energii obdobně jako ji roznáší naše krev v žilách. Pokud červenou barvou vybarvíme velká políčka, můžeme v sobě pocít strachu vyvolat. Musí být zastoupeny v malých políčkách a nesmí těchto barev být v kresbě mnoho.

Nyní děti vyzvu, aby si ze své sady vyndaly červenou bravu a zkusily s ní vykreslit několik políček. Ve zbytku času děti vymalovávají svou pavučinku dle pravidel, která již znají.

Antonie: Při imitaci prvku ve formátu A3 věnovala více energie kresbě zprava doleva. Je patrné přerušování a napojování linie a snaha o dodržování ostrých hran (obr. č. 153). Při zhodnocení prvku na pracovním listu je ztvárnění tohoto prvku zdařilejší než při třetím setkání jak z pohledu velikosti, tak i tvaru (obr. č. 154). Nicméně při zakomponování prvku do fraktální kresby, bez kontroly zraku, je provedení zdařilé. Antonie se snažila o propojení prvků vlnitou spojovací linií. Při vykreslování je i zde patrné nepochopení co je, a co není políčko a Antonie se snažila vykreslovat jednotlivá pole plotu v domnění, že se jedná o jedno políčko. Červenou barvu užila správně v malém množství. Celkem ve vymezeném čase použila 7 barev (obr. č. 155).

Bohunka: Imitace prvku ve formátu A3 je poměrně zdařilá. Opět bylo více prostoru věnováno oblasti pod prvkem, v horní části je patrné častější zaoblení rohů prvku (obr. č. 156). V pracovním listu, při nácvičku grafomotorického prvku plotu je patrná velká podobnost ve velikosti a tvaru jako

při třetím setkání (obr. č. 157). Nicméně je opět vidět značný rozdíl při zakomponování prvku do fraktální kresby. Zatímco ve třetím setkání nebyl prvek plotu využit vůbec, při současné kresbě byl použit ve všech směrech i s náznakem spojovací linie. Červená barva byla využita správně, pouze ve dvou políčkách. Více kreslířka ve stanoveném čase nestihla (obr. č. 158).

Johanka: Při imitaci prvku ve formátu A3 nepostupovala dle zadání, směřování kresby čar bylo vždy zleva doprava. V první polovině vzoru prvku je patrné velké soustředění na rovné vedení linie a dodržení tvaru, druhá polovina je ztvárněna s menší koncentrací na výkon (obr. č. 159). Při nácvičku prvku plotu v rámci pracovního listu je v porovnání s třetím setkáním patrné výrazně kvalitnější provedení, dodržení tvaru a velikosti (obr. č. 160). Při fraktální kresbě pavučiny bez kontroly zraku opět nedodržovala zadání pro práci a po nakreslení jedné sekce prvku plotu zvolila techniku volné čáranice (obr. č. 161). Po srovnání svého výtvaru s ostatními ve skupině byla rozmrzelá ze své práce. Nabídla jsem jí nový papír a druhý pokus. Nabídky s radostí využila a nakreslila novou pavučinu, kde je již více patrná snaha o ztvárnění prvku plotu, místo spojovací linie užila prvek smyček. Napětí, které v sobě měla projevila vybarvením dvou velkých polí červenou barvou. Druhou barvu použila modrou, více nestihla. Musím v této kresbě vyzdvihnout snahu o dodržení hranic vykreslených políček (obr. č. 162).

Monika: V imitaci prvku ve velikosti A3 je patrné jisté motorické uvolnění při kresbě. Linie nejsou kresleny silným, stejnosměrným tlakem, ale jsou vedeny poměrně volnou rukou (obr. č. 163). Prvek není ztvárněn zcela rovnými liniemi s ostrými hranami. Při porovnání prvku plotu se třetím setkáním je prvek zdařileji ztvárněn, co do velikosti a menšího tlaku na psací nástroj (obr. č. 164). Při fraktální kresbě byl prvek plotu několikrát použit a spojen vlnitou linií. Při vykreslení pravděpodobně kreslířka špatně pochopila užití červené barvy a vykreslila jí pět velkých polí. Následně ještě použila fialovou barvu (obr. č. 165).

Lucie: Imitace prvku plotu formát A3 Lucii příliš nezaujalo, postupovala dle zadání a nápodoby ostatních členů skupiny. Soustředila se zejména v první třetině předkresleného prvku, pak její koncentrace opadala. Linie nejsou rovné, zvláště při napodobení prvku zprava doleva (obr. č. 166). V pracovním listu je patrný posun ve ztvárnění prvku. Zatímco ve třetím setkání nebyla schopna v rámci vizuální percepce představit si tvar plotu a kreslila oddělené obdélníky, při současném setkání již zcela přesně napodobila požadovaný tvar. Je patrné, že není kreslen jedním tahem, je napojován a utvářen několika tahy (obr. č. 167). Vnitřní vizualizace a následné výtvarné ztvárnění na papír bez kontroly zraku, se opět nezdařilo. Druhý pokus Lucie odmítla. Vykreslila žlutá a modrá pole, červenou barvu nepoužila (obr. č. 168).

Michal: Michala imitace prvku ve velkém formátu zaujala. Kresba zleva doprava je výrazně zdařilejší než zprava doleva. Hrany plotu jsou spíše oblé než ostré (obr. č. 169). Velký posun je také

patrný v pracovním listu. Zatím co při třetím setkání, stejně jako Lucie, nebyl schopen ztvárnění prvku a kreslil pouze oddělené části prvku, při současné práci byl schopen zachytit tvar prvku a snažil se o jeho ztvárnění jedním tahem (obr. č. 170). Při fraktální kresbě prvek několikrát použil, a to v různých směrech a různých velikostech. V jeho fraktální kresbě také došlo poprvé k propojení prvků pomocí spojovací linie, taktéž je již viditelný uzavřený tvar fraktálu. Vykreslil pouze dvě políčka červenou barvou (obr. č. 171).

Dominika: Při imitaci prvku ve velkém formátu užila mnoho barev. Linie nejsou vedeny zcela rovně a není dodržen prvek ostrého rohu (obr. č. 172). Grafické provedení prvku plotu je téměř shodné se třetím setkáním (obr. č. 173). Při samotné fraktální kresbě došlo k posunu, prvek není kreslen v souvislých řadách, ale v sekvencích nad sebou, které jsou propojeny linií. Při vykreslení měla kreslířka tendenci zpracovat pouze výběžky prvku plotu, nerespektovala celá políčka. Při vykreslování použila šest barev (obr. 174).

Běla: nebyla přítomna na setkání

Samuel: Kresba olejovými pastely ho zaujala, použil takřka všechny barvy, které byly k dispozici. Ač linie nejsou zcela rovné, zdařilá je především imitace první poloviny předlohy prvku. Je patrná i snaha o ztvárnění ostrých rohů (obr. č. 175). Oproti třetímu setkání je grafické ztvárnění prvku zdařilejší. Je patrná snaha o dokonalejší zachycení tvaru a velikosti prvku (obr. č. 176). Při fraktální kresbě prvek použil několikrát. I když se nejedná o kresbu jedním tahem, je patrná nevědomá snaha o uzavření tvaru fraktálu. Vykreslení je stále zcela nepřesné – nerespektování hranic políček, nepřesnost tahů. Při vykreslování použil tři barvy (obr. č. 177).

Reflexe:

První reakcí dětí bylo, že jsme obdobně postupovali v kresbě již minule při ztvárnění vln. Grafické ztvárnění prvku plotu jim přišlo náročnější. Dalším poznatkem dětí bylo, že se již jejich kresby v mnohém přibližují kresbám, které jsem jim ukazovala. Jsou uzavřené, a mají konkrétní tvar. Některé děti ze skupiny litovaly, že již nám nezbylo dostatek času na vykreslení celé kresby.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Cílem setkání byl nácvik grafomotorického prvku plotu. V první fázi šlo o imitaci prvku plotu výtvarným médiem, konkrétně olejovým pastelem. Záměrem bylo uvolnění nejen kloubu zápěstí, ale také lokte a ramene. Vzhledem k předešlému setkání pozitivně hodnotím výsledky zařazení

práce na velkém formátu papíru hned na začátku setkání. Oproti třetímu setkání, jehož záměrem bylo především vyzkoušet grafomotorické schopnosti dětí, při tomto setkání byly patrné velké pokroky v oblasti vnitřní vizualizace a následném propojení s přesností pohybu ruky.

V příštím setkání budu reagovat na potřebu skupiny, a to více se projevit prostřednictvím výtvarné tvorby než pouze procvičovat grafomotoriku. Inovativním prvkem ve fraktální kresbě bude užití černého kuličkového pera místo obyčejné tužky HB. Na úvodu setkání vložím skupinovou kresbu „jeden po druhém“.

4.6.11 Šestnácté setkání: Fraktální kresba „relaxace“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- skupinová práce, relaxace

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje jemné motoriky, prostorová orientace

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílá čtvrtka formát A3, sada pastelek 74 odstínů barev, bílý papír A4 120gm, černé kuličkové pero, masky na oči, stopky

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, skupinová práce, fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:**

Na začátku setkání jsem dala dětem prostor pro sdělení svých pocitů, s čím dnes přicházejí a jakou činnost očekávají. Na stole byly připravené pomůcky stejné jako obvykle, navíc zde bylo několik černých kuličkových per, které ale děti na první pohled nezaujaly.

Zadání:

Motivační příběh: Krátký úvod pavoučka Vida. Vid dětem sdělil, že dnes jim nepřináší žádné další pokračování jeho tanečních dovedností a nebude děti učit další prvek do pavučinky. Zůstane sedět na letokruhu přání a bude se pouze dívat na práci dětí.

Skupinová kresba „jeden po druhém“:

Na úvod jsem připravila pouze jednu velkou čtvrtku (A3) a velkou sadu pastelék. Jeden z naší skupiny začne s kreslením tak, že si vybere jednu pastelku a na čtvrtku nakreslí jednu věc, ostatní ho budou sledovat. Pak předá čtvrtku kamarádovi sedícímu po pravé ruce, ten opět vybere jednu pastelku a nakreslí na obraz další věc, nebo přikreslí něco již ke kresbě, která je na čtvrtce. Náš obraz necháme skupinou kolovat, dokud nebude zcela zaplněn. Téma je volné, kreslete, co vás napadne. Na konci našemu výtvoru vymyslíme společně název.

Popis realizace:

Kresba ve skupině kolovala celkem pětkrát. Nejprve se děti chovaly zdrženlivě a přikreslovaly drobnosti. S přibývajícimi koly se pouštěly do větších objektů. Bylo viditelné, že zpočátku se jednalo o izolované kresby, které na sebe nenavazovaly, ani se navzájem se nedoplňovaly. To však trvalo pouze chvíli, poté si děti kresby vzájemně doplňovaly. Primárním prvkem rozložení kresby je spodní linie, na kterou byly jednotlivé prvky řazeny, následně byl využit i prostor ve středu kresby. Když byla skupina spokojená s kompozicí, zeptala jsem se, jak by obraz nazvali. Padaly návrhy život, svět, prázdniny, léto. Nakonec se skupině nejvíce líbil název „život“ (obr. č. 178).

Povídání o žluté barvě:

Žlutá barva v nás evokuje slunce a jeho hřejivé světlo, dalo by se říci, že nám pomáhá nebát se tmy. Pomáhá nám vidět to, co nás obklopuje a rozvíjí naši zvědavost. Je to barva studentů a žáků, kterými se za chvíli stanete. Až se budete potřebovat něco naučit, obklopte se žlutou barvou. Pomáhá nám nacházet odpovědi na naše otázky. Hledat můžeme sami v sobě nebo v našem okolí.

Podívejte se okolo sebe, co vše je žluté – slunce, pampelišky, kuřátka, ...

Fraktální kresba:

Následně jsme přešli k fraktální kresbě pavučin. Dle domluvy z předešlého setkání se dnes nebudeme učit vkreslit do pavučinky nový prvek, ale nakreslíme si volnou pavučinu tak jak nás povede ruka. Obměnou bude, že dnes poprvé ke kresbě linií nebudeme používat obyčejnou tužku HB, ale černé kuličkové pero. Rozdala jsem bílé papíry, kuličková pera a masky na oči.

Instrukce: v pravém horním rohu udělejte tečku, pak si nasad'te masku na oči. Ruka, která nekreslí bude přidržovat po straně papír, hrot kuličkového pera položíme na papír. Až řeknu teď,

budete volně kreslit linie po dobu 60 sekund. Ruka volně klouže po papíru, snažíme se o kresbu jedním tahem, když náhodou vyjedete z plochy papíru, volně se vrátíte a pokračujte v kresbě. Nevkreslujeme žádné prvky, které jsme se učili s pavoučkem. Až řeknu stop, odložíte kuličková pera a sundáte si masky. Po nakreslení linií fraktálu máte uprostřed stolu připravenou velkou sadu pastelek. Je rozdělena do tří „skupin“ podle toho, jak se hodí k různě velkým políčkům. Snažte se dodržovat pravidla vykreslení 1–5 políček jednou barvou. Velká políčka vykreslujte slabým tlakem, střední středním tlakem a malá silným tlakem. Nevykreslujte políčka, která leží vedle sebe stejnou barvou. Nechvátejte a snažte se vykreslovat jednotlivá políčka co nejprecizněji.

Antonie: Při společné aktivitě se soustředila na kresbu a vykreslení mraků. Doplnovala solitérní prvky, do kreseb jiných nezasahovala. Při sledování společné práce ji nezajímalo ani tolik to, co kreslí ostatní, ale čekala až se na ni dostane řada a bude moci pokračovat ve svých kresbách. Při fraktální kresbě postupovala velmi pomalu, jako jediné jsem k 60s. přidala ještě 20s. Fraktální obrazec je většího tvaru, kompaktní, uzavřený, ani jednou nevyjela z plochy papíru. Na první pohled převládají velká pole. Linie kresby jsou všude přibližně stejně silné, poměrně rovné, což značí sebejistotu při kresbě. Pomalé tempo lze přičíst nejistotě při práci s kuličkovým perem, ale je patrné, že se s touto výzvou velmi dobře vyrovnala. Ve vykreslování kresby byly dodrženy všechna zadaná pravidla. V porovnání s ostatními kresbami z předešlých setkání je na první pohled vidět vložené úsilí a preciznost při vykreslování. Svůj abstraktní obraz nazvala „barevná voda“ (obr. č. 179).

Bohunka: Při skupinové práci kreslila především prvky, které pak ostatní dokreslovali. Kmeny stromů, mrkve, a nakonec i oranžového ducha. Dle sdělení byla ráda, že ostatní doplňují její kresbu. Byla na společnou práci hodně soustředěná a pečlivě sledovala práci ostatních. Fraktální kresbu s černým kuličkovým perem přijala jako výtvarnou obměnu obyčejné tužky. Fraktál je střední velikosti, umístěný na střed papíru, mírně nahoře. Je kompaktní a obsahuje všechny velikosti políček. Linie byly kresleny zpočátku silným tlakem, postupně se kreslířka uvolňovala a tlak zmírnila. Linie jsou vedeny převážně rovně bez zadrhávání, značí jistotu tahu kreslíře. Vykreslení není úplné, Bohunce chyběla energie na práci, a spíše se zájmem pozorovala ostatní. Dodržování pravidel je patrné, zjevná je i větší preciznost při vybarvování. Obraz pojmenovala „ryba“ (obr. č. 180).

Johanka: Při společné práci z počátku dokreslovala předkreslené prvky ostatních, jako jsou koruny stromů, nebo paprsky slunce. Později dokreslovala srdce do středu obrazu. Pozorovala kresbu ostatních a měla tendenci napovídat, co by kdo měl dokreslit. Fraktální kresbu kreslila

rychlým tempem. I když jsem ji na to v průběhu práce upozornila, tempo nezpomalila. Fraktální obrazec je kompaktní, jednou vybočila z plochy papíru. V kresbě převažují středně velká políčka. Jsou patrné rychlé až agresivní tahy, které jsou doplněny mnoha ostrými hroty v kresbě. Oproti ostatním kresbám dětí působí velmi roztěkaně, agresivně a neuspořádaně. Při vykreslování nebyla dodržena všechna pravidla, například pravidlo tlaku, vše je vykresleno stejným tlakem. Oproti tomu musím vyzdvihnout přesnější vykreslování konkrétních políček a respektování hranic polí, barvy jsou rozmístovány cik-cak po kresbě, v menší míře je vykreslováno více políček jednou barvou vedle sebe. Byla patrná větší koncentraci na práci a zvědomění si pravidel a následné propojení v kresbě. S prací byla velmi spokojená a dílo nazvala „duha“ (obr. č. 181).

Monika: Při společné práci se nechala inspirovat kresbou Antonie a kreslila mraky. Pak zkusila nakreslit stonek květiny, na niž někdo přikreslil střed. To se jí nelíbilo, v květině již nepokračovala a dokreslila samostatně pejska a kočičku. K fraktální kresbě s kuličkovým perem přistupovala s nejistotou o čemž může vypovídat kruhový, až oválný tvar fraktálu. Nicméně fraktální kresba je střední velikosti, umístěna na střed papíru. Jsou v ní zastoupena velikostně všechny velikosti políček. Oproti prvním, převážně malým kresbám, je vidět posun v sebepojetí a vzrůstající sebedůvěrou. Linie jsou kresleny slabým tlakem, který je všude takřka stejný. Je pozoruhodné, že začala fraktál vykreslovat od vnějšího okraje dovnitř, při kresbě mandal je tento postup uváděn u osob, introvertně zaměřených, hledajících vnitřní rovnováhu a směřujících ke středu sebe sama. Pravidla vykreslování se snažila dodržovat, kresba je vykreslena precizně, užila pro ni netypických barev klidné modré energie. V porovnání s předešlými kresbami vykreslovala velká pole výrazně slabším tlakem. Obraz byl nazván „kabelka“, při popisu doplnila, že je to otevřená kabelka z vrchního pohledu (obr. č. 182).

Lucie: na setkání nebyla

Michal: Michal zdůraznil spodní linii kresby nakreslením trávy. Pak nakreslil solitérní růžové mraky, a poté zkusil dokreslit mrkve. Nakonec přikreslil houby. Práce na společném díle ho bavila, nicméně čekání, než na něj přijde řada pro něj bylo dlouhé a tak zkoušel provokovat ostatní. Při fraktální kresbě byl naopak velmi tichý a soustředěný. Fraktální obrazec je kompaktní, střední velikosti, umístěný víceméně na střed. Obrazec obsahuje všechny velikosti polí. Linie je kreslena středně silným tlakem, který je téměř ve všech místech stejný. Je patrná snaha o přesnější dodržování pravidel při vykreslování. Barvy umísťoval správně dle velikosti políček, jednou barvou je již vybarveno méně sousedících políček. Je patrné i preciznější vykreslování políček. Barevná kompozice je velmi příjemná. Svůj obraz nazval „hromada barevného prádla“ (obr. č. 183).

Dominika: na setkání nebyla

Běla: Při skupinové práci byla velmi tichá a sledovala práci ostatních. Když na ni přišla řada ztvárnění hejno ptáků, což ostatní překvapilo. Poté dokreslila květinu, dům a srdce. Při fraktální kresbě pracovala rychlejším tempem. Fraktální obrazec je spíše větší velikosti umístěn do levé poloviny plochy papíru. Při kresbě několikrát vyjela z okraje papíru. Linie fraktálu jsou různé tloušťky podle střídání tlaku při kresbě. Linie není vedena jedním tahem. Fraktál je složen spíše z větších polí. Z dodržování pravidel bych vyzdvihla užití barev dle velikosti políček. Zcela nerespektovala pravidlo, že nevybarvujeme políčka vedle sebe stejnou barvou. Svůj výtvar nazvala „želva“ (obr. č. 184).

Samuel: Při skupinové kresbě nejdříve kopíroval ostatní – dokreslil mrak, pak navazoval na počáteční kresbu ostatních, dokreslil květinu, stonkem spojil květy a dokreslil zajíce k botám. Při posledním kole nakreslil pavoučka Vida. Bedlivě sledoval práci ostatních a těšil se na svůj okamžik. Fraktální kresba působí velmi roztřeseně, jak z pohledu kresby linií, tak nepřesného vykreslování. Nicméně fraktál má středně velký, uzavřený tvar. Do kresby linií vnášel i sekvence prvků, i když jsme si říkali, že ty dnes zahrnovat nebudeme. Fraktál má mnoho výběžků, které mohou demonstrovat jeho probouzející se kreativitu. Dodržování pravidel je stále velký problém. Jednou barvou vykresluje více políček vedle sebe, i když je vidět posun ve snaze barvy i rozmísťovat. Pozitivně hodnotím i snahu o přesnější vykreslování políček. Malá políčka stále ignoruje a vůbec nevykresluje. Svůj výtvar nazval „slon“ (obr. č. 185).

Reflexe:

Toto setkání se neslo ve velmi uvolněném duchu. Při skupinové tvorbě děti spolupracovaly a aktivně se zapojovaly do tvorby. Práce s černým kuličkovým perem byla pro děti velmi inspirativní a hodnotily své kresby jako mnohem zdařilejší oproti těm co kreslily obyčejnou tužkou. Ač jsme toto setkání časově prodloužili, stejně to na dokončení vykreslení obrazů nestačilo.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavouci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Cílem tohoto setkání bylo uvolnění atmosféry a zmírnění tempa v pokračování realizace cyklu. Druhým záměrem byla inovace fraktální kresby, nahrazení obyčejné tužky HB černým kuličkovým perem při tvorbě. První část setkání byla pro děti inspirativní, byly soustředěné a vládla pohodová tvůrčí atmosféra. Při druhé části tvoření jsem měla zpočátku obavy, jak si děti poradí s náhradním psacím nástrojem. Počáteční nejistota byla patrná, ale postupně se s novým nástrojem děti sžívaly,

což je v mnohých kresbách vidět – silný tlak na pero se uvolnil a následně udržel po zbytek činnosti. Zajímavá je i skutečnost, že většina dětí při kresbě již nevyjela perem z papíru. Fraktální obrazce byly kompaktního tvaru a centrované vůči středu papíru. Při porovnání jednotlivých kreseb s kresbami z minulých setkání je vidět i posun v koncentraci na vybarvování polí. Svým způsobem dochází i k posunu barevné kompozice od sytých barev k pastelovým tónům. To mne příjemně překvapilo, při přípravě celého tohoto projektu jsem očekávala, že takových kreseb dosáhneme až na konci našeho cyklu.

V následujících setkání se budeme opět věnovat jednotlivým prvkům dle knihy Čarobna mrežaonica paučica Vida. Jako podpůrnou arteterapeutickou techniku tentokrát využiji práci s hlinou.

4.6.12 Sedmnácté setkání: Fraktální kresba „prvek hora“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- grafomotorika – nácvik prvku hory
- rozvoj smyslového vnímání - hmat

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje jemné motoriky, prostorová orientace

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: připravený pracovní list, bílý papír formátu A4, obyčejná tužka HB, masky na oči, stopky, keramická hlína, podložky.

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, fraktální kresba, prožitková tvorba s hlinou.

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

- **Motivační rozhovor:**
- Děti byly připraveny na další práci s novým grafomotorickým prvkem. Jak jsem očekávala, byly velmi zvědavé, co se skrývá na vedlejším stole pod ubrusem.

Zadání:

Motivační příběh: Pavouček Vid se velmi rád díval na horu, kterou viděl ze svého domova na stromě. Při pohledu na ni se cítil bezpečně. Zavřel oči a svými končetinami začal tkát síť a do ní napodobovat její tvar. Když otevřel oči, vetkané prvky se mu velmi líbily, a tak vkládal další a další. Hroty prvků směřovaly všemi směry, ale také proti pavoučkovi, to ho zneklidnilo a již s prací nepokračoval. Najednou mu jeho pavučinka připadala jako pulzující sopka. Uvědomil si, že tohoto prvku musí do svých sítí zařazovat méně, pak již mu nepřišly ohrožující, ale naopak ho podporovaly v realizaci svých nápadů. Nyní mu prvek dával pocit síly a klidu.

Fraktální kresba:

Po krátkém úvodu jsem seznámila děti s dnešním úkolem: Nyní před sebou máte pracovní list v první polovině listu je nakreslený prvek hory. Zkuste ho ukazováčkem pravé ruky obtáhnout tam a zase zpět. Pak to samé učiňte i levým ukazováčkem. Takto velký prvek hory by se nám do naší kresby nevešl a tak si zkusíme nacvičit menší. Budeme postupovat stejně jako při minulém setkání, prvek se budeme postupně snažit nakreslit ve směru vyznačených šipek. Důležité pravidlo, papír nenatáčíme! Pracuje naše ruka. Nejdříve do vyznačených řádek zleva doprava a pak opačně.

Tak, teď si vyzkoušíme kreslit prvek hory s pavoučkem Videm. Otočíme papír na druhou stranu, kde již pavouček začal kreslit. Položte si tužku k pavoučkovi na tečkovanou čáru, zkuste nakreslit prvky hory, a ty budete mezi sebou propojovat vlnitou spojovací linií, jak jste to dělaly dříve. Zkuste prvek hor kreslit různými směry. Nyní si nasadte masky na oči a začněte kresbu. Kdykoliv můžete masku sundat a podívat se jak postupujete.

Povídání o hnědé barvě:

Pavouček si všiml, že světle hnědou, okrovou a zlatou barvu, používal především, když měl problémy. Je to barva, která nám pomáhá v nesnázích.

Otázky: Je něco, co vás zrovna trápí? Když máte nějaký problém, komu o něm řeknete? Myslíte, že jste již dost velcí a zvládnete některé své problémy sami?

Podívejte se okolo sebe, co vše je hnědé?

Co je tmavě hnědé – káva, čokoláda, země, ...

Co si představíte, když se řekne středně hnědá – kaštanová, cihlová, ...

Jaké pojmenování mají odstíny světle hnědé – písková, ořechová, ...

Práce s hlinou:

Naši druhou aktivitou bude práce s hlinou. Nejdříve budete pracovat každý sám. Před sebou máte podložku a kuličku hlíny. Nasad'te si masky na oči a zkuste se s hlinou seznámit. Mněte ji v ruce, válejte na podložce, zkuste s ní o podložku hodit a poslouchat jaký to vydá zvuk. Můžete si k ní třeba i přičichnout. Zkuste vytvarovat kuličky a pak válečky. Z válečku pak můžete udělat i malou horu.

Nyní budeme pracovat ve dvojici. Budete pracovat opět se zakrytýma očima, k dispozici máte jednu podložku a jednu kouli hlíny. Můžete si spolu povídat nebo můžete být potichu, co Vám bude příjemnější.

Antonie:

Fraktální kresba: Prvek hory nebyl pro Antonii problém. Tvarově se méně dařilo při kresbě zprava doleva a směrem zdola nahoru. Kreslila jedním plynulým tahem (obr. č. 186). Při fraktální kresbě se jí ztvárnit prvek hory příliš nedařilo. V podstatě se snažila o ztvárnění více prvků. Prvek hory v některých sekcích nemá ostré špice (obr. č. 187).

Práce s hlinou: Práce s hlinou ji nečinila problém, jediné co ji zarazilo byla podmínka zakrytých očí. Po chvilce zrakového omezení se začala soustředit na ostatní smysly. Dle úvodních pokynů hlinu očichala, pak si užívala zpracovávání hlíny oběma rukama. Vyzkoušela i hod hlíny na podložku, ale to ji moc nezaujalo. Prvek hory v jejím podání byl poměrně zdařilý. Dvojici utvořila s Bělou. Vzhledem k tomu, že Běla byla při práci s hlinou zdrženlivá, převzala Antonie aktivitu a vybízela kamarádku k akci (obr. č. 188). Navrhla společně vytvořit studánku, s čímž Běla souhlasila. Své kroky průběžně popisovala slovně.

Bohunka:

Fraktální kresba: Nejzdařilejší prvek hory se Bohunce povedl při kresbě zleva doprava, ostatní směry nejsou úplně zdařilé jak z hlediska velikosti, tak i tvaru (obr. č. 189). Při kresbě se zavřenýma očima se o ztvárnění prvku hory moc nesnažila. Nakreslila volnou čáranici (obrázek č. 190).

Práce s hlinou: Již na úvod hlásila, že s hlinou už pracovala, a tak ji zná. I tak ji pečlivě prozkoumávala hmatem a čichem. Snažila se o ztvárnění kuliček a válečku. Prvek hory v jejím podání neměl ostrý vrchol. Dvojici utvořila s Johankou (obr. č. 191). Spolupráce byla bouřlivá, obě chtěly mít hlavní slovo. Nakonec svůj výtvar nazvaly sopka.

Johanka:

Fraktální kresba: Johance asi jako jediné nešlo ztvárnění prvku ve směru zleva doprava. Prvek hory má skoro vždy ostré špice. Snažila se o kresbu jedním tahem, přítlak byl poměrně silný

(obr. č. 192). Při kresbě se zakrytýma očima, ztvárnila pouze pár prvků hory, pak kreslila volnou čáranici (obr. č. 193).

Práce s hlinou: Nové výtvarné médium ji zaujalo. Nejvíce se jí líbilo házet s hlinou o podložku a poslouchat zvuk, který to vydává. O ztvárnění prvku hory z hliněného válečku se vůbec nepokusila. Dvojici utvořila s Bohunkou. Snažila se o převzetí vedoucí funkce, ale kamarádka se nedala. Spolupráce byla velmi bouřlivá, společný výtvarný výtvor nazvaly sopka.

Monika: na setkání nebyla

Lucie: na setkání nebyla

Michal:

Fraktální kresba: S kresbou prvku hory ve směru zleva doprava neměl větší problém. Ostatní směry již nejsou tak zdařilé, ale jsou kresleny jedním tahem a víceméně mají ztvárněny ostré hroty (obr. č. 194). Při kresbě se zakrytým zrakem ztvárnil velký souvislý prvek hory a pak se pustil do volného čarání (obr. č. 195).

Práce s hlinou: Hlína jako výtvarné médium se mu líbila, užíval si její prohmatávání i zvuk, který vydávala, když s ní hodil o podložku. Při volní tvorbě se do konkrétní věci nepouštěl. Líbilo se mu dělat kuličky a válečky. Prvek hory ztvárnil ledabyle. Při práci ve dvojicích na něj nevyšel kamarád, tak jsme utvořili dvojici společně. Při práci jsme nemluvili, vytvořili jsme něco jako ptáka.

Dominika: na setkání nebyla

Běla:

Fraktální kresba: Ztvárnění tohoto prvku ji nečinilo problém, u většiny je zachován ostrý hrot (obr. č. 196). Při fraktální kresbě se snažila o kresbu prvku hory bez spojovací linie. Pracovala velmi pomalým tempem (obr. č. 197).

Práce s hlinou: Při odkrytí ubrusu byla velmi překvapená. Do této aktivity se jí moc nechtělo, zpočátku ji byla práce s tímto médiem nepříjemná. Zlehka ji válela po podložce a do větší akce se nepouštěla. Prvek hory v jejím podání se příliš nepodobal. Dvojici vytvořila s Antonií, která byla v práci s hlinou naopak velmi aktivní. Po prvotním nejistém ohmatávání materiálu a svých rukou navzájem se pustily do práce. Běla se držela zpátky a Antonie ji neustále pobízela. Společný námětem tvorby byla studánka.

Samuel: na setkání nebyl

Reflexe:

První část setkání skupina hodnotila jako tradiční aktivitu, na kterou jsou již zvyklí. Druhou polovinu setkání a práci s hlínou si většina užívala. Přes prvotní rozpaky, že budou mít zakryté oči, nyní vzájemně sdíleli své pozitivní prožitky.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Toto setkání naplnilo skupinové očekávání, že přijdu opět s novou aktivitou. Nácvik grafomotorických prvků je pro skupinu již zažitá aktivita. Pokud bych pracovala pouze podle knihy, do setkání zahrnovala pouze nácvik konkrétního prvku a následovala by fraktální kresba s vybarvováním obrazce, již by byla naše setkání pro skupinu nezajímavá. Zařazení práce s hlínou a podpora vnímání prostřednictvím jiných smyslů, než zraku byla pro děti opět nová a zajímavá zkušenost. Zároveň si vyzkoušely spolupráci ve dvojicích s cílem vytvoření konkrétního výrobku.

Na příštím setkání bude našim cílem nácvik grafomotorického prvku kruhu. Pokud bych pracovala s jinou skupinou, lákalo by mě vyzkoušet kresby mandal. Vzhledem k vývojové úrovni této skupiny se však o technice kresby mandal zmiňovat nebudu. Jako doplněk této lekce využiji Kvintenkolor test, výtvarné médium v podobě uměleckých akvarelových pastelek a abstraktní kruhovou malbu.

4.6.13 Osmnácté setkání: Fraktální kresba „prvek kruh“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- grafomotorika – nácvik prvku kruhu
- seznámení s výtvarným médiem rozmývatelných akvarelových pastelek

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje jemné motoriky
- podpora rozvoje abstraktního myšlení

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílé akvarelové čtvrtky formát A4 s předkreslenými pěti kruhy, bílý papír s velkým kruhem, připravený pracovní list, sada uměleckých akvarelových pastelek - 24 odstínů barev. Sada pastelek 74 - odstínů barev, bílý papír A4 120gm, obyčejná tužka HB, malý kulatý štětec, kalíšek s vodou, masky na oči, stopky

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, kvintekolor test, fraktální kresba, abstraktní malba akvarelovými pastelkami

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

- **Motivační rozhovor:**

Děti byly připraveny na další práci s novým grafomotorickým prvkem, ale trochu je zarazily kalíšky s vodou a žádné sady vodových barev.

Zadání:

Motivační příběh: Pavouček Vid miloval lezení do korun stromů. Měl rád především ovocné stromy, kde si při odpočinku v koruně mohl pochutnat i na sladkém ovoci. Vid se zájmem sledoval tvary a barvy stromů a jejich plodů, přemýšlel, jak tu krásu zařadit do svých pavučinek. Jednou obdivovala měkké meruňky, podruhé krásně červenou barvu malých třešní, jindy si pochutnával na šťavnatých jablkách. Tvary plodů mu připomínaly kruh, a tak se rozhodl tento prvek zařadit do svého tance při tvorbě pavučin. Při návratu domů se ihned pustil do práce.

Fraktální kresba:

Nyní před sebou máte pracovní list. V první polovině listu je nakreslený velký kruh. Zkuste ho ukazováčkem pravé ruky obtáhnout tam a zase zpět. Pak ruce vyměňte, a to samé učiňte levým ukazováčkem. Takto velký kruh by se nám do naší kresby nevešel a tak si zkusíme nacvičit kruhy menší a to hned ve dvou velikostech. Nejdříve do vyznačených řádek zleva doprava a pak opačně. Důležité pravidlo, papír nenatáčíme! Pracuje naše ruka.

Tak, teď si vyzkoušíme kreslit prvek kruhu s pavoučkem Videm. Otočíme papír na druhou stranu, kde již pavouček začal kreslit. Položte si tužku k pavoučkovi na tečkovanou čáru, zkuste nakreslit velký kruh, pak vlnitou spojovací čarou dojed'te do jiné části na ploše papíru a nakreslete kruh menší. Zkuste nakreslit 4 velké a 4 menší kruhy. Budeme kreslit po dobu jedné minuty.

Nyní můžete svou kresbu vykreslit, snažte se dodržovat pravidla, které jsme si říkali.

Pojednání o zelené barvě:

Dnes si pro nás pavouček Vid připravil krátké povídání o zelené barvě. Zelená barva je barvou zdraví. Pokud jsme nemocní nebo se necítíme dobře, tato barva nám pomůže rychleji se uzdravit. Pokud nakreslíte pavučinku a vymalujete převážně zelenou barvou, můžete ji darovat někomu, kdo je nemocný a bude na něho pozitivně působit.

Podívej se okolo sebe, co vše je zelené? Zelenou barvu můžeme získat smícháním žluté a modré barvy.

Kvintenkolor test:

Test je popsán v části práce, kapitola 1.2.4

V době, kdy děti vykreslovaly své pavučiny, jsem si volala jednotlivce k vedlejšímu stolu a společně jsme začali pracovat na testu barev Kvintenkolor. Nejprve jsem před dítě dala bílou akvarelovou čtvrtku s pěti kruhy. Požádala jsem je, aby si vybralo pět různých barev pastelek. Následně s nimi postupně vymalovaly kruhy na papíře před nimi. Zaznamenávala jsem pořadí, jakým dítě vykreslovalo kruhy a ptala jsem se na význam dané barvy. Na můj pokyn pak štětcem namočeným ve vodě rozetřely barvu kolečkách. Pak jsem děti požádala, aby otočily papír a pomocí 5 vybraných barev vymalovaly celou plochu kruhu. Následně si vzali kalíšek s vodou a barvy rozetřeli a tím do sebe rozpily.

Antonie: Grafomotorický prvek kruhu ji nedělal žádný problém. Postup práce již znala a pracovala rychle (obr. č.198). Při fraktální kresbě měla spíše pomalejší tempo. Prvek kruhu i spojovací linie jsou patrné. Fraktál je větší velikosti. V barevné kompozici užila tři odstíny zelené (obr. č. 199).

Při Kvintenkolor testu jako první vybarvila prostřední kruh vínovou barvou. Je to prý barva, kterou má ráda její sestra a ona má ráda sestru (obr. č. 200). Při malbě akvarelovými pastelkami zahrnula tvary kruhu a barevných pruhů. Obraz nazvala „Zmrzlinový pohár“ (obr. č. 201).

Bohunka: Prvek kruhu je ztvárněn nedbale. S každým dalším řádkem je prvek kruhu sobě podobný. Pracovala pomalu, bylo vidět malé úsilí, které vkládala do kresby (obr. č. 202). Při fraktální kresbě postupovala přiměřenou rychlostí tempa kresby. Je patrná i snaha o kresbu prvku kruhů, které jsou spojeny volnou linií. Kresbu nevykreslila, často odpočívala (obr. č. 203).

Když došlo na práci s akvarelovými pastelkami, byla již Bohunka hodně unavená. V testu vykreslila první kruh vlevo nahoře oranžovou barvou (obr. č. 204). Při malbě velkého kruhu na

druhé straně postupovala od zevního okraje ke středu. Práce jí trvala dlouho, protože často odpočívala. Rozmýváním barev vodou je také nedbalé (obr. č. 205). Z práce se netěšila.

Johanka: Postupovala jako vždy rychle, a bez dodržování pravidel. Grafomotorický prvek kruhu v pracovním listu se snažila napodobit, což se jí dařilo (obr. č. 206). Fraktální kresba již byla realizována rychlým tempem o vkreslování prvku kruhu se příliš nesnažila, ale i tak je v kresbě patrný. Fraktál je středně velký, vykreslený zhruba z poloviny (obr. č. 207).

Při vyplňování testu jako vykreslila levý horní kruh, a to modrou barvou nebe (obr. č. 208). Při malbě akvarelovými pastelkami postupovala od kraje kruhu do středu. Barvy za sebou následují ve stejném pořadí jako při vyplňování testu. Na pastelky hodně tlačila i přesto, že byla informována o roztírání pastelek vodou. Své dílo nazvala „Oko“ (obr. č. 209).

Monika: nebyla přítomna na setkání

Lucie: Již na počátku setkání, kdy viděla pracovní list, se jí do práce nechtělo. Grafomotorický tvar kruhu není podobný předloze co do tvaru ani velikosti (obr. č. 210). Fraktální kresba byla realizována velmi pomalým tempem. Ztvárnění prvku kruhu se jí nedařilo, místo něj kreslila prvek smyčky. Při vykreslování fraktálního obrazce se snažila o dodržování rozhraní políček (obr. č. 211).

V Kvintenkolor testu jako první vymalovala levý horní kruh, a to červenou barvou (obr. č. 212). Při malbě akvarelovými pastelkami postupovala obdobně jako Johanka, a to od kraje do středu. Malba je opět ztvárněna v soustředných kruzích. Vybrané barvy Lucie přirovnávala k barvám nebe v různých denních hodinách a svou kresbu nazvala „Večerní obloha“ (obr. č. 213).

Michal: Ztvárnění grafomotorického prvku kruhu není zdařilé. Prvek se tvarem spíše podobá šišce (obr. č. 214). Při fraktální kresbě postupoval poměrně rychlým tempem. Nakreslil fraktální obrazec, téměř přes celou plochu papíru. Kreslil slabým tlakem a linie nejsou zcela zřetelné. Při vykreslování políček také postupoval nedbale a vykresloval více políček stejnou barvou. Prvek kruhu je však v kresbě rozpoznatelný (obr. č. 215).

V Kvintenkolor testu jako první vymaloval pravý dolní kruh zlatou barvou (obr. č. 216). Výmalba kruhu je provedena ve vertikálních pruzích. Své dílo nazval „Duhová kulička“ (obr. č. 217).

Dominika: nebyla přítomna na setkání

Běla: Při kresbě prvku kruhu postupovala poměrně nejistě. Čím menší ztvárnění prvku, tím je patrně zdařilejší provedení. Prvek kreslila do jiných políček, než bylo určeno (obr. č. 218). Při fraktální kresbě kreslila pomalým tempem a nakreslila středně velký fraktální obrazec. Místo prvku kruhu kreslila spíše smyčky. Nekreslila jedním tahem, často zvedala psací nástroj z papíru. Vykreslování není precizní, ale je patrná snaha o vykreslování konkrétních políček (obr. č. 219).

V testu Kvintenkolor vykreslila jako první střední políčko, a to oranžovou barvou (obr. č. 220). Při práci s akvarelovými pastelkami postupovala zcela odlišně od zbytku skupiny. Barvu v kruhu opakovala. Malba spočívá v užití barev v obdélníkových tvarech a pruzích. Nakonec do kruhu nakreslila srdce. Nad svým výtvozem se pozastavila a nazvala ho „Země“ (obr. č. 221).

Samuel: Grafomotorický prvek kruhu se mu zdál obtížný. Problém Samuelovi dělal tvar prvku u jeho uzavření. Začínal a končil kresbu kruhu ve spodní části prvku (obr. č. 222). Při fraktální kresbě postupoval relativně pomalým tempem. Fraktál má střední velikost, není kreslen jedním tahem. O ztvárnění prvku kruhu v kresbě se nesnažil. Ani vykreslování není zcela podle pravidel, ale musím ocenit snahu a výdrž (obr. č. 223).

V Kvintenkolor testu vymaloval jako první pravé spodní kolo, stejně jako Michal (obr. č. 224). Při užití akvarelových pastelek postupoval kresbou kruhů jednou čarou a následným čáráním barvami po kruhu. Za pomoci vody pak barvy do sebe vpíjel, což se mu líbilo. Kresbu nazval prostě „Kruhy“ (obr. č. 225).

Reflexe:

Grafomotorický prvek kruhu skupinu příliš nezaujal. Pozitivně děti hodnotily kresbu a malbu s akvarelovými pastelkami. Rozmýváním barev hodnotily jako zábavné.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Grafomotorický prvek kruhu byl pro mou cílovou skupinu poměrně náročný. Při ztvárnění prvku ve fraktální kresbě se jednalo spíše o kresbu smyčky než kruhu. Fraktální kresba byla pro většinu členů skupiny již víceméně automatická a vznikaly uzavřené fraktální kresby se stále ještě nepřesným vykreslováním, ale je patrná snaha o větší respektování hranic.

Kvintenkolor test není pro mou cílovou skupinu zcela vhodný. Jeho výpovědní hodnota je minimální. Použila jsem v popisu pouze vykreslení prvního kruhu jako místa, kde se nachází autor kresby. Při popisu užitých barev se stále opakovaly odpovědi dětí, že si barvu vybraly, protože je např. modrá jako nebe nebo žlutá jako slunce. Dětem jsem se nezmiňovala o kresbě mandal. Záměrem bylo, aby individuálním způsobem vyplnily plochu kruhu, kresbou či malbou, ale vyhnuly se ztvárnění konkrétních objektů. Bylo zajímavé pozorovat, že většina ve svém obraze ztvárnila prvek kruhu či postupovali v kruzích jako při kresbě mandal. Rozmývatelné akvarelové pastelky byly novým výtvarným médiem, se kterým se dosud děti nesetkaly.

Původním záměrem byla realizace 12 setkání s fraktální kresbou, dle knihy Čarobna mrežaonica paučiča Vida. V průběhu arteterapeutických setkání se však ukázalo, že musím reagovat na potřeby a tempo mé cílové skupiny a některá setkání rozložit na více setkání, a práci uzpůsobit dle konkrétní situace. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla, že příští setkání bude poslední, kde si společně vyzkoušíme kresbu prvku „pružiny“ a zároveň již zařadím první z výtvarných projektivních testů – strom. S fraktální kresbou však neskončíme, ale vyzkoušíme její další formy.

4.6.14 Devatenácté setkání: Fraktální kresba „prvek pružiny“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- grafomotorika – nácvik prvku pružiny
- projektivní kresebný test Stromu

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje jemné motoriky, prostorová orientace

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír formát A4, voskové pastely, připravený pracovní list, obyčejná tužka HB, bílá magnetická tabule, barevné smývatelné popisovače

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, projektivní výtvarná technika – kresebný test stromu, nácvik kresby grafomotorického prvku pružiny na magnetickou tabuli, nácvik prvku na pracovní list

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:**

Děti přišly na setkání dobře naladěné, těšily se další práci. Maličko je zklamal pracovní list s dalším prvem, který u mě zahlédly. Skupině jsem sdělila, že dnes je to naposledy kdy se

budeme učit nový prvek. Zbývající setkání budeme věnovat pouze fraktální kresbě, kterou si vždy zpestříme něčím novým.

Zadání:

Kresebný test stromu:

Instrukce jsou shodné jako při šestém setkání, jež jsou popsány v kapitole 4.5.4.

Motivační příběh: Jednoho rána, kdy se náš malý pavouček Vid probudil, pohupoval se na větvi svého stromu. Najednou ho zaujal předmět, který ležel na zemi, spustil se k němu, aby ho prozkoumal. Byl to slabý provázek, který tu někdo upustil. Svým stočením připomínal Vidovi skluzavku a hned vyzkoušel první jízdu. Líbilo se mu točení se nahoru a hned zase dolů. Toho dne zařadil pavouček mezi své taneční kroky i prvek pružiny. V okamžiku kdy, ho tkal do svých sítí, cítil povzbuzení, ve své práci byl důsledný a vytrvalý.

Magnetická tabule:

Nejdříve si prvek vyzkoušíme nakreslit na bílé magnetické tabuli. Máme zde k dispozici dva barevné fixy. Tentokrát si vyzkoušíme kresbu prvku současně oběma rukama. K tabuli budeme přistupovat jeden po druhém.

Pracovní list:

Následně přejdeme k pracovnímu stolu, kde dětem rozdám „pracovní list“ z tvarem prvku pružiny. Hlavním cílem je nácvič prvek ve všech směrech. V horní polovině listu je opět prvek pružiny ve zvětšené velikosti. Zkuste ukazováčkem pravé ruky ho obtáhnout tam a zase zpět. Pak ruce vyměňte, a to samé učiňte levým ukazováčkem. Takto velká pružina by se nám do naší kresby nevešel a tak si zkusíme nácvičit prvek malý. Budeme postupovat stejně jako při minulém setkání a prvek se budeme snažit nakreslit ve směru vyznačených šipek. Důležité pravidlo, papír nenatáčíme! Pracuje naše ruka.

Povídání o modré barvě:

Světle modrá barva je barva radosti. Může s ní malovat všechny velikosti políček. Tmavě modrou barvou vybarvujeme políčka malá, středním odstínem především políčka střední a světlé odstíny použijeme do těch největších.

Tmavě modrá barva nám pomůže se zklidnit, když se na něco soustředíme. Naproti tomu světle modrý odstín nás naplní klidem a spokojeností.

Zamyslete se nad tím, co vše modré nás obklopuje – nebe, moře...

Antonie:

Kresba stromu: Při této kresbě Antonie nakreslila středně vysoký strom (obr. č. 226). Oproti první kresbě má strom širší kmen obdélníkového tvaru, z obou stran je uzavřen. Na kmen je v horní části dokreslena kruhovitá koruna. Vně koruny jsou dokresleny listy a žaludy. Antonie mi sdělila, že se jedná o krásný dub, což snad vidím. Popsala ho jako zdravý a silný strom, který roste na kraji lesa aby dobře viděl.

Prvek pružiny: Tento prvek pro ni byl obtížný, a to jak při kresbě oběma rukama na magnetickou tabuli, tak následně i v rámci pracovního listu. Nejzdařilejší je provedení prvku zleva doprava, v ostatních směrech se prvek neshoduje ve tvaru ani velikosti. Oproti třetímu setkání je však patrná kresba jedním tahem a provedení prvku je zdařilejší (obr. č. 227).

Bohunka:

Kresba stromu: Tentokrát je kresba stromu již lépe čitelná. Strom má znázorněný dlouhý štíhlý kmen s několika horizontálními čarami. Na kmen nasedá poměrně malá koruna, která je vystínována vlnitým čáráním (obr. č. 228). Dle popisu Bohunky se jedná o břízu. Je to teprve mladý strom, z toho důvodu má malou korunu. Roste někde u lesa.

Prvek pružiny: Na tabuli se jí dařil ztvárnit pravou rukou, nezdar levé ruky ji rozčiloval. V pracovním listu se jí poměrně dařilo při kresbě zleva doprava, opačný směr se jí nedařil, prvek je příliš velký a slitý dohromady (obr. č. 229). Oproti třetímu setkání však byla schopna napodobit velikost, tvar a směřování smyček.

Johanka:

Kresba stromu: Tvarově a velikostně se od prvního kresebného testu liší. Velikostně je o něco menší. Kmen začíná asi 2 mm nad hranou papíru, ze široké základny se zužuje a před nasazením koruny opět rozšiřuje. Na kmeni je nakresleno několik vertikálních čar, dle autor se jedná o kůru. Koruna je malá, tvořena pěti obloučky. V koruně jsou nakresleny plody (obr. č. 230). Johanka strom popsala jako ovocný, který právě plodí. Plody popsala jako jablka. Strom roste na zahradě u dědy.

Prvek pružiny: na setkání nebyla

Monika:

Kresba stromu: nerealizováno, odstěhovala se

Prvek pružiny: na setkání nebyla

Lucie:

Kresba stromu: Lucie si tentokrát položila papír před sebe vertikálně. Strom je střední velikosti, nakreslen asi 5 mm od spodního okraje. Kmen je v základně širší a směrem ke koruně se mírně zužuje, v horní části je uzavřen. Z boku kmenu vyrůstají v horní polovině malé větvičky. Koruna je

malá, ztvárněna chuchvalcem. Strom vypadá jako kouřící komín (obr. č. 231). O jaký strom se jedná Lucie mluvit nechtěla, prostě listnatý.

Prvek pružiny: Tento prvek se Lucii vůbec nedařil, místo horní smyčky kreslila spodní. Při kresbě shora dolů a opačně směr smyček trefila (obr. č. 232). Při porovnání se třetím setkáním, kde jsme se s tímto prvkem setkali poprvé a Lucie ho nebyla schopna napodobit je posun ve ztvárnění prvku viditelný.

Michal:

Kresba stromu: Strom má střední velikost. Oproti prvnímu kresebnému testu má jeho strom daleko mohutnější kmen. Michal začal kreslit si 5 mm od spodního okraje papíru. Kmen je na obou stranách uzavřen, u paty je širší, ke koruně se mírně zužuje. Z boku kmene vyrůstají větvičky, na kterých jsou znázorněny lístky. Koruna je spíše menší, ztvárněna čáráním. V koruně jsou nakresleny plody (obr. č. 233). Michal svůj strom popsal jako ovocný strom, konkrétně švestka. Strom popsal jako silný a zdravý, který roste na jejich zahradě.

Prvek pružiny: Kresba tohoto prvku ho bavila. Velmi si užíval kresbu oběma rukama na magnetickou tabuli. Pracovní list mu také nedělal obtíže. Prvek není nakreslen zcela přesně, ale je zřejmé, že je kreslen jedním uvolněným tahem (obr. č. 234). Při kresbě prvku při třetím setkání je viditelný silný tlak na psací náčiní a nejistota ve vedení tahu.

Dominika:

Kresba stromu: Dominika se s kresbou stromu opět moc nezabývala. Jako první nakreslila obdélníkový, štíhlý kmen, počátek kresby kmene začíná hned na spodní linii papíru. Na kmen je přikreslena poměrně vysoká, opět štíhlá koruna, která je po svém obvodu zubatá (obr. č. 235). Popis stromu byl také strohý, jedná se o listnatý strom v lese.

Prvek pružiny: Tento prvek se jí dařil ztvárnit co se týče tvaru a vedení tahu, velikost jí dělala problém (obr. č. 236). Ve třetím setkání se jí napodobit nedařil.

Běla:

Kresba stromu: Kresba stromu je oproti minulému kresebnému testu výrazně větší, je nakreslena přes celou stranu listu papíru. Kmen je kreslen hned od hrany papíru a není ve spodní části zakončen. V horní části na kmen nasedá poměrně velká obláčkovitá koruna. Na pohled je kmen silný a bez problémů unese korunu stromu. Koruna je vyčárkovaná, aby strom působil dojmem listnatého stromu (obr. č. 237). Autorka o stromu řekla, že se jedná o listnatý strom. Konkrétně by to mohl být třeba ten velký strom co nám roste na zahradě školky.

Kresba pružiny: na setkání nebyla.

Samuel:

Kresba stromu: List papíru si před sebe položil vertikálně. Strom je velký, přes celou plochu papíru. Oproti minulé kresbě je kmen tvořen dvoudimenzionálně. Na první pohled zaujme zúžení kmene u paty stromu, v horní části, kde jsou nasazené větve se rozšiřuje. V polovině kmene je nakreslen kruhovitý, dle sdělení autora je to soví hnízdo (obr. č. 238). Oproti minulé kresbě jsou ve spodní části kmene naznačeny kořeny. K hornímu okraji kmene jsou dokresleny jednou čarou větve. Aby bylo patrné, že je to listnatý strom, jsou linie větví obtaženy kruhovitými liniemi. Dle popisu autora se jedná o dub, který roste v lese.

Prvek Pružiny: Prvek, který kreslil na magnetickou tabuli se mu zdařil lépe než ten, který následně ztvárnil v pracovním listu (obr. č. 239). Nicméně oproti třetímu setkání jsou při kresbě především zleva doprava, vidět oddělené tvary smyček, kterých dříve nebyl schopen.

Reflexe:

Svým způsobem byla skupina ráda, že již nebudeme pokračovat v nácviu grafomotorických prvků, ale budeme více tvořit.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své síť, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Grafomotorický prvek pružiny byl posledním naplánovaným elementem našich setkání. Bylo velmi přínosné porovnání současného porovnání ztvárnění prvku s prvním setkáním při třetí lekci. Posun v grafomotorické dovednosti členů skupiny je nepopíratelný. Je pozoruhodné, že i když prvek není nakreslen zcela přesně, jsou patrné změny v provedení, ladnosti tahu či tlaku na psací náčiní. Rozhodla jsem se, že pokud člen skupiny bude na setkání, jehož součástí bude kresba projektivní výtvarnou technikou chybět, dokreslí svou kresbu na dané téma individuálně, po ukončení následujícího setkání.

Na následující arteterapeutické setkání jsem naplánovala projektivní výtvarnou techniku postavy. Dále bych ráda před fraktální kresbou zařadila Šmahelův test barev a následně členové skupiny nakreslí kontrolní diagnostickou fraktální kresbu. Dle času se jí také pokusí vymalovat.

4.6.15 Dvacáté setkání: Fraktální kresba „Kontrolní diagnostická fraktální kresba“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- podpora koncentrace, zaměření na dokončení úkolu

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje fantazie, představivosti a kreativity

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír A4 gramáž 120g/m, tužka HB, guma, sada pastelek 24 barev (mimo bílé) pro každé dítě, maska na oči, stopky

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, projektivní výtvarná technika – kresebný test postavy, Šmahelův test barev, kontrolní fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci sprádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:**
Má cílová skupina předškolních dětí společně se mnou ušla velkou cestu. Nastal čas dětem připomenout, že naše společná arteterapeutická práce se chýlí ke konci. Od této chvíle již nebudeme kreslit prvky a vkládat je do našich pavučin, ale budeme více zkoušet naše tvůrčí schopnosti.

Zadání:

Kresebný test postavy:

Instrukce jsou shodné jako při šestém setkání, jež jsou popsány v kapitole 4.5.3.

Povídání o fialové barvě:

Fialová barva je barva síly a energie. Zamyslete se, co dává sílu vám?

Fialovou barvu můžeme rozdělit na tmavou, která nám může pomoci rychleji dosáhnout našeho cíle. Pokud na tmavě fialovou pastelku nebudeme tlačit, rázem získáme světle fialový odstín této barvy, která nám dodají sílu a podporu na naší cestě. Pokud tedy máme pocit, že se nám nedaří něčeho dosáhnout, nemáme dostatek sil, obklopíme se více fialovými barvami.

Mnoho fialové barvy v přírodě nenalezneme – například květiny, fialky, levandule, kosatce, ...

Šmahelův test barev; fraktální kresba; technika vybarvování prvních fraktálních kreseb:

Instrukce a postup jsou popsány v 2. setkání s fraktální kresbou, kapitola 5.5.3.

Antonie:

Kresba postavy: Tentokrátě Antonie nakreslila poměrně malou postavu. Umístila ji v pravé dolní části papíru. Postava nemá nakresleny ruce. Tělo je ztvárněno trojúhelníkovým tvarem, na nějž nasedá hlava, krk není nakreslen. Dolní končetiny jsou nakresleny jednou linií, bez zakončení chodidel (obr. č. 240). Dle popisu autorky se jedná o postavu tety.

Kontrolní fraktální kresba: příloha č. 7, fraktál (obr. č. 241), Šmahelův test (obr. č. 242)

Bohunka:

Kresba postavy: V porovnání s prvním projektivním testem je tato postava nakreslena menší. Tělo se směrem k hlavě zužuje, chybí krk, který v první kresbě byl znázorněn. Končetiny jsou nakresleny jednou čarou bez zakončení dlaněmi a chodidly. Detaily obličeje a nakreslení vlasů je shodné (obr. č. 243). S kresbou byla hotova poměrně rychle. Postava, kterou nakreslila je prý ona sama.

Kontrolní fraktální kresba: příloha č. 8, fraktál (obr. č. 244), Šmahelův test (obr. č. 245)

Johanka:

Kresba postavy: Oproti minulému kresebnému testu si Johanka položila papír před sebe vertikálně. V centru plochy nakreslila středně velkou postavu, která znázorňuje ji samotnou. Kresba postavy má všechny náležitosti. Oproti prvnímu ztvárnění postavy jsou dolní končetiny zakončeny botami. Detailem, který upoutá pozornost jsou velmi krátké ruce (obr. č. 246).

Kontrolní fraktální kresba: příloha č. 9, fraktál (obr. č. 247) Šmahelův test (obr. č. 248)

Monika:

Kresba postavy: Papír si před sebe položila opět vertikálně. Postava znázorňuje ji samotnou. Postup kresby byl velmi zajímavý, Monika začala kresbu postavy od levé nohy, pak ztvárnila pravou a postupovala směrem nahoru. Postava je o něco větší, než kterou nakreslila při prvním

kresebném testu. Posun ve vývoji a kresebných dovedností je patrný v několika znacích. Končetiny a krk jsou kresleny dvoudimenzionálně. Krk v první kresbě chyběl zcela. Paže jsou zakončeny dlaněmi a prsty, nohy jsou ukončeny botami. Detailem, který je stínováním zvýrazněn, je krk a paže, tyto části těla postavy jsou vystínovány. Ústa jsou ztvárněny písmenem „W“, jak mě Monika informovala takovéto ústa mají postavy v počítačových hrách (obr. č. 249).

Kontrolní fraktální kresba: na setkání nebyla

Lucie:

Kresba postavy: První rozdíl byla horizontální poloha papíru. Lucie oproti minulému kresebnému testu nakreslila o poznání menší postavu. Tvar těla se shoduje s předešlou kresbou, u paží a nohou je náznak nakreslení dvoudimenzionálně. Postava je vystínována a je nakreslena silným tlakem (obr. č. 250). Lucie o postavě řekla, že je to ona sama.

Kontrolní fraktální kresba: příloha č. 11, fraktál (obr. č. 251), Šmahelův test (obr. č. 252).

Michal:

Kresba postavy: Michal nakreslil sám sebe. Oproti prvnímu kresebnému testu, kdy poměrně malou postavu nakreslil v horní části vertikálně položeného papíru, nyní se nakreslil ve spodním levém rohu. Postava je přibližně stejně velká jako ta první. Opět je trup ztvárněn obdélníkovým tvarem, na který nasedá hlava. Krk opět není nakreslen. Posun je patrný v kresbě končetin, paže i nohy jsou nakresleny dvoudimenzionálně. Paže končí dlaněmi s prsty a u krátkých nohou jsou znázorněna chodidla (obr. č. 253).

Kontrolní fraktální kresba: příloha č. 12, fraktál (obr. č. 254), Šmahelův test (obr. č. 255)

Dominika:

Kresba postavy: S kresbou postavy si dala o trochu více práce než při prvním kresebném testu. Papír si před sebe položila horizontálně. Ve střední části od spodního okraje nakreslila malou postavu dívky. Začala kreslit nohy hned od spodního okraje papíru, pak přikreslovala další části těla. Oproti minulé kresbě nakreslila trup ve tvaru trojúhelníku, který má znázorňovat šaty. Následně nakreslila krk a hlavu. V porovnání s předešlou kresbou postavy je rozdíl ve ztvárnění nohou, které jsou nyní dvoudimenzionální (obr. č. 256). Dominika o kresbě řekla, že to je ona. Ptala jsem se, proč nenakreslila své postavě vlasy, na to odpověděla, že se jí nechtělo.

Kontrolní fraktální kresba: příloha č. 13, fraktál (obr. č. 257), Šmahelův test (obr. č. 258).

Běla:

Kresba postavy: Kresba postavy se diametrálně liší od prvního kresebného testu. Běla si papír položila vertikálně a přes celou plochu papíru nakreslila sama sebe. V prvním kresebném testu byl papír položen horizontálně a postava je střední velikosti. Běla nakreslila nejdříve velký kulovitý

trup ke kterému přikreslila stejně velkou hlavu a jako poslední postavě dokreslila nohy. Kresbě chybí ztvárnění krku, které nebylo ani u první kresby. Postava také postrádá ruce. Na otázku, proč je postavě nenakreslila mi Běla odpověděla, že neví. Nohy jsou nakresleny již dvoudimenzionálně (obr. č. 259). Postava ztvárňuje ji samou.

Kontrolní fraktální kresba: nebyla přítomna

Samuel:

Kresba postavy: Kresba postavy se od prvního kresebného testu liší velikostí. Při prvním testu kresby postavy, kreslil Samuel na vertikálně položený papír, ztvárněná postava je nakreslena přes celý papír. Při druhém kresebném testu postavy si položil papír horizontálně a samotnou postavu nakreslil v levém spodním rohu papíru. V porovnání kreslířských dovedností se nakreslené detaily postavy prakticky shodují. Jediný prvek, který mě na druhé kresbě postavy upoutal, je jakési oddělení trupu a nohou vodorovnou čarou (obr. č. 260). Samuel opět kreslil sám sebe.

Kontrolní fraktální kresba: nebyl přítomen

Reflexe:

Do popředí zájmu skupiny vstoupila zvědavost. Po ukončení setkání chtěla skupina porovnat Šmahelův test barev a diagnostickou fraktální kresbu s výsledky své práce z druhého setkání. Byly překvapené, jak se kresby některých z nich změnily.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Svým způsobem návrat k počátku našich arteterapeutických setkání bylo velmi zajímavé. Změny kreseb projektivních výtvarných technik, zaznamenávají vývoj jedince. Sledování jejich tvorby, nyní především ve skupině, je velmi zajímavé. Kresbu diagnostického fraktálu s pravidly vykreslování a náhodným výběrem barev, bylo také velmi inspirativní pozorovat. Víceméně nikdo ze skupiny neměl problém s dodržováním pravidel.

Při následujícím arteterapeutickém setkání se budeme věnovat další výtvarné projektivní technice, domu. Fraktální kresbu tentokrát oživíme kresbou a vykreslováním fraktálního obrazce nedominantní rukou.

4.6.16 Dvacáté první setkání: Fraktální kresba „kresba nedominantní rukou“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- podpora propojení obou hemisfér mozku

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje fantazie, představivosti a kreativity

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílý papír formát A4, sada pastelek 74 odstínů barev, černé kuličkové pero, masky na oči, stopky

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, cvičení na koordinace pohybu, projektivní výtvarná technika – kresebný test domu, fraktální kresba nedominantní rukou

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:**
Na úvod jsem se dětí zeptala, jak se těší na dnešní setkání. Co myslí, že dnes budeme dělat. Zda chce někdo na úvod něco skupině říci.

Zadání:

Cvičení pohybové koordinace:

Cviky jsme zkoušeli všichni najednou. Pravou rukou jsme předváděli pohyb, že stahujeme roletu, levou rukou jsme ve vzduchu kresli kruh. Následně jsme ruce vyměnili.

Kresebný test domu:

Instrukce jsou shodné jako při šestém setkání, jež jsou popsány v kapitole 4.5.5.

Povídání o růžové barvě:

Pokud chceme zlepšit vztahy jednak sami se sebou, ale také s druhými lidmi, pomůže nám v tom růžová barva. Růžová barva je barvou přátelství, porozumění, soucitu a bezpodmínečné lásky. Víte, co znamená bezpodmínečná láska? Co pro vás znamená slovo láska? Koho máš nejraději?

Růžová barva vzniká smícháním červené a bílé. Mnoho růžové okolo nás v přírodě není – květy stromů, plameňáci, ...

Fraktální kresba nedominantní rukou:

Počáteční zadání bylo shodné jako u jiných fraktálních kreseb. Následně jsem děti požádala, aby si černé kuličkové pero přendali do druhé ruky. Všechny děti ve skupině mají pravostrannou laterální. V praxi to tedy znamenalo kreslení levou rukou, kdy si pravou přidržovaly papír na podložce. Po nakreslení fraktálního obrazce jsem dětem sdělila informaci, že i vykreslování políček budeme dnes realizovat levou, tedy nedominantní rukou. Skupina měla k dispozici sadu 74 barev, rozdělených do skupin dle vhodnosti velikosti políček. Požádala jsem, aby každý ve své kresbě použil minimálně pět barev.

Antonie:

Kresba domu: Kresba domu je v porovnání s prvním testem jednodušší. Antonie se snažila zachytit dům z čelního a bočního pohledu. Dům má vyobrazeny velké dveře s klikou. Okna jsou také velké, jsou však nakresleny poměrně vysoko nad zemí. Dům má nakresleny dva komíny, zde je na první pohled patrný již chybějící R-princip napojení (obrázek č. 261).

Fraktální kresba nedominantní rukou: Antonie byla asi nejvíce ze skupiny vyvedena z míry kresbou nedominantní rukou. Nejprve se domnívala, že se jedná o vtip. Ke kresbě přistupovala s respektem, v liniích jsou patrná zaváhání a střídání tlaků. Sama byla překvapena konečným výsledkem fraktálního tvaru. Podařilo se jí i nedominantní rukou nakreslit středně velkou kresbu umístěnou na střed plochy papíru. Následné vykreslování nedominantní rukou chtěla zcela ignorovat. Argumentovala tím, že výsledek nebude hezký, že to nelze. Nakonec se nechala přesvědčit. Použila pět barev. Úpěnlivě se snažila dodržovat hranice políček, což z počátku nebylo snadné, ale pak nedominantní rukou vykreslila i malá políčka (obr. č. 262).

Bohunka:

Kresba domu: Bohunka si papír před sebe položila na výšku. Kresba domu je velmi podobná úloze z testování iSophi. Jedná se o klasický tvar domu, čtvercová základna a trojúhelníková střecha. K domu je oproti minulé kresbě nakreslen komín, ze kterého se kouří. Opět jich chybí R – systém připojení (obr. č. 263).

Fraktální kresba nedominantní rukou: Úkol pojala jako zábavnou výzvu. Při kresbě linií měla rychlejší tempo. Ztvárnila oválný tvar fraktálu, jednou vyjela z plochy papíru. Vykreslování políček byl pro Bohunku velký problém. Použila také pět barev, tlak při vykreslování je však tak slabý, že jsou barvy takřka neviditelné (obr. č. 264). Po kresbě byla velmi vyčerpaná.

Johanka:

Kresba domu: Papír si před sebe položila horizontálně. Dům je umístěn na střed plochy papíru. Má typický tvar čtvercové základny a trojúhelníkové střechy. Johanka na něm ztvárnila velké dveře a tři velká okna. Oproti minulému provedení je doplněn o komín, ze kterého se kouří. Okolo domu je nakreslen chodník a přede dveřmi je nakreslena rohožka (obr. č. 265).

Fraktální kresba nedominantní rukou: Tentokrát Johanka zvolila pomalejší tempo. Obrazec fraktální kresby je menší velikosti, umístěný v pravém spodním rohu papíru. Při vykreslování políček měla tendenci podvádět a používat pravou ruku. Vykreslování políček není zcela přesné, ale je patrná velká snaha (obr. č. 266).

Monika:

Kresba domu: Kreslila na vertikálně položený papír. Nakreslila na středu malý dům klasické kompozice. Čtvercová základna a trojúhelníková střecha. Do domu vkreslila dveře a jedno okno. Dům má zesílené stěny i střechu, Monika linie zdůraznila více čarami a silným tlakem. Následně vedle domu nakreslila v poměru větší postavu maminky (obr. č. 267).

Fraktální kresba nedominantní rukou: Kreslila střední rychlostí. Linie nejsou ladné, jsou patrné časté záseky a střídání tlaku. Jednou vybočila z plochy papíru. Při vykreslování se snažila o preciznost (obr. č. 268).

Lucie:

Kresba domu: List papíru si před sebe položila horizontálně. Opět je dům nakreslený nakřivo. Snaha Lucie byla zachytit dům z více stran, výsledek vypadá jako dva stejné domy vedle sebe. Obě budovy mají kouřící komíny, které jsou ke střeše napojeny R-systémem. Domy mají vkreslena malá okna. Vedle domu jsou nakresleny dva psi (obr. č. 269).

Fraktální kresba nedominantní rukou: Lucie s kresbou nedominantní rukou neměla problém, do práce se pustila s nadšením. Kreslila střední rychlostí a k jejímu velkému překvapení fraktál nemá kulatý tvar a není tvořen soustřednými kruhy. Fraktál je poměrně velký, jednou bylo vyjeto z plochy papíru. Fraktál obsahuje velké množství velkých polí, které se Lucie celkem zdařila snažila vykreslit. Práce nedominantní rukou ji přišla zábavná a u práce vydržela (obr. č. 270).

Michal:

Kresba domu: Oproti minulé kresbě dům ztvárnil na horizontálně položený papír. Dům je opět nakreslen jedním tahem, základna a střecha v celku. Tentokrát nevěnoval tolik pozornosti při kresbě detailů v prvním patře, kde bydlí s rodiči. Dům opět nemá dveře, v přízemí je nakreslené francouzské okno, z něhož se dívá děda. Dům má nakreslený kouřící komín. Velkou pozornost pak Michal věnoval zahradě a vykreslování záhonků (obrázek č. 271).

Fraktální kresba nedominantní rukou: K úkolu přistupoval bez zjevných emocí. Vzhledem k napojování linií se domnívám, že při kresbě podváděl. Nakreslil fraktál skoro přes celou plochu papíru, z formátu nevybočil. Vykresloval především velká políčka (obrázek č. 272).

Dominika:

Kresba domu: Oproti prvotní kresbě domu si Dominika položila papír před sebe horizontálně, dům je vyobrazen takřka přes celou plochu papíru. Ve středu domu nakreslila dveře, ozdobené věncem a rohožkou. Okna jsou k velikosti domu poměrně malé, jsou ozdobeny závěsy. Na střeše domu je nakreslen kouřící komín (obr. č. 273).

Fraktální kresba nedominantní rukou: S kresbou nedominantní rukou neměla problém, naopak všechny hlídala a upozorňovala na dodržování pravidel. Kreslila střední rychlostí. Nakreslila malý fraktální tvar na středu plochy papíru. Při vykreslování políček byla oproti minulým setkáním velmi důsledná a vykreslila více políček, než bylo zadáno (obr. č. 274).

Běla:

Kresba domu: Papír si před sebe položila horizontálně a nakreslila dům téměř přes celou plochu papíru. Tvarově si je dům více podobný, trojúhelníková střecha a obdélníková základna. Dům má nakreslené dva komíny po stranách střechy. Jsou nakresleny dveře s klikou i okna. Je zde zastoupen i princip transparentnosti, uvnitř domu je nakreslena celá rodina (obr. č. 275).

Fraktální kresba nedominantní rukou: na setkání nebyla

Samuel:

Kresba domu: Ke kresbě domu použil oranžovou pastelku. Papír si před sebe položil vertikálně, dům je nakreslen přes 2/3 plochy papíru. Při kresbě Samuel využil principu rentgenového vidění, nakreslil schodiště a v prvním patře jeho pokoj i s ním, jak leží v posteli. Ve spodní části domu jsou nakresleny dvojce dveře, jedny vypadají jako otevřené. R – principem je ke střeše přikreslen kouřící komín (obr. č. 276).

Fraktální kresba nedominantní rukou: Samuel kreslil střední rychlostí. Fraktální kresba je menší velikosti a je umístěna v pravém horním rohu papíru. Kresba není ztvárněna jedním tahem. Při vykreslování políček použil zadaných pět barev, nevykresloval však políčka, ale shluky více políček (obr. č. 277).

Reflexe:

Z počátku považovali členové skupiny toto setkání jako velmi obtížné. Postupně však zjišťovali, že lze poměrně kvalitně kreslit i levou rukou. Jako velmi zábavné hodnotili cvičení v úvodu setkání.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Kresba nedominantní rukou je všeobecně vnímána jako obtížná aktivita i u dospělých klientů. Velmi mě zajímalo, jak se k této výzvě postaví členové mé cílové skupiny. Přes prvotní nejistotu a rozpaky se děti uvolnily a nakreslily zdařilé fraktální kresby. Taktéž vykreslování políček byla velká výzva, dle mého pozorování se pouze některým dětem zdařilo střídat tlak na psací nástroj.

Pro příští setkání jsem zvolila „skupinovou fraktální kresbu“. Zajímá mě, jak se skupina postaví ke společné výtvarné práci. V rámci setkání také realizujeme projektivní výtvarná test – kresbu rodiny.

4.6.17 Dvacáté druhé setkání: Fraktální kresba „skupinová fraktální kresba“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- podpora spolupráce v rámci skupiny

Střednědobý cíl:

- podpora rozvoje fantazie, představivosti a kreativity

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílá papír formát A4, velkoformátový/balící papír přes celý stůl, obyčejná tužka HB, černé fixy, sada pastelek 74 odstínů barev, masky na oči, stopky, lepicí páska

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, projektivní výtvarná technika – kresebný test rodiny, skupinová fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.
- **Motivační rozhovor:**
Předposlední společné setkání jsme započali opět zvědavými otázkami týkající se toho, co dnes budeme dělat. Velký balicí papír děti velmi navnadil.

Zadání:

Kresebný test rodiny

Instrukce jsou shodné jako při šestém setkání, jež jsou popsány v kapitole 4.5.6.

Povídání o oranžové barvě:

Oranžová barva je barvou spolupráce. Přispívá k harmonizaci vztahů ve skupině nebo také v rodině. Pomáhá nám také objevovat v čem jsme nejlepší, rozvíjí naše nadání a podporuje nás k tvořivé tvorbě a vyjadřování.

Pracujete rádi ve skupině nebo dáváte přednost samostatné práci? Tu skupinovou si za chvíli vyzkoušíme.

Oranžová barva vzniká smícháním červené a žluté. Pokud v barvě převažuje žlutá barva nad červenou, mluvíme o žlutooranžové. Pokud je to naopak, nazýváme ji červenooranžovou. V případě, že k oranžové přidáme bílou barvu, vznikne nám odstín broskvové či barva kůže.

Skupinová fraktální kresba

Na vedlejším stole byl připraven velký formát balicího papír, který byl ke stolu přilepen lepicí páskou. Domluvili jsme se v rámci skupiny, že ve fraktální kresbě budeme postupovat jeden po druhém. Každý člen bude kreslit linie po dobu 1 minuty. Po nakreslení fraktálního obrazce jsem do středu stolu položila krabici s 74 odstíny pastelek a požádala skupinu, aby fraktál společně vykreslili (obr. č. 278, 279).

Antonie:

Kresba rodiny: Kresba rodiny zahrnuje všechny členy, kteří jsou nakresleny v jiném pořadí než při prvním kresebném testu rodiny. Začátek kresby byl znázorněním spodní linie „trávy“, na níž řadila postavy. Jako první nakreslila mladší sestru, pak sebe, maminku a tátu. Postavy jsou velikostně kresleny se vzrůstající tendencí od nejmladší a nejmenší sestry, po největšího tatínka.

Ženské postavy mají ztvárněný trup trojúhelníkem, dle autorky to jsou šaty. Otec má trup znázorněný kruhovým tvarem. Nohy jsou kresleny dvoudimenzionálně bez zakončení chodidel či bot. Paže postavy neměly, byly dokresleny až po dotazu, proč je nemají nakreslené. Z tohoto důvodu jsou paže nakresleny jednou barvou, bez zakončení dlaněmi. Hodně pozornosti věnovala Antonie detailům šatů. Nakonec dokreslila slunce (obr. č. 280).

Skupinová fraktální kresba: Do práce se pustila s nadšením sobě vlastním. Linie fraktální kresby kreslila ladně a plynule. Vykreslování políček fraktálního obrazce ji bavilo. Velmi toužila po úplném dokončení práce a aktivně pobízela ostatní k práci.

Bohunka:

Kresba rodiny: Bohunka vyobrazila stejné složení své rodiny jako při prvním kresebném testu. Opět v sestavě rodiny chyběl táta. Postavy jsou nakresleny v řadě vedle sebe. Oproti minulé kresbě jsou postavy menší velikosti a celková kompozice je doplněna o atributy, které jednotlivé postavy charakterizují. Jako první postavu nakreslila staršího bratra (již je dospělý), kterému přikreslila mobilní telefon. Vedle nakreslila velkou maminku, které přikreslila pračku, z důvodu stálé péče o domácnost. Pak nakreslila sebe. Následně ztvárnila pŕlměsíc, který pojmenovala houpačkou pro babičku. Babičku nakreslila jako poslední. Trup postav má obdél níkový tvar, pouze maminka má nakreslený krk. Končetiny jsou nakresleny jednou linií a nejsou zakončeny. Kresba byla realizována poměrně rychle pastelky použít nechtěla (obr. č. 281).

Skupinová fraktální kresba: Kresba linií s maskami na očích ji velmi motivovala. Kreslila pomalu a systematicky jezdila fixem po papíře. Vykreslování fraktálního objektu ji přišlo náročné. Sama vykreslila pomalu pouze pár políček a spíše sledovala ostatní.

Johanka:

Kresba rodiny: Johanka oproti prvnímu kresebnému testu nakreslila celou rodinu. Ve středu papíru je velká postava táty. S rozježenými vlasy, velkými pažemi a dlouhýma nohama. Táta Johanka při kresbě popsala jako velkého muže, který má velké silné ruce, které ji dokáží vyhodit do výšky. Po levém boku táty nakreslila Johanka sebe v růžových šatech. Na pravé straně je ztvárněna maminka v červených šatech. Postavy mají všechny náležité detaily – krk, dvoudimenzionálně ztvárněné končetiny, paže ukončeny dlaněmi, nohy botami. Zajímavý detail jsou u Johanky a maminky krátké ruce, jako by neměly paže, ale rovnou dlaně. Všechny osoby se usmívají (obr. č. 282).

Skupinová kresba: Ráda se do práce zapojila, kreslila rychlejším tempem, měla tendenci pohybovat se na malém prostoru. Fraktální obrazec vykreslovala s nadšením.

Monika:

Kresba rodiny: V porovnání s počáteční kresbou rodiny je patrný velký rozdíl. Monika tentokrát nakreslila všechny členy své rodiny, tedy i s nejstarší sestrou. Postavy jsou vyobrazeny v jakési pyramidě, na vrcholu je Monika, pod ní je starší sestra, vedle poměrně velká maminka. Ve třetí řadě je táta, který oproti ženským postavám má kulatý trup. Úplně v pravém rohu je zobrazena nejstarší sestra. Postavy mají vůči trupům malé hlavy. Výrazným prvkem je u všech postav zdůrazněný krk. Končetiny postav jsou již ztvárněny dvěma čarami. Paže jsou ukončeny dlaněmi, nohy chodidly nebo botami (obr. č. 283).

Skupinová fraktální kresba: Na svůj prostor kresby linií se těšila. Kreslila středně rychle, uvolněnými dlouhými tahy. Při vykreslování políček postupovala pečlivě a pomalu.

Lucie:

Kresba rodiny: Lucie se na kresbu rodiny těšila. Opět nakreslila kompletní rodinu, nicméně v jiném pořadí než při prvním kresebném testu. Postavy jsou nakresleny v řadě vedle sebe. Jako první nakreslila Lucie maminku, se kterou si dala poměrně dost práce. Vedle nakreslila tatínka, který má černý obličej. Dotazovala jsem se proč to tak je. Lucie mi odpověděla, že je tatínek často špinavý i na obličej. Vedle otce je nakreslena mladší sestra, pak nakreslila sebe a nakonec staršího bratra. Lucie věnovala pozornost detailům - ušpiněný obličej, růžové tváře či uši s náušnicemi. Postavy nemají krk, končetiny jsou ztvárněny jednou čarou, ukončené rozbočením či kruhem. Obdobně řešila ukončení končetin i při první kresbě (obr. č. 284).

Skupinová fraktální kresba: Kresba linií fraktálu ji zaujala, vybarvování již méně. S vykreslováním políček otálela, spíše ji zajímalo dění okolo.

Michal:

Kresba rodiny: Při komparaci kreseb na počátku setkání a nyní není příliš mnoho rozdílů. Michal nakreslil postavy v řadě, první je táta, následuje máma a poslední je on. Postavy jsou opět nakresleny stejným kreslířským stylem - dlouhé obdélníkové tělo, na které nasedá hlava, krk zcela chybí. Nohy jsou opět jeho charakteristickým způsobem zahnuty nahoru. Zajímavý prvek je ztvárněn u postavy maminky, přibližně v oblasti břicha je nakreslený jakýsi červený mrak. Michal tento prvek interpretoval jako sukni. Následně jsme se dozvěděli, že maminka je těhotná (obr. č.285).

Skupinová fraktální kresba: Při skupinové kresbě byl jedním z vůdčích členů, kteří se snažili celou akci řídit. Fraktální linie kreslil dlouhé, ladné. Vybarvování fraktálního obrazce ho bavilo.

Dominika:

Kresba rodiny: S kresbou rodiny si Dominika nedala příliš práce. Ve střední části papíru nakreslila čtyři postavy. První je nakreslena maminka, vedle starší bratr, následuje tatínek a poslední

je Dominika. Postavy jsou nakresleny velmi jednoduše - kulovitý či trojúhelníkový trup, hlava a končetiny nakresleny jednou linií bez jakéhokoliv ukončení. Tři z postav mají ztvárněný krk, jinak detaily chybí, ztvárnění obličeje je strohé (obr. č. 286).

Skupinová fraktální kresba: Skupinová práce ji zaujala, zapojila se do kresby linií mezi prvními. Snažila se o uvolněný pohyb ruky vycházející z ramenního kloubu, kreslila dlouhé linie. Vybarvování políček ji nečinil problém, připomínky měla k délce práce.

Běla:

Kresba rodiny: Členy své rodiny nakreslila v řadě zleva doprava. První nakreslila maminku, vedle tatínka, pak sebe, a nakonec mladšího bratra. Ženské postavy mají trojúhelníkový tvar trupu a jsou vykresleny červenou barvou. Mužské postavy mají kulatý tvar trupu a jsou vybarveny zelenou barvou. Postavy nejsou nakresleny se všemi detaily, které by již kresba měla obsahovat. U všech postav chybí krk. Některé končetiny jsou nakresleny dvoudimenzionálně. Paže ani nohy nejsou zakončené. Postava Běly nemá ruce, když jsem se ptala proč, odpověď zněla, že je má za zády (obr. č. 287).

Skupinová fraktální kresba: Do skupinové práce se zapojila s ostychem. Linie kreslila velmi pomalu. Fraktální obrazec vykreslovala v tichosti, do společné komunikace se nezapojovala.

Samuel:

Kresba rodiny: Při kresbě rodiny tentokrát nakreslil celé postavy. Kresba zahrnuje všechny členy, které jsou řazeny při spodní linii hrany papíru. Jako první je vyobrazena maminka, které nezapomněl udělat dlouhé černočervené vlasy, které odpovídají realitě. Vedle je nakreslen o něco větší táta. Vedle tatínka je vyobrazen mladší bratr a poslední je nakreslen Samuel. Krk a paže jsou nakresleny pouze jednou čarou. Paže jsou ukončeny rozbočením, nohy kruhovými tvary (obr. č. 288).

Skupinová fraktální kresba: Do fraktální kresby se mu příliš nechtělo. Linie kreslil poměrně jistou rukou, po poměrně velké ploše papíru. Vykreslování fraktálu ho nebavilo, často se ptal, jestli to už bude hotové a půjdeme ven za ostatními.

Reflexe:

Skupinovou fraktální kresbu skupina hodnotila velmi pozitivně. Z konečného výsledku byly děti nadšené a ihned jsme ho museli umístit do šatny na nástěnku, aby ho viděli i rodiče. Vykreslení fraktálního obrazce hodnotily jako náročné. Děti byly překvapené, že i když jich bylo na jednu kresbu mnoho, práce jim trvala poměrně dlouho. Někomu se zdála až nekonečná.

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Skupinová fraktální kresba je úplně jiná arteterapeutická činnost, než jsme doposud realizovali. Jako pozorovatel velmi pozitivně hodnotím přístup skupiny. Děti se bez problémů domluvily na pořadí kresby a navazovaly jeden na druhého. Následně v tichosti sledovaly kresbu ostatních. Povšimla jsem si postojů a rozmluv členů skupiny nad fraktálním obrazcem. Následná skupinová práce – vykreslení jednotlivých políček fraktálu byla náročná. Přestože skupina byla kompletní, velký formát kresby obsahoval mnoho polí. Abychom docílili dokončení úkolu, v poslední fázi jsem skupině určovala konkrétní barvu, kterou měli vykreslit pět políček. Musím konstatovat, že tento krok práci oživil a dosáhli jsme cíle, dokončení celého díla.

Na závěrečné setkání jsem pro skupinu připravila techniku „umělecké fraktální kresby“. Závěrem projektivních výtvarných testů bude kresba začarované rodiny, jenž bude doprovázena technikou řízené imaginace.

4.6.18 Dvacáté třetí setkání: Fraktální kresba „umělecká fraktální kresba“

Cíle:

Krátkodobý cíl:

- propojení fraktální kresby s výtvarným médiem – akvarelovými pastelkami

Střednědobý cíl:

- rozvoj představivosti a fantazie

Dlouhodobý cíl:

- aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: bílé papíry formát A4, obyčejné tužky HB, sada pastelek 24 odstínů barev (pro každé dítě), sada uměleckých akvarelových pastelek 24 odstínů barev, bílý akvarelový papír formát A4, černé kuličkové pero, kulatý štětec malého průměru, kalíšek s vodou, masky na oči

Metoda: práce se skupinou (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, projektivní výtvarný test – začarovaná rodina, umělecká fraktální kresba

Postup:

- **Uvítací rituál:** zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci sprádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

- **Motivační rozhovor:**

Děti byly připravené na ukončení našich arteterapeutickými setkání a s pavoučkem Videm. Když si prohlížely množství kreseb, které jsme spolu tvořily, tak vypadaly, že jsou na sebe pyšné. S chutí se chtěli pustit do další práce.

Zadání:

Kresebný test začarovaná rodina

Instrukce jsou shodné jako při šestém setkání, jež jsou popsány v kapitole 4.6.1.

Umělecká fraktální kresba

Motivační příběh: Pavouček Vid se naučil již mnoho tanečních kroků a pravidel. Pavučiny, které tkal byly pevné, originální a barevné. Těšil se ze své práce, z příjemných pocitů, které při práci zažíval. Užil si mnoho krásných chvil se svými přáteli. Nyní však měl chuť pustit se do objevování něčeho nového, co by nebylo svázáno tolika pravidly. Pavouček Vid se stal umělcem.

Nejprve jsem dětem rozdala bílé akvarelové čtvrtky, černá kuličková pera a masky na oči. Instrukce: v pravém horním rohu udělejte tečku, pak si nasadíte masku na oči. Ruka, která nekreslí bude přidržovat po straně papír, ruku ve které máte kuličkové pero položíme nad papír. Až řeknu teď budete volně kreslit linie. Ruka volně klouže po papíru, snažíme se kresbu jedním tahem, když náhodou vyjedete z plochy papíru volně se vrátíte a pokračujte v kresbě. Nevkreslujeme žádné prvky, které jsme se učili s pavoučkem. Až řeknu stop, odložíte kuličková pera a sundáte masky.

Teď přichází řada na vás, umělci. Dnes budeme kreslit rozmývatelnými akvarelovými pastelkami. Ze sady si vyberte čtyři barvy, které použijete ve své kresbě. Pro dnešek zapomeňte na všechna pravidla. Nebudeme vykreslovat jednotlivá políčka, nebudeme střídat tlak. Jednou barvou může vykreslit tolik políček vedle sebe kolik se vám bude líbit. Pokud vám vaše kresba něco připomíná, zkuste to ve své kresbě zvýraznit. Až budete mít kresbu vykreslenou pastelkami, vezměte si kalíšek s vodou a jednotlivé barvy rozetřete štětcem s vodou. Nakonec svou kresbu pojmenujte.

Antonie:

Začarovaná rodina: Technika řízené imaginaci ji ničím nevyvedla z míry, příběh si vyslechla a začala tvořit. V porovnání s prvním kresebným testem jsou postavy všechny přibližně stejně velké, jsou nakresleny v jedné řadě. Maminku nakreslila jako kočičku, protože se jí líbí jak, umí odpočívat a vyhřívat se na sluníčku. Napravo od ní nakreslila sebe jako sovu. Proč nevěděla, prostě ji to napadlo. Vedle sebe nakreslila mladší sestru, kterou vypodobnila jako motýlka. Jako důvod uvedla, že sestra stále někde lítá. Na volné místo na pravé straně papíru nakreslila tatínka v podobě jelena. Na dotaz, proč právě jelena, odpověděla, že ho zrovna umí nakreslit. Pak přemýšlela a dodala, že je táta myslivec a často chodí v noci do lesa „sednout si na posed“, tak asi proto. Kresbu doplnila o usměvavé slunce (obr. č. 289).

Umělecká fraktální kresba: Zpočátku byla sdělením, že dnes má zapomenout na vše, co se o fraktální kresbě dozvěděla, trochu vyděšená. Obrazec fraktální kresby je středně velký, umístěný na střed. Linie kreslené černým kuličkovým perem jsou ztvárněny stejným tlakem a poměrně plynulým pohybem ruky. Na vybarvení své kresby zvolila červenou, zelenou a žlutou. Rozmývání barev vodou ji bavilo, líbilo se jí, jak se vpíjí do sebe. Svůj obraz nazvala „Jarní louka“ (obr. č. 290).

Bohunka:

Začarovaná rodina: Příběh si v tichosti vyslechla a po chvíli rozjímání se pustila do práce. Nejdříve nakreslila zeleného tvora, prý žábu. Žába by mohla být maminka. Když, jsem se dotázala proč ji k mamince sedí žába, tak se zamyslela a řekla, že to spíš bude starší bratr, protože ten se chodí otužovat do rybníka. Vedle zprava nakreslila hnědé zvíře, dle popisu je to začarovaná babička do osla. Nakreslila mu kučery na hlavě jako má babička. Pak nakreslila černého kocoura – staršího bratra, pak k němu přiřadila maminku. Jako vlastnost, která ji k tomu přiměla je mazlení. Nakonec nakreslila na levé straně od žáby sebe jako ovečku, protože má ráda měkoučké oblečení. V porovnání s původní kresbou začarované rodiny, není nakreslena postava kouzelníka. Počet postav je stejný, opět nezahrnula svého otce (obr. č. 291).

Umělecká fraktální kresba: nebyla účastna

Johanka:

Začarovaná rodina: Tentokrát se Johanka pustila s velkou chutí do práce. V horní polovině papíru, nakreslila velké modré zvíře. Dle popisu je to táta a je začarovaný do psa. Tohle zvíře zvolila kvůli velikosti táty. Pod ním jsou dvě zvířata přibližně stejné velikosti. Jedná se o kočky. Levá fialová kočka je Johanka a pravá červená kočka je maminka. Nakreslila sebe a maminku jako kočky, protože se rády mazlí (obr. č. 292).

Umělecká fraktální kresba: Představení aktivity ji nadchlo. Nakreslila středně velký fraktál, na středu plochy papíru, v horní části s plochy vybočila. Z barev si vybrala červenou, modrou, zelenou

a fialovou. Práce s akvarelovými pastelkami se jí líbila, nakonec dokreslila svému dílu obličej. Svůj výtvar nazvala chobotnice z moře, jejíž jméno je Zlatinka. Se svou prací byla velmi spokojená (obr. č. 293).

Monika:

Umělecká fraktální kresba: na setkání nebyla

Začarovaná rodina: odstěhovala se

Lucie:

Začarovaná rodina: Tentokrát si Lucie položila papír před sebe horizontálně a jednotlivá zvířata řadila vedle sebe. Nejdříve nakreslila největšího tvora na pravé polovině papíru. Dle popisu je to táta začarovaný do koně. Táta je hodně rychlý a hodně toho zvládne. Z levé strany před koněm je nakreslena maminka v podobě pavoučka. Lucie maminku popsala jako pracovitou. Nad pavoukem se vznáší motýl, který znázorňuje mladší sestru. Vlevo od pavouka je oranžové zvířátko, dle popisu je to Lucie a nakreslila se jako kočička. Nakonec nakreslila staršího bratra. Přemýšlela kam ho nakreslit, původně přemýšlela o prostoru nad koněm, ale tuto variantu zavrhl. Odůvodnila to, že bratr si nerozumí s jejich tátou. Nakonec ho nakreslila vedle sebe v podobě modrého psa (obr. č. 294).

Umělecká fraktální kresba: Z předložené aktivity byla z počátku rozpačitá. Nakreslila středně velký fraktál, umístěný na středu plochy papíru. Bylo to poprvé co fraktální kresba Lucie neobsahuje soustředné kruhy. Pro vymalování si vybrala více barev – žlutou, oranžovou, fialovou, modrou, zelenou a černou. Práce s akvarelovými pastelkami ji nijak neohromila, některá políčka nejsou rozetřena vodou, na obraze jsou vidět cákance. Svou kresbu nazvala „Duhou“ (obr. č. 295).

Michal:

Začarovaná rodina: Na této kresbě si Michal nechal záležet. Uprostřed papíru nakreslil poměrně velké zelené zvíře. Popsal ho jako dinosaura, do kterého začaroval tátu. V pravém horním rohu vyobrazil hnědé zvíře, jelena, který má znázorňovat maminku. Sebe nakreslil jako žlutého motýla ve středu. Levá část papíru, stejně jako při první kresbě, náleží prarodičům. Děda je začarovaný do jiného druhu dinosaura a babička do malé žabky. Proč přidělil tyto zvířata jednotlivým členům rodiny nevěděl. Kresba má více detailů a barev než ta původní (obr. č. 296).

Umělecká fraktální kresba: Nakreslil fraktál velkého tvaru, takřka přes celou plochu papíru, ani jednou z papíru černým kuličkovým perem nevybočil. Barvy, které si vybral jsou červená, černá, modrá a zelená. Své dílo nazval „Živá planeta“. Ptala jsem se co znamenají jednotlivé barvy. Zelená jsou lesy a louky, modrá je voda, černá pole a červená znázorňuje červené střechy domů (obr. č. 297).

Dominika:

Začarovaná rodina: Nejdříve vůbec kreslit nechtěla, prý neumí kreslit zvířata. Po chvíli se do práce pustila. Nakreslila čtyři malá zvířata při spodním okraji listu papíru. První nakreslila prase, do kterého začarovala bratra. Jako důvod uvedla, že s ním sdílí pokoj a bratr je hodně nepořádný. Pak nakreslila sebe jako ptáčka, chtěla by vidět svět z výšky. Vedle sebe nakreslila o něco málo větší zvíře, které popsala jako psa. Pes znázorňuje tatínka, který je takový strážce rodiny. Poslední nakreslila o něco menší kočičku. Do tohoto zvířete zaklela maminku, protože se ráda mazlí (obr. č. 298).

Umělecká fraktální kresba: na setkání nebyla

Běla:

Začarovaná rodina: Tentokrát Běla opravdu kreslila svou začarovanou rodinu. Oba rodiče ztvárnila jako jednorožce. Na otázku proč odpověděla, že má ráda jednorožce i rodiče. Sebe nakreslila jako velkou včelu a mladšího bratra jako malou včelu (obr. č. 299). Proč nedokázala popsat.

Umělecká fraktální kresba: na setkání nebyla

Samuel:

Začarovaná rodina: Kresba začarované rodiny je také zdařilejší než na počátku setkání. Zvířata jsou difuzně rozmístěna po ploše papíru. Uprostřed je oranžové zvíře znázorňující maminku, slonici. V levém rohu pod maminku nakreslil sebe v podobě modré kočky, má kočky rád. V pravém spodním rohu je zelené zvíře, které dle popisu znázorňuje bratra, začaroval ho do podoby želvy. V levém horním rohu je nakreslen táta jako oranžový ještěr. V pravém horním rohu je ztvárněna beruška, babička a zelená moucha - děda (obr. č. 300). Popis, proč Samuel zvolil právě tyto zvířata pro své členy rodiny nevěděl.

Umělecká fraktální kresba: na setkání nebyl

Reflexe:

Umělecká fraktální kresba se dětem líbila, byly překvapené, že dnes nemusí dodržovat tolik pravidel. Většina z nich zůstala u kresby abstraktních obrazů a jejich následném popisu. Všichni se postupně rozloučili s pavoučkem Videm, který jim na památku naší společné práce věnoval masky na oči (obr. č. 301).

Ukončení setkání:

Zatočení letokruhem přání a při jeho točení odříkání krátké říkanky: „Jako pavoučci spřádáme své sítě, ať využijem sílu každé nitě“.

Vlastní zhodnocení setkání:

Poslední setkání bylo velmi zajímavé a naplněné jako předešlé. Řízená imaginace nebyla pro skupinu ničím novým. Kresebné výtvary jsou mnohem detailnější a mnohdy i barevnější než při první kresbě na počátku arteterapeutických setkání. Umělecká fraktální kresba se stala oživením představivosti a kreativity, ale i přes možnost vkreslit reálné tvary, zůstala většina dětí u abstraktní kresby. Následné popisy kreseb byly velmi zajímavé, propojovaly zkušenost dětí se světem fantazie.

4.7 Kontrolní diagnostika iSophi

Cíl: realizace psychologicko – pedagogické diagnostiky iSophi

Prostředky: místnost (třída v MŠ) bez rušivých podnětů

Pomůcky: testovací sada iSophi pro věkovou skupinu 5-7 let, tužka HB

Metoda: práce s jedním dítětem (bez přítomnosti další osoby), rozhovor, pozorování, pracovní listy, testovací otázky.

Postup:

Motivační rozhovor: Dítěti jsem sdělila, že dnes budeme pracovat na připravených úkolech a pracovních listech, které obsahuje krabička ležící před ním. Úkol dítěti vždy vysvětlím, popřípadě společně uděláme vzorové úlohy. Ničeho se nemusí obávat, pokud nebude vědět odpověď, vůbec nevádí. Naším cílem je zjistit, kde si není jisté a pak se na tuto oblast více zaměřit.

Zadání:

Diagnostika je zaměřena na 13 oblastí (grafomotorika, předmatematické představy, prostorová představivost, časová orientace, zrakové vnímání, sluchové vnímání, verbální myšlení, sociální porozumění, emoční zralost, pracovní zralost, sebeobsluha, jemná motorika, hrubá motorika). Sada obsahuje 24 úkolů. Součástí je i záznam aktivního pozorování. Pokud je dítěti předložen pracovní list, používá ke grafickému projevu obyčejnou tužku HB.

Vyhodnocení:

Vyhodnocení diagnostického nástroje iSophi je znázorněno v přehledném grafu v porovnání s výsledky z testování na úvodu výzkumného projektu. Stručně pouze popíši průběh setkání, které

se v grafickém znázornění nepromítají. Graf zaznamenávající pozorované oblasti rozvoje dovedností dítěte bude uveden v příloze práce.

Antonie: Délka trvání testování 40 minut. Pracovala s velkým soustředěním, opakování zadání nebylo potřebné. Postupovala systematicky, bez zbytečného otálení. Tempo grafomotorického projevu bylo přiměřené, stejně tak i tlak na psací náčiní (příloha č. 14).

Bohunka: Délka trvání testu 40 minut. Koncentrace pozornosti byla po celou dobu testování přiměřená. Zadávání úkolů nebylo nutné opakovat, ani zvýšená motivace k dokončení nebyla potřebná. Tlak na tužku byl poměrně slabý. Tahy jsou plynulé, provedené v pomalejším tempu (příloha č. 15).

Johanka: Délka trvání testu 45 minut. Pozornost v průběhu testování mírně kolísala. Tentokrát nebylo potřebné každý úkol opakovat, ani zvýšená motivace k dokončení nebyla nutná. Taktéž nebyla patrná psychická únava. Při grafomotorických úkolech byla zřejmá plynulost tahů v rychlejším tempu, přítlak na psací náčiní se mírně snížil (příloha č. 16).

Monika: Délka trvání testu 55 minut. Pozornost v průběhu testování značně kolísala. Při plnění zadaných úkolů vyžadovala časté opakování zadání. Velmi často odpovídala „že nerozumí“. Taktéž byl zřejmý psychomotorický neklid a nástup psychické únavy. Tempo grafomotorického projevu bylo pomalé, nejisté s častými zárazy (příloha č. 17).

Lucie: Testování u Lucky trvalo 45 minut. V průběhu testování byla Lucie výrazně více koncentrovaná než při prvním testu. Mírné kolísání pozornosti. Tentokrát Lucie nevyžadovala časté opakování zadaného úkolu, snažila se více pracovat samostatně. Tempo grafomotorického projevu bylo plynulejší bez výrazných zárazů, přítlak na psací náčiní byl přiměřený (příloha č. 18).

Michal: Délka testování 35 minut. Michal byl schopen soustředění po celou dobu testování. Grafomotorický projev byl v přiměřeném, mírně pomalejším tempu, přítlak na psací náčiní byl přiměřený (příloha č. 19).

Dominika: Délka trvání testu 40 minut. V průběhu testování byla schopna koncentrace po celou dobu. Úkoly opakovat nechtěla, pracovala rychle, nicméně tentokrát nad úkoly více přemýšlela. Tempo grafomotorického projevu bylo přiměřené, stejně jako tlak na psací náčiní (příloha č. 20).

Běla: Délka testování 45 minut. Pozornost v době testování byla výrazně lepší než při prvním testování. Drobné odklony však byly patrné. Na zadaných úkolech pracovala pouze pod přímým vedením, nutnost motivace k zamyšlení a dokončení úkolu. Tempo grafomotorického projevu bylo pomalé, přiměřeně plynulé i tlak na psací náčiní byl přiměřený (příloha č. 21).

Samuel: Délka testování byla 45 minut. Pozornost v průběhu testování mírně kolísala, občasné odklony. Na úkolech pracoval pouze pod přímým vedením, bylo nutné ho motivovat k dokončení úkolu. Pracoval energicky, psychická únava a psychomotorický neklid již nebyl patrný. Tempo grafomotorického projevu bylo přiměřené, poměrně plynulé. Tlak na psací náčiní byl přiměřený (příloha č. 22).

Vlastní hodnocení:

Kontrolní testování diagnostickým nástrojem iSopfi probíhalo v měsíci březnu. Na testování se podílela paní ředitelka MŠ. Výsledky testů jsou přiloženy v příloze č.14 – č. 22.

Shrnutí

Absolventská práce se zabývá možností využití techniky fraktální kresby v arteterapii. V teoretické části je rozčleněna do čtyř velkých kapitol, které se následně dělí na jednotlivé podkapitoly. V úvodu práce jsem se pokusila vymezit pojem arteterapie jako svébytný umělecký obor. V další kapitole jsem se zaměřila na představení techniky fraktální kresby. Třetí kapitola pojednává o předškolním období, které je pro moji práci klíčové z hlediska stanovené cílové skupiny. Čtvrtá kapitola je zaměřena na popis výzkumných metod, které jsou užity v rámci praktické části práce. V souladu s cíli práce byly stanoveny tři hypotézy a hlavní cíl praktické části. Následně jsem si vytvořila nástin terapeutického plánu jednotlivých setkání a zvolila doprovodné arteterapeutické techniky k cyklu fraktální kresby.

V teoretické části jsem popsala realizovaná setkání. Na úvod a závěr byla realizována diagnostika pomocí pedagogicko-psychologického diagnostického nástroje iSophi. Následně jsem naplánovala šest individuálních terapeutických setkání, jejich záměrem byla realizace projektivních výtvarných testů a individuální seznámení s jednotlivými členy skupiny. Projektivní výtvarné techniky na závěr setkání již byly realizovány v rámci skupinových setkání. Na individuální setkání plynule navazovalo 18 arteterapeutických setkání se skupinou. První skupinové setkání bylo vyhrazeno pro projektivní výtvarnou techniku začarovaná rodina. Následujících 17 setkání bylo již zaměřeno na arteterapeutickou techniku fraktální kresby.

Cílem mé absolventské práce bylo ověření využití arteterapeutické techniky fraktální kresby u dětí předškolního věku. Dle mého zjištění nebyla vypracována žádná odborná práce, která by se zabývala tématem využití fraktální kresby u této věkové skupiny. Sama autorka techniky Polujahtová uvádí, že je možné s technikou fraktální kresby pracovat již s dětmi od 5 let. Výsledky mé práce ukazují, že za podmínky uzpůsobení techniky cílové skupině, to možné je. V rámci arteterapeutických setkání jsem se svou skupinou dětí realizovala malý cyklus fraktální kresby, vyzkoušeli jsme si také fraktální skupinovou kresbu, techniku uměleckého fraktálu a také jsem zařadila fraktální kresbu nedominantní rukou. Prokázala jsem, že fraktální kresba je velmi inspirativní a rozvíjející arteterapeutická technika, vhodná již pro skupinu předškolních dětí.

Vedlejším cílem práce bylo: Aplikovat cyklus fraktální kresby dle pracovního sešitu „Čarobna mrežaonica paučica Vida“ a ověřit jej v praxi. Kniha byla napsána v Chorvatsku, svým způsobem je koncipována jako pracovní sešit. Jak je uvedeno na přebalu, je určena jak pro děti, tak pro dospělé zájemce o tuto techniku. Je rozčleněna do 12 lekcí. Kniha se mi stala velkou inspirací a průvodcem naplánovaným cyklem fraktální kresby s mou cílovou skupinou. Záhy jsem však zjistila, že

vzhledem k vývojové úrovni dětí mé skupiny, není reálné aplikovat cyklus fraktální kresby přesně dle této knihy. Průběžné evaluace arteterapeutických intervencí mě přinutily cyklus upravit. Rozhodla jsem se dětem věnovat více času pro pochopení základních principů fraktální kresby. Přišlo mi důležité pracovat s přítlakem na psací náčiní, již na počátku cyklu, a ne až ke konci, jak je uvedeno v knize. Původně jsem měla v plánu realizovat 12 setkání s fraktální kresbou, nakonec jich bylo 17. Vypustila jsem 4 grafomotorické prvky uvedené v knize „Čarobna mrežaonica paučica Vida“. Důvodů, proč jsem k tomuto kroku přistoupila bylo několik:

Prvním důvodem byl čas, který nás nemilosrdně tlačil. Prvky, které jsem se rozhodla vypustit, kladly již velké nároky na grafomotorické schopnosti kreslíře. Pro mou cílovou skupinu by pokračování ve vyšší náročnosti prvku, znamenal větší neúspěch při jeho kresbě a tím také snížení motivace pro další tvor. Proto jsem se rozhodla závěrečná setkání věnovat dalším formám fraktální kresby. Zahrnula jsem skupinovou fraktální kresbu, kde děti kreslily postupně na velký formát papíru. Skupinová práce a samotné dokončení celého díla, bylo ohromující a podnětné. Dále jsme si vyzkoušeli uměleckou fraktální kresbu, která přes uvolnění některých pravidel tvorby, stále zůstala v oblasti abstraktního umění. Fraktální kresba nedominantní rukou, přes prvotní zděšení dětí, vedla k velkému uvědomění si potenciálů i nedominantní ruky.

Druhý vedlejší cíl navazuje na předešlý. Posunutí techniky fraktální kresby, inspirace pro rozvinutí techniky prostřednictvím využití většího množství výtvarných technik a médií. V průběhu arteterapeutických setkání, jejichž prioritním zaměřením bylo na techniku fraktální kresby, jsem využila i další arteterapeutické techniky. Jako velmi přínosná a dětmi pozitivně hodnocena byla technika řízené imaginace, kterou jsem podpořila multisenzorickým vnímáním. Imitace prvku, tedy grafomotorické ztvárnění ve velkém formátu kresby. Skupinová práce zahrnovala práci dvojic či celé skupiny. Pro inspiraci a využití jsem okrajově sáhla i do techniky kresby mandal. Nesporným přínosem do techniky fraktální kresby bylo využití různých výtvarných médií. Vyzkoušeli jsme si kresbu vodou, která by se dala zahrnout pod prožitkovou tvorbu. Do setkání jsem začlenila práci s hlinou, která aktivně podporuje multisenzorické vnímání. Kresba olejovým pastelem na velký formát papíru se ukázala jako velmi vhodná na uvolnění jemné motoriky. Umělecké akvarelové pastelky byly skupinou obzvláště oblíbené, jejich roztírání a vzájemná reakce, byly pro děti velmi uspokojující. Využití pestré škály arteterapeutických technik a výtvarných médií vnímám ve spojitosti s mou cílovou skupinou a úspěšností realizace práce s fraktální kresbou, jako rozhodující faktor.

Hypotézy:

- 1. Techniku fraktální kresby lze využít jako diagnostickou, tedy jednu z projektivních výtvarných technik.**

Hypotéza byla mou prací potvrzena. Domnívám se, že projekce osobnosti do výtvarného projevu je u techniky fraktální kresby více než zjevná. V mnoha případech byla technika fraktální kresby členy mé cílové skupiny příznivěji akceptována než ostatní projektivní výtvarné techniky. Analýza fraktálních kreseb jednotlivých členů skupiny je součástí příloh této práce.

- 2. Techniku fraktální kresby lze v arteterapeutické práci využít jako nástroj pro rozvoj a korekci potenciálu.**

Hypotéza byla potvrzena, především prostřednictvím nástroje pro pedagogicko-psychologickou diagnostiku iSopli. Je pozoruhodné, že oblasti, na které se fraktální kresba cíleně nezaměřuje, nebyly rozvíjeny v takové míře, viz. například sluchové vnímání.

- 3. Je arteterapeutická technika založena na abstraktní kresbě vhodná pro děti předškolního věku.**

Hypotéza byla potvrzena. Vlivem přetrvávajícího fantazijního myšlení předškolních dětí byla abstraktní tvorba touto cílovou skupinou dobře přijímána. Rozvoj představivosti a fantazie často vedl k rozmanitým popisům a pojmenováním fraktálních kreseb.

V rámci výzkumné části mé práce, jsem si dala za cíl ověřit, zda pomocí arteterapeutické metody fraktální kresby lze podpořit rozvoj potenciálu dítěte. Jak již je uvedeno v příslušné části práce, lze rozdělit termín potenciál na dvě oblasti. První oblastí je ta, která se zabývá schopnostmi a dovednostmi. Je zaměřena na výkony napříč v oblasti mentální, motorické. Druhá oblast zahrnuje duševní stav jedince, tedy nalezení vnitřní harmonie, nalezení sebe sama a následné prosazování se ve společnosti. Pro posouzení splnění rozvoje potenciálu jsem vytvořila shrnutí průběhu arteterapeutických intervencí každého jedince a doplnila o přehledné tabulky, v nichž jsou znázorněny posuzované oblasti z hlediska potenciálu a fraktální kresby.

V kresbách členů své cílové skupiny jsem sledovala několik oblastí, o jejichž detailní popis jsem se snažila při záznamu jednotlivých arteterapeutických setkání. Jednalo se především o plynulost a tempo kresby a sílu přítlaku na psací náčiní. Důležitým ukazatelem je velikost kresby, její umístění na ploše a užití stínování. Všimla jsem si také, za jakých podmínek kresby vznikaly. Zajímala jsem se o charakteristické výtvarné rysy konkrétního jedince. Jako pedagog jsem také posuzovala kresbu z vývojového hlediska.

Uvědomuji si, že popis 23 setkání se skupinou o devíti členech je velmi rozsáhlý, proto se pokusím o krátké shrnutí setkání a upozorním na zajímavé okamžiky. Chci vyzdvihnout výrazné

detaily v kresbách dětí a přiřadit je k daným tématům. Vycházím z propojení informací z kresebných testů a fraktální kresby. Dále se chci věnovat fraktální kresbě a jejímu přínosu v rámci arteterapeutických intervencí. Pro posouzení vlivu fraktální kresby považuji za důležité **stanovení optimálního stavu**, kterého chci po realizaci cyklu arteterapeutických setkání s fraktální kresbou dosáhnout. Jedná se především o optimální velikost kresby, což je fraktální kresba **střední velikosti**. Umístění kresby na ploše papíru, ideálně **ve středu**. Kompaktní, **uzavřený tvar fraktálu, bez vybočení** z plochy papíru. Linie tahu kresby by měli být **plynulé**, ztvárněny **jedním souvislým** tahem. **Vykreslování fraktální kresby má svá pravidla**, zaměřím se na jejich dodržování, vyhodnotím celkovou kvalitu vykreslování fraktálů. Pro přehlednost sledované oblasti ve fraktální kresbě převedu do tabulky a budu hodnotit jejich naplnění u konkrétního dítěte. Souhrn průběhu arteterapeutických setkání s fraktální kresbou vždy u konkrétního dítěte doplním počet setkání, na kterých bylo účastno.

Z diagnostického nástroje iSophi jsem si určila konkrétní sledované oblasti, které jsou cíleně rozvíjeny prostřednictvím fraktální kresby. Jedná se o grafomotoriku, jemnou motoriku, prostorovou představivost, zrakové vnímání, verbální myšlení a koncentraci pozornosti. Vše jsem opět shrnula pro přehlednost do tabulky.

Antonie:

Jako jediná byla účastna všech arteterapeutických setkání s fraktální kresbou. Již od počátku byla velmi aktivní, vysoce koncentrována na práci. Při kresbě grafomotorických prvků vynakládala patřičnou snahu a cvičení vykonávala dle popisu. Skupinová forma fraktální kresba pro ni byla výzvou ke spolupráci. Při umělecké fraktální kresbě zůstala u abstraktní tvorby a do obrazu nevkládala realistické ztvárnění.

U posledních kreseb často používala červenou a růžovou barvu. V kresbě postavy a rodiny nenakreslila ruce, pátrala jsem po důvodu. Antonie se mi svěřila, že má obavy z neúspěchu při zápisu do ZŠ, kterým ji rodiče straší. Fraktální kresba cíleně nepracuje s oblastí sluchového vnímání a verbální komunikace a sluchového vnímání. Neposunutí v těchto oblastech ukazuje i porovnávací graf diagnostiky iSophi. Rodiče Antonie byly na tento nedostatek opakovaně upozorněny a dceru objednali na klinickou logopedii až nyní.

Tabulka č. 1 Korekční fraktální kresba

Sledovaná oblast	Dosaženo (ano-ne-částečně)	Poznámka
Střední velikost fraktálu	ano	Závěrečná kresba je spíše velká
Umístění obrazce na střed	ano	
Nevybočení tahu z plochy papíru	ano	
Plynulost tahu	ano	
Kresba jedním nepřerušovaným tahem	ano	
Dodržování pravidel vykreslování		
Vykreslování cik - cak	ano	
Respektování hranic políček	ano	
Preciznost vykreslování	ano	
Střídání síla přítlaku	částečně	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 2 Sledované oblasti v rámci iSophi

Sledované oblasti	Zlepšení	Dosažení max. v rámci 100%
grafomotorika	Ano o 43%	86%
Jemná motorika	Ano o 13%	88%
Prostorová představivost	Ano o 14%	93%
Zrakové vnímání	Ano o 20%	100%
Verbální myšlení	Ano o 29%	100%
Koncentrace pozornosti	Ano - koncentrace po celou dobu testování	

Zdroj: vlastní zpracování

Bohunka:

Osobně nebyla na třech setkání s fraktální kresbou, ale sama měla potřebu si informace doplnit individuálně. Tato arteterapeutická technika ji na počátku velmi zaujala. Byla nadšená i použitím masky na oči. Při fraktálních kresbách byla vždy velmi koncentrovaná. Obdobně jako Antonie od počátku kreslila uzavřené fraktály, což značí vysokou míru soustředění a vnitřní koncentrace. Při vykreslování fraktálních polí se snažila o preciznost. Zhruba v polovině cyklu došlo u Bohunky ke změně. Při kresbě fraktálních linií se stále snažila, a linie kresby jsou poměrně kvalitní. Problém však nastal při vybarvování políček. Bohunka nebyla schopna fraktální kresbu vymalovat, přítlak na pastelku byl převážně slabý. Na nedostatek energie byla upozorněna matka, která přisvědčila, že to

také pozoruje. Následně byl u Bohunky při podrobném vyšetření diagnostikován zápal plic. Nemoc ji připravila o hodně sil a regenerace probíhala až do konce našich setkání. Při kresbě nedominantní rukou je barva jednotlivých políček takřka nepatrná. Od této chvíle nedokončila žádnou kresbu.

Tabulka č. 3 Korekční fraktální kresba

Sledovaná oblast	Dosaženo (ano-ne-částečně)	Poznámka
Střední velikost fraktálu	ano	
Umístění obrazce na střed	ano	
Nevybočení tahu z plochy papíru	ano	
Plynulost tahu	ano	
Kresba jedním nepřerušovaným tahem	ano	
Dodržování pravidel vykreslování		
Vykreslování cik - cak	ano	
Respektování hranic políček	ano	
Preciznost vykreslování	ano	
Střídání síla přítlaku	částečně	V poslední kresbě je patrná snaha

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 4 Sledované oblasti v rámci iSophi

Sledované oblasti	Zlepšení	Dosažení max. v rámci 100%
grafomotorika	Ano o 48%	81%
Jemná motorika	Ano o 13%	88%
Prostorová představivost	Ano o 21%	86%
Zrakové vnímání	Ano o 50%	90%
Verbální myšlení	Ano o 21%	86%
Koncentrace pozornosti	Ano - koncentrace po celou dobu testování	

Zdroj: vlastní zpracování

Johanka:

Neúčastnila se 4 setkání s fraktální kresbou. V projektivních výtvarných technikách je mnoho náznaků upozorňující na psychický stav dítěte. Strom má podobu sopky, v kresbě rodiny nakreslila pouze sama sebe. Rodinu tvoří ona a matka, otec byl vždy zmiňován negativně a v úvodních kresbách nefiguroval. Od počátku fraktální tvorby Johanka měla velmi rychlé tempo kresby, při

vkreslování prvků často ztvárňovala ostrý prvek hory, jehož hroty ještě zvýrazňovala vykreslením ostrých špicí. Johanka v té době trpěla častými nespecifikovanými bolestmi břicha, pro něž byla hospitalizována. Dle vyšetření byly bolesti vzniklé na somatickém podkladě. Dívka žije v nefunkční rodině, soudem byla svěřena do výhradní péče matky, v domácnosti však žije i s otcem. V době matčiny nepřítomnosti se o Johanku starají prarodiče, matka má noční směny. V průběhu období, kdy byla realizována arteterapeutická intervence, se rodina snažila o nápravu vztahů, na což poukazuje projektivní výtvarný test rodiny a začarované rodiny, kde začal figurovat i otec. Dalším typickým znakem Johančiny tvorby bylo nerespektování pravidel fraktální kresby, kdy se snažila do kresby vkreslovat různé symboly, nebo fraktální obrazec spojovat s bodem v pravém horním rohu. Pravidla vybarvování fraktálních kreseb dodržovala také sporadicky.

Tabulka č. 5 Korekční fraktální kresba

Sledovaná oblast	Dosaženo (ano-ne-částečně)	Poznámka
Střední velikost fraktálu	částečně	kontrolní dg. kresba ano
Umístění obrazce na střed	ano	
Nevybočení tahu z plochy papíru	ano	
Plynulost tahu	ano	rychlé tempo
Kresba jedním nepřerušovaným tahem	ano	
Dodržování pravidel vykreslování		
Vykreslování cik - cak	ano	
Respektování hranic políček	částečně	je však vidět postupná snaha
Preciznost vykreslování	ne	je vidět postupný vývoj
Střídání síla přítlaku	ne	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 6 Sledované oblasti v rámci iSophi

Sledované oblasti	Zlepšení	Dosažení max. v rámci 100%
grafomotorika	Ano o 43%	81%
Jemná motorika	Ano o 25%	88%
Prostorová představivost	Ano o 50%	71%
Zrakové vnímání	Ano o 20%	90%
Verbální myšlení	Ano o 79%	93%
Koncentrace pozornosti	Ano – mírné odklony pozornosti	

Zdroj: vlastní zpracování

Monika:

Neúčastnila se 5 arteterapeutických setkání. Monika začala MŠ navštěvovat první rokem, do té doby byla vychovávána pouze v rodině. Rodina byla uzavřená, velmi často se stěhovala, rodiče měli exekuce. Dívka neměla základní poznatky o komunikaci a chování v rámci kolektivu. Neznala základní pojmy a pojmenování běžných věcí. Na většinu otázek zpočátku odpovídala kňouravě „já nevím“. Kresba postavy je velmi malá, strom je vánoční stromeček, rodina není nakreslena úplná. Prvotní fraktální kresbu nakreslila velmi malou. Monika však má touhu poznávat. Velmi rychle se naučila, jak se chovat ve společnosti a pojmenovávat věci. Na setkání s fraktální kresbou tvořila velmi ráda, což je patrné ze změny velikosti fraktálů, jejich barevnosti a uvolnění tlaku. Posun je vidět i v projektivních výtvarných technikách. Kresby jsou větší, propracovanější, zahrnuta je celá rodina. Není doložena kresba stromu a začarované rodiny, ty jsme individuálně již nakreslit nestihly, protože se rodina odstěhovala a ukončila její docházku do MŠ.

Tabulka č. 7 Korekční fraktální kresba

Sledovaná oblast	Dosaženo (ano-ne-částečně)	Poznámka
Střední velikost fraktálu	částečně	kontrolní dg. kresba ano
Umístění obrazce na střed	ano	
Nevybočení tahu z plochy papíru	ano	
Plynulost tahu	ano	rychlé tempo, zárazy
Kresba jedním nepřerušovaným tahem	ano	
Dodržování pravidel vykreslování		
Vykreslování cik - cak	částečně	
Respektování hranic políček	ano	
Preciznost vykreslování	ano	
Střídání síla přítlaku	ano	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 8 Sledované oblasti v rámci iSophi

Sledované oblasti	Zlepšení	Dosažení max. v rámci 100%
grafomotorika	Ne – 10%	48%
Jemná motorika	Ano o 13%	63%
Prostorová představivost	Ano o 7%	43%
Zrakové vnímání	Ano o 10%	100%
Verbální myšlení	Ano o 36%	50%
Koncentrace pozornosti	Ano – nebyla znát psychická únava	

Zdroj: vlastní zpracování

Lucie:

Neúčastnila se 4 arteterapeutických setkání s fraktální kresbou. Od počátku terapeutické intervence byla na Lucii patrná nejistota a úzkost. Při počáteční diagnostice iSophi potřebovala nejvíce času na práci, neustále vyžadovala opakování zadání a soustavnou motivaci pro dokončení. Projektivní výtvarné techniky zachytily opět jistou úzkost a nízké sebevědomí - malé postavy, strom vystínovaný a také malý. Dům je nakreslen našikmo. Při fraktální kresbě měly její obrazce kulaté tvary, složené ze soustavných kruhů. Úzkost Lucie zažívala především v okamžicích odloučení od matky a mladší sestry. Vzpomínám si na obrázek, kdy se nakreslila jako plod v matčině bříchu a obrázek okomentovala jako okamžik, kdy jí bylo dobře. Velmi často zmiňovala, že by si chtěla jít hrát se sestrou. V průběhu setkání se úzkost z odloučení snižovala. Lucii více než fraktální kresba zaujaly doprovodné arteterapeutické techniky a zkoumání nových výtvarných médií. Při fraktální kresbě nebyla zcela soustředěná, měla rychlé tempo, pravidla vykreslování fraktálního obrazce dodržovala sporadicky. Při práci byla nedbalá. Nicméně v průběhu fraktálních setkání je patrný posun jak v kresbě, tak přístupu. Fraktální kresby mají stále kruhový tvar, ale vnitřní kruhy kresby jsou rozvolněné.

Tabulka č. 9 Korekční fraktální kresba

Sledovaná oblast	Dosaženo (ano-ne-částečně)	Poznámka
Střední velikost fraktálu	částečně	
Umístění obrazce na střed	částečně	
Nevybočení tahu z plochy papíru	částečně	
Plynulost tahu	částečně	rychlé tempo
Kresba jedním nepřerušovaným tahem	částečně	
Dodržování pravidel vykreslování		
Vykreslování cik - cak	částečně	
Respektování hranic políček	částečně	je však vidět postupná snaha
Preciznost vykreslování	částečně	je vidět postupný vývoj
Střídání síla přítlaku	částečně	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 10 Sledované oblasti v rámci iSopHi

Sledované oblasti	Zlepšení	Dosažení max. v rámci 100%
grafomotorika	Ano o 29%	48%
Jemná motorika	Ano o 25%	75%
Prostorová představivost	Ano o 36%	79%
Zrakové vnímání	Ne	zůstalo 60%
Verbální myšlení	Ne	zůstalo 79%
Koncentrace pozornosti	Ano – mírné odklony pozornosti	

Zdroj: vlastní zpracování

Michal:

Na arteterapeutických setkání s fraktální kresbou chyběl pouze jednou. Z počátku měl problém pochopit smysl fraktální kresby. Nechápal, proč by „čmáranice“ měla být kreslena podle pravidel? Při arteterapeutických setkání pracoval dle zadání a snažil se o ztvárnění grafomotorických prvků, jak nejlépe dovedl. V průběhu realizace setkání u Michala nebylo otevřené žádné téma. Až na konci setkání, při kresbě rodiny, nakreslil maminku se zvláštním oblakem/sukní v oblasti břicha. Posléze jsme se dozvěděli, že bude mít Michal sourozence.

Tabulka č. 11 Korekční fraktální kresba

Sledovaná oblast	Dosaženo (ano-ne-částečně)	Poznámka
Střední velikost fraktálu	ano	kontrolní dg. kresba ano
Umístění obrazce na střed	ano	
Nevybočení tahu z plochy papíru	ano	
Plynulost tahu	ano	
Kresba jedním nepřerušovaným tahem	částečně	
Dodržování pravidel vykreslování		
Vykreslování cik - cak	ano	
Respektování hranic políček	ano	
Preciznost vykreslování	částečně	je vidět postupný vývoj
Střídání síla přítlaku	částečně	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 12 Sledované oblasti v rámci iSophi

Sledované oblasti	Zlepšení	Dosažení max. v rámci 100%
grafomotorika	Ano o 43%	81%
Jemná motorika	Ano o 13%	88%
Prostorová představivost	Ano o 7%	43%
Zrakové vnímání	Ano o 10%	70%
Verbální myšlení	Ano o 43%	100%
Koncentrace pozornosti	Ano – po celou dobu testování	

Zdroj: vlastní zpracování

Dominika:

Neúčastnila se 6 setkání s fraktální kresbou. Mimo dominantního fantazijního myšlení, kdy jsem častokrát měla problém oddělit reálné sdělení od konfabulace, se u Dominiky neobjevilo žádné zásadní téma. Pozoruhodný byl průběh fraktální kresby. Na počátku měla tendenci podvádět, sama ale postupně zjistila, že to není cesta. Při fraktální kresbě spojené s prvky nejdříve nebyla schopna pochopit propojení a kresbu ve všech směrech. Její kresby fraktálů s prvky byly pouze souvislé řady kreslené zleva doprava. Pak prvky kreslila v řadách a spojovala je linií, a nakonec se jí zdařila kresba v různých směrech. Velmi mě překvapila při kresbě nedominantní rukou, kdy postupovala velmi svědomitě a jistě.

Tabulka č. 13 Korekční fraktální kresba

Sledovaná oblast	Dosaženo (ano-ne-částečně)	Poznámka
Střední velikost fraktálu	částečně	velikost mezi malým a středním
Umístění obrazce na střed	ano	
Nevybočení tahu z plochy papíru	ano	
Plynulost tahu	ano	pomalé tempo
Kresba jedním nepřerušovaným tahem	částečně	
Dodržování pravidel vykreslování		
Vykreslování cik - cak	ano	
Respektování hranic políček	částečně	
Preciznost vykreslování	ano	
Střídání síla přítlaku	částečně	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 14 Sledované oblasti v rámci iSophi

Sledované oblasti	Zlepšení	Dosažení max. v rámci 100%
grafomotorika	Ano o 43%	81%
Jemná motorika	Ano o 13%	88%
Prostorová představivost	Ano o 36%	86%
Zrakové vnímání	Ne	90%
Verbální myšlení	Ano o 14%	86%
Koncentrace pozornosti	Ano – koncentrovala se po celou dobu testování	

Zdroj: vlastní zpracování

Běla:

Měla nejvíce absencí ze všech - 9, což je více než polovina setkání s kresbou. V rámci arteterapeutických setkání s fraktální kresbou jsem se ji vždy individuálně snažila vysvětlit principy a přiblížit pravidla, které jsme se skupinou probírali. Nicméně vzhledem k tolika absencím nebylo reálné, aby se skupinou udržela krok. Následně i výsledky v rámci diagnostiky iSophi prokázaly, že zlepšení ve sledovaných oblastech nejsou tak výrazné jako u ostatních členů skupiny.

Tabulka č. 15 Korekční fraktální kresba

Sledovaná oblast	Dosaženo (ano-ne-částečně)	Poznámka
Střední velikost fraktálu	ne	
Umístění obrazce na střed	částečně	
Nevybočení tahu z plochy papíru	ne	
Plynulost tahu	částečně	
Kresba jedním nepřerušovaným tahem	ne	
Dodržování pravidel vykreslování		
Vykreslování cik - cak	ne	
Respektování hranic políček	částečně	
Preciznost vykreslování	částečně	
Střídání síla přítlaku	ne	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 16 Sledované oblasti v rámci iSopHi

Sledované oblasti	Zlepšení	Dosažení max. v rámci 100%
grafomotorika	Ano o 5%	48%
Jemná motorika	Ano o 25%	88%
Prostorová představivost	Ne -7%	43%
Zrakové vnímání	Ne	Zůstala na 80%
Verbální myšlení	Ano o 50%	79%
Koncentrace pozornosti	Ne	

Zdroj: vlastní zpracování

Samuel:

Měl druhý nejvyšší počet absencí, celkem chyběl na 7 setkání. Se Samuelem bylo velmi obtížné navázat spolupráci a motivovat ho k soustavné činnosti a dokončení zadané práce. Fraktální kresba, při níž jsme vkreslovali do pavučiny prvky, se mu zdála zcela nepochopitelná. Je však krásně vidět postupný vývoj v myšlení a představivosti. Od počátečního nezdaru ztvárnit bez kontroly zraku samostatný prvek, přes kresby oddělených samostatných prvků následovaných souvislými řadami daného prvku až ke konečnému propojení v kompaktní obrazec a kresbu prvku ve více směrech. Velkým posunem byla kresba černým kuličkovým perem, při této kresbě nakreslil zajímavý kompaktní obrazec. Velmi se snažil o co nejlepší vykreslení dle pravidel, výsledek ho samotného překvapil. V průběhu arteterapeutických setkání jsem zjistila, že Samuel hůře reaguje

na pokyny, které jsem zadávala skupině. Nejdříve jsem si myslela, že mému sdělení nerozumí, ale následně se ukázalo, že má Samuel problém se sluchem. Po tomto zjištění jsem si uvědomila, že při kresbě měl smyslové omezení, v oblasti zraku a sluchu. Z tohoto důvodu, pro něj fraktální kresba musela být nesrozumitelná a velmi obtížná.

Tabulka č. 17 Korekční fraktální kresba

Sledovaná oblast	Dosaženo (ano-ne-částečně)	Poznámka
Střední velikost fraktálu	částečně	
Umístění obrazce na střed	částečně	
Nevybočení tahu z plochy papíru	ne	
Plynulost tahu	ne	
Kresba jedním nepřerušovaným tahem	ne	
Dodržování pravidel vykreslování		
Vykreslování cik - cak	částečně	
Respektování hranic políček	částečně	je však vidět postupná snaha
Preciznost vykreslování	ne	je vidět postupný vývoj
Střídání síla přítlaku	ne	

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 18 Sledované oblasti v rámci iSopli

Sledované oblasti	Zlepšení	Dosažení max. v rámci 100%
grafomotorika	Ano o 52%	57%
Jemná motorika	Ano o 25%	88%
Prostorová představivost	Ano o 14%	43%
Zrakové vnímání	Ano o 20%	80%
Verbální myšlení	Ano o 14%	71%
Koncentrace pozornosti	Ano – mírné odklony pozornosti, nutnost motivace a vedení	

Zdroj: vlastní zpracování

Závěr

Fraktální kresba je arteterapeutická technika, ve které vidím velký diagnostický, terapeutický a pedagogický potenciál. Volba mé cílové skupiny byl velký risk. Do této chvíle jsem fraktální kresbu realizovala pouze s dospívajícími a dospělými osobami. Skupina předškolních dětí ve věkové hranici 5–7 let byla výzva. Na začátku pro mne bylo důležité uvědomit si rozdíly práce s dětmi a dospělou populací. Zatímco u skupiny dospívajících a dospělých je velmi důležité prvotní seznámení a motivaci pro následnou práci. U dospělé populace je využívána vnitřní motivace, která udržuje aktivitu po celou dobu kresebného cyklu. Dospělý člověk si uvědomuje nutnost sebezlepšování a vědomě se snaží o korekci svého stavu. U dětské populace je to jiné. Prvotní setkání bývá více rozpačité, ale podmínka počátečního zaujetí zde musí také být přítomna. Následně již nelze počítat s nástupem vnitřní motivace pro práci. U dětí zatím není přítomen prvek vědomé práce se sebou samým. Záměrně netrénují prvky a tlak, nestanovují si cíle, kterých chtějí dosáhnout. Nicméně velkou výhodou období předškolního věku je nesmírná touha objevovat a zkoušet stále nové věci. A právě této dětské vývojové vlastnosti jsem využila při cyklu kreseb fraktálů. Kniha Čarobná mrežaonica paučiča Vida jsem brala jako prvotní osnovu, ale velmi brzy jsem zjistila, že s ní nemohu pracovat tak, jak byla koncipována. Začala jsem setkání s fraktální kresbou upravovat dle konkrétních potřeb, a někdy i přání skupiny. Propojení fraktální kresby s dalšími arteterapeutickými technikami a následné doplnění o práci s pestrou nabídkou výtvarných médií, se ukázalo jako správné. Pokud bych postupovala pouze podle této knihy, setkání by byla pro mou cílovou skupinu velmi brzy nezáživná a z terapeutického hlediska nepřínosná.

Domnívám se, že technika fraktální kresby má velké využití nejen v komerční rovině, ale především jako nástroj diagnostický, technika podpory a rozvoje schopností jedince, ale také jako metoda terapeuticky zaměřená. Pokud vezmu potaz výsledky s dětmi ve věku 5–7 let, je velmi pravděpodobné, že by tato technika byla velmi přínosná, například jako podpůrná terapie u osob po úrazech mozku či centrálních nervových příhodách.

Summary

The fractal drawing is an art therapy technique in which I see great diagnostic, therapeutic and pedagogical potential. The choice of my target group was a big risk. Up to this point I have only implemented fractal drawing with adolescents and adults. A group of pre-school children between the ages of 5 and 7 was a challenge. At the beginning, it was important to be aware of the differences of working with children and adults. Whereas with the adolescent and adult group, initial familiarisation and motivation for subsequent work is very important. With the adult population, intrinsic motivation is used to maintain activity throughout the drawing cycle. The adult is aware of deliberate work on himself and makes a conscious effort to correct his condition. With the child population, it is different. The initial encounter tends to be more awkward, but the condition of initial preoccupation must also be present. Subsequently, the onset of intrinsic motivation for the work can no longer be counted on. The element of conscious work on oneself is not yet present in children. They do not deliberately practise the elements, the pressure, they do not set themselves the goals they want to achieve. However, the great asset of the preschool period is the immense desire to discover and try new things all the time. And it is this childhood developmental trait that I have used in drawing the fractal cycle. The book *Čarobná mrežaonica paučiča Vida* became my outline, but I soon found that I couldn't work with it as it was conceived. I started to modify the fractal drawing sessions according to the specific needs and sometimes wishes of the group. Interspersing fractal drawing with other art therapy techniques and then supplementing it by working with a variety of art media proved to be the right thing to do. If I had followed only the book *Čarobná mrežaonica paučiča Vida*, our meetings would have soon become uninteresting and therapeutically unprofitable for my target group.

I believe that the technique of fractal drawing has a great use not only in the commercial level, but also as a diagnostic tool, a technique of support and development of the individual's abilities, and also as a therapeutic method. Considering the results with children aged 5-7, it is very likely that this technique would be very beneficial, for example as a supportive therapy for people after brain injuries or central nervous accidents.

Použitá literatura a informační zdroje:

BENÍČKOVÁ, Marie, *Muzikoterapie edukace*, Vyd. 1, Praha: Grada, 2017, 248 stran, ISBN 978-80-247-4238-0

CAMPBELLOVÁ, Jeean, *Techniky arteterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi: skupinové výtvarně-terapeutické činnosti pro děti i dospělé*, Vyd. 1, Praha: Portál, 1998, 200 stran, ISBN 80-7178-204-1

GAIROVÁ Angela, *Příručka pro výtvarníky*, Vyd. 2, Praha, Svojtka a Co, 2003, 256 stran, ISBN 80-7237-871-6

HARNISH, Cheryl Lee, *Poselství ducha*, Vyd. 1, Synergie Publishing SE, 2013, 111 stran, ISBN 978-80-7370-599-0

HAUSCHKOVÁ, Margarethe, *Arteterapie : podstata a úkoly terapeutického malování*, Vyd. 1, Havlíčkův Brod: Franesa, 2020, 85 stran, ISBN 978-80-88337-05-8

HELUS, Zdeněk, *Dítě v osobnostním pojetí*, Vyd. 1, Praha: Portál, 2004, 228 stran, ISBN 80-7178-888-0

HORNI, Ulrich; FISCHER, Thomas; KAUFMANN, Bettina, *Umění C. G. Junga*, Vyd. 1, Praha: Portál, 2019, 270 stran, ISBN 978-80-262-1535-6

HOVORKOVÁ, Markéta, *Odhalování potenciálu a rozvoj silných stránek u dětí z pohledu žáků, učitelů a rodičů*, Diplomová práce, Masaríkova Univerzita, Filozofická fakulta, 2020

JUNG, Carl Gustav, *Mandaly, obrazy z nevědomí*, Vyd. 8, Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998, 129 stran, ISBN 80-85880-17-2

KAST, Verena, *Imaginace jako prostor setkávání s nevědomím*, Vyd. 2, Praha: Portál, 2010, 167 stran, ISBN 978-80-7367-702-2

KAST, Verena, *Sny: práce se sny v psychoterapeutické práci*, Vyd. 1, Praha: Portál, 224 stran, ISBN 978-80-262-0487

KAST, Verena, *Dynamika symbolů: základy jungovské terapie*, Vyd. 2, Praha: Portál, 2014, 208 stran, ISBN 978-80-262-0676-7

KOSEC, Martina; GRAZIA, Sanela, *Čarobna mrežaonica pavučića Vida*, Vyd. 2, Zagreb: Znanje, 2017, 96 stran, ISBN 978-953-58110-4-6

KULKA, Jiří, *Psychologie umění*, Vyd. 2, Praha, Grada Publishing, 2008, 440 stran, ISBN 978-80-247-2329-7

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana, *Vývojová psychologie*, Vyd. 1, Praha, Grada Publishing, 1998, 344 stran, ISBN 80-7169-195-X

LHOTOVÁ, Marie, Gabriela, *Arteterapie*, časopis Psychologie dnes, č. 5, roč. 2023, strana 9

LHOTOVÁ, Marie, Gabriela, *Arteterapie v péči o seniory*, Vyd. 1, Praha: PASPARTA Publishing, 2022, 103 stran, ISBN 978-80-88429-46-3

- LIEBMANN, Marie, *Skupinová arteterapie*, Vyd. 1, Praha: Portál, 2005, 280 stran, ISBN 80-7178-864-3
- LINTON, Oliver, *Fraktály, na hraně chaosu*, Vyd. 1, Vimperk: Akcent, 2021, 58 stran, ISBN 978-80-7363-725-5
- MUCK, Deja, *Put ljubavi – put k sebi*, Vyd. Š, Zagreb: Znanje, 2018, 156 stran, ISBN 978-953-58110-5-3
- MUCK, Deja, *Art Therapy, fractal drawing method*, Ljubljana, 2021, 151 stran, ISBN 978-961-94420-1-2
- NAKONEČNÝ, Milan, *Psychologie osobnosti*, Vyd. 2, Praha: Academia, 1997, 336 stran, ISBN 80-2000-628-1
- PALOUČEK, Jan, *Poselství barev*, Vyd. 2, Brno: Integrál Brno, 2009, 159 stran, ISBN 978-80-8717-603-0
- PEROUT, Evžen, *Arteterapie se zrakově postiženými*, Vid. 1, Praha: Okamžik, 2005, 101 stran, ISBN 80-9032-479-7
- PROSKAUER, Henrich O., *Ke studium Goethovy nauky*, Vyd. 1, Malvern, 2020, 175 stran, ISBN 978-80-7530-167-3
- POLUJAHTOVÁ, Tanzilia Zakyrovna., KOMOV, A. E., *Izvornik fraktalne mudrosti*, Vyd. 2, Zagreb: Znanje, 2018, 118 stran, ISBN 978-953-58110-0-8
- PUNCH, Keith F., *Základy kvantitativního šetření*, Vyd. 1, Praha: Portál, 2008, 152 stran, ISBN 978-80-7367-381-9
- ŘÍČAN, Pavel, *Cesta životem: Vývojová psychologie*, Vyd. 2, Praha: Portál, 2004, 390 stran, ISBN 80-7367-124-7
- SLAVÍK, Jan, *Současná arteterapie v České republice a v zahraničí*, Vyd. 1, Praha: Univerzita Karlova, 2000, 184 stran, ISBN 80-7290-004-8
- ŠMAHEL, Ivan; ŘEZÁČ, Jaroslav, *Psychologická praktika*, Vyd. 1, Brno: Masarykova univerzita, 1996, ISBN 80-210-1456-3
- ŠICKOVÁ - FABRICI, Jaroslava, *Základy arteterapie*, Vyd. 1, Praha: Portál:2002, 167 stran, ISBN 80-7178-616-0
- ŠVAŘÁČEK, Roman, ŠEDOVÁ, Klára, *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Vyd. 1, Praha: Portál, 2007, 364 stran, ISBN 978-80-7367-313-0
- THOROVÁ, Kateřina, *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí*, Vyd. 1, Praha, Portál, 2015, 576 stran, ISBN 978-80-262-0714-6
- UŽDIL, Jaromír, *Výtvarný projev a psychický vývoj dítěte, čáry, klikyháky, paňáci a auta*, Vyd. 1, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974, 128 stran, ISBN – nemá
- VÁGNEROVÁ, Marie, *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*, Dotisk 1. vydání, Praha: Raabe, 2017, 219 stran, ISBN 978-80-7496-333-9

VÁGNEROVÁ, Marie, *Vývojová psychologie*, Vyd. 2, Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2012, 531 stran, ISBN 978-80-2462-153-1

VÁGNEROVÁ, Marie; KLÉGROVÁ, Jarmila, *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*, Vyd. 1, Praha: Karolinum, 2008, 538 stran, ISBN 978-80-2461-538-7

VALENTA, Milan, *Slovník speciální pedagogiky*, Vyd. 1. Praha: Portál, 2015, 320 stran, ISBN 978-80-262-0937-9

VELIČKOVÁ, Helena, *Grafologie: cesta do hlubin duše*, Praha: Academia, 2002, 288 stran, ISBN 80-2000-931-0

ZELINKA, Ivan; VČELAR, František; ČANDÍK, Marek, *Fraktální geometrie: principy a aplikace*, Vyd. 1, Praha: Ben – technická literatura, 2006, 159 stran, ISBN 80-7300-191-8

Internetové zdroje:

WikipediE, Otevřená encyklopedie. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki>

Akademie Alternativa. Dostupné z: <https://www.akademiealternativa.cz/o-skole>

Akademie Tábor o.p.s., Akademie sociálního umění. Dostupné z: <https://www.akademietabor.cz/cs>

Centrum mandala z.s. Dostupné z: <https://www.centrum-mandala.cz>

Informační systém. Projektivní metody v dětské klinické praxi. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/phil/jaro2021/PSMA008/Projektivni_metody_pro_deti.pdf

iSophi. Pedagogicko-psychologická diagnostika. Dostupní z: <https://isophi.cz>

MAUT – Mezinárodní asociace uměleckých terapií z.s. Dostupné z: <https://www.maut.cz>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné z: <https://www.msmt.cz>

Puni Potencijal. Dostupné z: <https://punipotencijal.hr>

Mgr. Anna Grnja – psycholožka, lektorka fraktální kresby. Dostupní z: <https://www.fraktalnakresba.sk>

Přílohy: Analýzy dětských fraktálních kreseb

Příloha č. 1

Antonie:

Popis tvorby:

Při zjištění, že bude mít při kresbě masku na očích znejistěla. Nebyla mezi prvními, kteří se do kresby vrhli. Při své kresbě postupovala obezřetněji a tempo kresby bylo výrazně pomalejší než při první fraktální kresbě. Možná i z tohoto důvodu je fraktální kresba podstatně menší. Je však možné spatřit mnoho společných znaků, které byly patrné i v první kresbě.

Intuitivní interpretace: na první pohled je patrné, že je kresba nakreslena pevnou rukou. I když kreslíř občas linií vybočil z papíru, jedná se jasně ohraničený tvar. Dle mé dosavadní zkušenosti bych řekla, že fraktální kresbu kreslila dospělá osoba. Antonii její kresba připomíná mraveniště.

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Kontrastní, jasně vyjádřená linie s takřka všude stejným tlakem. Dle tohoto faktu lze usuzovat, že je vzhledem k věku přiměřeně sebevědomá osobnost, vysoká orientace na dosažení stanoveného cíle. Je patrná velká energičnost, odhodlání.

Vzhledem k plynulosti čar a přechodů usuzuji, že se jedná o harmonickou osobu, která nevyhledává konfliktní situace.

Velikost a rozložení kresby:

Co do velikosti je fraktál středně velký, oválného tvaru, umístěné na střed k levé straně papíru.

Dle této charakteristiky a k přihlídnutí k věku kreslíře lze usuzovat, že osobnost ještě není zcela emočně stabilní (prochází určitou vývojovou fází). Může mít problém s koncentrací pozornosti.

Fraktální kresba má oválný tvar, což svědčí o morálním charakteru. Spíše zdrženlivé, konzervativní povaze, nemá problém s dodržováním pravidel a vyhledává ve věcech řád.

Fraktál má pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých. Občasné vybočení lze přisuzovat opět k nezralosti osobnosti.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty, ale nemá potřebu být dominantní za každou cenu či na úkor někoho jiného. Jedná se o osobu, která ráda předem promýšlí své kroky, rozvážně plánuje své konání.

Tvary „ocásky“ po obvodu – ukazují na velkou individualitu, originalitu, kreativitu.

Buňky, velikost políček v kresbě:

Je pozoruhodné, že ač se jedná o volnou čáranici dítěte, jsou v kresbě jasně rozpoznatelné a zastoupené všechny velikosti políček.

V kresbě převládají střední a malá políčka, která poukazují, na morální charakter člověka, především zodpovědnost, pečlivost a přesnost vykonávané práce. V některých směrech může být až puntičkářská.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativitě.

Umístění na ploše papíru:

Jedná se o společný znak obou kreseb, fraktály jsou umístěny na levé polovině papíru. Což lze přisoudit k inklinaci ke známému, obava z budoucna. (Rodiče ji straší tím, že ji nevezmou do ZŠ z důvodu narušené komunikační schopnosti).

Vykreslení:

- není zcela precizní, nicméně se Antonie snažila o dodržování velikosti políček, která jsou jasně ohraničená
- malá políčka nejsou vybarvena

Dominantní barvy:

- Modrá barva ve všech odstínech – je barva klidné energie, vyjadřuje spokojenost a radost
- Růžová barva ve více odstínech – opět barva pokojné energie, vyjadřuje harmonický vztah k sobě i k druhým lidem
- Z pohledu analýzy fraktální kresby, je pozoruhodné, intuitivní umístění tmavých barev do malých a středních políček – což nasvědčuje o silné intuici kreslíře.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Mimo šedé barvy jsou ve fraktální kresbě zastoupeny všechny uvedené barvy ze Šmahelova testu. Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní žlutá, červená jsou obsaženy, ale nejsou dominantní. Barvy aktuálně nepreferované jsou v kresbě obsaženy všechny, modrá barva zaujímá dokonce dominantní zastoupení. Druhá dominantní barva fraktální kresby ve Šmahelově testu naopak uvedena není.

Příloha č. 2

Bohunka:

Popis tvorby:

Na kresbu s maskou na oči se velmi těšila, utvořila první dvojici s Licií. Tempo kresby bylo výrazně pomalejší než při minulém setkání. Byla zřejmá velká koncentraci na kresbu. Po ukončení kresby byla s výsledkem velmi překvapená. Fraktál má uzavřený oválný tvar, je střední velikosti, umístěný na střed plochy papíru. V porovnání s předchozí kresbou je výrazně větší. Při vykreslování políček postupovala pomalu, náhodný výběr políček si užívala. Pečlivě zaznamenávala vytažené barvy na papír a počítala již vybarvená políčka. Skončila mezi posledními.

Intuitivní interpretace: Uzavřený fraktální tvar bez vybočení z plochy papíru. Fraktál je střední velikosti umístěný na střed. Zastoupení červené barvy ve mně vzbuzuje pocit ohně. Bohunka fraktál nazvala pavučinkou.

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie nejsou v kresbě ztvárněny stejným tlakem. Převažují slabé linie. Tento znak může ukazovat na rozvíjející se představivost a fantazii v kontrastu s dosud nerozvinutou sebedůvěrou či nízkou energií.

Velikost a rozložení kresby:

Fraktální kresba zaujímá 2/3 plochy papíru – má ideální velikost, umístěna je na střed. Tento prvek poukazuje na vysokou koncentraci kreslíře na tvorbu, schopnost zklidnění se.

Fraktál má pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě převládají velká a střední políčka, která poukazují, na morální charakter člověka, především zodpovědnost, pečlivost a přesnost vykonávané práce. Můžeme usuzovat na otevřeného, dobrosrdečného člověka.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativitě.

Umístění na ploše papíru:

Tento fraktál je přiměřené velikosti umístěný na střed plochy papíru. Což vyjadřuje schopnost kreslíře se soustředit.

Vykreslení:

Kresba je vykreslena vzhledem k věku pečlivě, snaha o respektování hranic políček. Malá políčka vykreslena nejsou.

Dominantní barvy:

- Červená barva v různých odstínech – tato barva je barvou dominance, vůdcovství. Na jedné straně vyjadřuje zaměření kreslíře na cíl, na druhé straně může vyjadřovat obavy či podrážděnost.
- Žlutá barva – je barva, která vyjadřuje schopnost přijímat, zpracovávat a interpretovat informace. V kresbě říká o kreslíři, že má dobře vyvinuté řečnické schopnosti, je komunikativní a schopen informace předávat.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Ve fraktální kresbě jsou obsaženy mimo hnědé všechny barvy ze Šmahelova testu.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní červená, modrá a fialová. Červená barva ve dvou odstínech je v kresbě dominantní. Ostatní dvě barvy jsou v kresbě zastoupeny.

Barvy aktuálně nepreferované hnědá, fialová a oranžová/meruňková, jsou v kresbě zastoupeny v malém množství, hnědá vůbec.

Porovnání fraktální kresby se Šmahelovým testem – fraktální kresba obsahuje mimo hnědou všechny barvy ze Šmahelova testu. Dominantní barvy jsou červená a žlutá barva. Červená byla barvou preferovanou na prvním místě testu, žlutá naopak nebyl v testu zastoupena vůbec.

Příloha č. 3

Monika:

Popis tvorby:

Na prvním setkání s fraktální kresbou nebyla, proto jsem ji nechala až nakonec ve dvojici s Dominikou, která také chyběla. Do kresby s maskou na očích se pustila s nadšením. Kreslila pomalým tempem, byla velmi soustředěná a také nervózní, což je patrné na kostřbatých liniích. Nakreslila fraktál malého tvaru umístěného na střed. Vykreslování fraktálů bylo pro Moniku zajímavou výzvou. Pracovala pomalu, soustředěně a precizně. Kupodivu ani jedinkrát jsem od ní neslyšela, že již nechce pracovat či jí bolí ruka.

Intuitivní interpretace: Fraktál je malého nepravidelného tvaru, mně připadá jako nějaké kouzelné stvoření. Fraktální kresbu nazvala „moje omalovánka“.

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie nejsou v kresbě ztvárněny stejným tlakem. Převažují slabé linie. Tento znak může ukazovat na rozvíjející se představivost a fantazii v kontrastu s dosud nerozvinutou sebedůvěrou či nízkou energií.

Velikost a rozložení kresby:

Fraktální kresba je velmi malá – z tohoto ukazatele můžeme usuzovat na nízké sebevědomí kreslíře a na druhé straně ke sklonu k egocentrismu. Může také poukazovat na nerealizovaný potenciál jedince.

Fraktál má pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty.

Tvar kresby je neobvyklý, po obvodu fraktálu je mnoho výběžků – Je pravděpodobné, že se jedná o silně individuální osobnost. Může se projevit kreativitou a uměleckými sklony. Na druhé straně se může jednat o nepředvídatelného jedince.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě převládají malá políčka – tento ukazatel poukazuje na nekomplexnost, snaha o detaily, v některých případech nejistota, ale vždy úhlednost a pečlivost.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativitě.

Umístění na ploše papíru:

Tento fraktál je malé velikosti umístěný na střed plochy papíru. Což vyjadřuje schopnost kreslíře se soustředit.

Vykreslení:

Kresba je vykreslena vzhledem k věku velmi pečlivě, maximální snaha o respektování hranic políček.

Dominantní barvy:

- Červená barva v různých odstínech – tato barva je barvou dominance, vůdcovství. Na jedné straně vyjadřuje zaměření kreslíře na cíl, na druhé straně může vyjadřovat obavy či podrážděnost.
- Žlutá barva – je barva, která vyjadřuje schopnost přijímat, zpracovávat a interpretovat informace. V kresbě říká o kreslíři, že má dobře vyvinuté řečnické schopnosti, je komunikativní a schopen informace předávat.
- Fialová barva – silná nekontrolovaná energie.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Ve fraktální kresbě jsou obsaženy mimo černé všechny barvy ze Šmahelova testu.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní černá, fialová a oranžová. Fialová barva patří ve fraktálu k dominantním barvám. Naopak preferovaná černá není zastoupena vůbec.

Barvy aktuálně nepreferované červená, růžová a hnědá. Červená barva je v kresbě dominantní.

Porovnání fraktální kresby se Šmahelovým testem – fraktální kresba obsahuje mimo černé všechny barvy ze Šmahelova testu. Dominantní barvy jsou červená a žlutá barva. Červená byla barvou nepreferovanou na prvním místě testu, žlutá naopak nebyl v testu zastoupena vůbec.

Příloha č. 4

Lucie:

Popis tvorby:

Maska na oči Lucii neodradila a pustila se do kresby v první dvojici. Podobnost s první kresbou je zřejmá ať již ve tvaru tak i slabém tlaku při kresbě. Rozdíl je zde ve velikosti, kdy tento druhý fraktál je výrazně větší. S vykreslováním fraktálu se nechtěla velmi zaobírat, vybarvovala více políček vedle sebe jednou pastelkou, nerespektovala linie políček. Pracovala pomalu s mnoha komentáři tvorby.

Intuitivní interpretace: druhá kresba jednou vybočila z plochy papíru. Obě mají jasný kulatý tvar. Mně kresba připomíná vír. Kačka ji nazvala kolotoč nebo ji připomíná duhovou kuličku.

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie s viditelně slabým tlakem. Dle tohoto znaku lze usuzovat na nízkou sebedůvěru v sebe sama. Může vyjadřovat i osobní slabost, nízkou úroveň energie.

Čáry v soustředném kruhu, kruhové opakování v kresbě – může poukazovat na sklon k neurózám či duševnímu napětí.

Velikost a rozložení kresby:

Fraktální kresba zaujímá více jak 2/3 plochy papíru – tento znak může poukazovat na nestabilní emoční stav, neschopnost se soustředit.

Fraktál má pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých. Občasné vybočení lze přisuzovat opět k nezralosti osobnosti.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě převládají střední a malá políčka, která poukazují, na morální charakter člověka, především zodpovědnost, pečlivost a přesnost vykonávané práce. V některých směrech může být až puntíčkářská.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativitě.

Umístění na ploše papíru:

Jedná se o společný znak obou kreseb, fraktály jsou umístěny víceméně na středu se klonem mírně doprava.

Vykreslení:

Kresba není vykreslena pečlivě, nejsou respektována hranice políček. Malá políčka jsou zcela ignorována.

Dominantní barvy:

- Fialová barva – je barvu fyzické energie a vytrvalosti, pokud je ve velkých políčkách znázorňuje kumulaci energie a její nesprávné uvolňování
- Hnědá barva – je barvou duchovní energie, vyjadřuje duševní stav ve zastoupení ve velkých polích může značit duševní nepohodu.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Ve fraktální kresbě jsou obsaženy všechny barvy ze Šmahelova testu.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní modrá, růžová, a fialová jsou ve fraktálu obsaženy hojně. Fialová barva dominuje, modrá barva je výrazná, růžová je zastoupena méně.

Barvy aktuálně nepreferované zelená, hnědá a tmavě hnědá jsou v kresbě také obsaženy. Hnědé barvy dominují a zelá barva je také v kresbě výrazná.

Porovnání fraktální kresby se Šmahelovým testem – fraktální kresba obsahuje všechny barvy ze Šmahelova testu. Dominantní barvy jsou fialová a modrá barva z kladné vnímaných barev. Na druhé straně jsou ve stejné míře zastoupeny i barvy, které byly Lucií uvedeny jako pro dnešní den záporné.

Příloha č. 5

Michal:

Popis tvorby:

Ke kresbě přistupoval neutrálně nebylo vidět nadšení ani odpor. Kreslil pomalým tempem, z počátku se snažil, pak zrychlil. Nakreslil středně velký fraktál, který je umístěn v levém spodním rohu papíru. Vykreslování fraktálů ho zpočátku bavilo a snažil se, ale posléze chtěl mít práci rychle hotovou a vykresloval celé úseky kresby bez respektování jednotlivých políček.

Intuitivní interpretace: Fraktál je středně velkého tvaru. Na prvý pohled vypadá, že je tvořen velkými políčky, což je matoucí, protože Michal vybarvoval mnoho políček jednou barvou. Fraktál mi připomíná hromadu špinavého barevného prádla a stejný názor na svou kresbu měl i Michal.

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie nejsou v kresbě ztvárněny stejným tlakem. Převažují slabé linie. Tento znak může ukazovat na rozvíjející se představivost a fantazii v kontrastu s dosud nerozvinutou sebedůvěrou či nízkou energií.

Velikost a rozložení kresby:

Fraktální kresba je střední velikosti – což naznačuje přirozený vývoj jedince, který je přiměřeně sebedůvěrný, jeho očekávání a reakce jsou adekvátní věku.

Fraktál má relativně pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých. Vybočení z papíru připisují nezralosti jedince.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty.

Tvar kresby je oválný s několika výběžky po obvodu fraktálu – můžeme usuzovat na zdrženlivost, sklon k respektování a dodržování pravidel. Výběžky po obvodu kresby ukazují na individualitu jedince a sklon ke kreativitě.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě jsou zastoupeny všechny velikosti políček, na prvý pohled dominují políčka velká – což naznačuje laskavou a otevřenou povahu jedince. Na druhé straně může vyjadřovat povrchnost, neschopnost soustředit se na složité úkoly.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativitě.

Umístění na ploše papíru:

Tento fraktál je střední velikosti umístěný v levém rohu papíru – důležitost rodinného zázemí, pravděpodobně strach ze změny, která ho čeká.

Vykreslení:

Kresba není vykreslena pečlivě. Nerespektování hranic políček a pravidel vybarvování obecně.

Dominantní barvy:

- Světle zelená barva – tato barva je barvou zdravé energie. Vyjadřuje vysokou odolnost vůči chorobám, dobrou regenerační schopnost.
- Červená barva a její odstíny – tato barva je barvou dominance, vůdcovství. Na jedné straně vyjadřuje zaměření kreslíře na cíl, na druhé straně může vyjadřovat obavy či podrážděnost.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Ve fraktální kresbě jsou obsaženy všechny barvy ze Šmahelova testu.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní oranžová, meruňková a zelená. Zelená je jednou z dominantních barev.

Barvy aktuálně nepreferované hnědá, žlutá a fialová. Barvy jsou ve fraktálu obsaženy, ale nejsou dominantní.

Porovnání fraktální kresby se Šmahelovým testem – fraktální kresba všechny barvy ze Šmahelova testu. Dominantní barvy jsou světle zelená a červená barva. Zelená barva patří mezi preferované barvy, červená barva naopak nebyla v testu zastoupena vůbec.

Příloha č. 6

Dominika:

Popis tvorby:

Na prvním setkání s fraktální kresbou nebyla, z tohoto důvodu kreslila jako poslední s Monikou. Při kresbě evidentně podváděla. Kreslila pomalu jedním tahem spirálu od středu ke krajům. Svou kresbu u spodního okraje ukončila. Ptala jsem se, zda opravdu kreslila bez kontroly zraku, nejspíše odpověděla, že ano. Nechala jsem ji přistoupit ke kroku vykreslování. Bylo velmi obtížné dle pravidel vykreslovat spirálu. Zeptala jsem se Dominiky bez jakýchkoliv připomínek a hodnocení, zda nechce vyzkoušet kresbu znova. Ráda mou nabídku přijala.

Její druhá kresba nebyla provedena jedním tahem, ale snažila se o uměleckou fraktální kresbu, která ztvárňuje konkrétní tvar. Kreslila pomalu technikou přilepování políček na sebe. Z výsledku byla nadšená a pustila se do vykreslování políček.

Intuitivní interpretace: Fraktál je malého tvaru, umístěny na střed papíru. Kresba je tvořena velkými políčky a k vybarvení Dominice stačily pouze čtyři barvy. Mně kresba připomíná přírodní krystal, Dominice připomínal motor traktoru.

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie jsou v kresbě ztvárněny stejným tlakem. Tento znak může ukazovat cílevědomost, samostatnost a velké odhodlání kreslíře.

Velikost a rozložení kresby:

Fraktální kresba je malé velikosti – vzhledem k věku lze usuzovat na dosavadní nízké, nerozvinuté sebevědomí, na druhé straně může poukazovat na egocentrismus jedince.

Fraktál má relativně pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých. Vybočení z papíru připisují nezralosti jedince.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují dlouhé linie. Tento prvek může napovídat o vlastnostech jedince, který dává přednost jasně stanoveným pravidlům, rád se pohybuje v rámci vymezených hranic, což mu dává pocit jistoty.

Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody. Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty.

Tvar kresby je nespecifický, po obvodu fraktálu je členěný – lze usuzovat na silnou individualitu jedince se sklonem ke kreativitě.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě jsou zastoupeny převážně velká políčka – což naznačuje laskavou a otevřenou povahu jedince. Na druhé straně může vyjadřovat povrchnost, neschopnost soustředit se na složité úkoly.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativitě.

Umístění na ploše papíru:

Tento fraktál je malé velikosti umístěný ve středu papíru – schopnost koncentrace na cíl.

Vykreslení:

Kresba je vykreslena poměrně pečlivě, nejsou dodržena všechna pravidla vykreslování fraktálu. K vykreslení ji stačily pouze čtyři barvy. S prací byla velmi rychle hotová.

Dominantní barvy:

- Světle zelená barva – tato barva je barvou zdravé energie. Vyjadřuje vysokou odolnost vůči chorobám, dobrou regenerační schopnost.
- Modrá barva - je barva klidné energie, vyjadřuje spokojenost a radost
- Fialová barva - silná nekontrolovaná energie.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Ve fraktální kresbě jsou použity pouze dvě barvy ze Šmahelova testu.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní růžová světlá, růžová tmavší a zelená. Zelená je jednou z dominantních barev.

Barvy aktuálně nepreferované červená, modrá tmavá a modrá světlá. Ve fraktální kresbě je modrá dominantní barvou.

Porovnání fraktální kresby se Šmahelovým testem – fraktální kresba obsahuje pouze dvě barvy ze Šmahelova testu. Dominantní barvy jsou světle zelená, modrá a fialová. Zelená barva patří mezi preferované barvy, modrá barva byla obsažena v záporných barvách testu.

Příloha č. 7

Antonie:

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Kontrastní, jasně vyjádřená linie s takřka všude stejným tlakem. Dle tohoto faktu lze usuzovat, že je vzhledem k věku přiměřeně sebevědomá osobnost, vysoká orientace na dosažení stanoveného cíle. Je patrná velká energičnost, odhodlání.

Vzhledem k plynulosti čar a přechodů usuzuji, že se jedná o harmonickou osobu, která nevyhledává konfliktní situace.

Velikost a rozložení kresby:

Co do velikosti je fraktál středně velký, oválného tvaru, umístěné na střed, s výběžkem ke spodnímu okraji papíru.

Dle této charakteristiky a k přihlédnutí k věku kreslíře lze usuzovat, že osobnost ještě není zcela emočně stabilní (prochází určitou vývojovou fází). V současné době může hledat zázemí, jistotu (rodiče ji straší, že kvůli špatné výslovnosti ji nepřijmou na ZŠ, aktivně však nic nedělají na logopedii nedochází).

Fraktální kresba má oválný tvar, což svědčí o morálním charakteru. Spíše zdrženlivé, konzervativní povaze, nemá problém s dodržováním pravidel a vyhledává ve věcech řád.

Fraktál má pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých. Občasné vybočení lze přisuzovat opět k nezralosti osobnosti.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty, ale nemá potřebu být dominantní za každou cenu či na úkor někoho jiného. Jedná se o osobu, která ráda předem promýšlí své kroky, rozvážně plánuje své konání.

Tvary „ocásky“ po obvodu – ukazují na velkou individualitu, originalitu, kreativitu.

Buňky, velikost políček v kresbě:

Je pozoruhodné, že ač se jedná o volnou čáranici dítěte, jsou v kresbě jasně rozpoznatelné a zastoupené všechny velikosti políček.

V kresbě převládají střední a malá políčka, která poukazují, na morální charakter člověka, především zodpovědnost, pečlivost a přesnost vykonávané práce. V některých směrech může být až puntičkářská.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativitě.

Umístění na ploše papíru:

Oproti první diagnostické fraktální kresbě je tento fraktál umístěn více na střed, s výběžkem ke spodnímu okraji papíru. V průběhu období arteterapeutických setkání ušla Antonie dlouhou cestu. Již na počátku bylo zřejmé, že se jedná o silně individuální osobnost, která je zaměřena na cíl a tímto směrem stále postupuje. Přes opakované intervence se rodiče podařilo přimět k akci až nyní a již jsou objednáni k logopedovi.

Vykreslení:

- není zcela precizní, nicméně se Antonie snažila o dodržování velikosti políček, která jsou jasně ohraničená. Je patrné vybarvení více malých políček než v první kresbě.
- malá políčka nejsou vybarvena

Dominantní barvy:

Dominantní barvy se zcela liší od barev užitých v první diagnostické kresbě. V první kresbě převládala dominance modré a růžové barvy, nyní je dominantní světle zelená a žlutá barva.

Světle zelená barva – tato barva je barvou zdravé energie. Vyjadřuje vysokou odolnost vůči chorobám, dobrou regenerační schopnost.

Žlutá barva – je barva, která vyjadřuje schopnost přijímat, zpracovávat a interpretovat informace. V kresbě říká o kreslíři, že má dobře vyvinuté řečnické schopnosti, je komunikativní a schopen informace předávat.

Z pohledu analýzy fraktální kresby opět umísťovala tmavé odstíny barev do malých a středních políček – což nasvědčuje o silné intuici kreslíře.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Ve fraktální kresbě jsou zahrnuty všechny barvy, které obsahuje Šmahelův test barev.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní zlatá, žlutá a světle hnědá až tělová. V kresbě jsou obsaženy všechny. Dominantní zastoupení má žlutá barva.

Barvy aktuálně nepreferované jsou v kresbě obsaženy všechny šedá, tmavě hnědá a černá, žádná z nich není dominantní.

Nejdominantnější barva v kresbě světle zelená barva fraktální kresby ve Šmahelově testu naopak uvedena není.

Porovnání kreseb:

Obě fraktální kresby jsou si velmi podobné. Charakteristická znak je oválný tvar a kreativní „ocásky“ vybočující z okraje fraktálního obrazce. U druhé kresby je patrná snaha o střídání tlaku na psací náčiní. Při porovnání je také zřejmé vyšší soustředění při vykreslování políček. Posun v kresbě je umístění obrazce na střed plochy papíru a nevybočení z okraje.

Příloha č. 8

Bohunka:

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie nejsou v kresbě ztvárněny stejným tlakem. Převažují slabé linie. Tento znak může ukazovat na rozvíjející se představivost a fantazii v kontrastu s dosud nerozvinutou sebedůvěrou či nízkou energií.

Velikost a rozložení kresby:

Fraktální kresba zaujímá 2/3 plochy papíru – má ideální velikost, umístěna je na střed. Tento prvek poukazuje na vysokou koncentraci kreslíře na tvorbu, schopnost zklidnění se.

Fraktál má pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě jsou zastoupeny všechny velikosti políček, což poukazuje na snahu jedince o harmonizaci svého vnitřního, ale i fyzického stavu.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativitě.

Umístění na ploše papíru:

Tento fraktál je přiměřené velikosti umístěný na střed plochy papíru s mírným sklonem doprava. Což vyjadřuje schopnost jedince soustředit se sám na sebe s tendencí upínat se k vizi lepší budoucnosti.

Vykreslení:

Kresba není zcela vykreslena, Bohunka postrádala energii k dokončení práce. Snažila se o vykreslování jednotlivých políček s respektem k jejich hranicím, sílu tlaku nestřídala.

Dominantní barvy:

Vzhledem k nedokončení kresby není zcela relevantní posuzovat dominantnost barev. Dokončení však nebylo reálné, protože u Bohunky byl diagnostikován zápal plic. Přesto v kresbě užila dva

odstíny zelené, což může naznačovat přítomnost nemoci a tendenci organismu se bránit. Dále je výrazná světle modrá a zlatá barva. Oproti první kresbě není dominantní barvou zelená, ač si ji Bohunka náhodně vytáhla, použila ji pouze v malých políčkách.

Zelená barva v různých odstínech – tato barva je barvou zdravé energie. Vyjadřuje vysokou odolnost vůči chorobám, dobrou regenerační schopnost nebo naopak přítomnost choroby v organismu.

Zlatá barva je řazena mezi odstíny světle hnědé – je barvou duchovní energie, může poukazovat na přecitlivělost v nějaké oblasti lidského života.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Nelze adekvátně vyhodnotit, protože kresba není vykreslena ani z poloviny.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní zlatá, meruňková a červená.

Barvy aktuálně nepreferované černá, hnědá a žlutá.

Porovnání kreseb:

Velikostně jsou kresby přibližně stejné. Zatímco první fraktální kresba byla umístěna na střed plochy papíru, závěrečná směřuje k pravému okraji papíru. Výrazný rozdíl je také v poměru políček v kresbě. Zatímco v první kresbě převládala velká políčka, v kontrolní kresbě jsou zastoupena všechny velikosti políček. V barevném porovnání lze z fragmentu vykreslení usuzovat na výrazné změny v preferenci barev.

Příloha č. 9

Johana:

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie jsou v kresbě ztvárněny stejným tlakem. Tento znak může ukazovat cílevědomost, samostatnost a velké odhodlání kreslíře.

Velikost a rozložení kresby:

Co do velikosti je fraktál středně velký, oválného tvaru, umístěné na střed, s výběžky. Dle této charakteristiky lze usuzovat, že se kreslíř zcela koncentroval na práci a nebyl zatížen minulostí a taktéž nepřemýšlí nad budoucností.

Fraktální kresba má oválný tvar, což svědčí o morálním charakteru. Spíše zdrženlivé, konzervativní povaze, nemá problém s dodržováním pravidel a vyhledává ve věcech řád.

Fraktál má pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých. Občasné vybočení lze přisuzovat opět k nezralosti osobnosti.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty, ale nemá potřebu být dominantní za každou cenu či na úkor někoho jiného. Jedná se o osobu, která ráda předem promýšlí své kroky, rozvážně plánuje své konání.

Tvary „ocásky“ po obvodu – ukazují na velkou individualitu, originalitu, kreativitu.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě převládají malá políčka, tato charakteristika může poukazovat na přímočarý charakter, může trpět nejistotou ve svou osobu.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativitě.

Umístění na ploše papíru:

Fraktální kresba je umístěna na středu plochy papíru. Oproti jiným kresbám, která Johanka nakreslila v průběhu setkání je tato středně velká a jasně ohraničená.

Vykreslení:

Částečně se snažila u některých barev dodržovat hranice políček, převažuje však nerespektování pravidel s vykreslování více políček vedle sebe či vykreslení velkého pole více jak jednou barvou. Malá políčka nejsou respektována vůbec.

Dominantní barvy:

Růžová barva – je barvou teplé energie. Vztahuje se k důvěře ve vzájemné vztahy. Může však také značit precitlivělost a obavy.

Červená barva v různých odstínech – tato barva je barvou dominance, vůdcovství. Na jedné straně vyjadřuje zaměření kreslíře na cíl, na druhé straně může vyjadřovat obavy či podrážděnost.

Fialová barva – barva energie a vytrvalosti. Značí fyzickou energii a vytrvalost, může značit i napětí až agresivitu.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Johančina fraktální kresba zahrnuje mimo meruňkovou, všechny barvy ze Šmahelova testu.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní modrá, červená a růžová. Tyto barvy dominovaly ve všech fraktálních kresbách, které nakreslila.

Barvy aktuálně nepreferované jsou světle hnědá, meruňková a tmavě hnědá. Obě barvy hnědé při vykreslování použila, ne však v dominantním zastoupení.

Porovnání kreseb:

Vzhledem k tomu, že na druhém setkání s fraktální kresbou nebyla, použiji pro srovnání prvou kresbu, která není barevně vykreslena a přihlédnou k užití barev u předešlých kreseb. Johanka při fraktální kresbě postupovala vždy velmi rychlým tempem. Prvé kresby byly čáranice, které by pro další práci vůbec nebyly vhodné. Porovnávací kresbu se snažila kreslit pomalejším tempem. Velikostně jsou kresby shodné, nicméně ostatní kresby, které vytvořila v průběhu setkání byly převážně velké velikosti. Johanka měla vždy problém s dodržováním pravidel a velmi často vykreslovala políčka dle vlastního uvážení. U této poslední kresby je vidět posun ve snaze, některá políčka vykreslit dle pravidel.

Příloha č. 10

Monika:

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie nejsou v kresbě ztvárněny stejným tlakem. Převažují slabé linie. Tento znak může ukazovat na rozvíjející se představivost a fantazii v kontrastu s dosud nerozvinutou sebedůvěrou či nízkou energií.

Velikost a rozložení kresby:

Fraktální kresba je velmi malá – z tohoto ukazatele můžeme usuzovat na nízké sebevědomí kreslíře a na druhé straně ke sklonu k egocentrismu. Může také poukazovat na nerealizovaný potenciál jedince.

Fraktál má pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty.

Tvar kresby je neobvyklý, po obvodu fraktálu je mnoho výběžků – Je pravděpodobní, že se jedná o silně individuální osobnost. Může se projevat kreativitou a uměleckými sklony. Na druhé straně se může jednat o nepředvídatelného jedince.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě převládají malá políčka – tento ukazatel poukazuje na nekomplexnost, snaha o detaily, v některých případech nejistota, ale vždy úhlednost a pečlivost.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativě.

Umístění na ploše papíru:

Tento fraktál je malé velikosti umístěný na střed plochy papíru. Což vyjadřuje schopnost kreslíře se soustředit.

Vykreslení:

Kresba je vykreslena vzhledem k věku velmi pečlivě, maximální snaha o respektování hranic políček.

Dominantní barvy:

Červená barva v různých odstínech – tato barva je barvou dominance, vůdcovství. Na jedné straně vyjadřuje zaměření kreslíře na cíl, na druhé straně může vyjadřovat obavy či podrážděnost.

Žlutá barva – je barva, která vyjadřuje schopnost přijímat, zpracovávat a interpretovat informace. V kresbě říká o kreslíři, že má dobře vyvinuté řečnické schopnosti, je komunikativní a schopen informace předávat.

Fialová barva – silná nekontrolovaná energie.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Ve fraktální kresbě jsou obsaženy mimo černé všechny barvy ze Šmahelova testu.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní černá, fialová a oranžová. Fialová barva patří ve fraktálu k dominantním barvám. Naopak preferovaná černá není zastoupena vůbec.

Barvy aktuálně nepreferované červená, růžová a hnědá. Červená barva je v kresbě dominantní.

Porovnání fraktální kresby se Šmahelovým testem – fraktální kresba obsahuje mimo černé všechny barvy ze Šmahelova testu. Dominantní barvy jsou červená a žlutá barva. Červená byla barvou nepreferovanou na prvním místě testu, žlutá naopak nebyl v testu zastoupena vůbec.

Příloha č. 11

Lucie:

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie s viditelně slabým tlakem. Dle tohoto znaku lze usuzovat na nízkou sebedůvěru v sebe sama. Může vyjadřovat i osobní slabost, nízkou úroveň energie.

Čáry v soustředném kruhu, kruhové opakování v kresbě, nicméně kresba působí uvolněným dojmem, soustředné kruhy již nejsou znázorněny v tolika řadách – může poukazovat na sklon k neurózám či duševnímu napětí.

Velikost a rozložení kresby:

Fraktální kresba je menší velikosti, přibližuje se střední velikosti – lze usuzovat na potenciál dítěte, který není schopné z různých příčin realizovat.

Fraktál má pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých. Občasné vybočení lze přisuzovat opět k nezralosti osobnosti.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě převládají střední a velká políčka, která poukazují, na dobrosrdečnost jedince. Může zde být přítomna i tendence zaujímat povrchní vztah ke složitým úlohám.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativité.

Umístění na ploše papíru:

Fraktální kresba je umístěna při horním okraji plochy papíru. Což může naznačovat, že jedinec se pohybuje v oblacích, má osobě nereálné představy. Svůj podíl na současném sebepojetí jedince, může mít i okolí, které ho udržuje v nereálných představách o sobě. Jedince však vnitřně cítí nerovnováhu a následně fraktální kresby mají tvar soustředných kruhů, kterými vyjadřuje své napětí a úzkost.

Vykreslení:

V porovnání s první diagnostickou kresbou je tato vykreslena precizněji se snahou o dodržování pravidel vykreslování fraktální kresby. Je patrná snaha o vykreslování malých políček, které dříve zcela ignorovala.

Dominantní barvy:

Dominantní barvy se u Lucie také zcela změnila z fialové a hnědé barvy ke žluté a světle modré.

Žlutá barva – je barva, která vyjadřuje schopnost přijímat, zpracovávat a interpretovat informace. V kresbě říká o kreslíři, že má dobře vyvinuté řečnické schopnosti, je komunikativní a schopen informace předávat.

Modrá barva - je barva klidné energie, vyjadřuje spokojenost a radost.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Ve fraktální kresbě je obsažena pouze jedna barva vnímána jako pozitivní, oranžová a jedna barva vnímána jako negativní černá.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní růžová, oranžová, modrá.

Barvy aktuálně nepreferované tmavě hnědá, černá a meruňková.

Porovnání fraktální kresby se Šmahelovým testem – fraktální kresba obsahuje pouze dvě barvy z testu oranžovou a černou barvu. Dominantní barvy kresby žlutá a světle modrá ve Šmahelově testu vůbec obsaženy nejsou.

Porovnání kreseb:

Druhá fraktální kresba je menší velikosti. Stále má kruhový tvar a je tvořena soustřednými kruhy, kterou jsou však již více rozvolněné. I větší soustředění na kvalitu vykreslování dává kresbě lehkost a přehlednost. Barevná kompozice a preference barev se zcela změnila. V první kresbě byly použity tmavé odstíny barev, také je patrný silný tlak na psací náčiní. V kontrolní fraktální kresbě Lucie užila světlejších tónů barev a konečný výsledek působí lehčím, harmoničtějším dojmem.

Příloha č. 12

Michal:

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie nejsou v kresbě ztvárněny stejným tlakem. Převažují slabé linie. Tento znak může ukazovat na rozvíjející se představivost a fantazii v kontrastu s dosud nerozvinutou sebedůvěrou či nízkou energií.

Velikost a rozložení kresby:

Fraktální kresba je střední velikosti – což naznačuje přirozený vývoj jedince, který je přiměřeně sebedůvěrný, jeho očekávání a reakce jsou adekvátní věku.

Fraktál má relativně pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých. Vybočení z papíru připisují nezralosti jedince.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Fraktály obsahují okrouhlé, hladké linie. Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody.

Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty.

Tvar kresby je oválný s několika výběžky po obvodu fraktálu – můžeme usuzovat na zdrženlivost, sklon k respektování a dodržování pravidel. Výběžky po obvodu kresby ukazují na individualitu jedince a sklon ke kreativitě.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě jsou zastoupeny všechny velikosti políček, na prvý pohled dominují políčka velká – což naznačuje laskavou a otevřenou povahu jedince. Na druhé straně může vyjadřovat povrchnost, neschopnost soustředit se na složité úkoly.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativitě.

Umístění na ploše papíru:

Fraktál je střední až velké velikosti umístěný ve středu papíru – což naznačuje posun ve vnímání a harmonizaci sebe sama.

Vykreslení:

V porovnání s první kresbou je vykreslení fraktálu preciznější. Na první pohled je patrné dodržování hranic políček. Michal se snažil vykreslovat i malá políčka, což při první kresbě vůbec nečinil. V první kresbě nedocházelo ke střídání tlaku na psací náčiní, u druhé kresby je patrný posun i v této oblasti.

Dominantní barvy:

Světle zelená barva – tato barva je barvou zdravé energie. Vyjadřuje vysokou odolnost vůči chorobám, dobrou regenerační schopnost.

Modrá barva - je barva klidné energie, vyjadřuje spokojenost a radost.

Porovnání se Šmahelovým testem:

Ve fraktální kresbě jsou obsaženy všechny barvy ze Šmahelova testu.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní žlutá, modrá a růžová. Dominantní zastoupení v kresbě má světle modrá barva.

Barvy aktuálně nepreferované světle růžová, hnědá a fialová. hnědá, žlutá a fialová. Barvy jsou ve fraktálu obsaženy, ale nejsou dominantní.

Porovnání fraktální kresby se Šmahelovým testem – fraktální kresba všechny barvy ze Šmahelova testu. Dominantní barvy jsou světle zelená a světle modrá barva. Druhá dominantní barva světle zelená, se ve Šmahelově testu vůbec nevyskytovala.

Porovnání kreseb:

Již na první pohled je vidět velký kresebný posun. První fraktální kresba je menšího tvaru, není kreslena jedním tahem a technika vykreslování políček zcela nerespektuje jejich hranice. Druhá kresba je již ztvárněna jedním tahem a má středně velký tvar. Ač vykreslení jednotlivých políček není zcela precizní, je vidět velký posun ve vnímání a respektování hranic. Je patrné také pravidlo střídání tlaku u různě velkých polí.

Příloha č. 13

Dominika:

Stručná analýza kresby:

Linie a jejich kvalita:

Linie jsou v kresbě ztvárněny stejným tlakem. Tento znak může ukazovat cílevědomost, samostatnost a velké odhodlání kreslíře.

Velikost a rozložení kresby:

Fraktální kresba je malé velikosti – vzhledem k věku lze usuzovat na dosavadní nízké, nerozvinuté sebevědomí, na druhé straně může poukazovat na egocentrismus jedince.

Fraktál má relativně pevně stanovené hranice což nasvědčuje tomu, že osoba si je vědoma svých hranic a na druhé straně i respektovat hranice druhých. Vybočení z papíru připisují nezralosti jedince.

Charakteristické linie podle kontur kresby

Linie s různorodými konturami s harmonickými přechody. Tato charakteristika svědčí o přátelském ladění osobnosti, která si je vědoma svých schopností, ale také svých hranic. Ve své podstatě se jedná o osobu, která si je vědoma své hodnoty.

Tvar kresby je nespecifický, po obvodu fraktálu je členěný – lze usuzovat na silnou individualitu jedince se sklonem ke kreativě.

Buňky, velikost políček v kresbě:

V kresbě jsou zastoupeny všechny velikosti políček – což naznačuje o snaze jedince o harmonizaci své osoby. Snaží se o respektování pravidel.

Většina políček jsou oválného tvaru s hladkými přechody – opět nasvědčuje o laskavé, klidné, přátelské, nekonfliktní povaze. Sklon ke kreativě.

Umístění na ploše papíru:

Tento fraktál je malé velikosti umístěný ve středu papíru – schopnost koncentrace na cíl.

Vykreslení:

Kresba je vykreslena poměrně pečlivě, nejsou dodržena všechna pravidla vykreslování fraktálu. Je patrná snaha o respektování hranic jednotlivých polí. Snaží se i o změnu tlaku při vykreslování jednotlivých políček.

Dominantní barvy:

Červená barva v různých odstínech – tato barva je barvou dominance, vůdcovství. Na jedné straně vyjadřuje zaměření kreslíře na cíl, na druhé straně může vyjadřovat obavy či podrážděnost.

Modrá barva – je barva klidné energie, vyjadřuje spokojenost a radost

Porovnání se Šmahelovým testem:

Ve fraktální kresbě jsou mimo hnědé, zastoupeny všechny barvy ze Šmahelova testu.

Barvy aktuálně vnímané jako pozitivní růžová světlá, oranžová a světle modrá. Světle modrá je jednou z dominantních barev.

Barvy aktuálně nepreferované červená, višňová, hnědá. Ve fraktální kresbě je červený dominantní barvou.

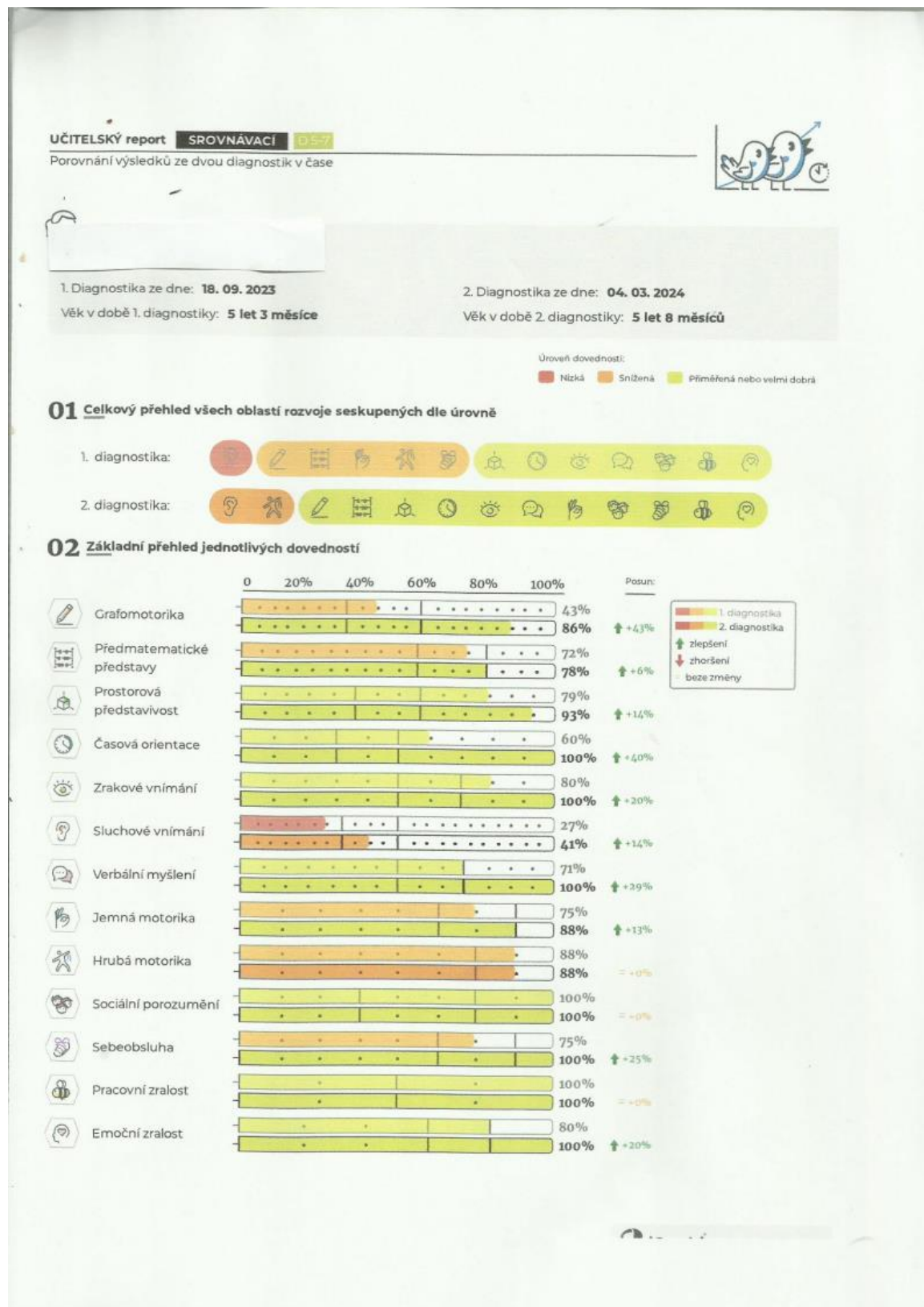
Porovnání fraktální kresby se Šmahelovým testem – fraktální kresba obsahuje mimo hnědou všechny barvy ze Šmahelova testu. Dominantní barvy jsou červená a světle modrá, tedy jedna barva preferovaná a jedna z nepreferovaných barev.

Porovnání kreseb:

Dominika v průběhu arteterapeutických setkání učinila velký pokrok. Při první diagnostické kresbě nejdříve podváděla a následně nakreslila spíše uměleckou formu fraktálu. U porovnávací kresby již kreslila jedním tahem. V obrazci fraktálu jsou patrné všechny velikosti políček. Obě kresby ukazují vysokou míru koncentrace jedince na úkol.

Přílohy: Grafické zpracování diagnostiky iSophi

Příloha č. 14 (strana 1)

1. Diagnostika ze dne: **18. 09. 2023**

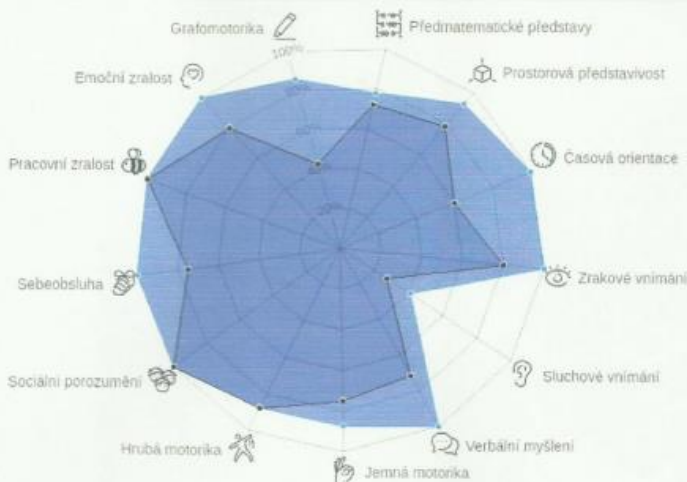
Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 3 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **04. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

03 Pavučinový přehled

- 1. diagnostika
- 2. diagnostika

Poznámky ke grafomotorickým úkolům

1. diagnostika

Držení tužky

- správně

Plynulost tahů

- plynulé v přiměřeném tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- přiměřený
- silný
- příliš silný

2. diagnostika

Držení tužky

- správně

Plynulost tahů

- plynulé v přiměřeném tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- přiměřený
- silný
- příliš silný

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** **057**
Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **18. 09. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 3 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **04. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

Poznámky k pozornosti

1. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- drobné odklony pozornosti

2. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- koncentruje se po celou dobu spolupráce

Poznámky k řeči

1. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

- Č Š Ž
- K

2. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

- K

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** 19.09.2023
 Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **19. 09. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 9 měsíců**

2. Diagnostika ze dne: **13. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 3 měsíce**

Úroveň dovednosti:

■ Nízká
 ■ Snížená
 ■ Přiměřená nebo velmi dobrá

01 Celkový přehled všech oblastí rozvoje seskupených dle úrovně

1. diagnostika:

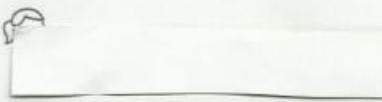

2. diagnostika:

02 Základní přehled jednotlivých dovedností

1. Diagnostika ze dne: **19. 09. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 9 měsíců**

2. Diagnostika ze dne: **13. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 3 měsíce**

03 Pavučinový přehled

1. diagnostika ■
 2. diagnostika ■

Poznámky ke grařomotorickým úkolům

1. diagnostika

Drření tuřky

- drření přiliř dole

Plynulost tahů

- s občasnými zárazy

Přítlak

- přiliř slabý
- slabý
- přiměřený
- silný
- přiliř silný

2. diagnostika

Drření tuřky

- správně

Plynulost tahů

- plynulě v pomalejším tempu

Přítlak

- přiliř slabý
- slabý
- přiměřený
- silný
- přiliř silný

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** **DSV**

Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **19. 09. 2023**
Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 9 měsíců**

2. Diagnostika ze dne: **13. 03. 2024**
Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 3 měsíce**

Poznámky k pozornosti

1. diagnostika	2. diagnostika
Pozornost dítěte během diagnostiky	Pozornost dítěte během diagnostiky
<ul style="list-style-type: none">▪ pracuje pouze pod přímým vedením s nutností motivace k dokončení úkolu	<ul style="list-style-type: none">▪ koncentruje se po celou dobu spolupráce

Poznámky k řeči

1. diagnostika	2. diagnostika
Které hlásky ještě nejsou navozeny?	Které hlásky ještě nejsou navozeny?
NEVYPLNĚNO	NEVYPLNĚNO

1. Diagnostika ze dne: **04. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 2 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **13. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

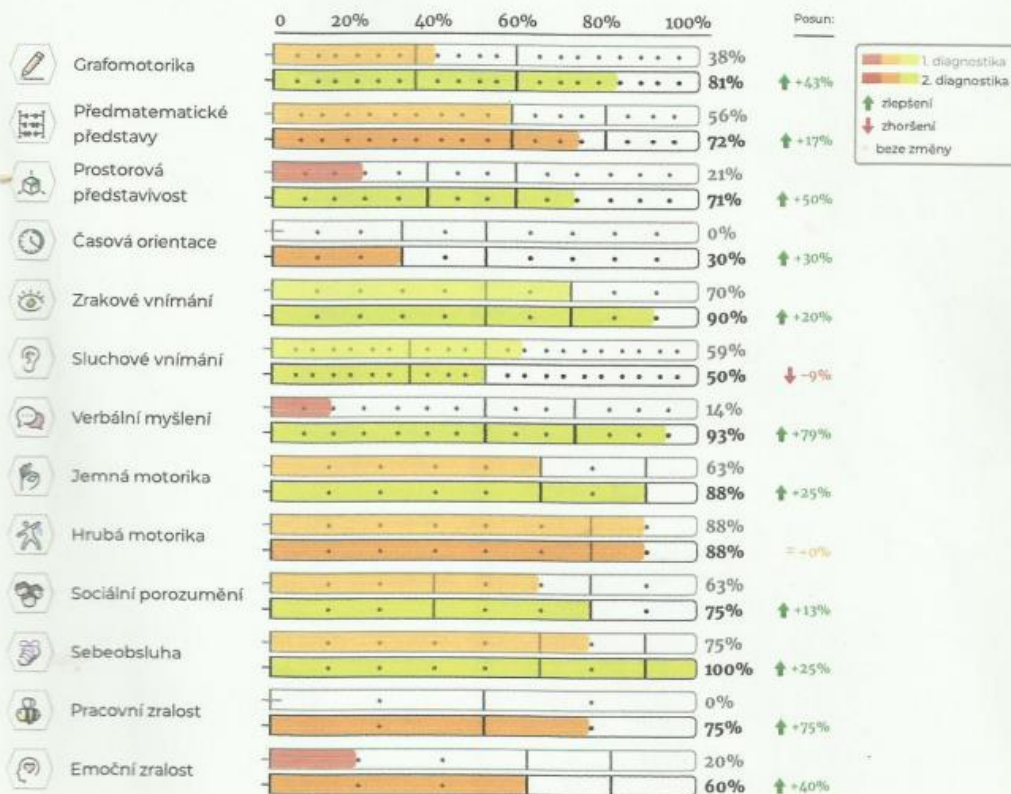
Úroveň dovednosti:

■ Nízká
 ■ Snížená
 ■ Přiměřená nebo velmi dobrá

01 Celkový přehled všech oblastí rozvoje seskupených dle úrovně

02 Základní přehled jednotlivých dovedností

UČITELSKÝ report SROVNÁVACÍ D 5-7
 Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **04. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 2 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **13. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

03 Pavučinový přehled

1. diagnostika
 2. diagnostika

Poznámky ke grafomotorickým úkolům

1. diagnostika

Držení tužky

- držení příliš dole

Plynulost tahů

- zbrklé, příliš rychlé, neplynulé

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- přiměřený
- silný
- **příliš silný**

2. diagnostika

Držení tužky

- správně

Plynulost tahů

- plynulé, ale příliš rychlé, odbyté

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- přiměřený
- **silný**
- příliš silný

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ**
Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **04. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 2 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **13. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

Poznámky k pozornosti

1. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- potřebuje delší zácvk a zopakování pokynů u každého úkolu
- pracuje pouze pod přímým vedením s nutností motivace k dokončení úkolu
- známky rychlého nástupu psychické únavy, psychomotorický neklid
- pozornost mělká, snadno vyrušitelná i drobnými okolními podněty

2. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- drobné odklony pozornosti

Poznámky k řeči

1. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

- Č Š Ž
- měkčení (dě/tě/ně, di/ti, ni)

2. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

- měkčení (dě/tě/ně, di/ti, ni)

Příloha č. 17 (strana 1)

UČITELSKÝ report SROVNÁVACÍ

Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

E

1. Diagnostika ze dne: **16. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 10 měsíců**

2. Diagnostika ze dne: **14. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 3 měsíce**

Úroveň dovedností:

■ Nízká
 ■ Snížená
 ■ Přiměřená nebo velmi dobrá

01 Celkový přehled všech oblastí rozvoje seskupených dle úrovně

02 Základní přehled jednotlivých dovedností

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** **100%**

Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **16. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 10 měsíců**

2. Diagnostika ze dne: **14. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 3 měsíce**

03 Pavučinový přehled

1. diagnostika
2. diagnostika

Poznámky ke grafomotorickým úkolům

1. diagnostika

Držení tužky

- držení příliš dole
- špatný sklon

Plynulost tahů

- plynulé v pomalejším tempu
- s občasnými zárazy

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- **přiměřený**
- silný
- příliš silný

2. diagnostika

Držení tužky

- držení příliš dole

Plynulost tahů

- plynulé v pomalejším tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- **přiměřený**
- silný
- příliš silný

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** **0-5-7**
Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **16. 10. 2023**
Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 10 měsíců**

2. Diagnostika ze dne: **14. 03. 2024**
Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 3 měsíce**

Poznámky k pozornosti

1. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- potřebuje delší zácvk a zopakování pokynů u každého úkolu
- známky rychlého nástupu psychické únavy, psychomotorický neklid

2. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- potřebuje delší zácvk a zopakování pokynů u každého úkolu
- pracuje pouze pod přímým vedením s nutností motivace k dokončení úkolu

Poznámky k řeči

1. diagnostika

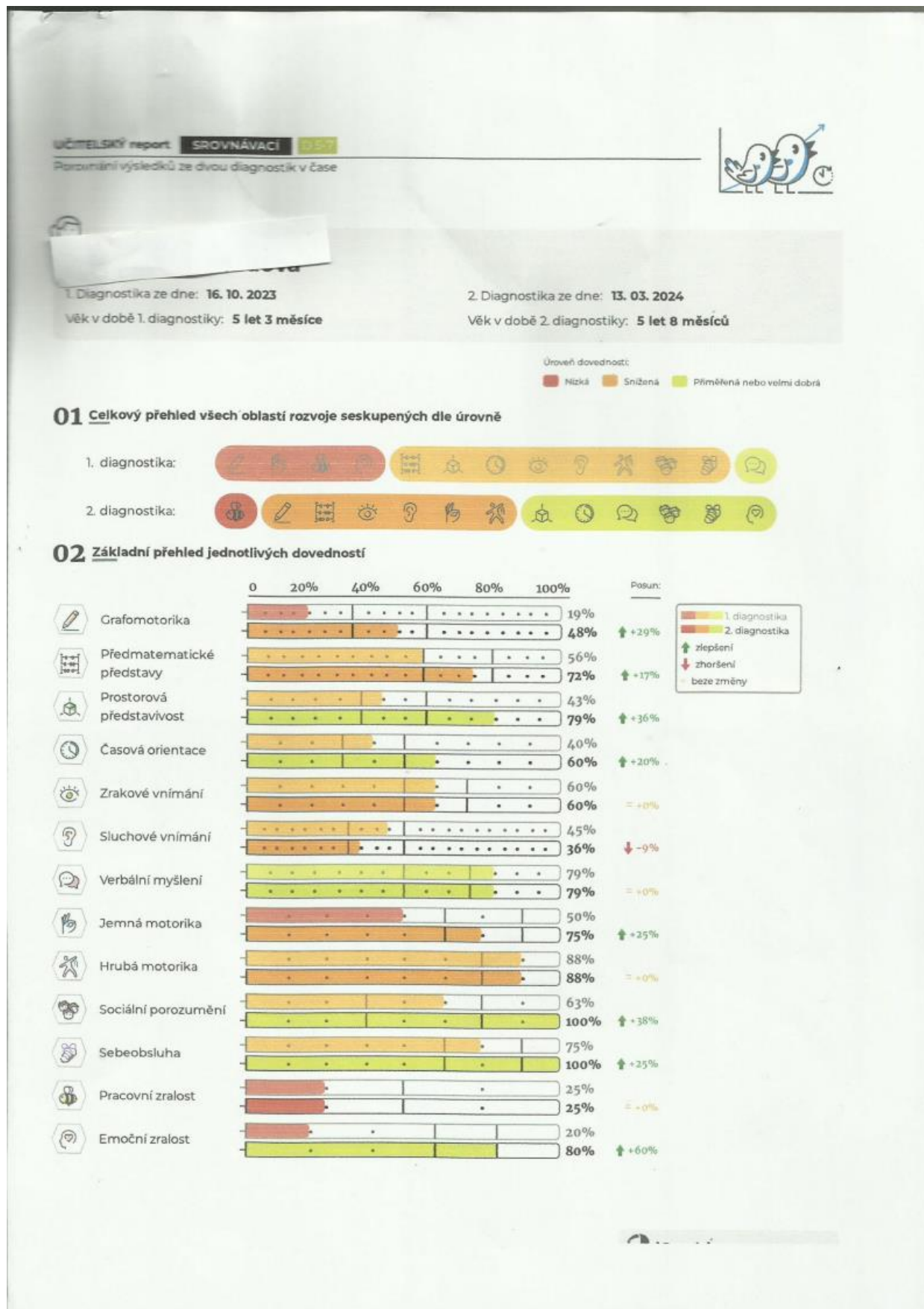
Které hlásky ještě nejsou navozeny?

- Č Š Ž

2. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

1. Diagnostika ze dne: **16. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 3 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **13. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

03 Pavučinový přehled

1. diagnostika ■
 2. diagnostika ■

Poznámky ke grafomotorickým úkolům

1. diagnostika

Držení tužky

- prostředníček (eventuálně i prsteník) shora

Plynulost tahů

- s občasnými zárazy

Přítlak

- příliš slabý
- **slabý**
- přiměřený
- silný
- příliš silný

2. diagnostika

Držení tužky

- držení příliš dole

Plynulost tahů

- plynulé v pomalejším tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- **přiměřený**
- silný
- příliš silný

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** **0-5-7**
Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **16. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 3 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **13. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

Poznámky k pozornosti

1. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- potřebuje delší zácvk a zopakování pokynů u každého úkolu
- pracuje pouze pod přímým vedením s nutností motivace k dokončení úkolu

2. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- drobné odklony pozornosti

Poznámky k řeči

1. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

2. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** **05-7**
 Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **02. 10. 2023**
 Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 7 měsíců**

2. Diagnostika ze dne: **04. 03. 2024**
 Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 1 měsíc**

Úroveň dovedností:

■ Nizká
 ■ Snížená
 ■ Přiměřená nebo velmi dobrá

01 Celkový přehled všech oblastí rozvoje seskupených dle úrovně

02 Základní přehled jednotlivých dovedností

UČITELSKÝ report SROVNÁVACÍ 05-7
 Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **02. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 7 měsíců**

2. Diagnostika ze dne: **04. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 1 měsíc**

03 Pavučinový přehled

1. diagnostika ■
 2. diagnostika ■

Poznámky ke grafomotorickým úkolům

1. diagnostika

Držení tužky

▪ správně

Plynulost tahů

▪ plynulé v přiměřeném tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- přiměřený
- silný
- příliš silný

2. diagnostika

Držení tužky

▪ správně

Plynulost tahů

▪ plynulé v pomalejším tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- přiměřený
- silný
- příliš silný

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** **DS7**

Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **02. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 7 měsíců**

2. Diagnostika ze dne: **04. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 1 měsíc**

Poznámky k pozornosti

1. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- drobné odklony pozornosti

2. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- koncentruje se po celou dobu spolupráce

Poznámky k řeči

1. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

2. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

1. Diagnostika ze dne: **04. 10. 2023**

2. Diagnostika ze dne: **12. 03. 2024**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 1 měsíc**

Úroveň dovedností

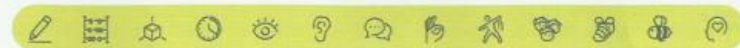
■ Nízká
 ■ Snížená
 ■ Přiměřená nebo velmi dobrá

01 Celkový přehled všech oblastí rozvoje seskupených dle úrovně

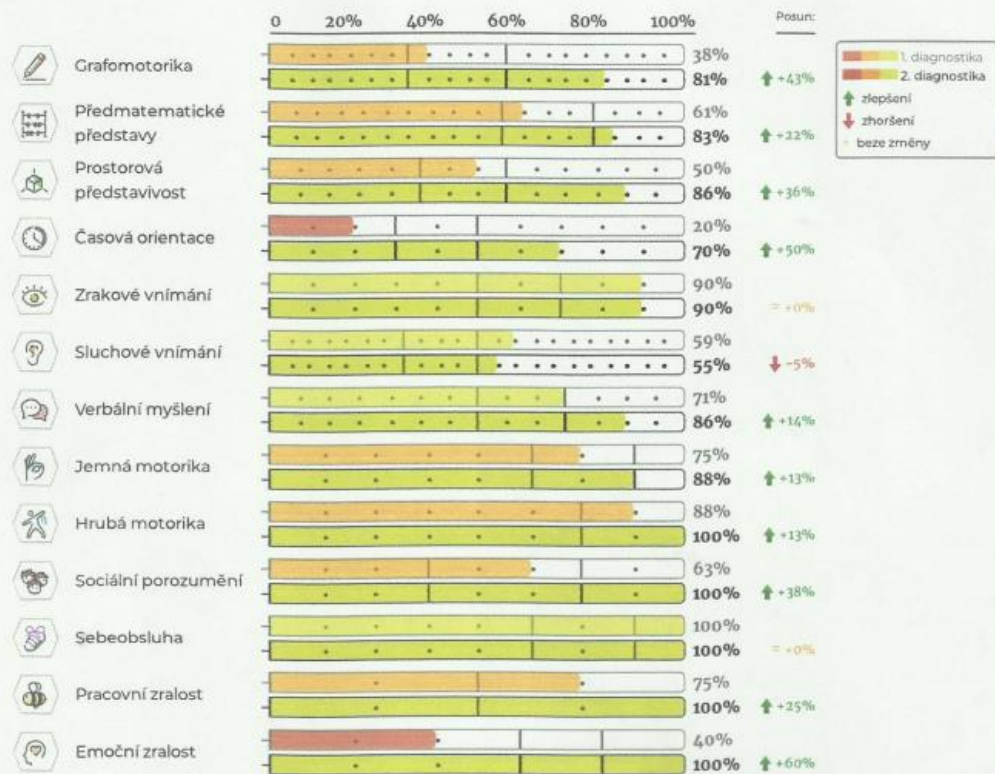
1. diagnostika:

2. diagnostika:

02 Základní přehled jednotlivých dovedností

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** **D.5-7**
 Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **04. 10. 2023**
 Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

2. Diagnostika ze dne: **12. 03. 2024**
 Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 1 měsíc**

03 Pavučinový přehled

1. diagnostika ■
 2. diagnostika ■

Poznámky ke grafomotorickým úkolům

1. diagnostika

Držení tužky

- držení příliš dole

Plynulost tahů

- plynulé v přiměřeném tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- **přiměřený**
- silný
- příliš silný

2. diagnostika

Držení tužky

- držení příliš dole

Plynulost tahů

- plynulé v přiměřeném tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- **přiměřený**
- silný
- příliš silný

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** 0,5-7
Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **04. 10. 2023**

2. Diagnostika ze dne: **12. 03. 2024**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

Věk v době 2. diagnostiky: **6 let 1 měsíc**

Poznámky k pozornosti

1. diagnostika

2. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- drobné odklony pozornosti

Pozornost dítěte během diagnostiky

- koncentruje se po celou dobu spolupráce

Poznámky k řeči

1. diagnostika

2. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

1. Diagnostika ze dne: **06. 10. 2023**
 věk v době 1. diagnostiky: **5 let 3 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **21. 03. 2024**
 věk v době 2. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

Úroveň dovednosti:
■ Nízká ■ Snížená ■ Přiměřená nebo velmi dobrá

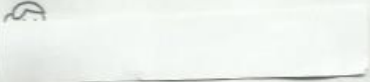
01 Celkový přehled všech oblastí rozvoje seskupených dle úrovně

02 Základní přehled jednotlivých dovedností

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** 0-5-7
 Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **08. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 3 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **21. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

03 Pavučinový přehled

1. diagnostika ■
 2. diagnostika ■

Poznámky ke grafomotorickým úkolům

1. diagnostika

Držení tužky

- správně

Plynulost tahů

- plynulé v pomalejším tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- **přiměřený**
- silný
- příliš silný

2. diagnostika

Držení tužky

- správně

Plynulost tahů

- plynulé v přiměřeném tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- **přiměřený**
- silný
- příliš silný

UČITELSKÝ report **SROVNÁVACÍ** **DSZ**

Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **08. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 3 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **21. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 8 měsíců**

Poznámky k pozornosti

1. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- pozornost mělká, snadno vyrušitelná i drobnými okolními podněty

2. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- drobné odklony pozornosti
- pracuje pouze pod přímým vedením s nutností motivace k dokončení úkolu

Poznámky k řeči

1. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

2. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

UČITELSKÝ report SROVNÁVACÍ 0-5-7
 Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **16. 10. 2023**
 Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 4 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **15. 03. 2024**
 Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 9 měsíců**

Úroveň dovednosti:
■ Nízká ■ Snížená ■ Přiměřená nebo velmi dobrá

01 Celkový přehled všech oblastí rozvoje seskupených dle úrovně

02 Základní přehled jednotlivých dovedností

1. Diagnostika ze dne: **16. 10. 2023**
 Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 4 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **15. 03. 2024**
 Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 9 měsíců**

03 Pavučinový přehled

1. diagnostika ■
 2. diagnostika ■

Poznámky ke grafomotorickým úkolům

1. diagnostika

Držení tužky

- propnutý ukazovák

Plynulost tahů

- zbrklé, příliš rychlé, neplynulé

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- přiměřený
- silný
- příliš silný

2. diagnostika

Držení tužky

- propnutý ukazovák

Plynulost tahů

- plynulé v přiměřeném tempu

Přítlak

- příliš slabý
- slabý
- přiměřený
- silný
- příliš silný

UČITELSKÝ report SROVNÁVACÍ D5-7

Porovnání výsledků ze dvou diagnostik v čase

1. Diagnostika ze dne: **16. 10. 2023**

Věk v době 1. diagnostiky: **5 let 4 měsíce**

2. Diagnostika ze dne: **15. 03. 2024**

Věk v době 2. diagnostiky: **5 let 9 měsíců**

Poznámky k pozornosti

1. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- pracuje pouze pod přímým vedením s nutností motivace k dokončení úkolu
- známky rychlého nástupu psychické únavy, psychomotorický neklid

2. diagnostika

Pozornost dítěte během diagnostiky

- drobné odklony pozornosti
- pracuje pouze pod přímým vedením s nutností motivace k dokončení úkolu

Poznámky k řeči

1. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

2. diagnostika

Které hlásky ještě nejsou navozeny?

NEVYPLNĚNO

Obrazová dokumentace

Volná kresba

Obrázek č. 5

Obrázek č. 6

Obrázek č. 7

Obrázek č. 8

Obrázek č. 9

Obrázek č. 10

Obrázek č.11

Obrázek č. 12

Obrázek č. 13

Kresba postavy

Obrázek č. 14

Obrázek č. 15

Obrázek č. 16

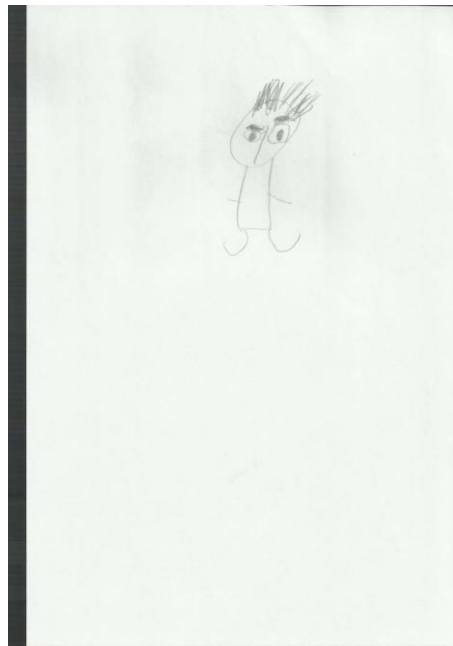
Obrázek č. 17

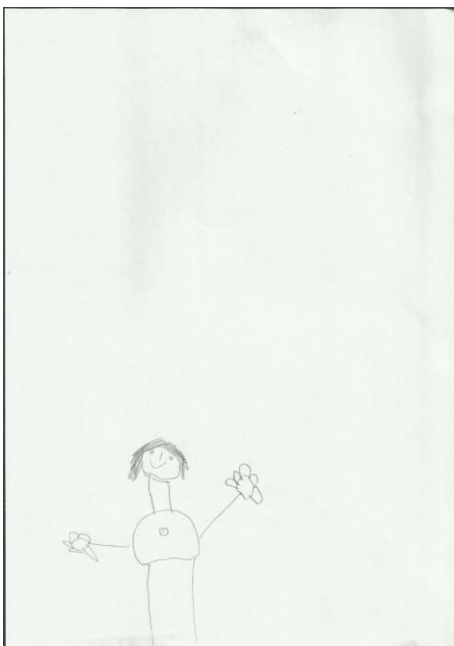
Obrázek č. 18

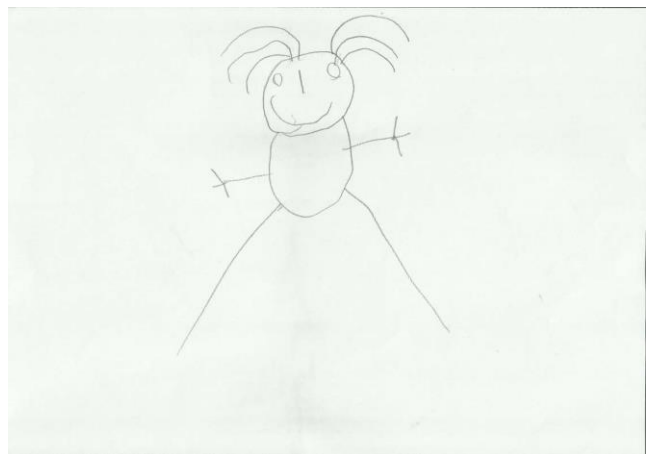
Obrázek č. 19

Obrázek č. 20

Obrázek č. 21

Obrázek č. 22

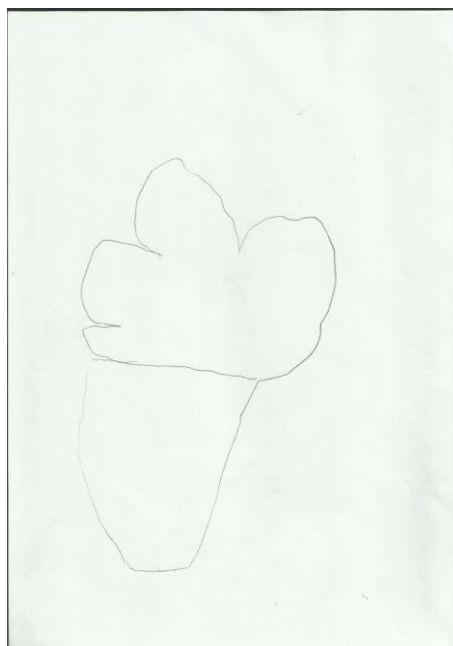

Kresba stromu

Obrázek č. 23

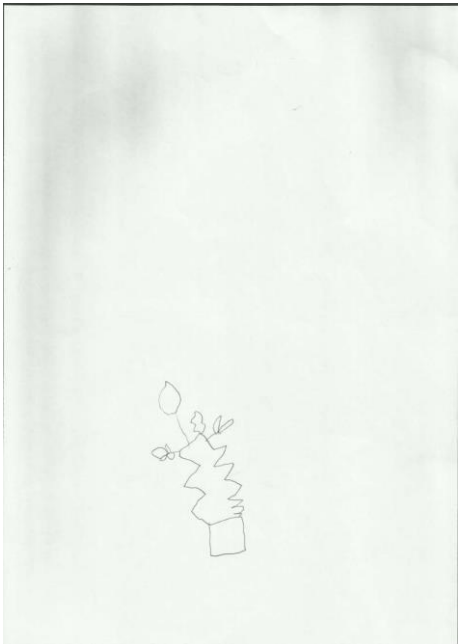
Obrázek č. 24

Obrázek č. 25

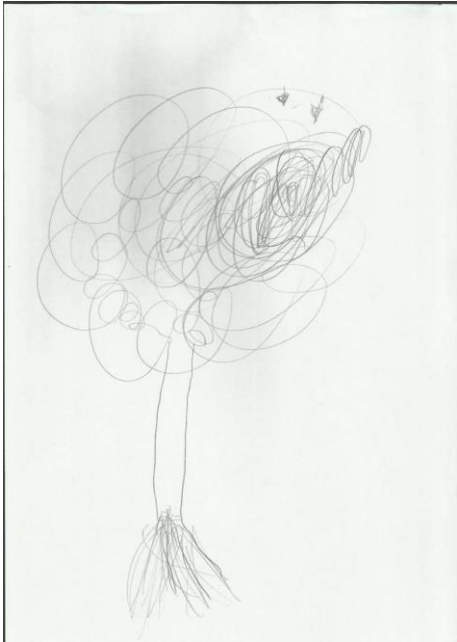
Obrázek č. 26

Obrázek č. 27

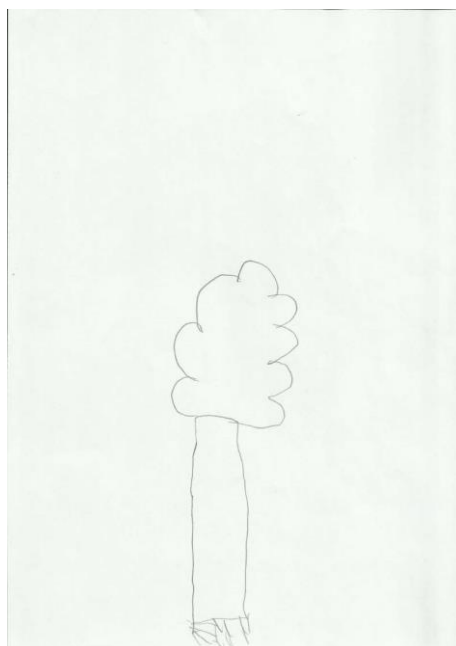
Obrázek č. 28

Obrázek č. 29

Obrázek č.30

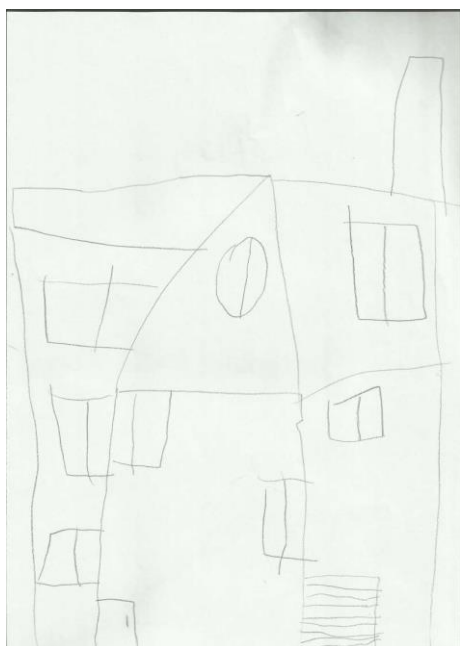

Obrázek č. 31

Kresba domu

Obrázek č. 32

Obrázek č. 33

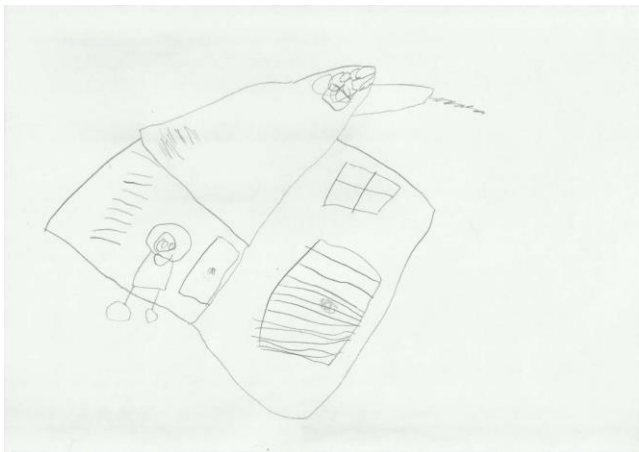
Obrázek č. 34

Obrázek č. 35

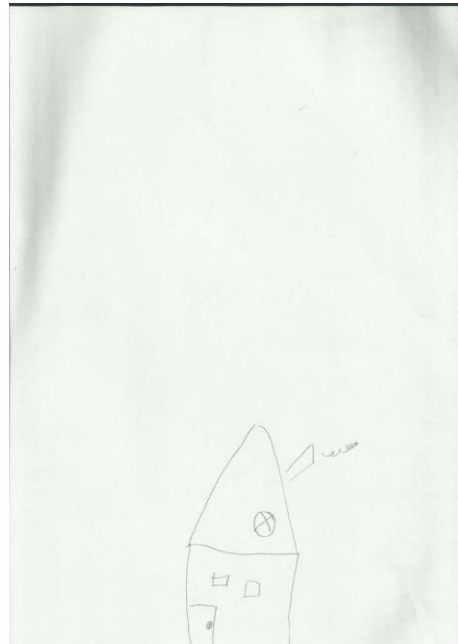
Obrázek č. 36

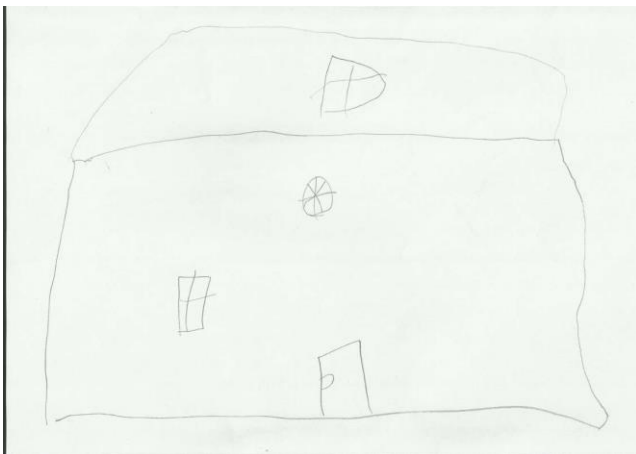
Obrázek č. 37

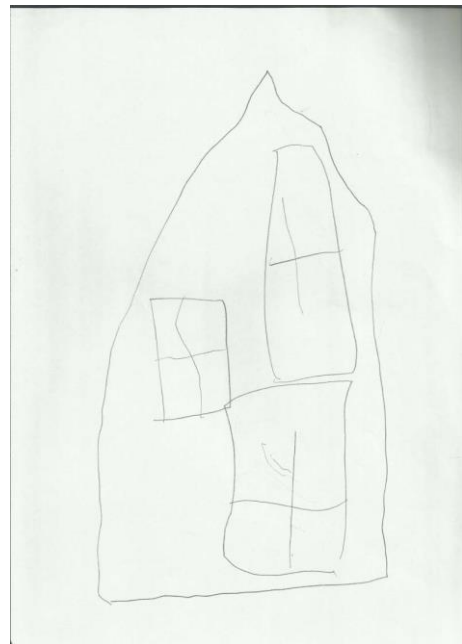
Obrázek č. 38

Obrázek č. 39

Obrázek č. 40

Kresba rodiny

Obrázek č. 41

Obrázek č. 42

Obrázek č. 43

Obrázek č. 44

Obrázek č. 45

Obrázek č. 46

Obrázek č. 47

Obrázek č. 48

Obrázek č. 49

Kresba začarované rodiny

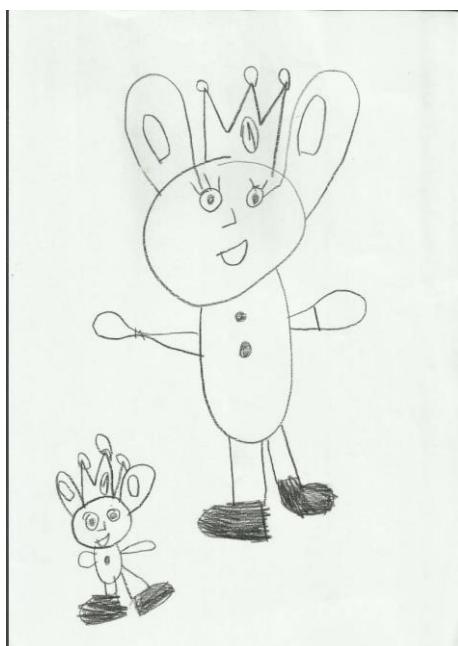
Obrázek č. 50

Obrázek č. 51

Obrázek č. 52

Obrázek č. 53

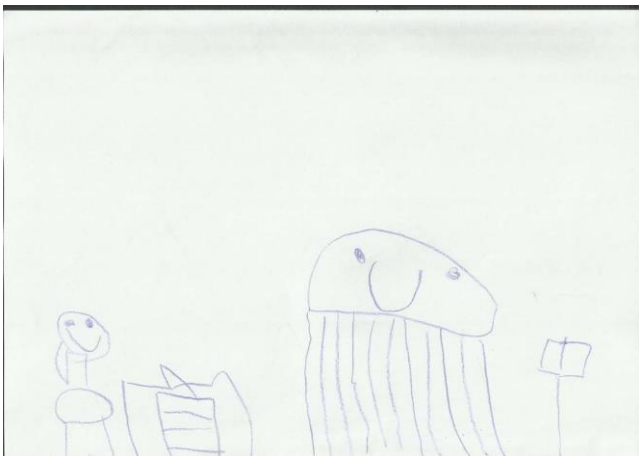
Obrázek č. 54

Obrázek č. 55

Obrázek č. 56

Obrázek č. 57

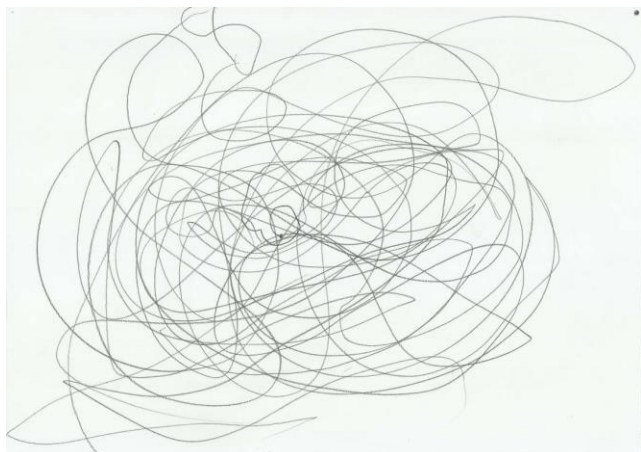

Obrázek č. 58

Fraktální kresba „zrcadlo mé duše“

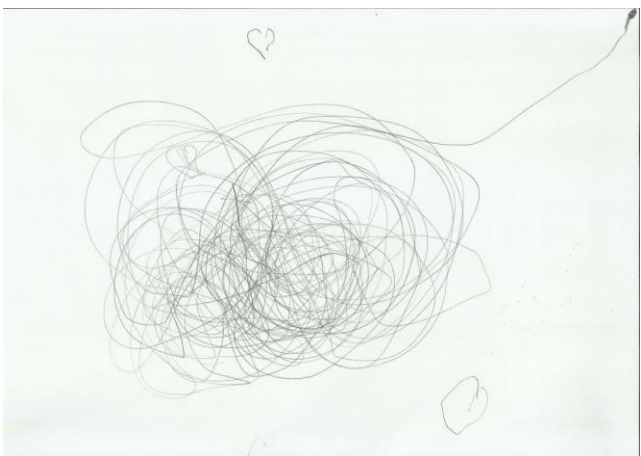
Obrázek č. 59

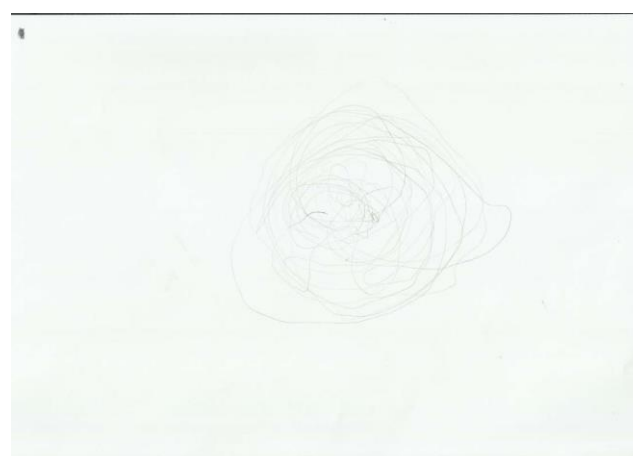
Obrázek č. 60

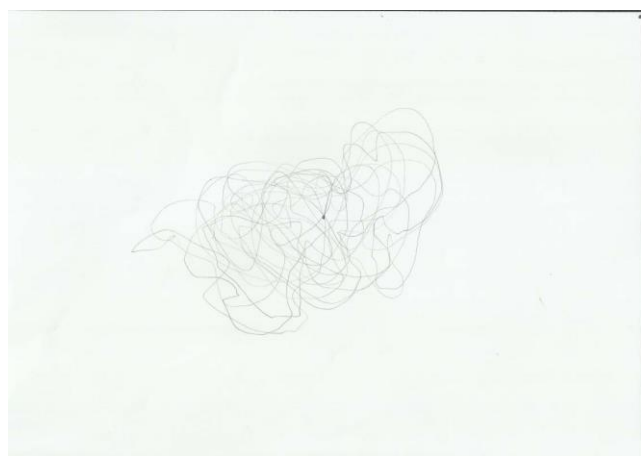
Obrázek č. 61

Obrázek č. 62

Obrázek č. 63

Obrázek č. 64

Obrázek č. 65

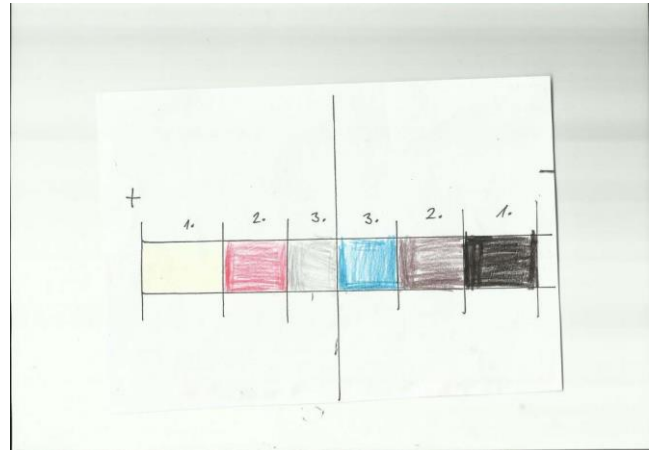

Fraktální kresba „vnímání barev“

Obrázek č. 66

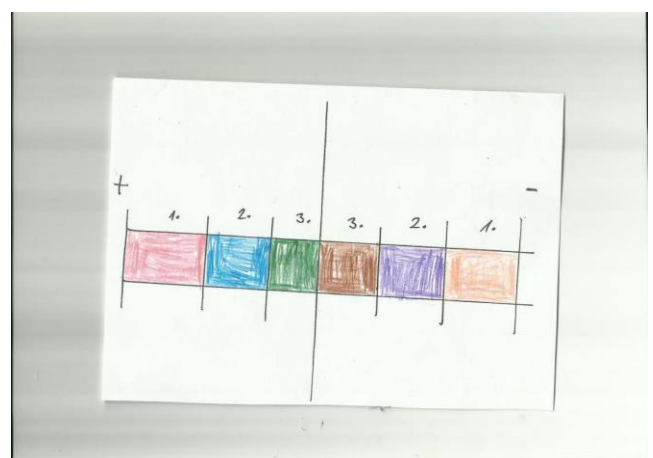
Obrázek č. 67

Obrázek č. 68

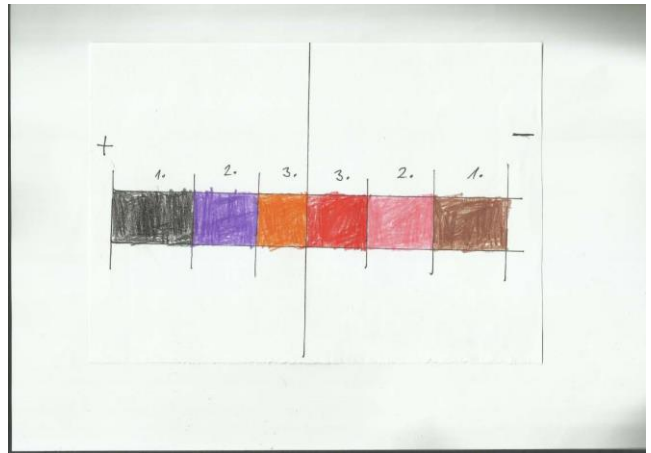
Obrázek č. 69

Obrázek č. 70

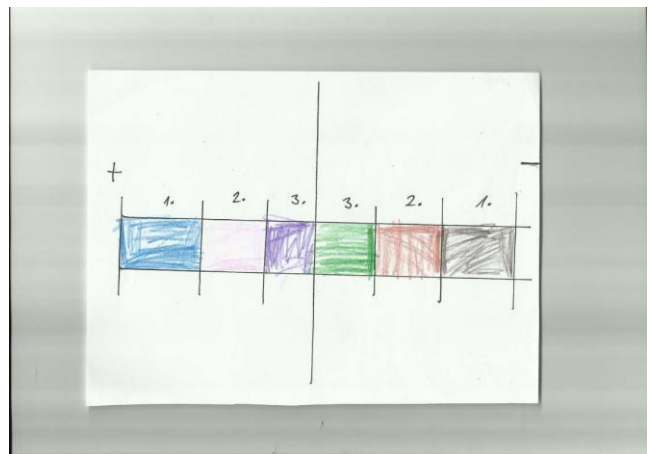
Obrázek č. 71

Obrázek č. 72

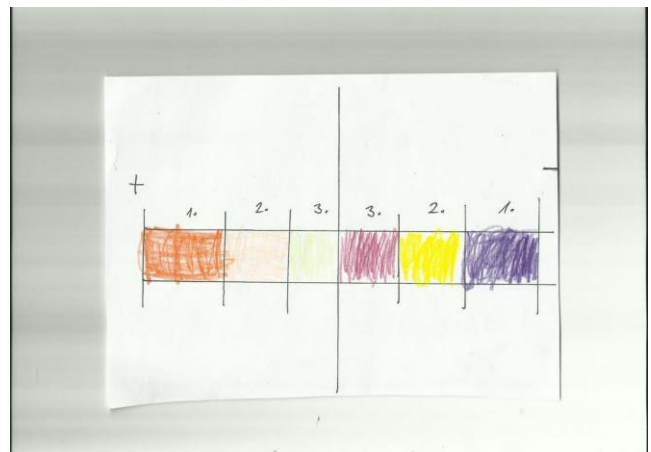
Obrázek č. 73

Obrázek č. 74

Obrázek č. 75

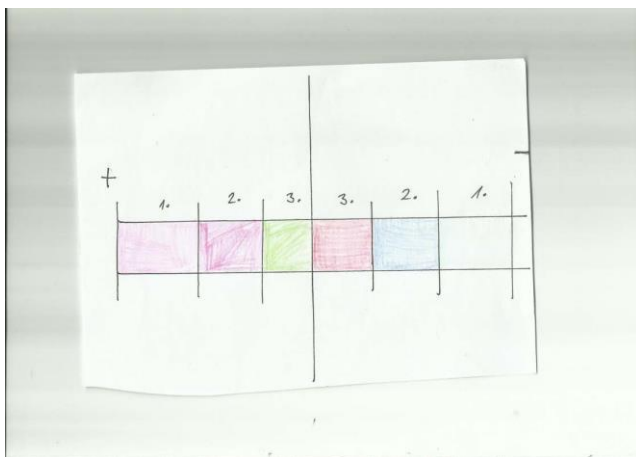
Obrázek č. 76

Obrázek č. 77

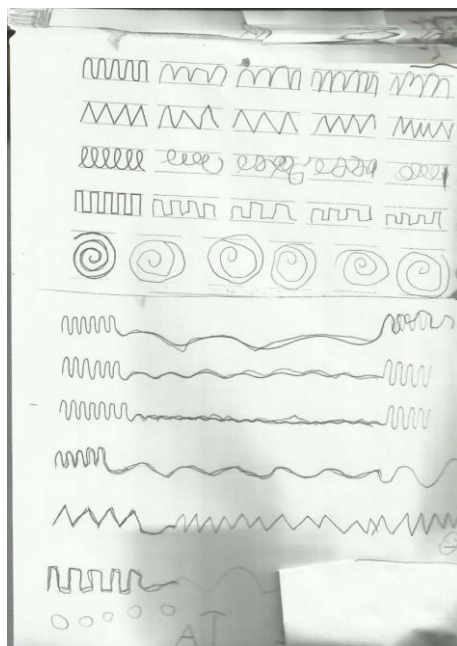

Obrázek č. 78

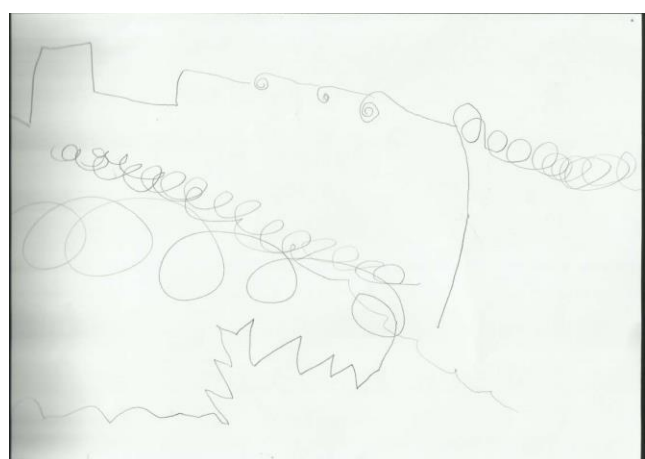

Fraktální kresba „grafomotorické prvky“

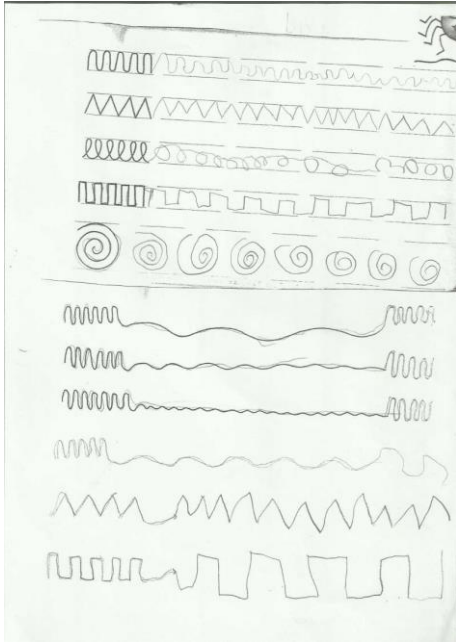
Obrázek č. 79

Obrázek č. 80

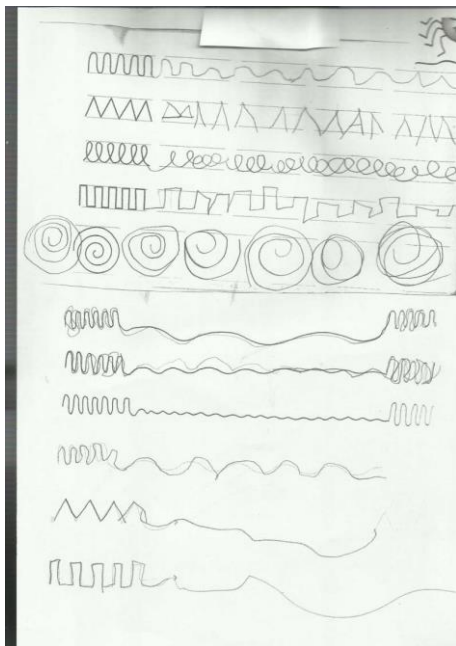
Obrázek č. 81

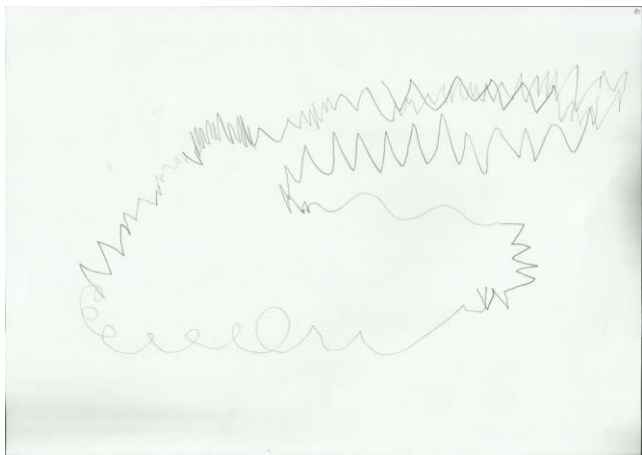
Obrázek č. 82

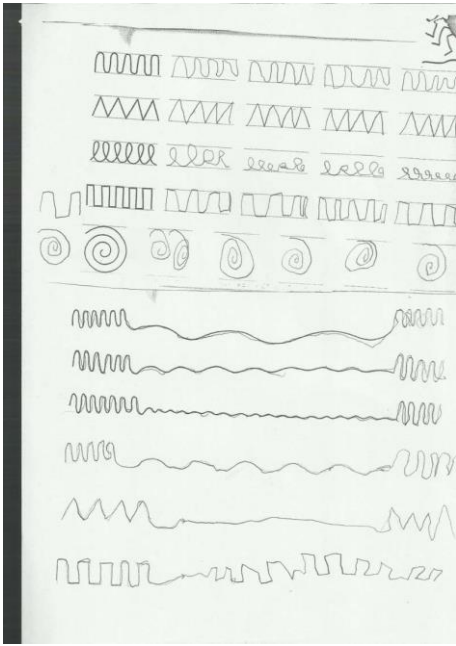
Obrázek č. 83

Obrázek č. 84

Obrázek č. 85

Obrázek č. 86

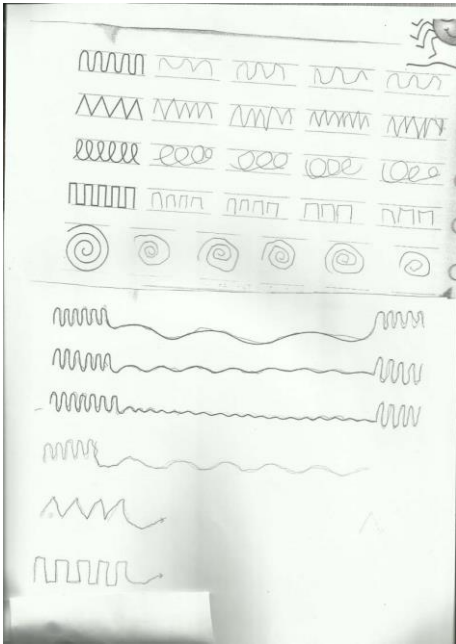
Obrázek č. 87

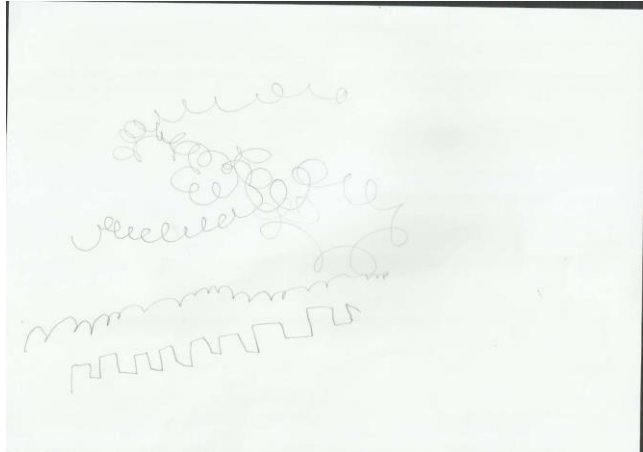
Obrázek č. 88

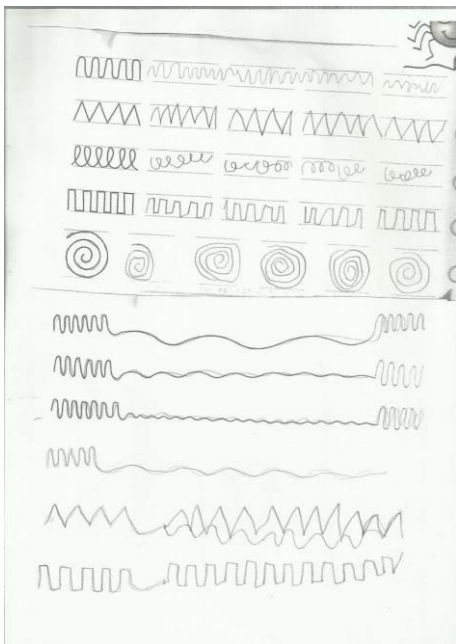
Obrázek č. 89

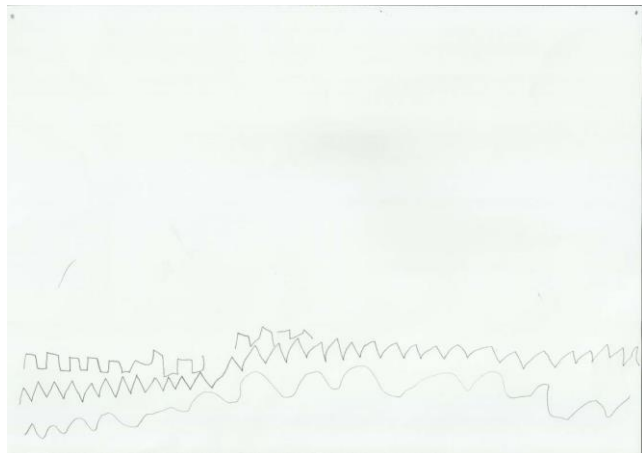
Obrázek č. 90

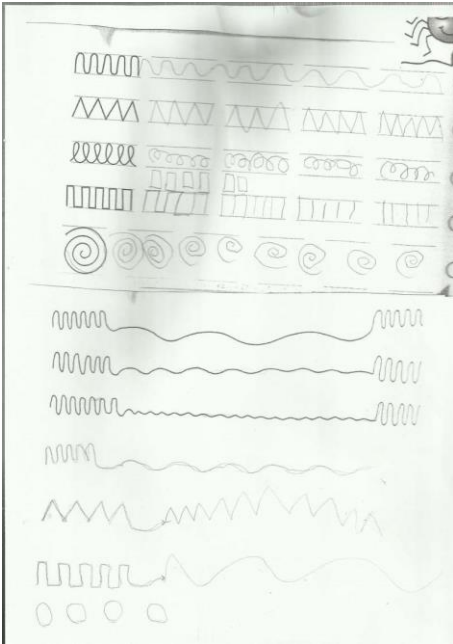
Obrázek č. 91

Obrázek č. 92

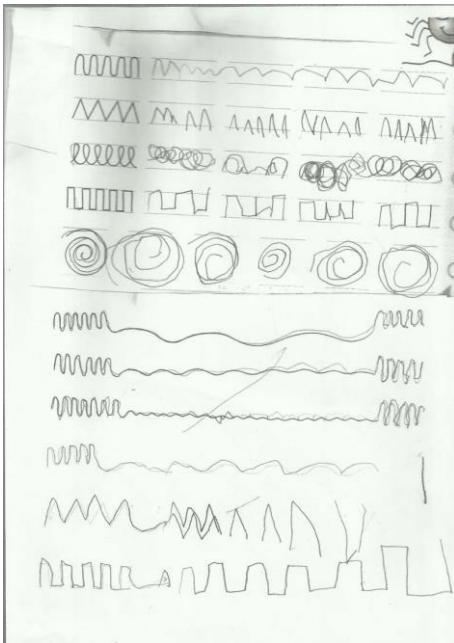
Obrázek č. 93

Obrázek č. 94

Obrázek č. 95

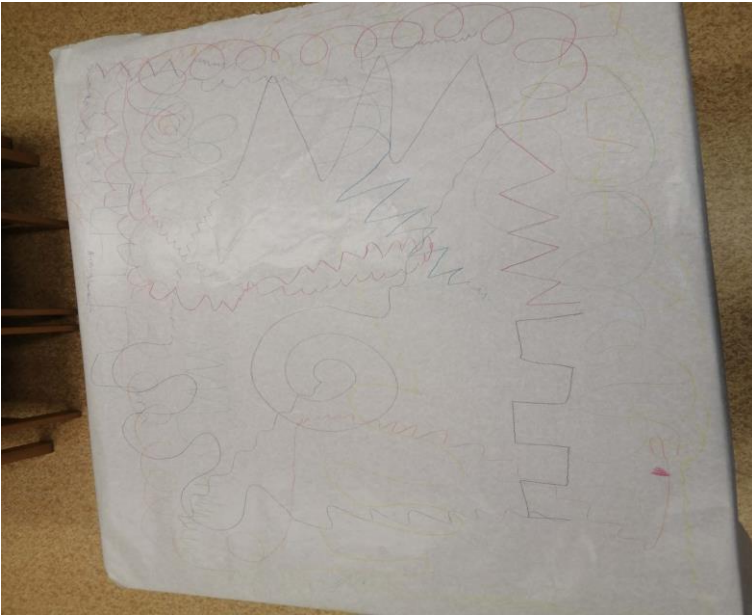

Obrázek č. 96

Fraktální kresba „řízená imaginace“

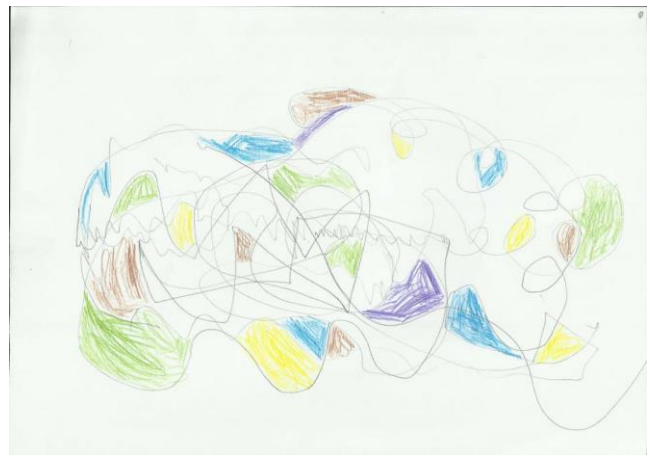
Obrázek č. 97

Obrázek č. 98

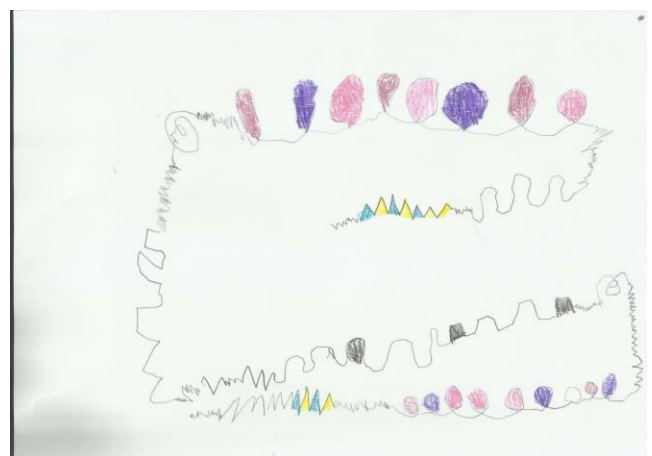
Obrázek č. 99

Obrázek č. 100

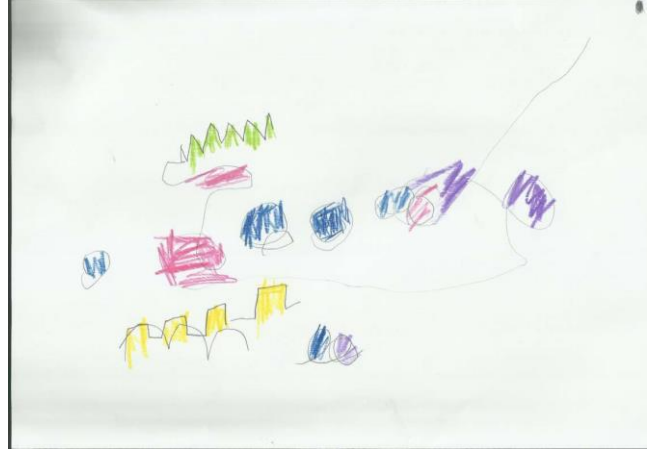
Obrázek č. 101

Obrázek č. 102

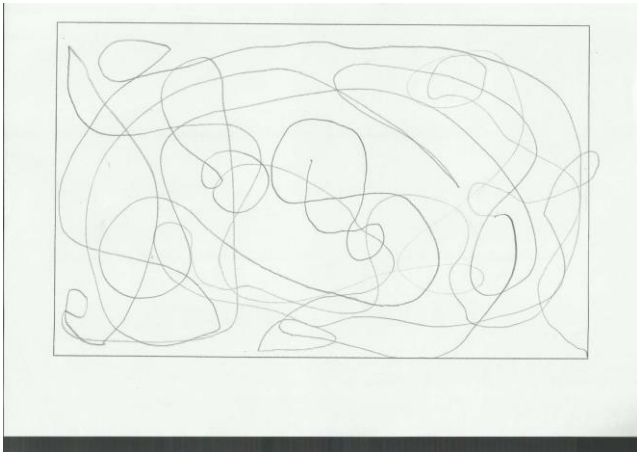

Obrázek č. 103

Fraktální kresba „obraz v rámu“

Obrázek č. 104

Obrázek č. 105

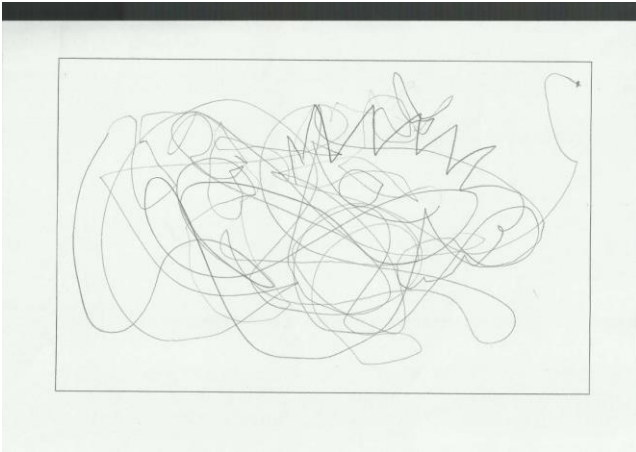
Obrázek č. 106

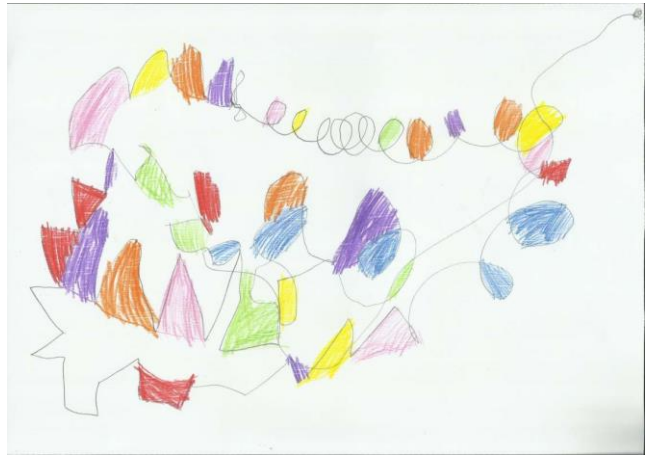
Obrázek č. 107

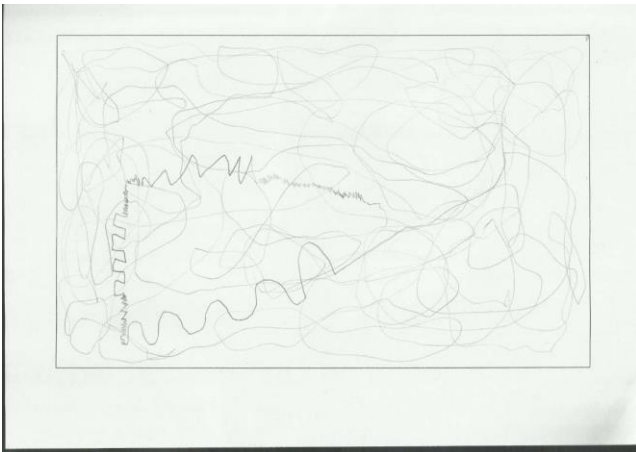
Obrázek č. 108

Obrázek č. 109

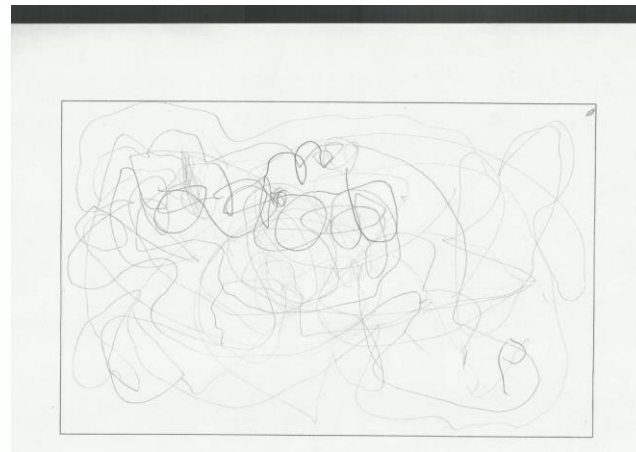
Obrázek č. 110

Obrázek č. 111

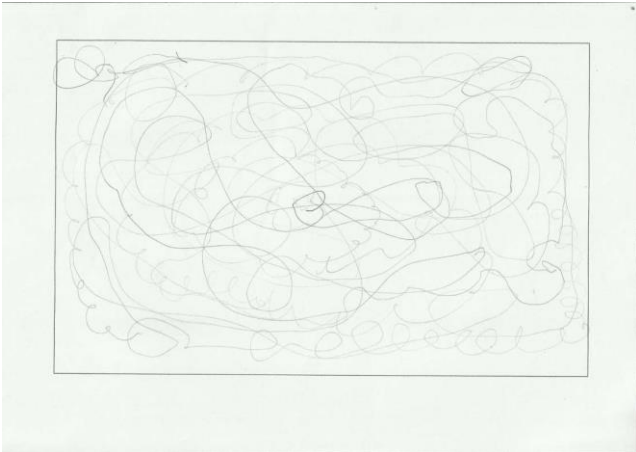
Obrázek č. 112

Obrázek č. 113

Obrázek č. 114

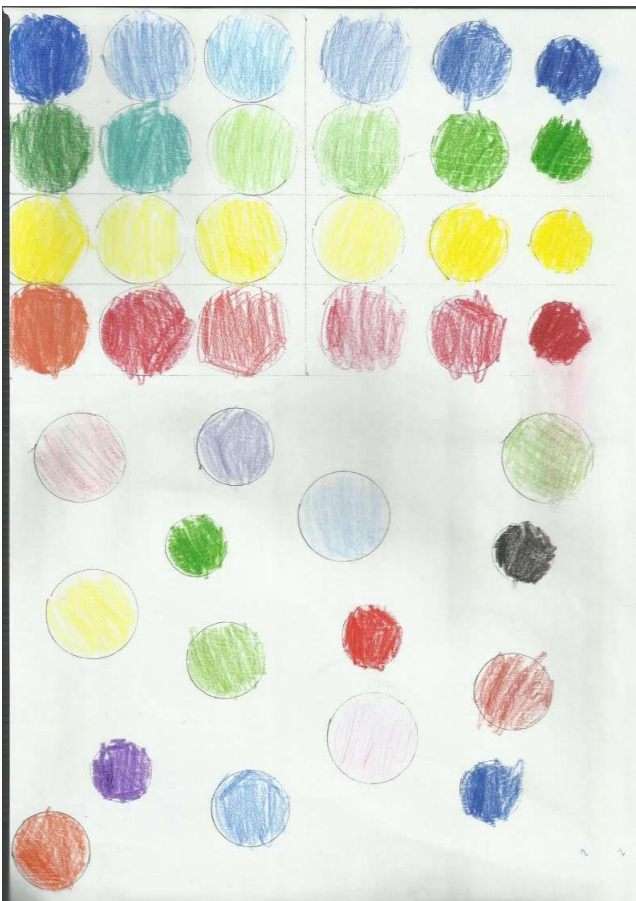

Obrázek č. 115

Fraktální kresba „kouzlo barev“

Obrázek č. 116

Obrázek č. 117

Obrázek č. 118

Obrázek č. 119

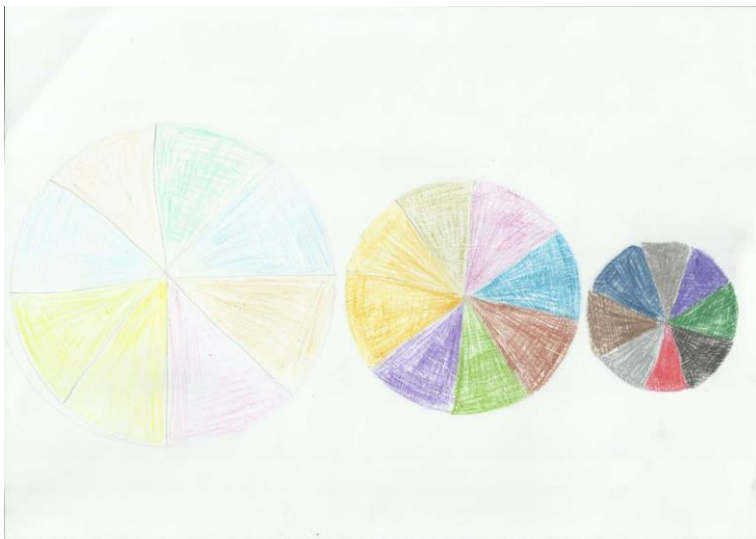
Obrázek č. 120

Obrázek č. 121

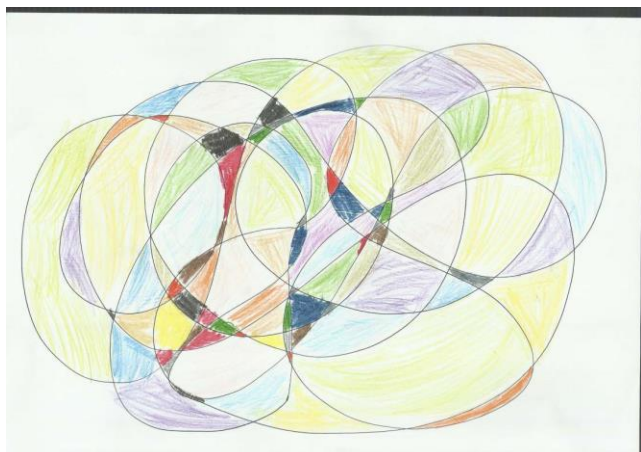

Obrázek č. 122

Fraktální kresba „kouzlo barev II“ upevňování pravidel

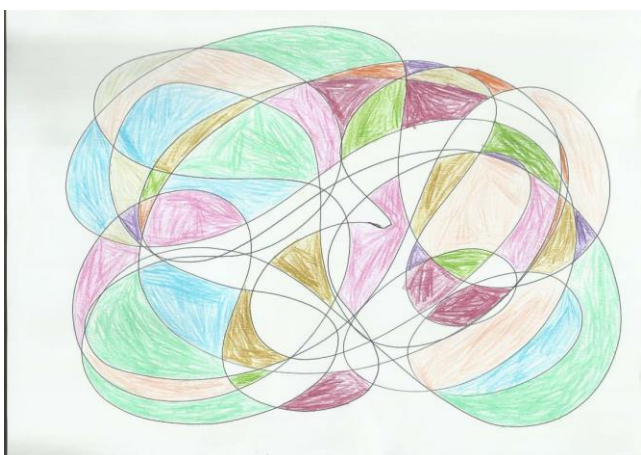
Obrázek č. 123

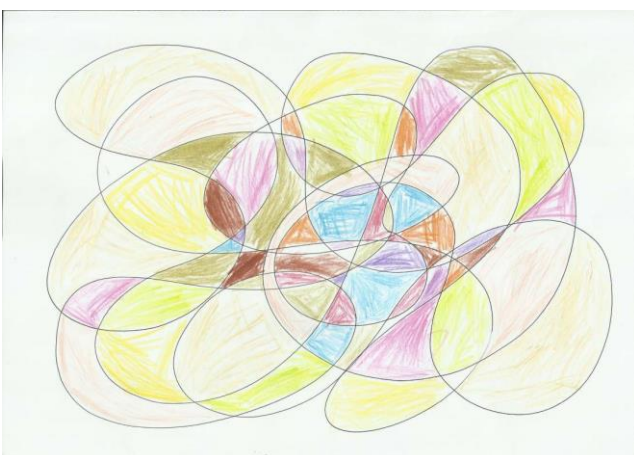
Obrázek č. 124

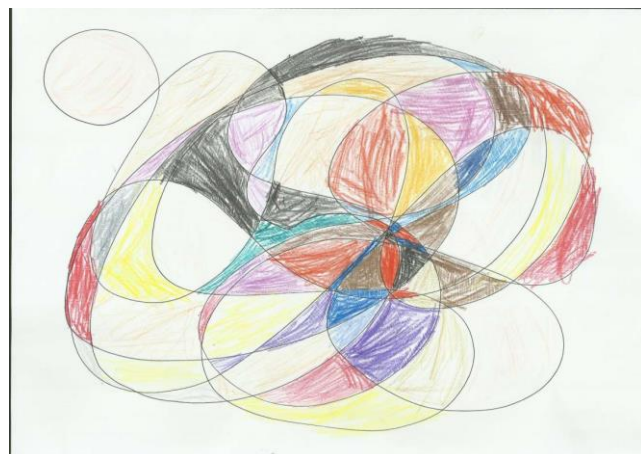
Obrázek č. 125

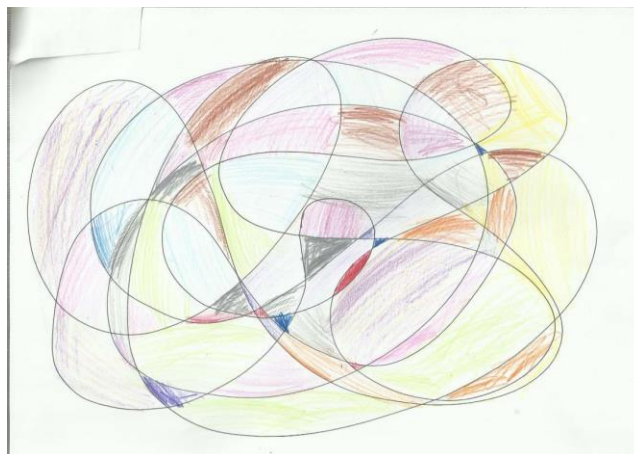
Obrázek č. 126

Obrázek č. 127

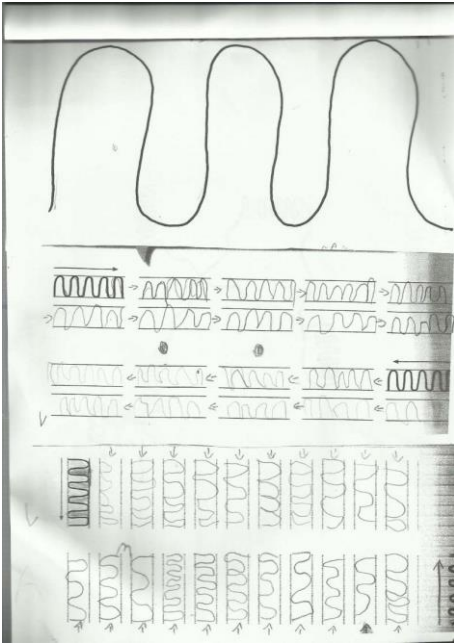

Obrázek č. 128

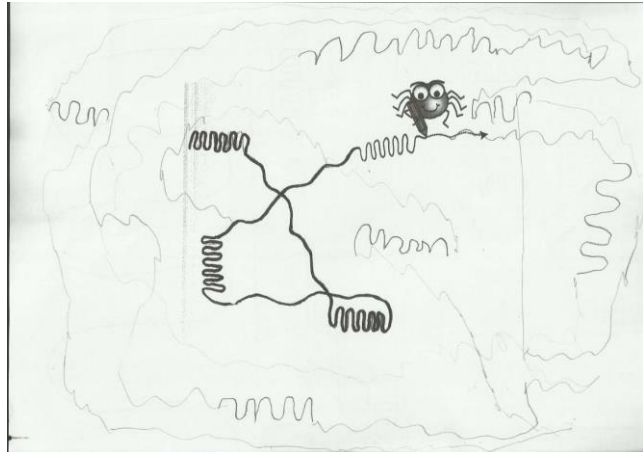

Fraktální kresba „prvek vln“

Obrázek č. 129

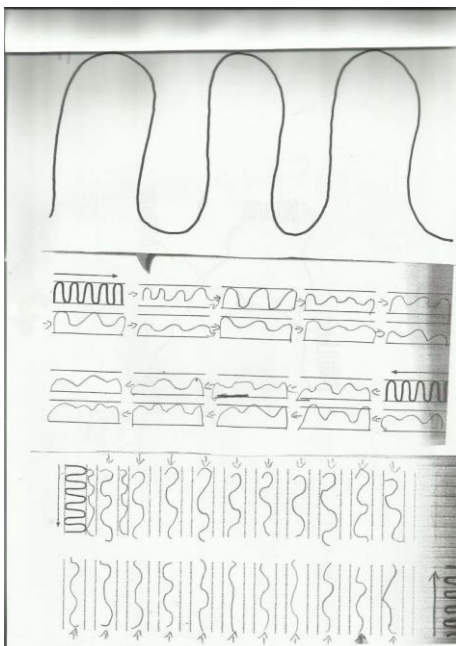
Obrázek č. 130

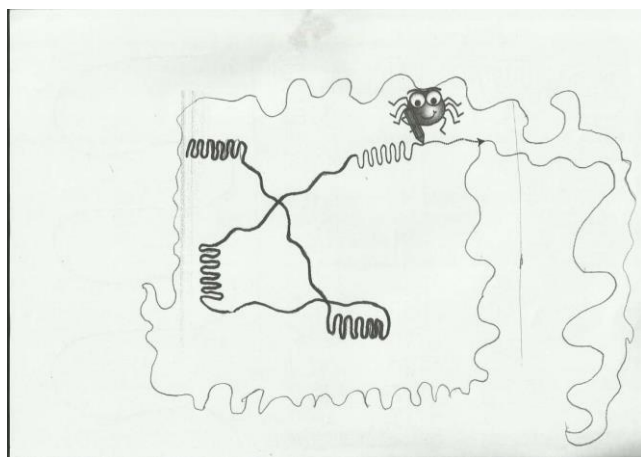
Obrázek č. 131

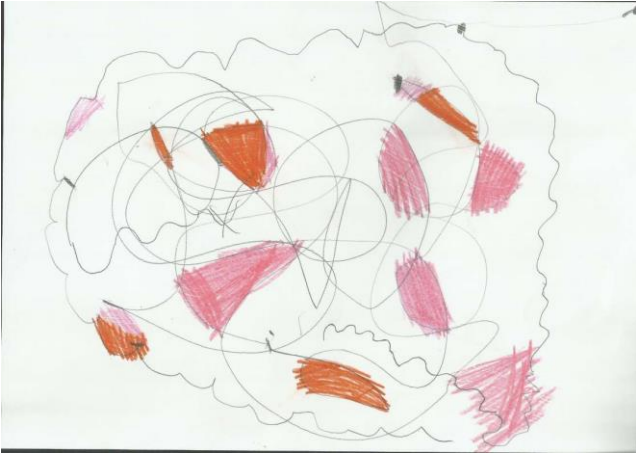
Obrázek č. 132

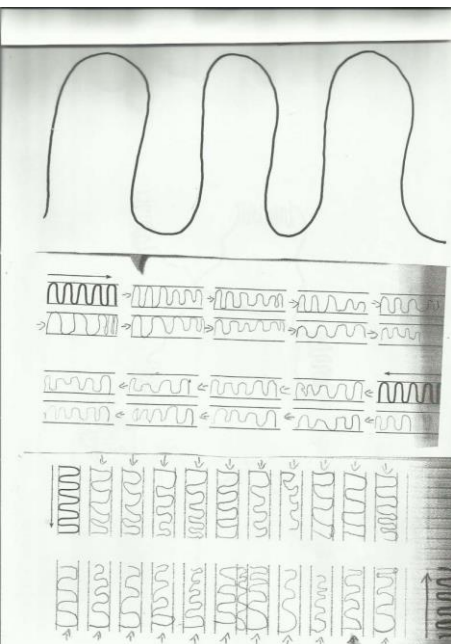
Obrázek č. 133

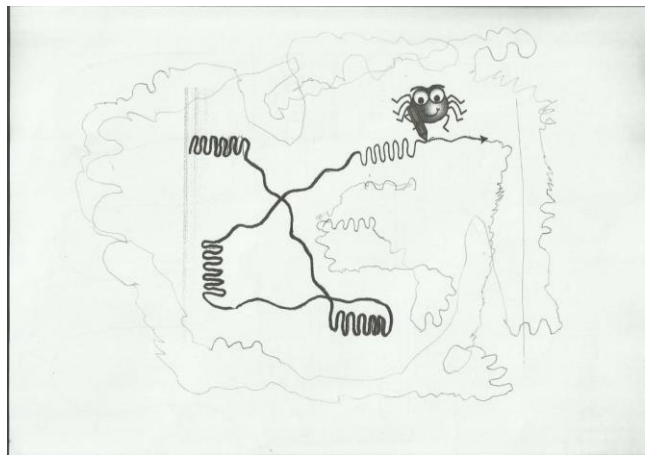
Obrázek č. 134

Obrázek č. 135

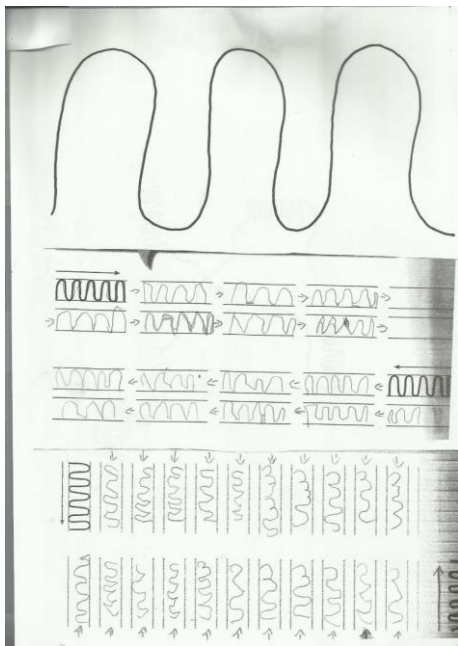
Obrázek č. 136

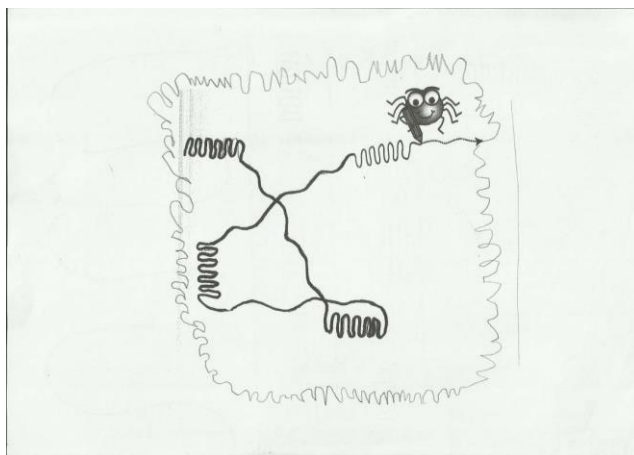
Obrázek č. 137

Obrázek č. 138

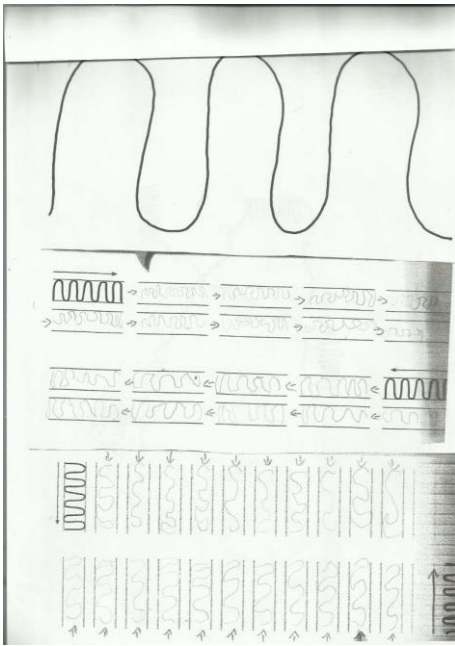
Obrázek č. 139

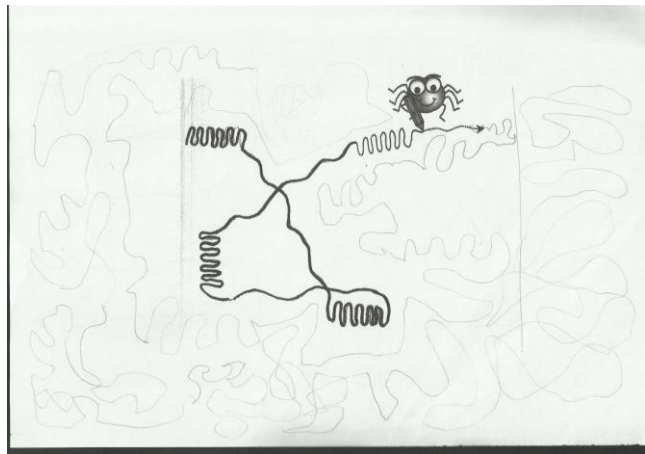
Obrázek č. 140

Obrázek č. 141

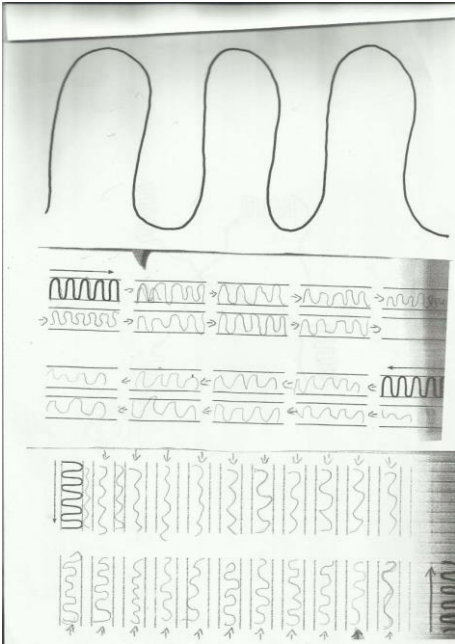
Obrázek č. 142

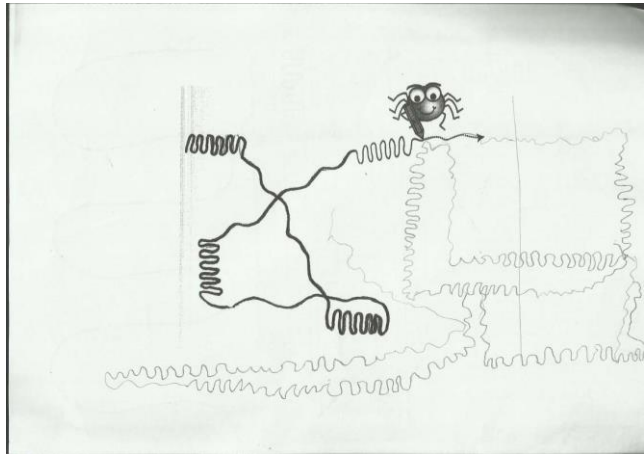
Obrázek č. 143

Obrázek č. 144

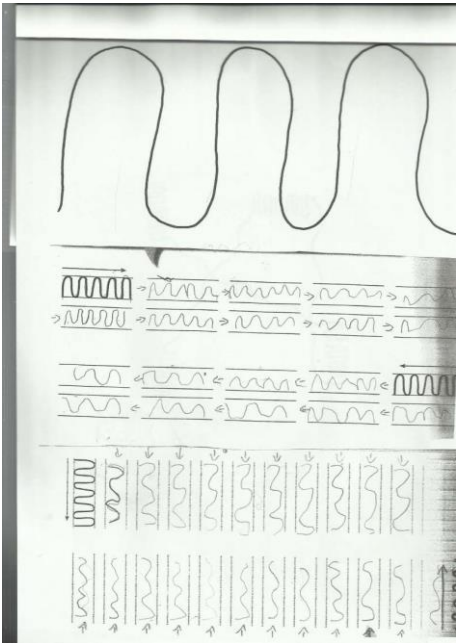
Obrázek č. 145

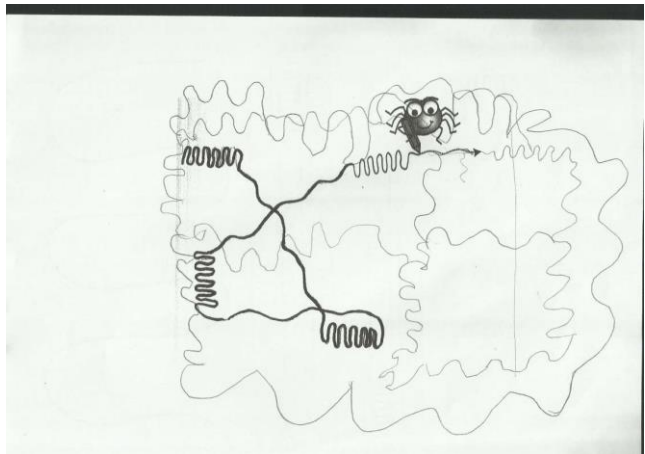
Obrázek č. 146

Obrázek č. 147

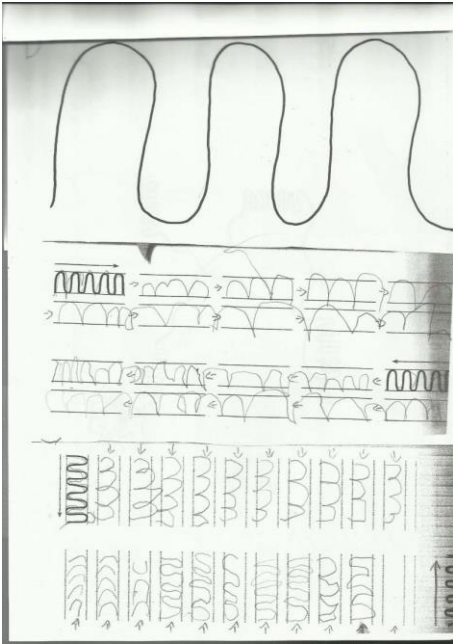
Obrázek č. 148

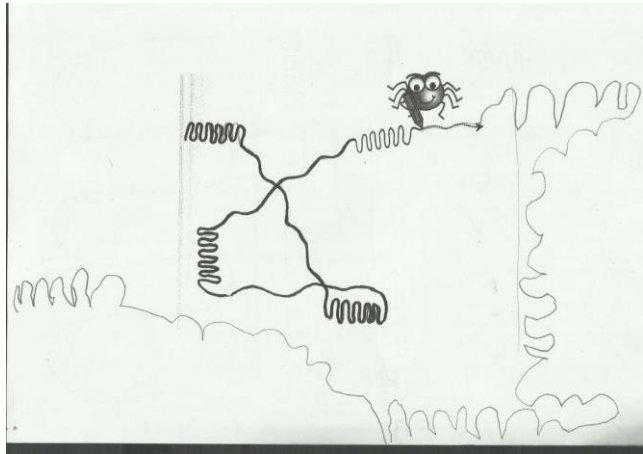
Obrázek č. 149

Obrázek č. 150

Obrázek č. 151

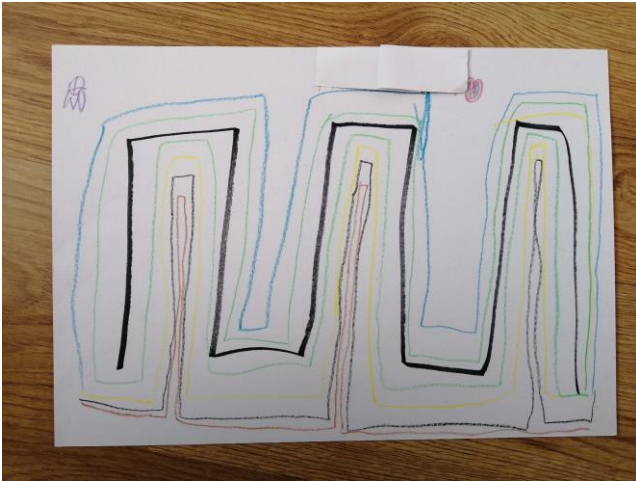

Obrázek č. 152

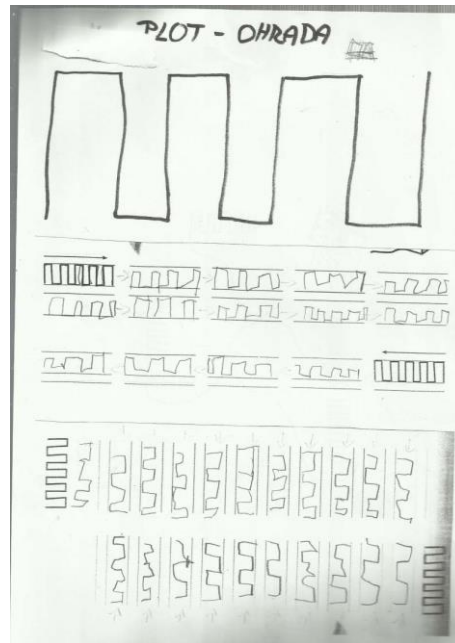

Fraktální kresba „prvek plot/ohrada“

Obrázek č. 153

Obrázek č. 154

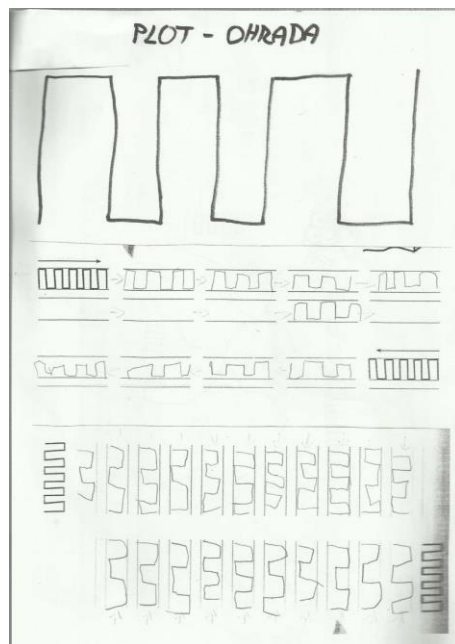
Obrázek č. 155

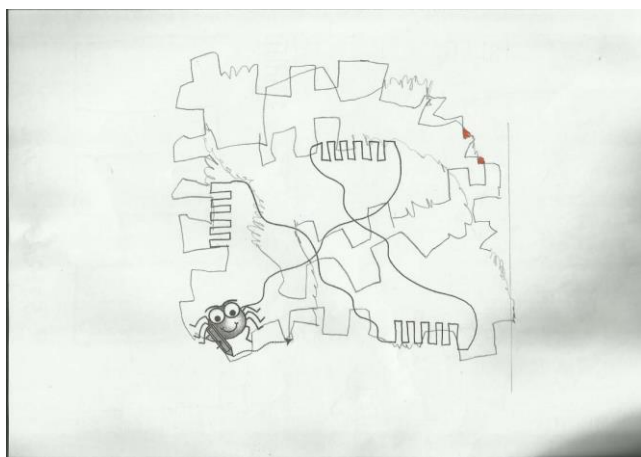
Obrázek č. 156

Obrázek č. 157

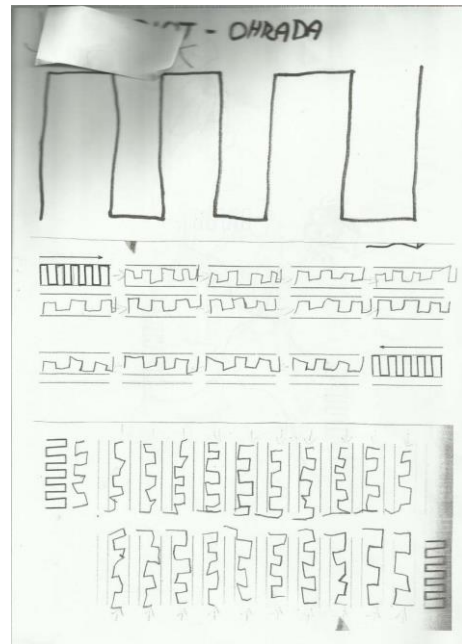
Obrázek č. 158

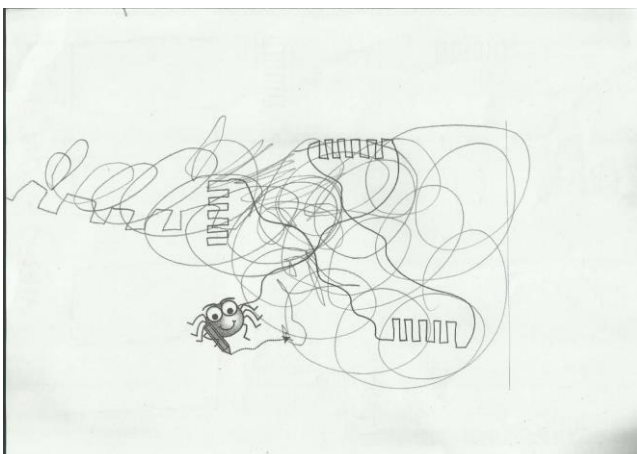
Obrázek č. 159

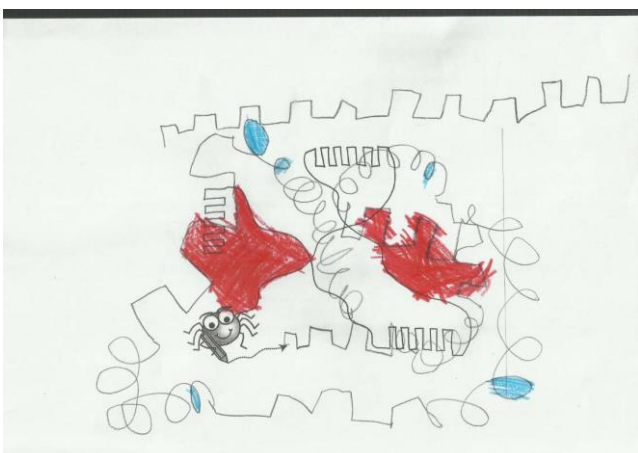
Obrázek č. 160

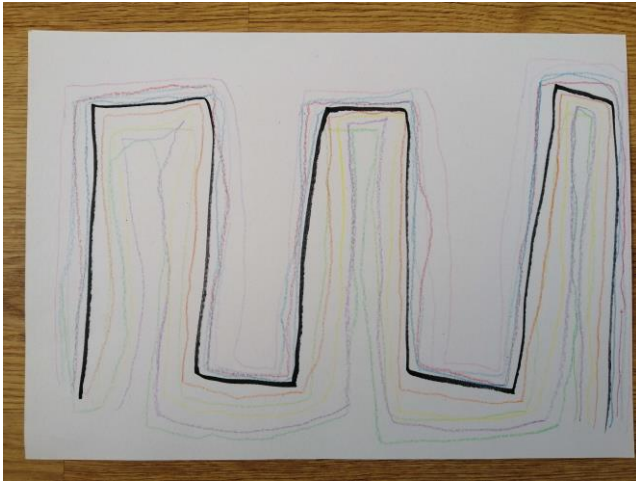
Obrázek č. 161

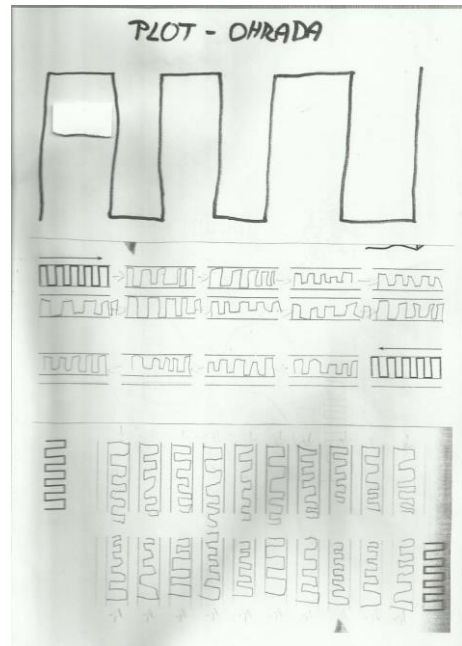
Obrázek č. 162

Obrázek č. 163

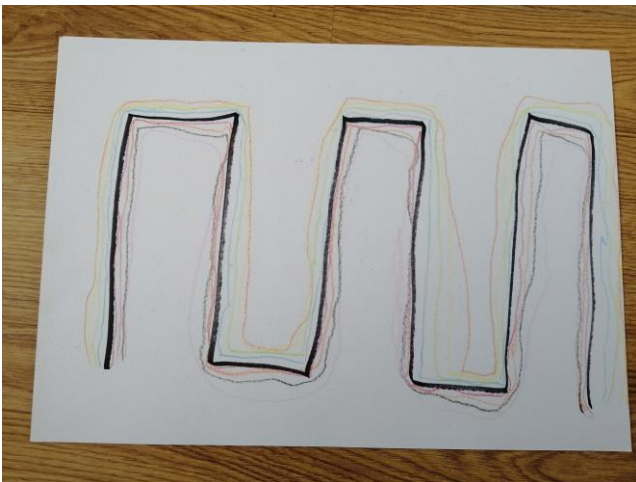
Obrázek č. 164

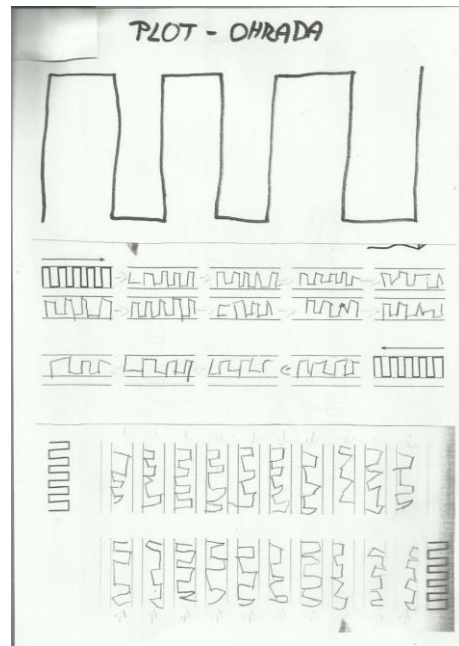
Obrázek č. 165

Obrázek č. 166

Obrázek č. 167

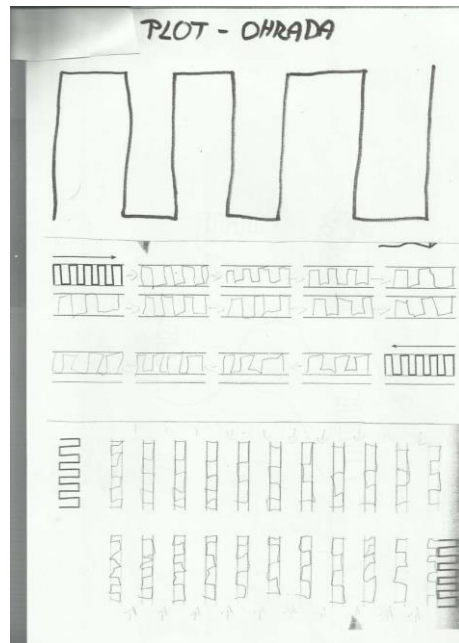
Obrázek č. 168

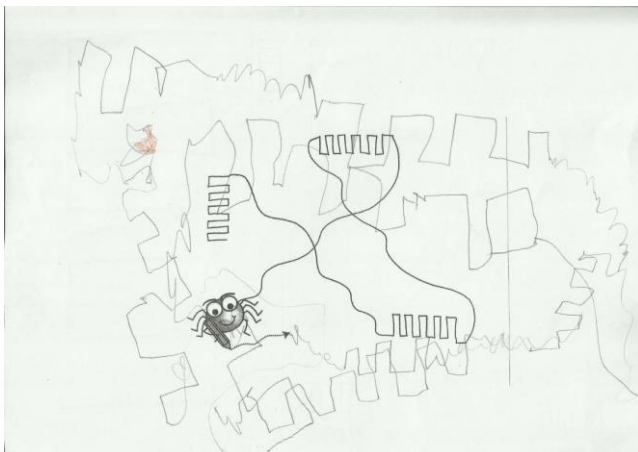
Obrázek č. 169

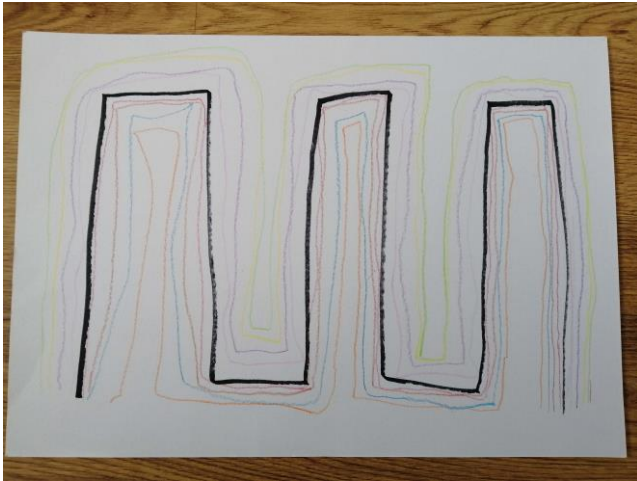
Obrázek č. 170

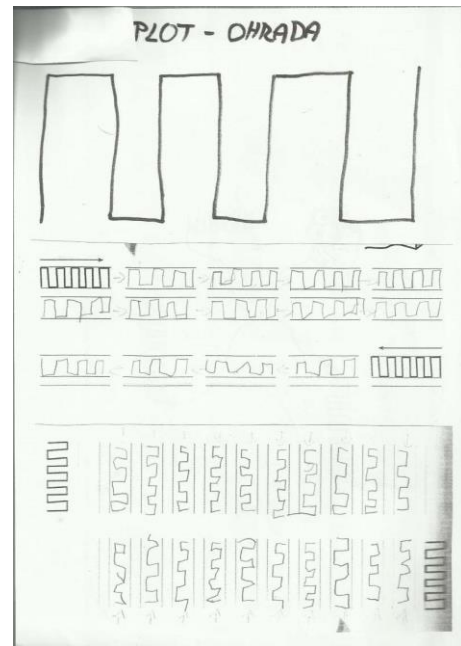
Obrázek č. 171

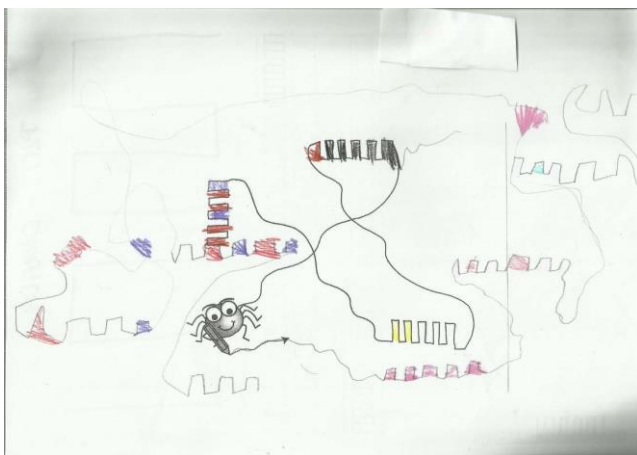
Obrázek č. 172

Obrázek č. 173

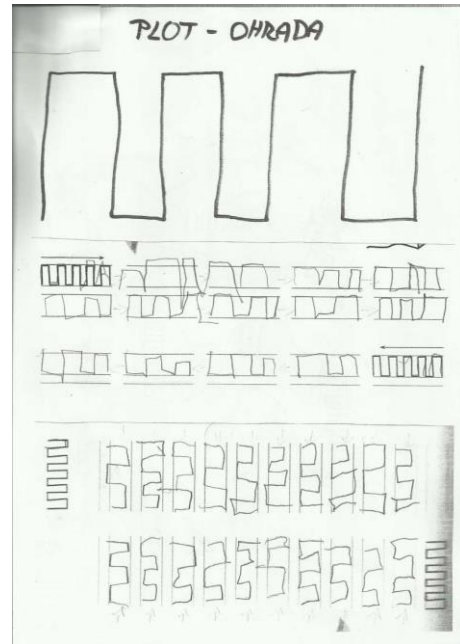
Obrázek č. 174

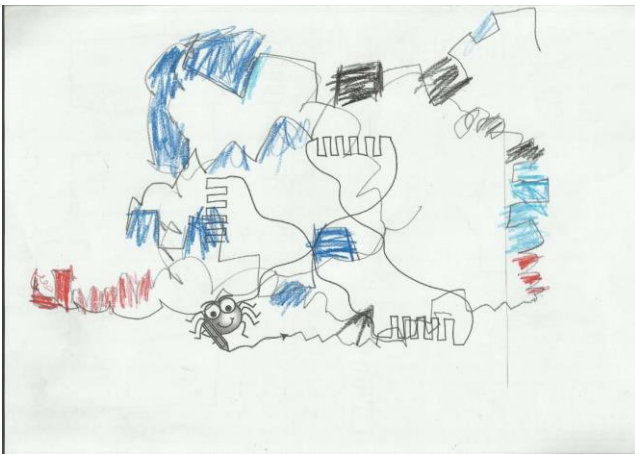
Obrázek č. 175

Obrázek č. 176

Obrázek č. 177

Šestnácté setkání: Fraktální kresba „relaxace“

Obrázek č. 178

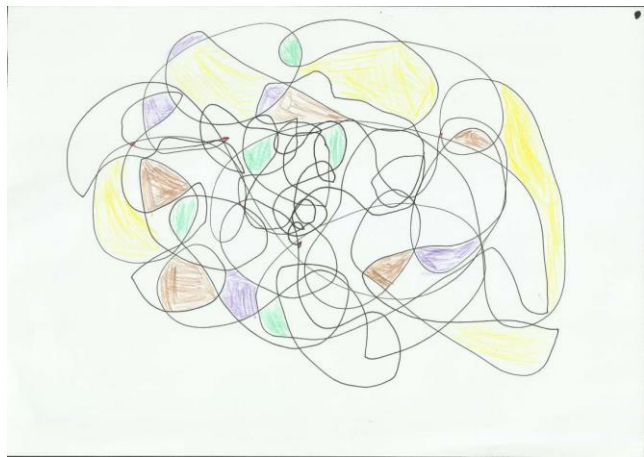
Obrázek č. 179

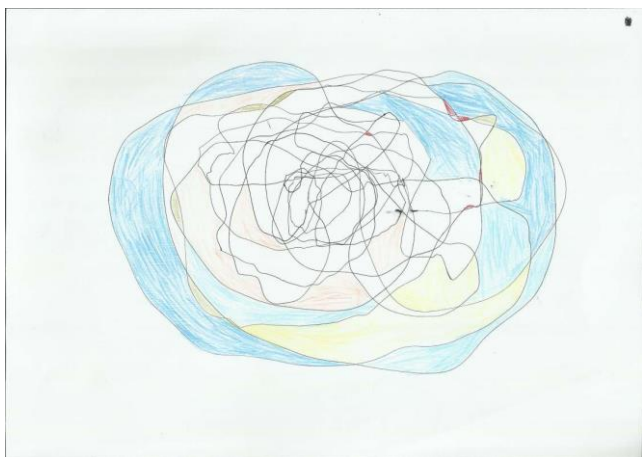
Obrázek č. 181

Obrázek č. 180

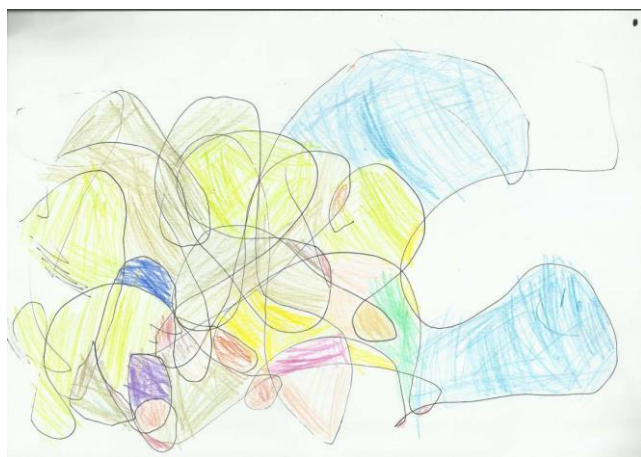
Obrázek č. 182

Obrázek č. 183

Obrázek č. 184

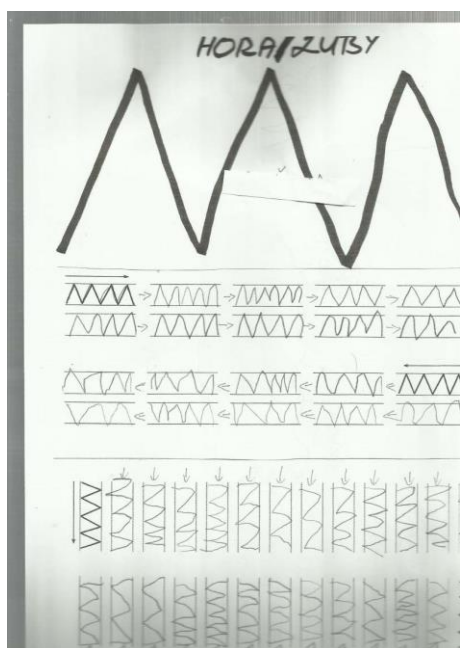

Obrázek č. 185

Sedmnácté setkání: Fraktální kresba „prvek hora“

Obrázek č. 186

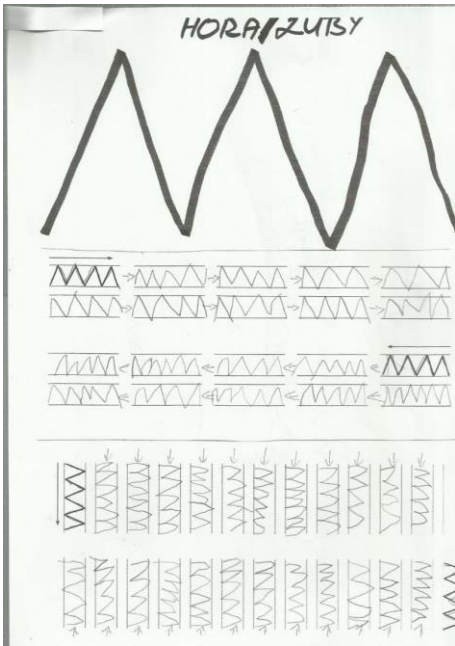
Obrázek č. 187

Obrázek č. 188

Obrázek č. 189

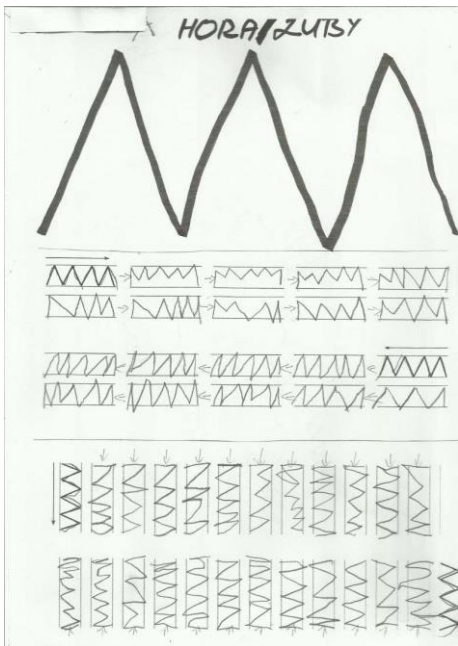
Obrázek č. 190

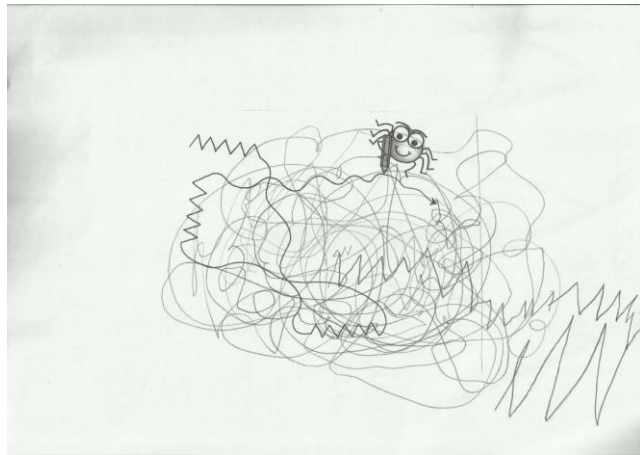
Obrázek č. 191

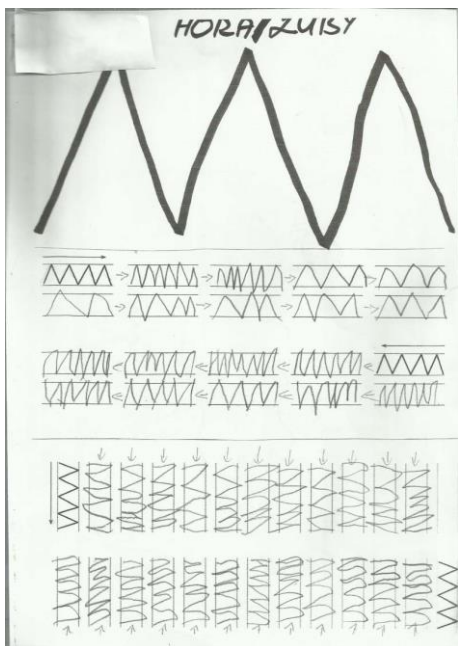
Obrázek č. 192

Obrázek č. 193

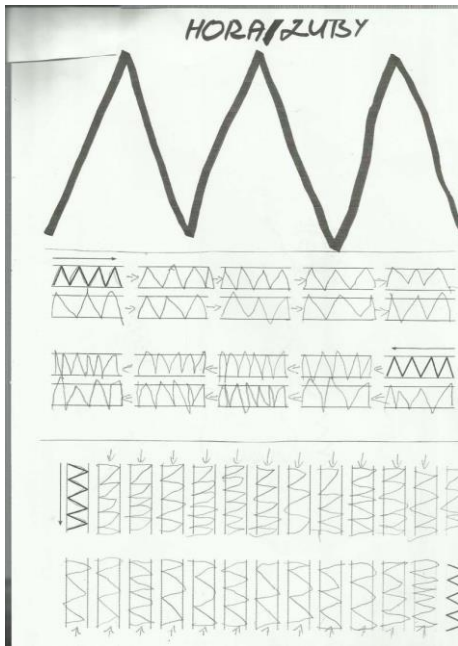
Obrázek č. 194

Obrázek č. 195

Obrázek č. 196

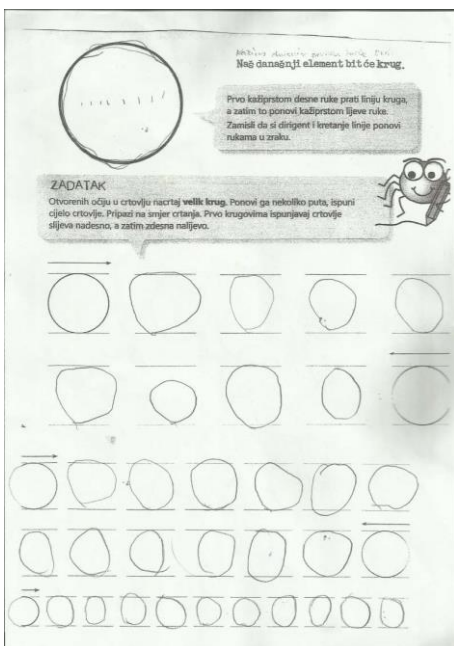

Obrázek č. 197

Osmnácté setkání: Fraktální kresba „prvek kruh“

Obrázek č. 198

Obrázek č. 199

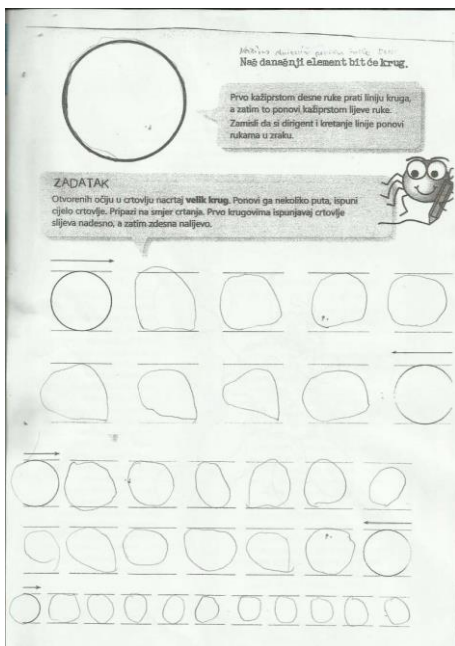
Obrázek č. 200

Obrázek č. 201

Obrázek č. 202

Obrázek č. 203

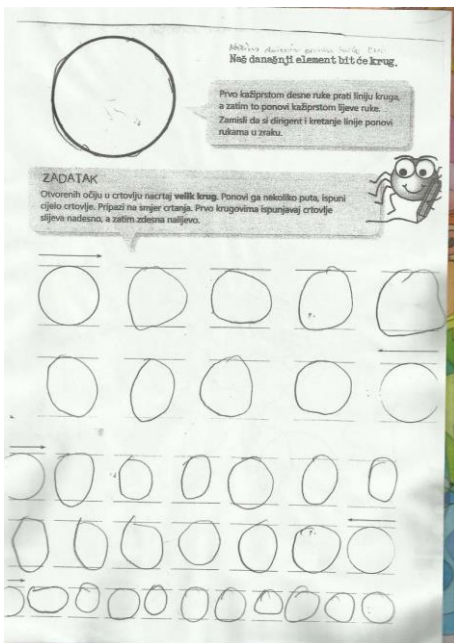
Obrázek č. 204

Obrázek č. 205

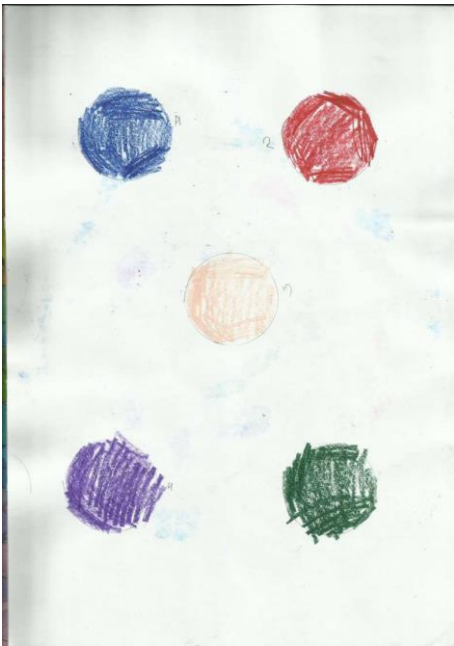
Obrázek č. 206

Obrázek č. 207

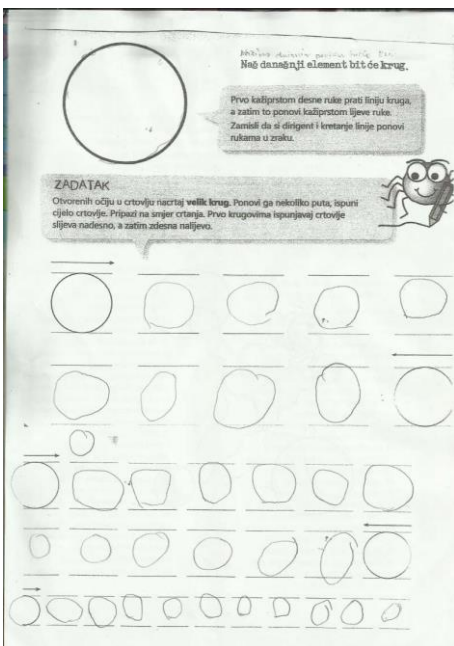
Obrázek č. 208

Obrázek č. 209

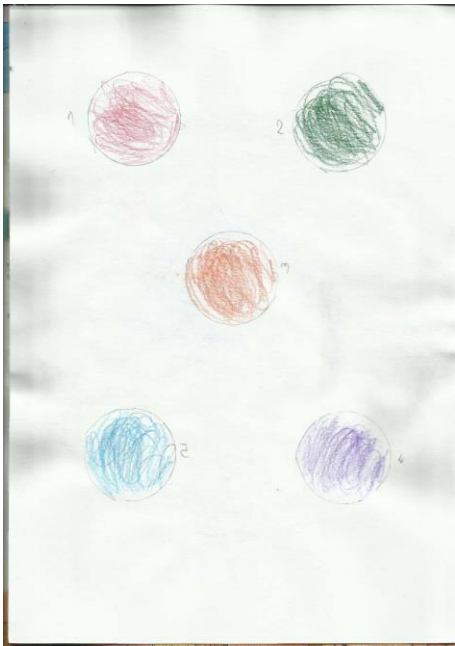
Obrázek č. 210

Obrázek č. 211

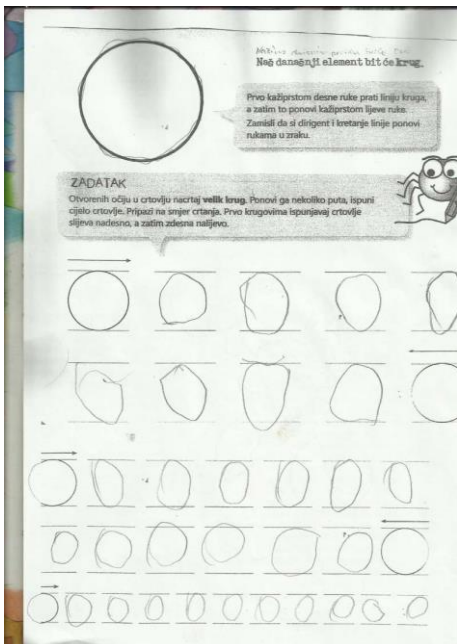
Obrázek č. 212

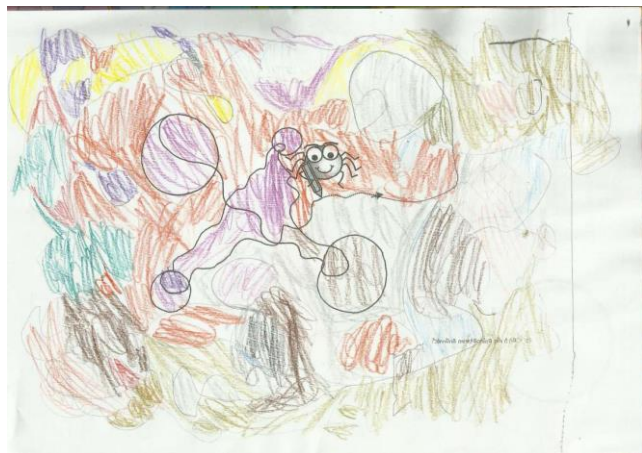
Obrázek č. 213

Obrázek č. 214

Obrázek č. 215

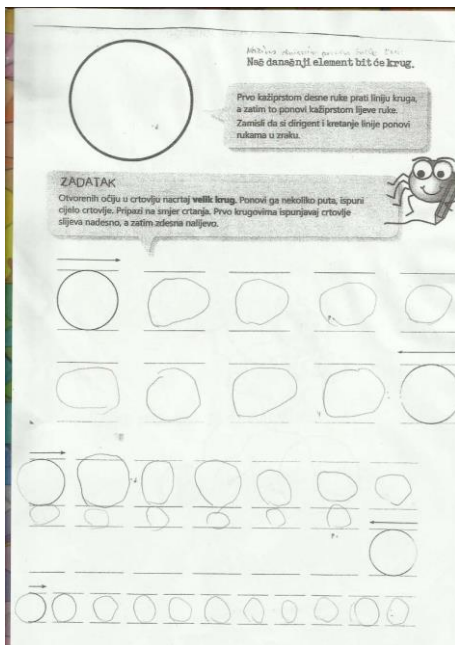
Obrázek č. 216

Obrázek č. 217

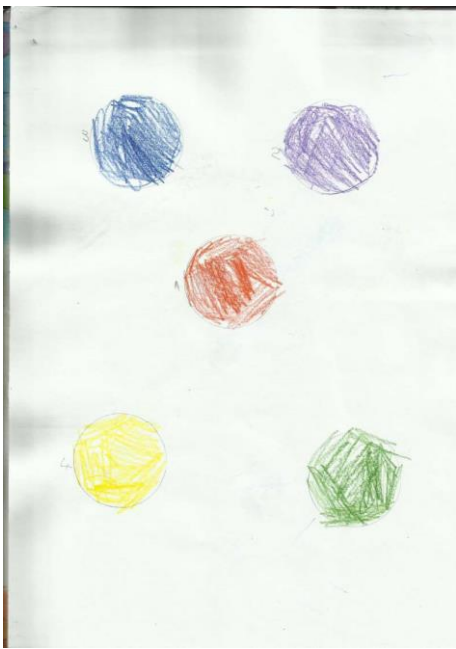
Obrázek č. 218

Obrázek č. 219

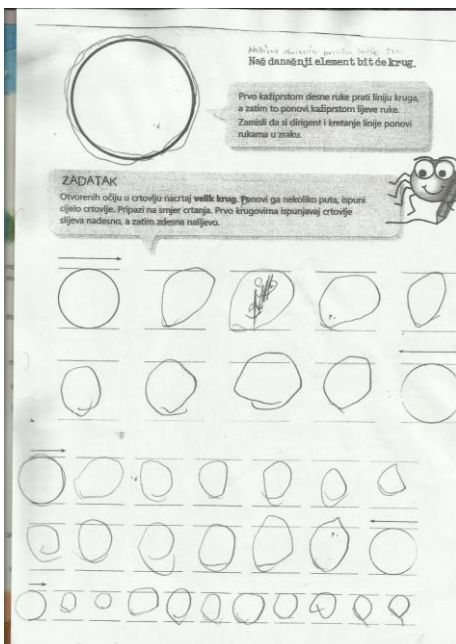
Obrázek č. 220

Obrázek č. 221

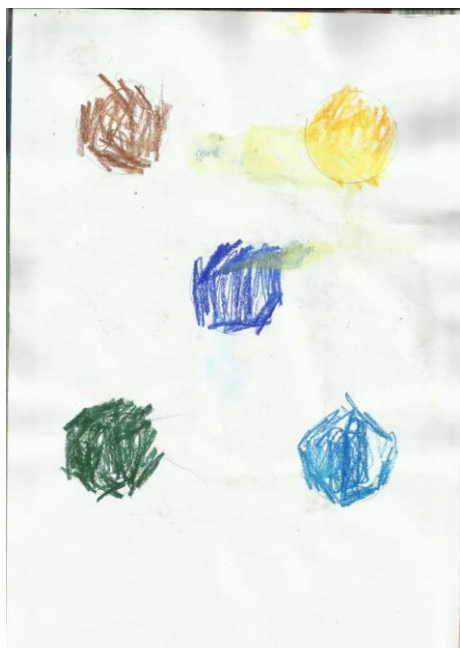
Obrázek č. 222

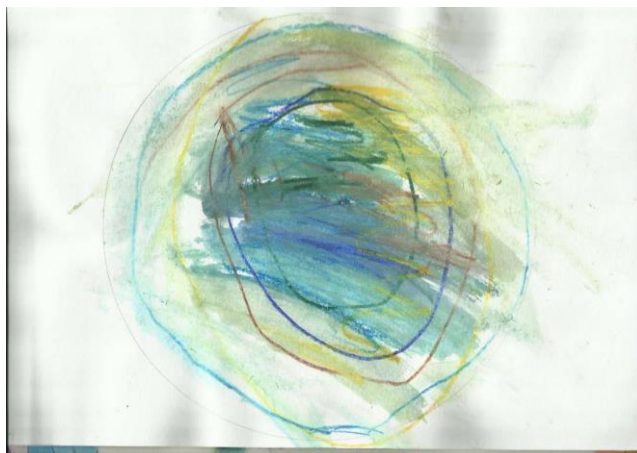
Obrázek č. 223

Obrázek č. 224

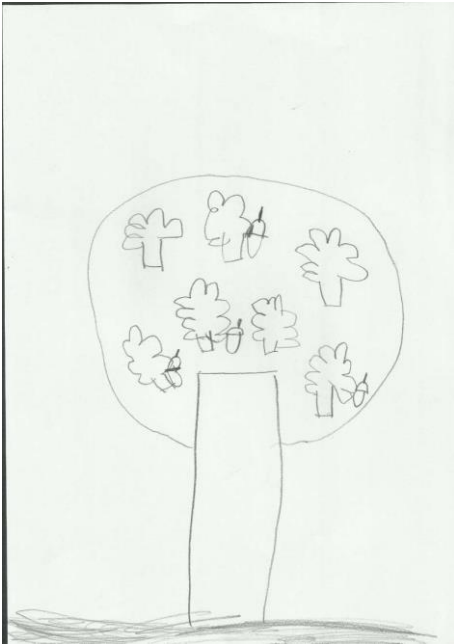

Obrázek č. 225

Fraktální kresba „prvek pružiny“

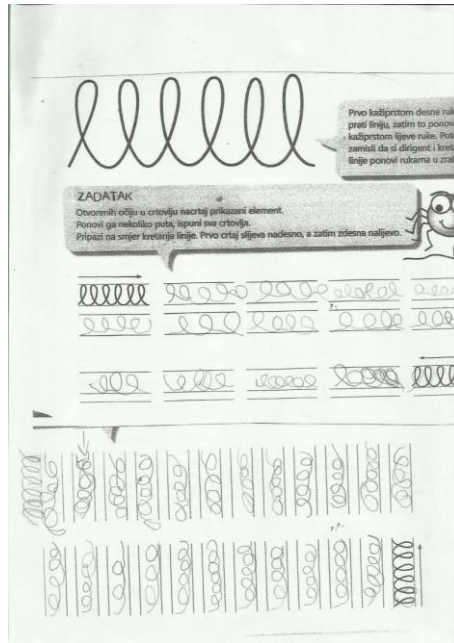
Obrázek č. 226

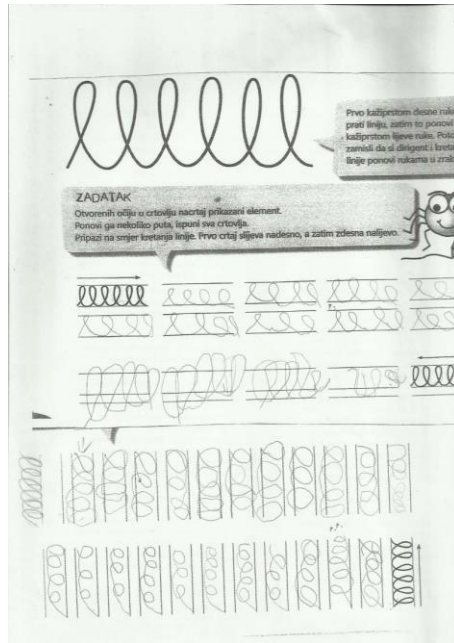
Obrázek č. 228

Obrázek č. 227

Obrázek č. 229

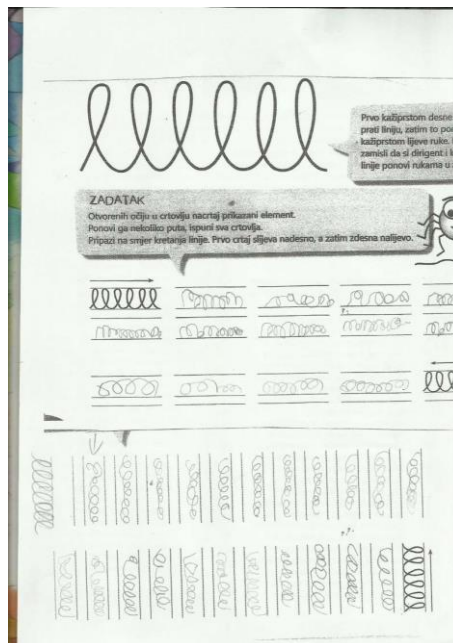
Obrázek č. 230

Obrázek č. 231

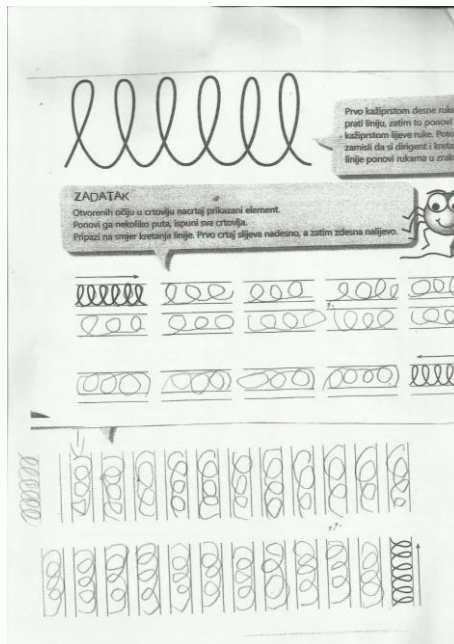
Obrázek č. 232

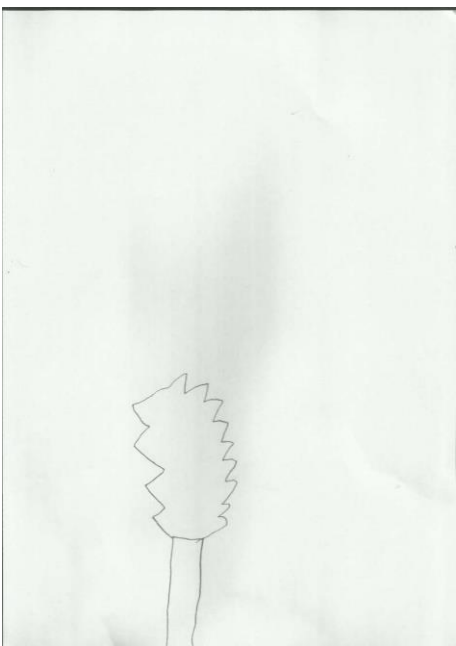
Obrázek č. 233

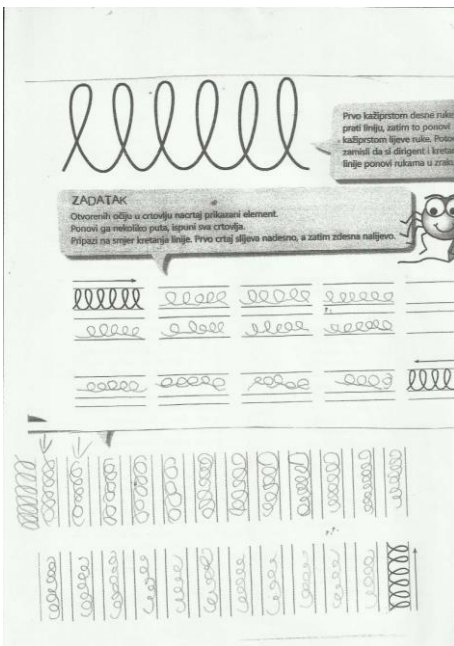
Obrázek č. 234

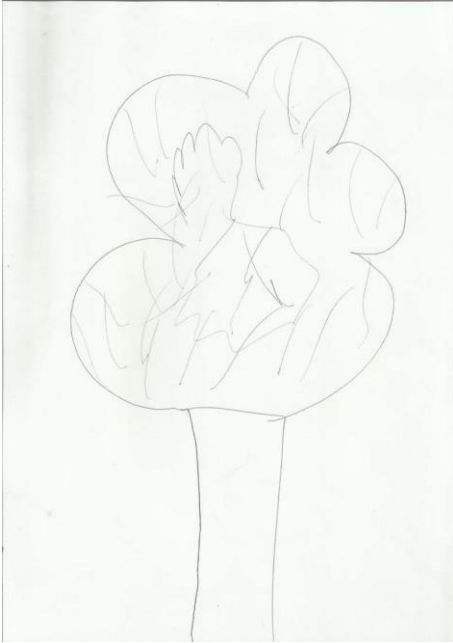
Obrázek č. 235

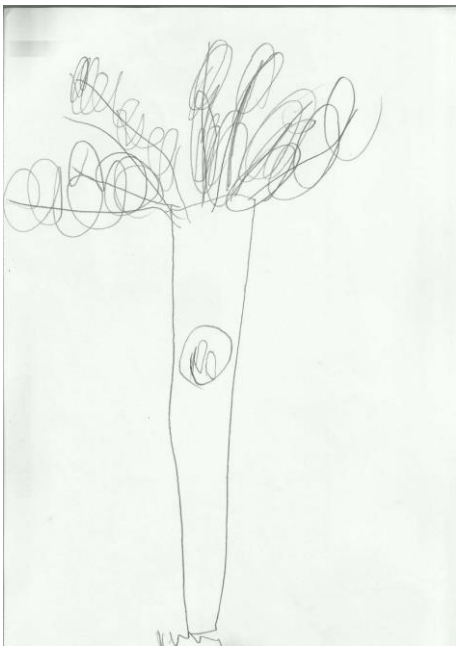
Obrázek č. 236

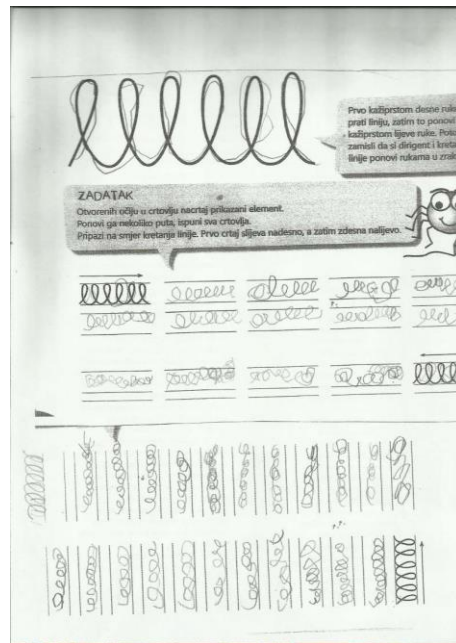
Obrázek č. 237

Obrázek č. 238

Obrázek č. 239

Fraktální kresba „Kontrolní diagnostická fraktální kresba“

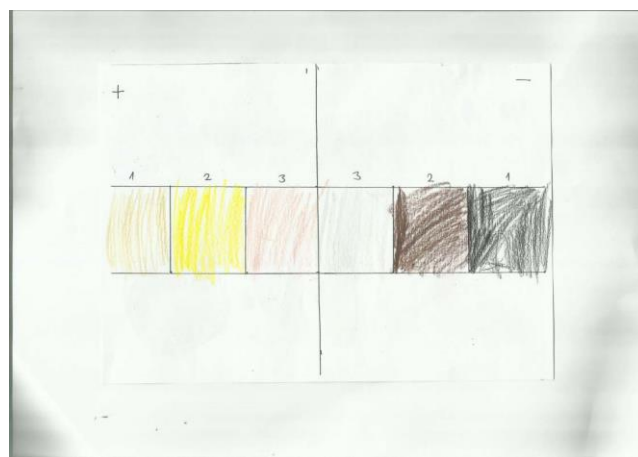
Obrázek č. 240

Obrázek č. 241

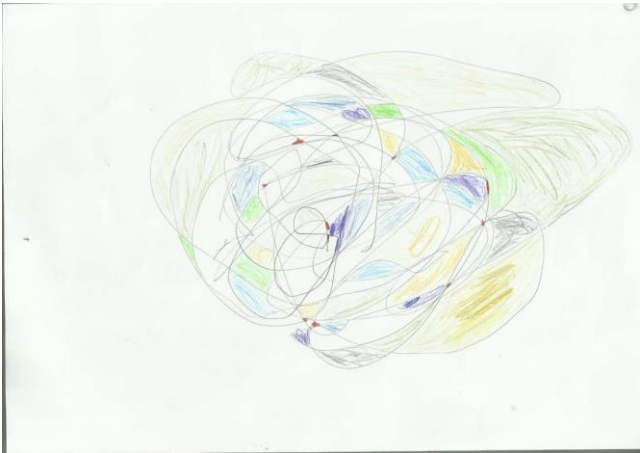
Obrázek č. 242

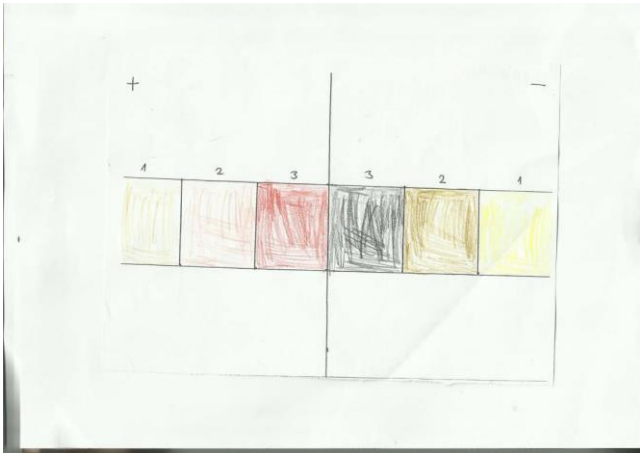
Obrázek č. 243

Obrázek č. 244

Obrázek č. 245

Obrázek č. 246

Obrázek č. 247

Obrázek č. 248

Obrázek č. 249

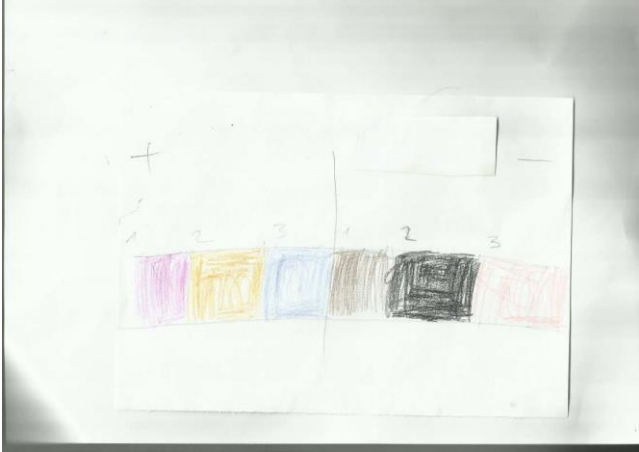
Obrázek č. 250

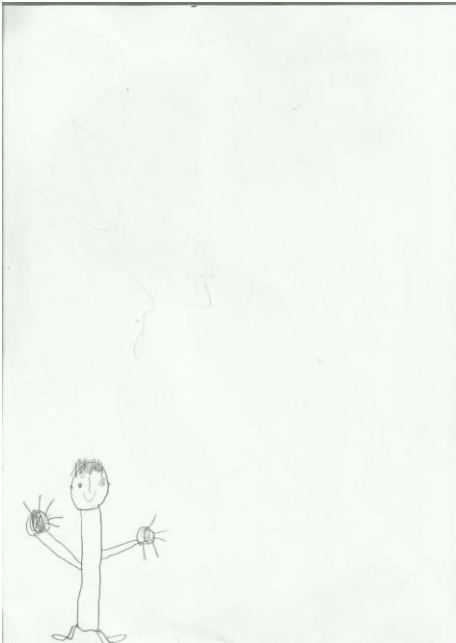
Obrázek č. 251

Obrázek č. 252

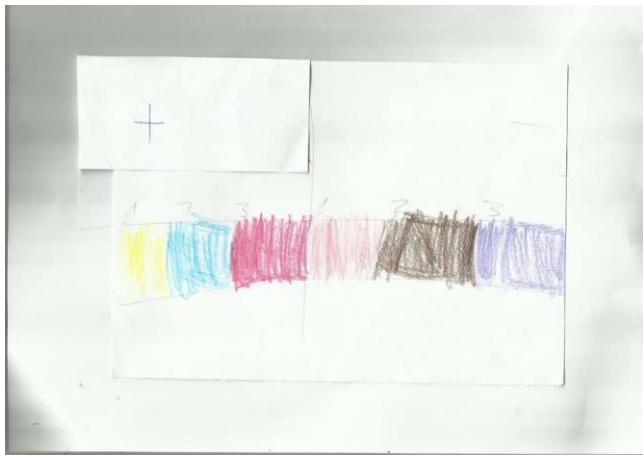
Obrázek č. 253

Obrázek č. 254

Obrázek č. 255

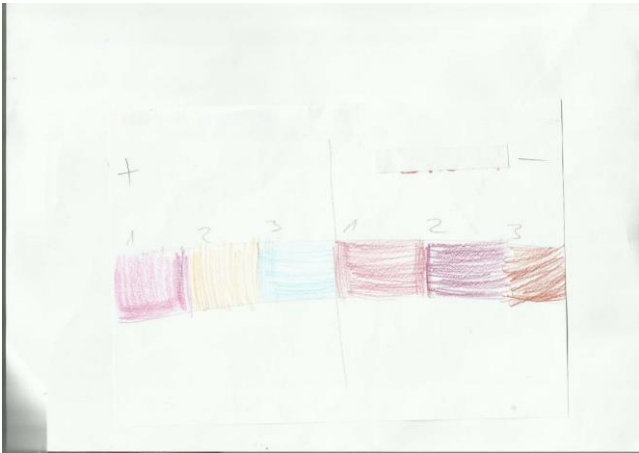
Obrázek č. 256

Obrázek č. 257

Obrázek č. 258

Obrázek č. 259

Obrázek č. 260

Fraktální kresba „kresba nedominantní rukou“

Obrázek č. 261

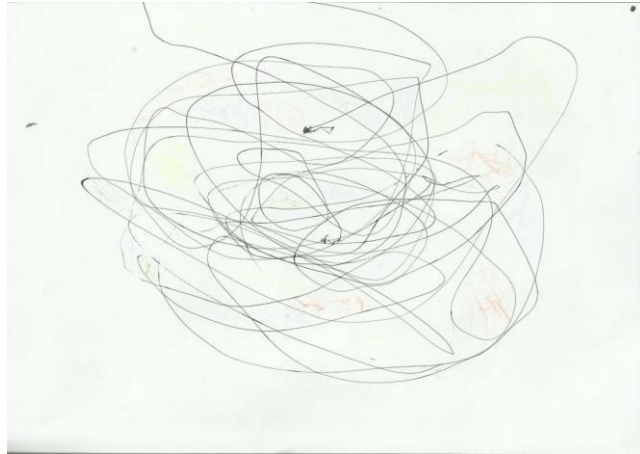
Obrázek č. 262

Obrázek č. 263

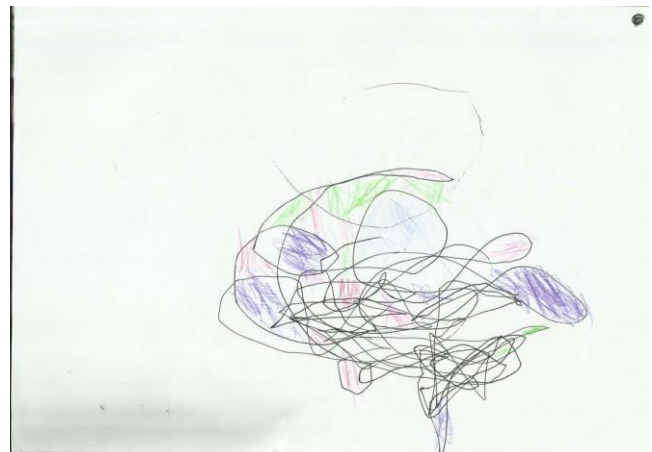
Obrázek č. 264

Obrázek č. 265

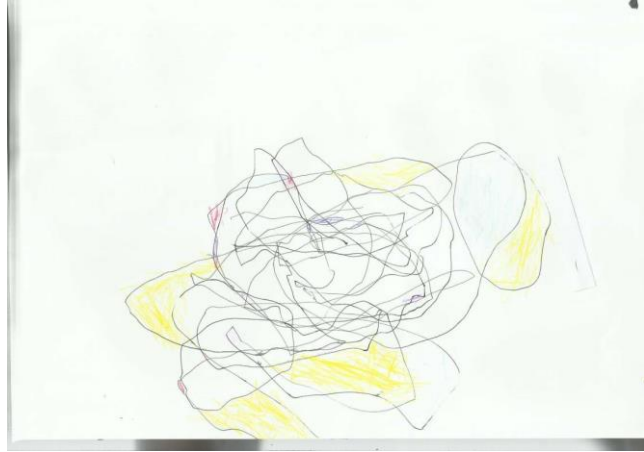
Obrázek č. 266

Obrázek č. 267

Obrázek č. 268

Obrázek č. 269

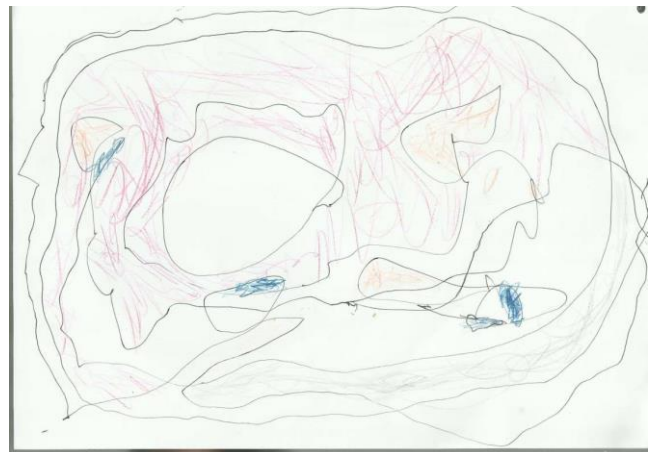
Obrázek č. 270

Obrázek č. 271

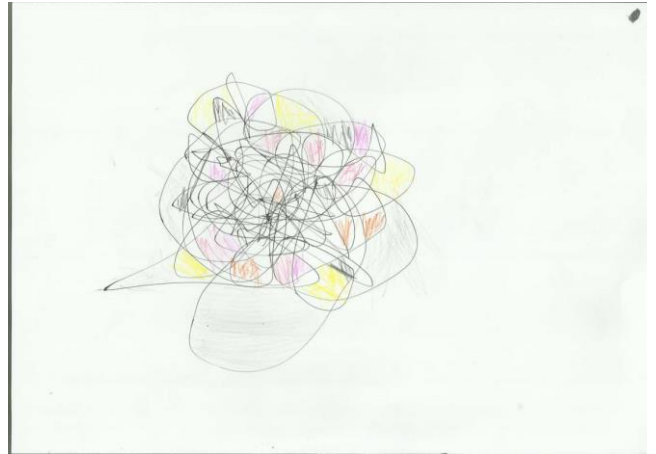
Obrázek č. 272

Obrázek č. 273

Obrázek č. 274

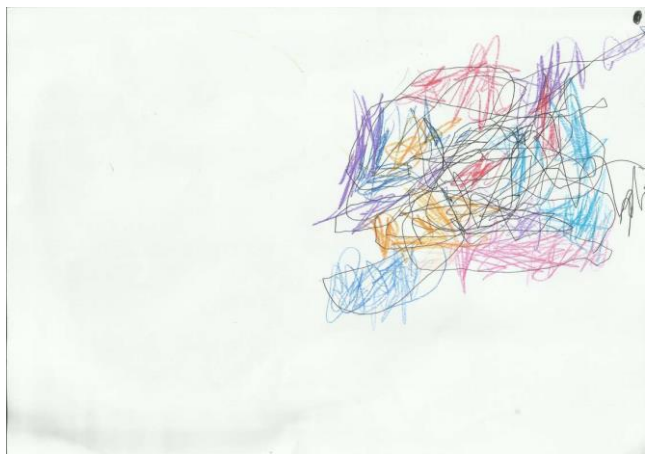
Obrázek č. 275

Obrázek č. 276

Obrázek č. 277

Fraktální kresba „skupinová fraktální kresba“

Obrázek č. 278

Obrázek č. 279

Obrázek č. 280

Obrázek č. 281

Obrázek č. 282

Obrázek č. 283

Obrázek č. 284

Obrázek č. 285

Obrázek č. 286

Obrázek č. 287

Obrázek č. 288

Fraktální kresba „umělecká fraktální kresba“

Obrázek č. 289

Obrázek č. 290

Obrázek č. 291

Obrázek č. 292

Obrázek č. 293

Obrázek č. 294

Obrázek č. 295

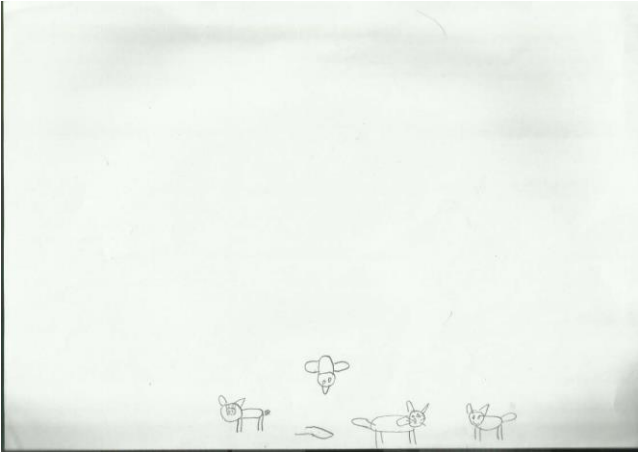
Obrázek č. 296

Obrázek č. 297

Obrázek č. 298

Obrázek č. 299

Obrázek č. 300

Obrázek č. 301

